

The background of the cover is a grayscale photograph of the main entrance of the Dnipropetrovsk National University. The building features a grand portico with several tall, fluted columns supporting a heavy entablature. A large, ornate coat of arms is mounted on the wall above the central entrance. People are visible walking on the steps and plaza in front of the building.

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

„ПРАВОВА ОСВІТА ТА ПРАВОВА НАУКА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ”

(12 листопада 2015 року)

Запоріжжя 2015

Редакційна колегія:

Бондар Олександр Григорович – Перший проректор Запорізького національного університету, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права;

Коломоєць Тетяна Олександрівна – доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, професор кафедри адміністративного та господарського права, декан юридичного факультету Запорізького національного університету;

Пирожкова Юлія Володимирівна – заступник декана з навчальної роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та господарського права;

Лютіков Павло Сергійович – заступник декана з наукової роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного та господарського права;

Сабадаш Віктор Петрович – заступник декана з виховної роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та криміналістики;

Віхляєв Михайло Юрійович – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права.

Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 12 листопада 2015 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2015. – 194 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Всеукраїнську науково-практичну конференцію „Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів”, яка відбулася на базі юридичного факультету Запорізького національного університету 12 листопада 2015 року.

ЗМІСТ

Секція 1 ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ; ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Бостан Л.М.	
Історико-правова освіта юристів: проблеми і перспективи	9
Білокур А.В., Ганзенко О.О.	
Правові форми взаємовідносин держави і громадського об'єднання.....	11
Власенко М.К., Удовика Л.Г.	
Проблемні питання фінансування політичних партій: зарубіжний та вітчизняний досвід	12
Двуреченський О.В., Гамбург Л.С.	
Взаємозв'язок громадянського суспільства з державою	15
Доннік Є.В., Гамбург Л.С.	
Права дитини: сутність, особливості, види	17
Кріпак К.Р., Ганзенко О.О.	
Деформації правосвідомості та шляхи їх подолання	19
Лукашева А.С., Гамбург Л.С.	
Система захисту прав людини: міжнародний і національний аспекти.....	20
Рощина Г., Серeda А.М.	
Генеza системи освіти в період становлення національної державності (1917-1920 рр.): історико-правові засади.....	22
Черепанова А.В., Бостан Л.М.	
Роль теорій природного права у створенні сучасного світу.....	24
Шеховцова Т.О., Гамбург Л.С.	
Взаємодія внутрішнього та міжнародного права у сучасному правовому просторі.....	27

Секція 2 КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Артюшенко Г.І., Мартинов М.П.	
Проблеми забезпечення права на свободу слова та доступність інформації.....	29
Верлос Н.В.	
Сутнісні особливості визначення рецепції як правового феномену	31
Двоєглазова А.Ю., Мартинов М.П.	
Поняття та система інститутів конституційного права	34
Журавльова Г.С.	
Розуміння принципу рівності у період античності.....	36
Закарлюка Н.С., Мартинов М.П.	
Стан та перспективи медичного страхування в Україні.....	38
Лузан К. Ю., Журавльова Г.С.	
Передвиборна агітація як етап парламентського виборчого процесу в Україні: сутність, проблемні аспекти, шляхи їх подолання.....	40

Секція 3 АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Амельянчик С.С., Лютіков П.С. Питання відшкодування шкоди, завданої адміністративним правопорушенням.....	42
Андрусак Л.М., Гаджиєва Ш.Н. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб та батьків або осіб, що їх замінюють.....	44
Артюшенко Г.І., Лютіков П.С. Співвідношення адміністративного правопорушення і злочину	46
Архіпов І.О., Лютіков П.С. Конфіскація та оплатне вилучення: порівняльна характеристика адміністративних стягнень.....	47
Байрачний М.О., Меліхова О.Ю. Види постанов у справі про адміністративне правопорушення	49
Блажко К.А., Гаджиєва Ш.Н. Особливості адміністративної відповідальності військовослужбовців за військові правопорушення.....	51
Бойко Л.Л., Гаджиєва Ш.Н. Адміністративна відповідальність неповнолітніх осіб	52
Бойко Ю.Ю., Гаджиєва Ш.Н. Адміністративна відповідальність юридичних осіб	54
Болокан І.В. Значення норм-дефініцій у процесі реалізації адміністративно-правових норм.....	56
Вінярська А.В., Лютиков П.С. Неповнолітній як суб'єкт адміністративної відповідальності.....	58
Власюк В.В., Гаджиєва Ш.Н. Штраф як вид адміністративної відповідальності.....	60
Войтова Ю.О., Гаджиєва Ш.Н. Особливості відповідальності іноземців та осіб без громадянства.....	62
Воскресенський М.С., Лютіков П.С. Участь третіх осіб які не заявляють самостійних вимог на предмет позову в адміністративному провадженні.....	64
Габко С.А., Гаджиєва Ш.Н. Особливості відповідальності неповнолітніх осіб в Україні.....	66
Губський М.В., Лютіков П.С. Особливості розгляду і вирішення спорів, що виникають під час виборчого процесу.....	67
Гусак А.В., Гаджиєва Ш.Н. Громадські роботи як вид адміністративної відповідальності.....	70
Жуков М.С., Лютіков П.С. Особливості виконання судових доручень закордонними судами та іншими установами.....	72

Зарубіна Я.В., Коломоєць Т.О. Обставини звільнення від адміністративної відповідальності: правова характеристика	75
Зуєв В.О., Лютіков П.С. Щодо питання розмежування компетенції адміністративних та господарських судів	76
Коваленко А.О., Лютіков П.О. Особливості дисциплінарної відповідальності державних службовців.....	79
Конджарія Д.Т., Лютіков П.С. Проблеми відводу судді в адміністративному процесі.....	80
Лаврушко К.В., Лютіков П.С. Проблеми представництва в адміністративному судочинстві, особливості спрощення вступу представника до справи.....	82
Лиходід А.В., Меліхова О.Ю. Потерпілий, як учасник адміністративно-деліктного провадження	84
Малишенко Н.В., Лютіков П.С. Адміністративна відповідальність іноземців та осіб без громадянства	87
Матоян А.С., Пирожкова Ю.В. Загальна характеристика адміністрування податків, зборів та платежів	89
Мельник К.А., Меліхова О.Ю. Державна реєстрація земельних ділянок.....	92
Москаленко А.П., Лютіков П.С. Участь експерта та спеціаліста в адміністративному судочинстві. Порівняльна характеристика.....	94
Науменко О.Г., Лютіков П.С. Проблематичні аспекти виконання рішень адміністративних судів органами публічної влади.....	96
Пирожкова Ю.В. Функція адміністративного права як галузева функція публічного права: теоретико-правовий вимір.....	98
Підопригора І.А., Лютіков П.С. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність фізичних осіб підприємців та юридичних осіб.....	101
Попов В.М., Меліхова О.Ю. Поняття і цілі адміністративного стягнення.....	103
Рибальченко Є.І., Лютіков П.С. Участь Уповноваженого з прав людини в адміністративному судочинстві, як законного представника особи.....	105
Саловарова Т.С., Лютіков П.С. Скорочене провадження в адміністративному судочинстві	107
Сіда Т.С., Лютіков П.С. Адміністративне затримання як захід забезпечення адміністративного провадження.....	108
Сокол Т.І., Меліхова О.Ю. Адміністративно-правове регулювання в сфері науки і науково-технічної діяльності.....	109

Товстик П.О., Лютіков П.С. Порівняльна характеристика закону України «Про міліцію» та нового закону України «Про національну поліцію»	111
Ульяненко С.С., Лютіков П.С. Видалення із залу судового засідання як захід процесуального примусу в адміністративному судочинстві	113
Фартушна А.Б., Пирожкова Ю.В. Правовий режим оподаткування особливо цінних земель України	114
Шемет Х.Є., Лютіков П.С. Поняття нововиявлених обставин та підстави для перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами у адміністративному судочинстві.....	116
Шумейко І.П., Ганзенко О.О. Проблема вчинення реєстраційних дій на підставі підроблених документів у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців	120

Секція 4 ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО

Амельянчик С.С., Алімов К.О. Проблеми визначення поняття третіх осіб у цивільному процесі України	124
Барліт А.Ю., Алімов К.О. Позбавлення батьківських прав як надзвичайний засіб захисту прав дитини та впливу на батьків.....	125
Блищик Е.С., Алімов К.О. Представництво в цивільному процесі.....	128
Жуков М.С., Борщевська Г.Е. Особливості виконання судових доручень закордонними судами та іншими установами.....	131
Перерва Б.Г., Шарая А.А. Загальна характеристика договору довічного утримання.....	134
Ситник В.О., Алімов К.О. Правове становище іноземних осіб у цивільному процесі України.....	136
Хан А.Д., Мартинов М.П. Проблематичні аспекти спадкування за законом	138

Секція 5 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Бойко О.В., Омелянчик С.В. Правовий статус Європейського парламенту	141
Гриценко К.В., Віхляєв М.Ю. Інститут подвійного громадянства в міжнародному праві.....	142
Губський М.В., Віхляєв М.Ю. Проблемні питання правового режиму міжнародних територій.....	144

Жечева А.В., Віхляєв М.Ю. Походження поняття «Міжнародний злочин»	147
Завгородня П.Б., Омелянчик С.В. Правовий статус Європейського банку реконструкцій та розвитку	148
Киян Є.В., Віхляєв М.Ю. Правовий статус біпатридів у міжнародному праві.....	150
Ковальчук Н.О., Омелянчик С.В. Правове становище судна у відкритому морі	153
Куропата О.В., Віхляєв М.Ю. Співвідношення національного і міжнародного права: теоретичні положення	155
Лаврушко К.В., Віхляєв М.Ю. Проблема участі України в міжнародних операціях з підтримки миру і безпеки, та введення в Україну миротворчих військ	157
Нижник Я.Г., Віхляєв М.Ю. Проблеми ефективності сучасного міжнародного права.....	159
Ренгевич О.В., Віхляєв М.Ю. Право на громадянство в міжнародному праві	161
Ульяненко С.С., Віхляєв М.Ю. Правова природа найманства у міжнародному праві.....	163
Шемет Х.Є., Віхляєв М.Ю. Міжнародно-правовий режим невизнаних держав	165

Секція 6 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Бронецький І.В., Узунова О.В. До питання про юридичний склад злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів).....	168
Бубель В.І., Узунова О.В. Щодо питання про фальсифікацію лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів	171
Губський М.В., Єна І.В. Щодо доцільності виділення судово-медичного освідування в якості самостійної слідчої дії	174
Підпригора І.А., Єна І.В. Особливості предмету доказування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру у суді першої інстанції.....	177
Силіна Г.О., Єна І.В. Окремі питання процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні	181
Слатін С.А., Єна І.В. Перевірка повноважень захисника у кримінальному провадженні: проблемні питання та шляхи їх вирішення	182

Секція 7
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

Васюк О.О., Гаджиєва Ш.Н.	
Медіація як засіб вирішення господарських спорів.....	185
Онуфрик О.Л., Лютіков П.С.	
Сторони – як учасники господарського процесу.....	186
Силіна Г.О., Лютіков П.С.	
Досудове врегулювання господарських спорів, пов’язаних з Укрзалізницею	188
Черепанова А.В., Лютіков П.С.	
Експертиза в господарському процесі: деякі питання вдосконалення законодавства.....	191

Секція 1 ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ; ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Історико-правова освіта юристів: проблеми і перспективи

*Бостан Л. М., к.і.н., доцент
Запорізький національний університет*

Вся історія розвитку освіти є свідченням наявності протиріччя між збільшенням обсягу наукової інформації і обмеженням часу, відведеного на її засвоєння тими, хто навчається. Це явище характерно і для юридичної освіти України, яка перебуває на шляху реформ. Свідченням тому є представлення в МОН України проекту Стандарту вищої юридичної освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», підготовленого за участі представників ОБСЄ та USAID, а також фахівців у галузі права з провідних ВНЗ України, де проводиться підготовка правників.

Позитивними і важливими моментами, які передбачені у проекті Стандарту, як відмічають вітчизняні та іноземні фахівці, є збільшення обсягів вивчення дисциплін професійного спрямування, годин навчально-виробничої практики, а також обов'язкове вивчення всіх фундаментальних галузей права. Отже, постає проблема створення механізмів, які забезпечать виконання такої задачі. З досвіду останніх років можна побачити, що вона вирішується шляхом перерозподілу годин фундаментальних (теоретичних) на користь професійно зорієнтованих, спеціальних навчальних дисциплін в підготовці майбутнього юриста.

Візьмемо для прикладу таку навчальну дисципліну із циклу фундаментальних як “Історія держави та права зарубіжних країн”. Проведений аналіз теоретичних джерел, власний досвід практичної реалізації нових підходів в викладанні історико-правових дисциплін (підготовка навчального посібника, пошук нових форм навчальної роботи) дають підстави стверджувати, що розпочаті зміни в історико – правовій освіті майбутніх юристів набувають незворотного характеру, оскільки мають передусім світоглядне значення. В той же час продовжує існувати велика кількість проблем, які потребують подальшого вивчення і вирішення. Серед них, зокрема, дидактичне моделювання навчальних дисциплін історико – правового спрямування (історія держави та права зарубіжних країн, історія держави та права України, історія вчень про державу і право (історія політичних і правових вчень).

Їх вирішення потребує нових підходів в методології історико -правової освіти в цілому, і, відповідно, окремих навчальних дисциплін. В цьому ми виходимо з того, що діалектика розвитку предмету наукового пізнання є такою, що, з одного боку, виступає стабільність, пов'язана із загальним, типовим, незмінним, яке характеризує право і державу впродовж багатьох і багатьох сотень років. З іншого, наукове виявлення нових властивостей і якостей, вищий рівень їх пізнання, нові критерії системного підходу, необхідність їх аналізу у взаємодії з іншими галузями знання з часом наводять до переосмислення предмету науки, перетворенню його. Саме перша сторона відноситься більшою мірою до предмету навчальної дисципліни, друга – власне наукова. Об'єкт же залишається загалом без змін.

Для юриспруденції об'єктом наукового пізнання визнаються держава і право як системне утворення об'єктивної реальності, вивчення якого відбувається через дослідження різних його аспектів, виявлення закономірностей їх прояву. Серед них історичний аспект має власний предмет вивчення. Зокрема в якості предмету наукового пізнання “Історії держави і права” виступають конкретні історичні процеси прояву загальних закономірностей та особливостей виникнення і розвитку держави та права як фрагменту об'єктивної реальності в конкретному історичному часі та географічному просторі. Перенесення акценту (не відмова) вивчення зі статичних і вузько локальних станів держави і права (окремі країни) на динаміку, широкомасштабні і різноманітні процеси їх руху створює, на наш погляд, сприятливі умови для висвітлення як загальних рис та особливостей того чи іншого державно-правового

явища, так і виявлення закономірностей їх прояву в історичному вимірі і в історичному просторі, а значить і кращого розуміння сучасності.

Практика показує, що реалізація такого підходу в пізнанні історичних аспектів держави і права виявляється можливою внаслідок інтеграції, злиття, об'єднання різних наук в комплексному дослідженні відповідних об'єктів. Тобто саме «на стику» з предметами інших наук, може бути виявлена дійсна сутність, призначення і роль права і держави в житті суспільства на різних історичних етапах його розвитку. Подібний підхід формує науковий світогляд юристів, що корінним чином відрізняється від юридичного світогляду, який недооцінює відмінність підходів у вивченні держави і права, розглядає дійсність через призму правових понять і норм і не враховує, що самі ці норми і критерії історично зумовлені всім попереднім історичним розвитком.

Враховуючи зазначене при моделюванні навчальної дисципліни, слід керуватися, на нашу думку, такими основоположними принципами як: проблемність, комплексність (інтегративність), професійне спрямування і зворотний зв'язок. Виходячи з того, що предметом навчальної діяльності виступають переважно результати наукового пізнання, які реалізуються через змістовне наповнення навчальної дисципліни, яка, зауважимо, не вивчає, а вивчається тими, хто навчається, визначено, “Історія держави і права” має представляти собою квінтесенцію наукових знань про державу і право в їх історичному вимірі, вироблених науковим співтовариством на момент їх вивчення тими, хто навчається і, відповідно, які не можуть розглядатися як сталі і незмінні у подальшому. Це, в свою чергу, означає, що за своїм предметом навчальна дисципліна не може бути тотожною з однойменною наукою.

Вихідними для визначення її змісту є науково обґрунтовані, перевірені часом знання таких основних наук як теорія держави та права (проблеми: походження держави, форма держави, функції і механізм держави, виникнення правових систем, форми (джерела) права, галузі права та правові інститути в різних країнах в різні історичні періоди), теоретичні ідеї і положення історії політичних і правових вчень (як ілюстрація рівня розвитку суспільної свідомості, правосвідомості, співвідношення уявлень про державу і право і їх реалізації), історія держави і права України (як складова загальної історії держави і права), галузевих наук: конституційного, цивільного, кримінального права (правові інститути в історичному розвитку, становлення основних галузей права). Саме інституційний підхід, на нашу думку, дає змогу максимальною мірою врахувати специфіку юридичної освіти, “юридизувати” навчальний матеріал, відповідаючи на потреби часу.

При змістовному наповненні навчальним матеріалом доцільно виходити з того, який досвід державо і правотворення (яких конкретних країн) найбільшою мірою дає уявлення як про загальні закономірності, так і особливості історичного розвитку державно організованого суспільства, визначає і сьогодні основні тенденції його подальшого розвитку. Такий підхід дає змогу виокремити ключові проблеми навчальної дисципліни (східна деспотія Стародавнього Єгипту, республіканська форма правління періоду античної цивілізації, римське право, його рецепція, тенденції централізації і децентралізації державної влади, формування конституційного права як галузі права, історичні витоки і тенденції розвитку основних прав і свобод, парламентаризму тощо) і тим самим сприяти пошуку відповідей на актуальні питання сучасного етапу державо і правотворення, баченню шляхів його подальшого розвитку.

З урахуванням вище зазначеного і було складено модель навчальної дисципліни “Історія держави та права зарубіжних країн”. Слід зазначити, що реалізований в пропонованій моделі підхід до вивчення історії держави і права не безпідставно розглядається як такий, що не повною мірою враховує вимогу щодо відповідності навчального матеріалу рівню готовності першокурсників до його сприйняття (навчальна дисципліна вивчається за планом бакалавра). На це хотілося б зауважити, виходячи з власного досвіду викладання навчальної дисципліни за авторською програмою наступне: акцентуація розгляду загальних рис і особливостей держави і права в кожен історичну епоху, виявлення закономірностей їх прояву з застосуванням порівняльного, проблемного методів

веде до різкого скорочення його об'єму, в окремих випадках до його повторення, але вже в контексті нових проблем. Немає потреби і перевантажувати студентів великою кількістю фактів, часто другорядних за своїм значенням. Більш за те, пошук причинно-наслідкових зв'язків в історії розвитку державно-правових інститутів і явищ зумовлює потребу знати більше, що значно активізує критичне мислення, підвищує мотивацію студента до навчання, спонукає до подальшої самоосвіти, викладача – до нових форм співпраці зі студентом.

Не останню роль в вирішенні проблем дидактичного моделювання правових дисциплін у відповідності з потребами часу має зіграти наукова спільнота юридичних вишів. Актуалізація їх розгляду на наукових конференціях, в процесі підвищення кваліфікації викладачів, дозволить подолати існуючий формалізм в реалізації досягнень наукової думки в навчальний процес.

Правові форми взаємовідносин держави і громадського об'єднання

Білокур А.В., студентка

Науковий керівник:

Ганзенко О.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Актуальність теми зумовлена тим, що взаємодія держави і громадських об'єднань є невід'ємною складовою нашого суспільного життя.

Взаємовідносини держави і об'єднань громадян мають правовий характер. До громадських об'єднань можна віднести політичні партії, соціально-економічні і соціально-культурні об'єднання, масові громадянські рухи, асоціації, релігійні організації тощо. Реєстрація політичної партії провадиться Міністерством юстиції України. В Україні громадська організація реєструється Міністерством юстиції, місцевими органами виконавчої влади, виконавчими комітетами сільських, селищних, міських Рад народних депутатів [1].

Відповідно до ст.36 Конституції України громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для спільного здійснення або захисту своїх прав та свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних, та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я, населення або захисту прав та свобод інших людей [2].

Громадські об'єднання можуть допомагати державі вирішувати завдання економічного, соціального, культурного будівництва шляхом прийняття спільних політичних рішень із державними органами, також вносити пропозиції до органів державної влади, бути з ряду питань суб'єктами правозастосовної (складання протоколу про адміністративні правопорушення) і контрольно-наглядової (робота громадянських інспекторів охорони природи) діяльності держави.

Одним із видів контролю за діяльністю органів державного управління і місцевого самоврядування є громадський контроль. Громадський контроль – один з видів соціального контролю, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами. Він є важливою формою реалізації демократії і способом залучення населення до управління суспільством та державою. Характерною рисою громадського контролю є запобігання порушенням у сфері державного управління за допомогою засобів суспільного впливу.

Згідно зі ст.37 Конституції України громадські об'єднання не можуть:

1) втручатися у діяльність державних організацій і посадових осіб. Так, організаційні структури політичних партій не можуть створюватися і діяти в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях;

2) мати воєнізовані формування.

Держава – єдина політична організація, яка охоплює усе населення країни в просторових межах. Сама територія не породжує держави. Вона лише створює простір, у межах якого держава простирає свою владу на населення, що мешкає тут. Територіальна ознака породжує громадянство – юридичний зв'язок особи з даною державою, який виражається у взаємних правах і обов'язках. Громадянин держави набуває: а) обов'язок підкорятися державно-владним велінням; б) право на заступництво і захист держави. Держава також має спеціальний апарат управління – систему державних органів, що складаються з особливого розряду осіб, професіоналів з управління, та в особі компетентних органів видає загальнообов'язкові юридичні норми, забезпечує їх реалізацію, тобто держава організує громадське життя на правових засадах.

Отже, до громадських об'єднань можна віднести політичні партії, соціально-економічні і соціально-культурні об'єднання, масові громадянські рухи, асоціації, релігійні організації тощо. Громадські об'єднання можуть допомагати державі вирішувати деякі завдання.

Сама держава виступає єдиною політичною організацією, яка охоплює усе населення країни в просторових межах. Таким чином, держава забезпечує і захищає права своїх громадян, а також інших людей, що перебувають на її території.

Література

1. Скакун О.Ф. Теорія Держави і права: підручник / О.Ф. Скакун. – Х.: Консум, 2006. – 656 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. №4572-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

Проблемні питання фінансування політичних партій: зарубіжний та вітчизняний досвід

Власенко М.К., слухач магістратури

Науковий керівник:

Удовика Л.Г., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Політичні партії за своєю природою є виразниками волі громадян у процесі здійснення державної влади, а отже усі аспекти їх діяльності, включаючи процес фінансування, потребують детальної законодавчої регламентації.

Дане дослідження присвячено окремим аспектам конституційно-правового регулювання порядку фінансування політичних партій, а також аналізу основних форм здійснення фінансування політичних партій в Україні та зарубіжних країнах з метою вироблення основних напрямів вдосконалення українського законодавства в даній сфері.

Проблематика регулювання діяльності політичних партій не є новою, і знайшла відображення у наукових працях як зарубіжних так і вітчизняних учених, зокрема таких як М. Дюверже, В.С. Журавський, В.І. Кафарський, О.Б. Ковальчук, В.В. Лапаєва, М.В. Примуш, А.С. Романюк, Дж. Сарторі, В.М. Шаповал, Ю.Р. Швед, О.П. Шумельда, Ю.А. Юдін та ін.

Проблеми правового регулювання фінансування діяльності політичних партій є дискусійними з огляду на складність та багатоаспектність даного інституту, що у вітчизняній юридичній науці є недостатньо розробленим, що і зумовлює актуальність даного наукового дослідження.

Проблеми фінансування політичних партій та їх виборчих кампаній виникали майже завжди і в усіх країнах. Як зазначається в літературі, у сучасних умовах взаємовідносини “гроші-політика”, безпосередньо пов'язані з фінансовою діяльністю політичних партій,

постали у вигляді гострої проблеми, від розв'язання якої залежить подальший розвиток та усталення демократії в сучасних державах [1, 45]. Усвідомивши цю обставину, із середини 60-х років XX ст. деякі країни звернулися до правової регламентації фінансової діяльності політичних партій (1966 р. – Данія, Швеція, 1967 р. – ФНР, 1969 р. – Фінляндія, 1974 р. – Італія, США, 1975 р. – Австрія, 1976 р. – Португалія, 1984 р. – Греція, 1988 р. – Франція). У тоталітарних і авторитарних країнах, де існувала одна правляча партія, необхідності регулювати її фінансову діяльність не було, і тому така регламентація не була актуальною. Однак після розпаду Радянського Союзу, що привело до створення нових незалежних держав на території Європи і їх переходу до багатопартійності, ця проблема постала з новою силою.

Проблема законодавчого регулювання фінансування політичних партій отримала черговий поштовх починаючи з 2000 р., що знаменувалося прийняттям низки міжнародних документів, які мали на меті вдосконалити цю систему. Зокрема, «Правила щодо фінансування політичних партій», ухвалені Венеціанською комісією за демократію через право на 46-му засіданні у Венеції 9–10 березня 2001 р.; Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи № 1516 (2001) «Фінансування політичних партій» від 21 травня 2001 р.; Рекомендація Rec (2003) 4 Комітету міністрів державам-членам «Щодо єдиних правил проти корупції у сфері фінансування політичних партій та виборчих кампаній», ухвалена Комітетом Міністрів 8 квітня 2003 р. на 835-му засіданні; «Кодекс доброчесної практики в області політичних партій» ухвалений Венеціанською комісією на 77-му засіданні у Венеції 12–13 грудня 2008 р. та Пояснювальній доповіді до нього ухваленої Венеціанською комісією на 78-му засіданні у Венеції 13–14 березня 2009 р., а також деякі інші [2].

Як відомо, у загальнотеоретичному аспекті джерелами фінансових надходжень політичних партій визначаються: 1) членські внески; 2) пожертви фізичних і юридичних осіб; 3) дохід від дозволеної законом господарської діяльності; 4) державні субсидії.

Приклади зарубіжних країн щодо отримання доходу політичними партіями від дозволеної законом господарської діяльності свідчать про таке. У ряді європейських країн за партіями закріплено неприбутковий статус, який дозволяє або не сплачувати податки взагалі, або ж звільняє від сплати окремих з них (ПДВ, податку на прибуток, податку на нерухоме майно тощо). Наприклад, пільги в оподаткуванні надаються політичним партіям в Ісландії, Іспанії, Італії, Литві, Мальті, Німеччині, Португалії, Румунії, Угорщині, Чехії [3, 33]. У більшості європейських країн законодавство дозволяє політичним партіям отримувати різноманітні форми доходів. У Польщі – доходи від продажу майна партії, від розміщення власних коштів у банках, від торгівлі державними казначейськими зобов'язаннями, від продажу партійної літератури, від продажу об'єктів із зображенням партійної символіки, від надання дрібних послуг третім особам з використанням офісного обладнання партії. У Словаччині політичні партії можуть отримувати дохід від цінних паперів і часток у статутних капіталах підприємств, проводити кампанії масового збору коштів, бути засновниками підприємств (хоча законодавство встановлює вичерпний перелік видів діяльності для таких підприємств). У Франції партії також мають право одержувати доходи від власної господарської діяльності, зокрема доходи від майна, що належить партії, від видавничої діяльності, проведення тренінгів тощо [4, 19-22].

Щодо українського законодавства, то відповідно до статті 14 Закону України «Про політичні партії в Україні», політичні партії визнаються неприбутковими організаціями [5]. Таким чином, з одного боку, держава гарантує політичним партіям право на грошові кошти та інше майно для здійснення статутної діяльності, але з іншого – обмежує можливість політичних партій займатися господарською діяльністю, оскільки вітчизняне законодавство, на відміну від зарубіжного, не деталізує форми господарської діяльності, цим самим обмежуючи в правах тих чи інших суб'єктів, в тому числі і політичні партії.

Прибутки від продажу партійної символіки, літератури, проведення лекцій, концертів тощо, отримує більшість політичних партій. Але така діяльність не є достатньо прибутковою. З огляду на необхідність досягнення прозорості та відкритості в партійному

фінансуванні можливі форми господарської діяльності для політичних партій мають бути чітко визначені законом.

У державному фінансуванні політичних партій В.М. Шаповал виокремлює два різновиди: надання партіям коштів у вигляді дотацій для здійснення їх діяльності й субсидування участі партій у виборчому процесі [6, 77-78].

Приклади зарубіжних країн свідчать, що за кошти державного бюджету фінансуються: поточна діяльність політичних партій, участь партій у виборах, їх парламентська діяльність. Деякі європейські країни використовують практику одноразової фінансової допомоги з боку держави. Наприклад, в Албанії політичній партії виплачується разова фінансова допомога після державної реєстрації. А у Словаччині за результатами виборів партіям, що отримали на свою підтримку 3 % голосів виборців, виплачується одноразова фінансова допомога. Розмір державного фінансування кожної такої партії вираховується шляхом множення кількості поданої за цю партію голосів виборців на 1% середньомісячної заробітної плати. У 2006 р. право на державне фінансування за результатами виборів отримало 8 політичних партій, яким сумарно з державного бюджету було виплачено 11,8 млн. євро [4, 9].

Нині партії отримують пряме державне фінансування у більшості європейських країн, за винятком Кіпру, Мальти та Швейцарії (партії фінансуються лише в окремих кантонах) та деяких інших. При цьому до тенденцій розвитку зарубіжного законодавства можна додати те, що держави прагнуть надання фінансової підтримки не лише партіям, які потрапили до парламенту, а й тим, що отримали певний рівень підтримки виборців. Так, в Ісландії, Італії, Македонії, Польщі, Німеччині, Росії, Сербії, Франції, Чехії політичні партії, що не потрапили до парламенту, але отримали визначену законом кількість голосів на свою підтримку, отримують державне фінансування. А в Іспанії, Молдові, Німеччині, Сербії та Чехії державне фінансування отримують ті політичні партії, які не здобули місць у загальнонаціональному представницькому органі, але отримали місця в органах регіонального самоврядування [7, 30].

Фінансування політичних партій за рахунок державного бюджету в Україні було запроваджено Законом України № 1349-IV від 27.11.2003 р., яким було внесено зміни до Закону України «Про політичні партії». Державне фінансування передбачалося двох видів: фінансування статутної діяльності політичних партій, яка не пов'язана з виборами, та відшкодування витрат партій (блоків) на передвиборну агітацію під час чергових та позачергових виборів народних депутатів України [5].

Щорічний обсяг державного фінансування статутної діяльності політичних партій (партій, що входили до виборчих блоків) становив 0,01 розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня року, що передувало року виділення коштів, помноженого на кількість громадян, включених до списку виборців на останніх чергових виборах народних депутатів України. Однак такий вид державного фінансування стосувався лише тих політичних партій (блоків), що отримали три і більше відсотків голосів виборців, які взяли участь у голосуванні [5].

Витрати, пов'язані з фінансуванням передвиборної агітації політичних партій (блоків), відшкодовувалися з державного бюджету України лише тим політичним партіям, що отримали три і більше відсотків голосів виборців, які взяли участь у голосуванні, тобто потрапили до парламенту. Отже, законодавство передбачало обидва види державного фінансування лише для парламентських політичних партій.

Однак на сьогодні ні Закон України «Про політичні партії в Україні», ні Закон України «Про вибори народних депутатів України» не наводять жодних форм фінансування політичної партії.

Таким чином, зараз залишається ст.15 Закону України «Про політичні партії в Україні», яка лише визначає суб'єктів, що не мають права здійснювати фінансування партії, а саме: органи державної влади та місцевого самоврядування (крім визначених законом випадків); державні й комунальні підприємства; іноземні держави, їх громадяни та підприємства; благодійні та релігійні організації; анонімні особи; політичні партії, що не

входять до виборчого блоку [5]. Крім того, “Правила щодо фінансування політичних партій”, ухвалені Венеціанською комісією, наголошують, що фінансування політичних партій за рахунок державних коштів має бути за умови, якщо рахунки політичних партій підлягають контролю з боку конкретних державних органів (наприклад, Рахункової палати). А держави повинні проводити політику фінансової прозорості у державному фінансуванні політичних партій [8].

Таким чином, на основі вищевикладеного, слід зробити наступні висновки. У сучасних кризових умовах, незважаючи на відновлення наукової дискусії, повертати державне фінансування діяльності політичних партій не є доцільним. Потребує вдосконалення законодавство у напрямку забезпечення прозорості та відкритості процедури фінансування політичних партій та посилення контролю за витратами політичних партій в Україні.

Література

1. Романюк А. Політико-правові аспекти фінансування політичних партій: світовий досвід та Україна / А. Романюк, Ю. Шведа, О. Шумельда – Львів, 2003.
2. Council of Europe. Human rights democracy rule of law [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int>.
3. Якість виборів: Україна у вимірі міжнародних демократичних стандартів: матеріали до міжнародної конференції 20-21 вересня 2007 р. – К., 2007. – С. 45.
4. Підтримка незалежного урядування. Проект протидії корупції в Україні (UPAC). – К., 2009. – С. 16-18.
5. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
6. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підручник / В.М. Шаповал. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 77-78.
7. Ковриженко Д., Якість виборів: Україна у вимірі міжнародних демократичних стандартів / Ковриженко Д. Чабаненко О. // Парламент: Часопис. – 2007. – № 2. – С. 30.
8. Guidelines and report on the financing of political parties adopted by the Venice Commission Guidelines adopted by the Commission at its 46th Plenary Meeting, (Venice, 9-10 March 2001) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)008-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)008-e.asp).

Взаємозв'язок громадянського суспільства з державою

Двуреченський О.В., студент

Науковий керівник:

Гамбург Л.С., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Проблема громадянського суспільства відноситься до числа найважливіших наукових проблем, яка хвилювала протягом багатьох віків кращі уми людства. Вона з'явилась з появою держави і поділу суспільства на державну и недержавну сферу життєдіяльності. З тих часів питання взаємодії державної влади та суспільства було в центрі уваги всього людства, воно часто приводить до конфліктів, політичних переворотів та революцій. Спробуємо прослідкувати межі діяльності громадянського суспільства і держави в їх взаємозв'язку.

Громадянське суспільство – система взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян держави, їх об'єднань, що добровільно сформувалися та перебувають у відносинах конкуренції та солідарності, поза безпосереднім втручанням держави, покликаної створювати умови для їх вільного розвитку [1, 79].

Громадянське суспільство є продуктом тривалого соціально-політичного розвитку й у розвиненому стані являє собою сукупність величезної кількості економічно незалежних від

держави громадських організацій, які існують в умовах демократії та користуються її здобутками, щоб розв'язувати будь-які проблеми національного значення шляхом узгодження різноманітних і різноспрямованих групових інтересів [2].

Співвідношення громадянського суспільства і правової держави характеризується тим, що їх не можна ні ототожнювати, ні протиставляти, тим більше відривати одне від одного. Вирішення проблеми їх співвідношення пов'язане з розумінням держави як невід'ємної підсистеми громадянського суспільства, в якому вона має власний сектор діяльності [1, 83].

Діалектика відносин громадянського суспільства і держави складна й суперечлива, оскільки між ними відбувається своєрідний поділ організаційно-управлінської праці [1, 83]. Іншими словами, Держава не може ототожнюватися із суспільством. Винятки складають політичні системи з тоталітарними видами влади. У взаємодії з громадянським суспільством держава використовує механізм правового регулювання, який поза прямим втручанням в особисте життя людей і діяльність їх позадержавних асоціацій упорядковує суспільні відносини, періодично їх закріплює, охороняє і розвиває [3].

Роль цивілізованої держави у розвитку громадянського суспільства:

- 1) слугує формою, що організовує громадянське суспільство і створює умови для його розвитку;
- 2) є відносно самостійною щодо громадянського суспільства і здійснює солідарні публічні інтереси усіх членів суспільства;
- 3) встановлює «правила гри», яких повинні дотримуватися громадяни та їх об'єднання, створює сприятливі умови для їх існування та розвитку;
- 4) не втручається в приватну сферу сім'ї, побуту, культури (перший рівень громадянського суспільства): таке втручання можливе лише з метою забезпечення особистої або громадської безпеки;
- 5) не втручається в приватні (громадянські) правовідносини: у разі вступу в такі правовідносини втрачає можливість виявляти публічну владу, тобто зберігає всі ознаки публічно владної особи за межами приватних (громадянських) правовідносин;
- 6) надає необхідний захист громадянському суспільству, яке функціонує в межах її території, у тому, що належить до соціальної безпеки його суб'єктів;
- 7) виступає знаряддям соціального компромісу громадянського суспільства, пом'якшує соціальні суперечності між різними соціальними групами;
- 8) юридично забезпечує можливості громадянина бути власником, створювати громадські об'єднання, комерційні корпорації, брати активну участь у політичному житті суспільства;
- 9) має межі регулювання відносин у суспільстві, що визначаються конституцією держави, міжнародними стандартами прав людини [1, 84].

Взаємозв'язок громадянського суспільства і держави проявляється в обов'язковій взаємній відповідальності держави та особистості. А це, у свою чергу, передбачає, по-перше, чіткий розподіл влади і, відповідно, чітке функціонування законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. По-друге – чітке законодавче закріплення та дотримання політичного і правового статусу особистості [4].

Підсумовуючи написане, можемо дійти висновку, що громадянське суспільство як динамічна система завжди відчуває тиск з боку державної влади. Воно є незалежним настільки, наскільки держава є терпимою до такої незалежності. Проте, держава не може розвиватися без вільного формування громадянського суспільства, яке контролює дії політичної влади.

Література

1. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник / О.Ф. Скакун. – 3-тє видання. – К.: Алерта; ЦУП, 2011. – 525 с.
2. Литвин В.М. Історія України [Електронний ресурс] / Литвин В.М. // Наукова думка. – 2011. – Режим доступу:

http://pidruchniki.ws/12591207/istoriya/formuvannya_gromadyanskogo_suspilstva_politichn_oyi_natsiyi.

3. Теоретико-правові проблеми взаємодії громадянського суспільства і правової держави в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=economy_legal_science&id=3113&start=6.
4. Касьян В.І. Філософія [Електронний ресурс] / В.І. Касьян. – 5-те вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2008. – 347 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/filosofiya/filosofiya_-_kasyan_vi

Права дитини: сутність, особливості, види

Доннік Є.В., студентка

Науковий керівник:

Гамбург Л.С., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Актуальність теми полягає в існуванні проблеми захисту прав дитини, адже ця категорія населення є однією з найбільш незахищених у соціальному аспекті. Незважаючи на досить велику кількість нормативно-правових документів світового значення, що є загальнообов'язковими, у вітчизняному законодавстві існують закони, що не фіксують ці загальноприйняті правила, а отже деякі права дитини можуть порушуватися. Дедалі більшого значення та резонансу набуває необхідність забезпечення та захисту прав дітей-інвалідів, сиріт та інших малозахищених категорій дитячого населення країни.

Це питання досліджували В.В. Нагорна, Н.В. Лінник, Т.В. Войцях, І.О. Трестер, О.Ф. Скакун, О. Копилenko, Н. Софій, В.С. Тарасенко, М. Сніжко, С. Дацюк та ін. науковці.

Наразі проблема захисту прав дитини, особливо у такій країні, як Україна, стоїть дуже гостро. Шляхом поступового заглиблення у цю проблему, що розглядається світовою спільнотою, на міжнародно-правовому рівні були прийняті рішення нормативно закріплювати рішення щодо такої вразливої категорії населення, як діти у всьому світі, і наша країна не виключення.

Дитина – це людська істота до досягнення нею 18-річного віку [1]. Дитина – це людина, яка зростає. Всі діти потребують повноцінних умов для розвитку та зростання.

Виокремлення прав дітей в окрему сферу правовідносин відбувалося поступово, через декілька сторіч після проголошення загальних прав людини. Причиною цьому стали декілька обставин, основною з яких було прагнення громадських та наукових діячів конкретизувати права дитячої групи населення, налагодити механізм його захисту та забезпечення.

У ХХ ст. були прийняті надзвичайно важливі нормативно-правові документи, що конкретизували права дитини, наприклад, Женевська декларація 1923 р. (вона включала п'ять основних принципів і відігравала важливу роль у створенні атмосфери боротьби за права дитини), Загальна декларація прав людини, Європейська конвенція захисту прав і основних свобод людини 1950 р. (ратифікована Україною 17.07.1997), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. (набрала чинності 23.03.1976), Конвенція про права дитини 1989 р. (набрала чинності для України 27.09.1991) [2, 42].

Кажучи про дитячу категорію населення, ми не можемо не зазначити й права дітей-інвалідів як особливо уразливого прошарку. Як зазначає М.М. Малофєєва, спочатку права дітей з особливими потребами не визнавалися абсолютно, суспільство визнавало їх даремними, некорисними для існування, але згодом людство визнало рівність прав фізично здорових та маючих певні вади дітей, що й зафіксували у Всесвітній програмі дій щодо інвалідів резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 37/52. У 2006 р. вийшла Конвенція ООН про права інвалідів [3, 41].

Слід зазначити, що поняття «права дитини» є складовою частиною поняття «права людини». Права людини – це визнана міжнародним правом сукупність встановлених та охоронюваних державою норм та правил для забезпечення людині прав на вільне життя та

розвиток; захист громадянських, економічних, культурних прав і політичних свобод з боку державних судових органів та громадських організацій.

Сутність прав дитини є більш вузьким поняттям і визначається як урегульовані нормами права можливості здійснення малолітніми та неповнолітніми особами певних дій, що є важливими для їхнього існування та життєдіяльності, або система можливостей, які необхідні особі для її комплексного та цілісного розвитку в умовах і відповідно до вимог середовища, беручи до уваги незрілість дитини.

На сьогодні увага всього світового суспільства прикута до захисту та забезпечення цих прав, тому ми спостерігаємо активний розвиток міжнародного механізму, що працює в цьому напрямі. Розрізняють універсальні та регіональні механізми (тобто організації та установи, що займаються захистом прав людини). У їх структурі можна виділити основні принципи, на яких базується робота цього апарату: загальні принципи права, принципи міжнародного права, правових стандартів, принцип виконання всіх міжнародних зобов'язань.

Але, незважаючи на існування міжнародного механізму захисту прав дитини, в Україні механізм захисту залишає бажати кращого, бо українське законодавство щодо прав дитини залишається значною мірою декларативним, більш того, не всі права дитини, визначені Конвенцією, забезпечені відповідними законами.

Наразі проблемами є:

- відсутність системного підходу до врахування думки дитини на всіх рівнях суспільного життя;
- фінансування державних програм і планів щодо прав дітей здійснюється за «залишковим принципом», а не через визначення фіксованої частки від загального бюджету на їх реалізацію;
- відсутність інституту омбудсмена з прав дитини;
- проблема захисту дітей від торгівлі людьми, дитячої проституції, дитячої порнографії та сексуального насильства.

Коли ми говоримо про сутність прав дитини, то вважаємо необхідним визначитися з видами, що допоможе заглибитися в суть проблеми. Тож Конвенція про права дитини від 20 жовтня 1989 р. формулює три великі групи: особисті (право на життя, на отримання громадянства, право дитини на сім'ю), соціальні (право на охорону здоров'я, на відповідні умови життя, на відпочинок) та культурні права (право на освіту, на користування культурними цінностями, на інформацію).

Права дитини взаємопов'язані з батьківськими правами й обов'язками, бо сім'я для дитини є первісним зразком поведінки в суспільстві. Дитина та батьки мають особисті майнові й немайнові права та обов'язки, наприклад: обов'язок батьків забезпечити отримання повної загальної середньої освіти або обов'язок дитини «перетерплювати виховання», тобто батьки мають право вживати до своїх дітей певних примусових заходів, щоб домогтися від них бажаної поведінки. Така система взаємозв'язку є необхідною для існування сім'ї як певної значущої ланки сучасного суспільства, адже благополучна родина є запорукою здорової, розвиненої дитини.

Таким чином, у сучасному світі гостро стоїть питання забезпечення та захисту прав дітей, світова спільнота працює в напрямку оновлення та вдосконалення законодавства й механізмів захисту прав дитини. Наразі ми не можемо говорити про абсолютне здійснення цих прав, прикладом можна ставити й положення справ в Україні, але в перспективі можна розраховувати на покращення ситуації.

Література

1. Конвенция о правах ребенка: Принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20.11.1989 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml
2. Лінник Н.В. Історичні передумови захисту прав і свобод дитини на різних етапах розвитку суспільства / Н.В. Лінник // Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2006. – Вип. 2. – С. 41-45.

3. Нагорна В.В. Права дитини з особливими потребами: історико-правовий аспект [Електронний ресурс] / В.В. Нагорна // Університетські наукові записки. – 2012. – № 4. – С. 40-45. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2012_4_8.pdf

Деформації правосвідомості та шляхи їх подолання

Кріпак К.Р., студентка

Науковий керівник:

Ганзенко О.О., доцент

Запорізький національний університет

Україна нещодавно стала на шлях розбудови правової держави, тому вивчення деформацій правосвідомості має фундаментальне значення як фактор забезпечення стабільності і розвитку правопорядку.

Деформації правосвідомості – спотворене уявлення про сутність права, неусвідомлення його цінності. Різновидами деформації правосвідомості, є правовий нігілізм, правовий ідеалізм, правовий догматизм, правовий інфантилізм, правовий дилетантизм, правова демагогія [1, 150].

Правовий нігілізм – вид деформації правосвідомості особи, суспільства, соціальної групи, що характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, запереченням значущості норм і принципів права або зневажливим до них ставленням, однак виключає злочинний намір [1, 158].

Правовий нігілізм розглядається як найбільш істотний прояв деформації правосвідомості, адже такий психічний стан робить суб'єкта потенційно небезпечним для суспільства, тому що протиправна установка, яка сформувалася в нього, здатна породити правопорушення, включаючи злочин.

Правовий ідеалізм сприймає право як чудодійний засіб, здатний змінити світ, ошчасливити людей, створити досконале суспільство і державу. Покладаючи на право надмірні надії, правовий ідеалізм є не меншою загрозою для суспільства, ніж правовий нігілізм.

Правовий інфантилізм – вид несформованої правової свідомості особи як результату відсутності не тільки глибоких правових знань, але й потреби в юридичній поінформованості, неготовності діяти відповідно до чітких правових приписань. Правовий інфантилізм, на жаль, можливий і при наявності документа про юридичну освіту [2, 158].

Правовий дилетантизм – суміжний з правовим інфантилізмом вид деформації правосвідомості особи, яка ознайомлена з правом, але легковажно до нього ставиться, що виражається у поверховому судженні про закон або юридичну ситуацію, довільному тлумаченні правових норм і принципів, частому ігноруванні принципу презумпції невинуватості та ін.

Правова демагогія – вид деформації правосвідомості особи, що виявляється в системі обману всілякими привабливими, але брехливими обіцянками правового характеру. Цей вид деформації поширений особливо під час виборчих кампаній у періоди обговорення конституцій і т.п. [3, 260].

Найбільш ефективний методами боротьби с деформацією правосвідомості більшість правознавців та вчених вважають:

– подолати кризовий (економічний і політичний) стан в суспільстві: усунути негативні явища у сфері державної влади та в економічній сфері; подолати інфляцію; звести нанівець корупцію тощо;

– забезпечити належну якість законів та підзаконних актів, що приймаються (у тому числі зменшити кількість заборонених норм); підвищити авторитет закону; вдосконалити нормотворчий процес; установити стабільність і однаковість у правовому регулюванні суспільних відносин;

– удосконалити систему правозастосовної і насамперед судової діяльності, створити високоякісні системи правового обслуговування, зміцнити правову законність, врахувати кожную юридичну ситуацію; забезпечити незалежність суду;

– підвищити рівень правосвідомості та правової культури населення, що дало б змогу закону працювати. Формувати позитивну суспільну думку про право, спрямовану проти впровадження елементів злочинної субкультури.

– спеціалізовано навчати і виховувати юристів, конкурентоспроможних на європейському ринку праці. Від цілеспрямованого і якісного навчання в системі середньої і вищої освіти, перепідготовки кадрів залежить інтеграція України в європейський простір вищої освіти.

Аналізуючи вище викладену інформацію, ми можемо зробити висновок, що деформація правової свідомості – це дуже розповсюджене явище сьогодення. Ми вважаємо, що в Україні, яка стала на шлях просування до демократичної, правової державності, де діють принципи верховенства права і правового закону, боротьба з деформацією правової свідомості повинна розглядатися як пріоритетний напрямок діяльності компетентних державних органів і суспільства в цілому.

На рівні державної політики повинен бути розроблений комплекс спеціальних засобів протидії деформації правосвідомості, зокрема правовому нігілізму. До таких напрямків слід віднести: завершення конституційної, правової, адміністративної, судової реформ; подолання політичної та економічної кризи; підвищення ролі та ефективності суду; удосконалення організації та забезпечення ефективності функціонування системи правоохоронних органів; організація системи правового виховання і освіти, здійснення ефективної профілактики правопорушень; якісна підготовка і перепідготовка юридичних кадрів тощо.

Література

1. Лихатина А.Л. Деформации правосознания в структуре противоправного поведения / А.Л. Лихатина // Вестник Бурятского государственного университета. – 2008. – № 2. – С. 157-162.
2. Волинка К.Г. Теорія держави і права: навч. посіб. / К.Г. Волинка – К.: МАУП, 2003. – 240 с.
3. Калиновський Ю.Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність: монографія. / Ю.Ю. Калиновський. – Х.: Право, 2008. – 288 с.

Система захисту прав людини: міжнародний і національний аспекти

Лукашева А.С., студентка

Науковий керівник:

Гамбург Л.С., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що питання прав і свобод людини і громадянина на сьогодні є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики усіх держав світової спільноти. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод особи, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому.

Права людини є складним, багатовимірним явищем. У різні епохи проблема прав людини, незмінно залишаючись політико-правовою, набувала релігійно-етичного, філософського звучання.

Людство на шляху утвердження прав і свобод людини пройшло тернистий шлях, крок за кроком обмежуючи всевладдя держави, поширюючи принцип рівноправності на все більше коло осіб та відносин між ними. Часто саме боротьба за права людини, за нові й нові ступені свободи ставала каталізатором широкомасштабних змін у суспільно-політичному житті тієї чи іншої країни, вела до нового осмислення ролі людини в її відносинах із суспільством та державою [1].

Міжнародне співтовариство приділяє значну увагу розвитку та забезпеченню прав людини. Демократизації процесу, пов'язаного з проголошенням і захистом прав людини, значною мірою сприяло прийняття низки міжнародних документів щодо закріплення, правової регламентації та розробки механізму міжнародного захисту прав людини у державах, що підписали відповідні міжнародні документи. Для реалізації конституційно закріплених прав і свобод людини в Україні необхідно мати налагоджений соціально-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини – систему засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови поваги до всіх основних прав і свобод людини, які є похідними від її гідності [3].

Поняття, проблеми сутності, стану, практичного застосування, удосконалення та перспектив розвитку прав людини привертала увагу багатьох вчених-правників всього світу, серед яких Р.А. Мюллерсон, С.Н. Крижанівський, В.Л. Погорілко, П.М. Рабінович, В.Г. Буткевич, А.І. Дмитрієв, С.Є. Федик. Зокрема, необхідно відзначити дослідження провідних науковців стосовно специфіки права Європейського Союзу, а саме І.А. Грицяка, А.І. Дмитрієва, І.І. Лукашука, Л.Д. Тимченко, В.І. Муравйова, М.М. Микієвича, М.Л. Ентіна тощо. Серед закордонних фахівців подібні профільні дослідження здійснили Д. Гом'єн, М. Дженіс, Л. Зваак, Ф. Ліч, Д. Харріс та ін.

Питання прав і свобод людини на сьогодні є найважливішою проблемою внутрішньої політики усіх держав світової спільноти.

Можна зазначити, що сьогодні як ніколи гостро поставлено питання про міжнародно-правові гарантії дотримання прав людини.

Взагалі, ідеї прав людини беруть свої витoki ще з давнини та діють й досі. Права людини, її життя та свобода є найвищою цінністю. Це закріплюється в основних законах різних держав та охороняється на загальнодержавному рівні.

Розглянувши міжнародні механізми захисту прав людини, варто зробити висновок, що за останні десятиліття істотно зросла роль міжнародних неурядових організацій у захисті прав людини. Серед основних напрямів їхньої діяльності:

- моніторинг стану прав людини в окремих державах;
- моніторинг законодавства про права людини в окремих державах;
- складання доповідей про стан справ у галузі захисту прав людини;
- оприлюднення таких доповідей для ознайомлення громадськості та надання їх

міжнародним міжурядовим органам із прав людини; участь у розробці міжнародних договорів із прав людини, а також інша діяльність [2, 208].

Можна зазначити, що залежно від галузі відносин, з приводу яких виник спір на стадії процесу, існують різні можливості для судового захисту прав та свобод людини.

На жаль, навколо законопроектів про судоустрій все ще триває політична боротьба між різними гілками влади, а громадяни України, не знаходячи захисту у власній державі, все частіше шукають його поза її межами.

Взагалі, міжнародне співтовариство приділяє значну увагу розвитку та забезпеченню прав людини. Відчутний прогрес Європейського Союзу у галузі прав людини особливо помітний, якщо врахувати ту обставину, що європейське право цю проблематику не регулювало зовсім. Юрисдикційний захист прав людини здійснювався, перш за все, національними судовими органами, а наднаціональні інститути їм допомагали, проте не підміняли. Що ж стосується захисту прав людини, то право Європейського Союзу не втручається у сферу внутрішньої компетенції держав-членів, не наполягає на закріпленні загальних стандартів, гармонізації або зближення механізмів їх захисту і забезпечення, не прагне до наднаціонального регулювання. Право Євросоюзу орієнтується на високі традиції, які утвердилися у цій сфері на національному рівні [4, 347]. Але утворені й успішно діють загальноєвропейські наднаціональні органи, що забезпечують захист прав людини в разі виникнення суперечностей у її відносинах з певною державою, якщо компетентні органи останньої виявились неспроможними вирішити спір на національному рівні.

В нашій країні діє система захисту прав людини, система державних органів у сфері забезпечення прав людини. Їх побудова подібна до тієї, що існує у розвинутих демократичних країнах. Але вона має стати змістовнішою, якісною й ефективною.

Література

1. Генезис прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/history/genesis/>
2. Міжнародне право: навч. посібник / за ред. М.В. Буроменського. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.
3. Копейчиков В.В. Правознавство [Електронний ресурс] / В.В. Копейчиков. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Glava4/R2G4p9.htm>
4. Толкачова Н.Б. Система захисту прав людини в Європейському Союзі / Н.Б. Толкачова // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – С. 346-347.

Генеза системи освіти в період становлення національної державності (1917-1920 рр.): історико-правові засади

Рощина Г., студентка

Науковий керівник:

Середа А.М., к.і.н., доцент

Запорізький національний університет

Сьогодні, в епоху корінних перетворень у всіх сферах життя України, історія освіти має не тільки науковий, але й певний практичний інтерес. Пошук нових шляхів формування інтелектуального потенціалу держави приводить до виникнення обґрунтованого інтересу до історії розвитку системи освіти. При цьому необхідно враховувати історичну спадкоємність поколінь. Створена в період 1917-1920 рр. система освіти, була невід'ємною частиною культури суспільства і виражала її основні особливості. В даний час відбувається процес формування національної ідентичності в умовах глобалізації світу. Саме тому дбайливе відношення до історичної спадщини власної країни має особливу актуальність.

Розгляд основних етапів становлення національної системи освіти в Україні у 1917-1920 рр. сприятиме формуванню національної свідомості та критичному ставленню до моделювання дійсності і перспектив в освітній галузі.

Протягом 1917 – 1920 рр. освітній рух в Україні мав вагому дореволюційну практику. Державна політика в галузі освіти та інституції, що втілювали її в життя засновувались на фундаментальних (революційних за своєю суттю) розробках ініційованих громадським утворенням: Всеукраїнською учительською спілкою.

У часи виборювання державності триває процес становлення системи освіти національної за змістом і формою.

На момент революції (1917 р.) українські політично активні сили були готовими до перегляду функціонуючої системи освіти у напрямку до її націоналізації. Готовність обумовлена піднесенням організованого освітнього руху, що виник в період першої російської революції (1905-1907 рр.) і знайшов свій відбиток у статуті найрадикальнішого суспільного утворення педагогічного спрямування – Всеукраїнської учительської спілки (1906 р.).

Зазначимо, що Всеукраїнська учительська спілка упродовж 1917-1920 рр. була найактивнішим захисником юридичних і економічних прав учительсько-викладацького складу [1, 77].

До листопада 1917 р. освітня галузь діє в повній матеріальній (фінансування централізоване) і частковій законодавчо-розпорядчій залежності від Тимчасового уряду Росії. В цей час значних змін в освітній практиці не відбувається. Активізують свою діяльність суспільні педагогічні утворення: Всеукраїнська учительська спілка та Товариство шкільної освіти, що беруть на себе ініціативу у скликанні і проведенні освітянських форумів

з метою консолідації педагогічних зусиль, спрямованих на становлення національної системи освіти.

Спроби формування Центральною Радою процесу встановлення національної системи освіти передбачали реорганізацію в освітній галузі у двох напрямках: українізація та систематизація.

Практичному втіленню ідеї українізації перешкоджала строкатість суспільства у ставленні до означеної проблеми. Політично активні сили поділялись умовно на п'ять основних груп: від активних діячів українізації до ярих її ворогів. Протистояння на початкових етапах революції посилювалось під час першої спроби перебудувати систему управління.

Зміни в суспільній практиці, пов'язані з національною революцією в Україні, не призвели на перших етапах до узгодженості дій сил, що представляли дошкільну освіту, шкільну (всіх рівнів), вищу (інститутсько-університетський рівень). Найбільш дієвими силами в ініціативі, направлених на реформування освіти, виявились презентанти шкільної ланки освітньої галузі.

Дошкільне виховання в 1917 – 1918 рр., було лише складовою позашкільної освіти. Треба зазначити причини нереалізованості ідеї дошкільного виховання, а саме: недостатня методична і методологічна забезпеченість, відсутність кадрів), відсутність коштів.

Щодо вищої освіти, то вона «виборола» для себе незалежність від будь-якої вищої влади. Так, в липні 1917 р. Тимчасовий уряд законом «Про автономію вищих шкіл» надає колегіям інститутів і університетів повну самостійність в усіх питаннях. Крім того, громадськість та наукові товариства беруться за українізацію цієї освітньої ланки, які йдуть шляхом відкриття українських за формою і змістом вищих навчальних закладів.

Однак, тільки в період Директорії було порушено питання про закриття всіх російських університетів і, як наслідок, засновано Департамент вищої освіти, що засвідчило включення інститутсько-університетського рівня освіти в процес реформування освітньої системи в Україні. Факт порушення питання виглядав ультимативно по відношенню до професорсько-викладацького складу, який перебував, в більшості своїй, в опозиції до процедури встановлення національної системи освіти.

З проголошенням УНР розроблено основні законопроекти у справах освіти або такі, що впливали на практику в освітній сфері: ухвалено Закон про національно-персональну автономію, вироблено «План єдиної школи», «План управління справами освіти», започатковано реорганізацію Міністерства освіти, засновано Раду міністрів народної освіти, яка координувала діяльність департаментів, відділів; поставлено питання про шкільну статистику, про розмежування шкіл між національностями, про автономію педагогічних рад [2, 263].

Ініціатива у питанні систематизації освітньої галузі належала Товариству шкільної освіти. Реалізацію плану єдиної школи, з проголошенням УНР перебрало на себе Генеральне секретарство освіти. За планом передбачалось подолати структурну неузгодженість, програмну розбіжність та дуалістичність освітньої політики. План вимагав зміни наголосів в методичному і методологічному навантаженні освітньої практики, що засновувалась на урахуванні національного інтересу, який, як на нашу думку, носив печать невизначеності, і особливостях української ментальності. Слабкою була акцентація на моменті узгодженості, пропонованої українському суспільству, системи освіти з загальносвітовою освітньою практикою і економічною (багато в чому на той час невизначеною) стратегією новоутвореної держави.

Реформування системи управління проводилось у декілька етапів: кожний уряд встановлював свої керівні органи – вводив чи виводив із системи управління ту чи іншу частину функціонерів. Ця процедура, за опонуючих владних структур мала як різне «сценарне» вирішення, так і різні ідейно-методичні витоки; часом позначені антидемократизмом: Центральна Рада і Директорія виходили із націоналізму, Ради на перших етапах – з класових інтересів, пізніше відбувається посилення партійного інтересу.

Головним завданням проектованої системи освіти визнано національне виховання. За Генерального секретарства освіти розроблено проект концепції національного виховання.

Прогресивним напрямком в реалізації цієї програми було відродження національних традицій і звичаїв, яке на перших етапах державотворчих змагань мало конкретний практичний вихід. Національне виховання за гетьманату, Директорії носило слабе вираження, що пояснюється поляризацією суспільства у ставленні до українізації, посиленням антиукраїнських настроїв, викликаних політичною і економічною нестабільністю. З встановленням влади Рад виховна функція претендує на реанімацію, але матиме нове концептуальне вирішення: трудове виховання, комуністичне [3, 122].

Центральна Рада, Генеральне секретарство освіти декларували забезпечення прав національних меншин як через відкриття, засноване на добровільному кадаструванні контингенту, національних шкіл, так і у процесі формування органів управління. Та за німецької окупації, за гетьманату ці починання припинили свій розвиток. Національно-персональна автономія була скасована, а за нею – національні міністерства: великоруське, польське, єврейське.

За гетьманату ліквідовано органи місцевого самоврядування, на яких в догетьманівський період лежав обов'язок матеріального забезпечення освітян. Це і призвело до повного зубожіння працівників освіти в означений період. Єдиною силою, що стабільно виступала на захист матеріального становища працівників освіти була Всеукраїнська учительська спілка.

Таким чином, упродовж 1917-1919 рр. цілісний перегляд всієї системи освіти виявився неможливим. Дошкільне виховання та інститутсько-університетський рівень піддавались реформуванню частково. Всеохоплюючі перетворення були спрямовані на шкільну ланку.

В зазначений період практичному втіленню ідеї національної системи освіти перешкоджали: неподолана становість суспільства, психологічна неадаптованість мас, економічний спад – занепад, постійні зміни влади, що підривали авторитет національної ідеї.

Література

1. Копиленко О.Л. Держава і право України. 1917 – 1920: навч. посіб. / О.Л. Копиленко, М.Л. Копиленко. – К.: Либідь, 1997. – 208 с.
2. Закон про національно-персональну автономію / Гунчак Т. // Україна: перша половина ХХ століття: нариси політичної історії. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
3. Агафонова Н.В. Основні акценти в освітній політиці доби Директорії (на архівних матеріалах) / Н.В. Агафонова // Записки історичного факультету. – Одеса. – 1997. – Вип. 5. – С. 120-125.

Роль теорій природного права у створенні сучасного світу

Черепанова А.В., студентка

Науковий керівник:

Бостан Л.М., к.і.н., доцент

Запорізький національний університет

На сьогоднішній день право, як система правил поведінки, виступає регулятором всіх суспільних процесів в державі. Право дозволяє і забороняє, охороняє і карає. Іншими словами, право безпосереднім чином впливає на людське життя.

Актуальність даної роботи полягає у тому, що вдосконалення і розвиток сучасних держав та їх правових систем неможливе без засвоєння правової спадщини, створеної протягом тисячоліть у рамках різних концепцій природного права. Сучасними дослідниками розглядаються різні аспекти природно-правової теорії, її елементи використовуються при створенні власних оригінальних правових побудов.

Методологічною основою статті стали праці С.С. Алексєєва, В.Д. Бабкіна, В.А. Бачиніна, В.С. Журавського, М.І. Панова, Н.М. Пархоменко, В.А. Четверніна, П.М. Рабиновича, О.Ф. Скакун, В.А. Карташкіна та ін.

Природно-правові концепції розвивають традиції осмислення права та держави і визнають існування поряд з позитивним правом (законами і звичаями) *ІДЕАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ВІДНОСИН МІЖ ЛЮДЬМИ*. Цей вищий нормативний порядок і називають *ПРИРОДНИМ ПРАВОМ*. Відповідно до таких поглядів закони держави є дійсними і легітимними, якщо вони відповідають ідеальному праву [1].

Варто нагадати, що першооснови природно-правової думки були закладені ще в політико-правових вченнях стародавності, розвивались в період Середньовіччя, Відродження. На рубежі XIX-XX ст. в межах природно-правового мислення особливо посилились оцінюючі і пояснювальні підходи до правових явищ. Саме це і спричинило початок справжнього “відродження” природно-правової думки. Проте найвищого свого розвитку теорія природного права досягла після закінчення другої світової війни.

Протягом кількох останніх десятиліть відбулось свого роду нове народження багатьох теорій, які орієнтувалися на концепції природного права. В формуванні свого поняття права, як і в праворозумінні взагалі, природно-правова думка наголосила на тому, що “право” правильне за змістом, а не за юридичною формою і тому не кожний закон, точніше, не кожне правове юридичне рішення: законодавче чи судійсько-адміністративне, будучи формально-коректним, містить в собі право. Основною формою розрізнення права і закону в сучасному світі є природно-правова думка з її оцінюючими і пояснювальними підходами до правових явищ [2].

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПРИРОДНОГО ПРАВА істотно відрізняється від трактувань епохи антифеодальних революцій, поглядів на людину як носія природних прав. По-перше, на протигагу доктринам минулого, правознавство ХХІ століття розглядає людину не як відособленого індивіда, а *ЯК УЧАСНИКА РІЗНОМАНІТНИХ СУСПІЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ*. Правові системи сучасності надають людині свого роду “набір природних прав”. По-друге, сучасні прихильники природно-правового європейського мислення, майже всі без винятку, сутність права у своїх працях розкривають як невідому, неконвенційну, безумовну, втілену в “природі” справедливість, як ідеальну, трансцендентальну, екзистенційну і т.п. істинність людських відносин.

Правознавцем В. Четверніним всі концепції сучасного природного права були поділені на дві групи. До першої відносяться насамперед теоретичні конструкції природи речей, а також висунута феноменологічною школою категорія “ейдетичного права”. “Ейдетичне право” є тим загальним, що феноменологія виділяє в різних правових системах як таке, що має своє обґрунтування в самому собі, приписуючи йому ідеальну сутність права, яка не залежить від специфіки конкретних явищ, від їх соціально-історичного контексту [3, 135].

До другої групи концепцій належать такі, які включають в себе, по-перше, природне право в екзистенціальному тлумаченні. По-друге, сюди відноситься і неокантіанське “природне право з мінливим змістом”, яке передбачає формальне начало справедливості в позитивнім праві і історичне втілення в законі “правильного” змісту. По-третє, до цієї групи належать і концепції, які звернені до нових напрямків пошуку основ правопорядку і конкретних рішень в “природі людини”.

Детально зупинитися на класифікації концепцій, здійсненій В. Четверніним, змусила та обставина, що вона найповніше відтворює панораму сучасного відродженого природного права.

Вагомий внесок у розвиток природного права зробили і концепції ХХ ст. серед них є неокантіанське праворозуміння [4, 115]. Кант відмовився від ідеї натуралізму права і першим обґрунтував ідею природного права як категоричного імперативу. Неокантіанські концепції природного права базуються на принципі даності «істинного» права через суб'єктивне мислення. Прихильники цього вчення критикували марксистське вчення про визначальну роль економічних відношень та вторинний (духовно-побутовий) характер права, і стверджували, що суспільне життя обумовлене правовим регулюванням.

Серед вчених права неокантіанського напрямку значне місце належить Рудольфу Штамплеру. На неокантіанській основі він розробив ідею “природного права з мінливим

змістом”, яке не системою норм, дійсних у відповідній історичній ситуації, а формальним метафізичним началом, що уособлює справедливість як критерій оцінки і виправлення права в законі.

Розглядаючи провідні концепції природного права ХХ ст., не можна оминати і неогегельянство. Це вчення ґрунтувалося на постулаті, який виходив із визначення ідеї права як свободи.

Багато ідей та концепцій, розроблених сучасними вченими природно-правової доктрини Європи, знайшли підтримку і збагатились новими положеннями в Сполучених Штатах Америки [2].

Дослідженням сучасного природного права в англо-американській правовій системі займаються такі вчені, як Дж. М. Фінніс, Рональд Дворкін, Д. Роулс. В цілому дослідники цієї правової системи посилюють спроби розвитку гуманістичної природи права, його концептуального поєднання з мораллю.

На сьогоднішній день в юридичній науці в результаті систематизації прав людини з’явилася теорія трьох поколінь прав людини. Перше покоління прав людини – невідчужувані особисті (природні) і політичні права (право на свободу совісті, думки, релігії, право на життя, на безпеку та ін.).

Друге покоління прав людини окреслюється після Другої світової війни. Відбувається поглиблення особистих прав, а також розвиток соціально-економічних і культурних прав (право на працю, відпочинок, медичну допомогу, соціальне забезпечення, захист материнства, дитинства і ін.).

Третє покоління прав людини можна назвати колективними, тобто правами всього людства: солідарними правами людини і правами народів. Це право на мир, безпеку, здорове навколишнє середовище, на соціальний і економічний розвиток. Становлення цих прав людини пов’язане з національно-визвольним рухом країн, що розвиваються [5, 86].

У ХХІ ст. можна говорити про становлення четвертого покоління прав людини, що відбувається у зв’язку з розвитком сучасних технологій та Інтернету: право на інформаційний простір миру, на надання різноманітних послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях. А також не з’ясованими, але перспективними є права людини, пов’язані з клонуванням, відкриттями у сфері генетики і мікробіології.

Отже, природне право – поняття політичної і правової думки, що означає сукупність принципів і прав, витікаючих з природи людини і незалежних від соціальних умов. Розрізнення давніми греками природного права і закону продовжує жити й у правознавстві ХХІ ст. та відіграє вагомий роль у створенні сучасного світу. Про це свідчить те, що багатьма сучасними країнами задекларовано в їх Основних законах «набір природних прав». У зв’язку з розвитком сучасних технологій перелік природних прав людини збільшується. Ціннісні складові природного права трактуються авторами природно-правових вчень як фактично-змістовні моральні феномени, чим пояснюється постійна зміна їхніх значень і змісту.

Розмаїття сучасних концепцій права і типів праворозуміння дозволяє праву і державам розвиватись, змінюватись і удосконалюватись, використовуючи переваги кожного з підходів і залучаючи сучасні досягнення конкретних наук. Сьогодні «інтегративна юриспруденція» підходить до права як багатомірного соціального явища.

Література

1. Середа О.О. Щодо питання природності природних прав людини: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/02_284.pdf
2. Сучасні концепції природного права [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-9157.html>
3. Четвернин В.А. Элементы государства. Проблемы общей теории права и государства / под ред. В.С. Нерсесянца / В.А. Четвернин. – Москва: НОРМА, ИНФРА-М, 2010. – 346 с.
4. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник / О.Ф. Скакун. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 520 с.

5. Рабинович П.М. Общественное мнение о праве: теоретические вопросы. Проблемы правоведения / П.М. Рабинович. – Луцк: НОРМА, 2013. – 86 с.

Взаємодія внутрішнього та міжнародного права у сучасному правовому просторі

Шеховцова Т.О., студентка

Науковий керівник:

Гамбург Л.С., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

На сьогоднішній день стає очевидно, що глобальний порядок одночасно забезпечує як внутрішнє право кожної держави, так і міжнародне, створює умови для тісної взаємодії цих систем. Одним із принципів міжнародного права є те, що воно превалює над внутрішнім правом держав. Це положення так чи інакше закріплено доктринально чи в конституціях більшості держав [1, 111].

Проте на практиці цей принцип не завжди виконується. Норми міжнародного права періодично й грубо порушуються, причому не тільки окремими державами, але й міжнародними організаціями, які мають стверджувати його верховенство. Отже, зважаючи на вищезазначене, метою цього дослідження визначено дослідження взаємодії внутрішнього та міжнародного права, проблем, які виникають в цьому процесі, а також шляхи їх подолання.

Проблему взаємодії внутрішнього та міжнародного права досліджували В.М. Шумілов, В.В. Гаврилов, Р.А. Мюллерсон та ін. Зазначені дослідники звертали увагу на загальні положення взаємодії та способи, у який вона відбувається. Проте аналіз цього питання не буде повним без визначення актуальних проблем, які постають перед фахівцями у цій сфері.

Погляди на співвідношення внутрішнього та міжнародного права змінювалися з часом, що, власне, було відображенням реалій [1, 109]. На час, коли в Європі склались внутрішні правові системи, міжнародне право являло собою несистемне, диспозитивне явище (XVIII – початок XX ст.). За таких умов був стверджений примат (верховенство) внутрішнього права.

До кінця XIX ст. міжнародне право набуло системного характеру, стало більш ефективним. З'явилась концепція дуалізму права, суть якої полягала в відокремленні внутрішнього та міжнародного права. Їхні норми діяли відокремлено, автономно одна від одної – кожна в своїй сфері.

На початку XX ст. виникла концепція примата міжнародного права, виразником якої вважають австрійського юриста Г. Кельзена. Суть концепції полягала в тому, що міжнародне право за своєю юридичною силою вище внутрішнього; відповідно, якщо норма внутрішнього права вступає в конфлікт з нормою міжнародного права, перевага надається останній.

Сьогодні держави внутрішніми актами вводять норми міжнародного права у склад своїх правових систем. При цьому норми загального міжнародного права (т.зв. імперативні) є обов'язковими і без спеціальних введень.

Варто відрізнити термін «примат міжнародного права» від терміну «пріоритет міжнародного права». Примат – верховенство міжнародного права в міждержавних відносинах, а пріоритет – верховенство у внутрішній правовій системі. Пріоритет міжнародного права закріплений Віденською конвенцією про право міжнародних договорів: не можна посилається «на положення свого внутрішнього права в якості виправдання за невиконання договору» [2].

Проте, внутрішнє право окремих держав по-різному ставиться до такого верховенства. Наприклад, в США норми внутрішнього права знаходяться вище норм міжнародного права. При цьому, США намагаються не пов'язувати себе нормами міжнародного права: вони не приймають участь у більшості міжнародних договорів, що

стосуються захисту прав людини, роззброєння та інших актуальних проблем; не визнали юрисдикції жодного міжнародного суду. По суті, Штати провадять доктрину державного міжнародно-правового нігілізму [1, 111].

В Японії договори, які містять норми загального міжнародного права, розглядаються як вищі по відношенню до конституції, а норми двосторонніх політичних та економічних договорів – як підпорядковані їй. В багатьох інших країнах питання про співвідношення внутрішнього та міжнародного права є не розв'язаним чи залишається суперечливим.

В чому причина подібних суперечливостей? Якщо звернутися до теорії права, можна частково знайти відповідь на це питання. Універсальним міжнародно-правовим нормам, які формують загальне міжнародне право, підпорядковуються усі держави. Частину блока цих норм складають імперативні норми («*ius cogens*»), які «приймаються та визнаються міжнародною спільнотою держав у цілому як норми, відступ від яких недопустимий, і які можуть бути змінені тільки наступною нормою, яка носить такий же характер» [2].

Імперативні норми формують міжнародний публічний порядок. Вони породжують правовідносини між державами. Їх порушення є міжнародним злочином. Проте, на жаль, ці норми складають лише блок загального міжнародного права. Більшість міжнародно-правових норм є диспозитивними – тобто, такими, від яких держави можуть відступити.

Багато норм не можуть стати імперативними через те, що їх не підтримують декілька чи навіть одна держава. Так, існує конвенція, яка забороняє у випадку воєнних дій застосовувати проти цивільного населення особливо жорстокі види зброї (напалм, фосфорні бомби). США не приєдналися до цих норм, внаслідок чого вони мають формальний рекомендаційний характер [1, 44].

Вважаємо, що збільшення кількості імперативних міжнародно-правових норм призвело б до посилення ролі міжнародного права у міждержавних відносинах і посилило б його вплив та авторитет на світовій арені.

Крім того, необхідно послідовно та наполегливо, використовуючи всі можливі засоби, добиватись від США та інших розвинених держав визнання пріоритету міжнародно-правових норм.

Література

1. Шумилов В.М. Международное право: учебник для бакалавриата вузов / В.М. Шумилов. – М.: Международные отношения, 2012. – 528 с.
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: конвенція від 23 травня 1969 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118
3. Тункин Г.И. Теория международного права / Г.И. Тункин. – М.: Зерцало-М, 2014. – 416 с.

Секція 2 **КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО**

Проблеми забезпечення права на свободу слова та доступність інформації

Артюшенко Г.І., студентка

Науковий керівник:

Мартинів М.П., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Входження України в європейський гуманітарний простір ставить для неї завдання досягнення паритетної участі у світовому інформаційному обміні на основі збереження та примноження власних культурних цінностей, утвердження сучасної української ідентичності. Серед першочергових завдань держави в даній сфері – забезпечення конституційних прав українських громадян на свободу слова та доступність інформації. Реалізація цих прав у практичному вимірі передбачає неухильне дотримання двох фундаментальних принципів: по-перше – це свобода публічних висловлювань незалежно від їхнього політичного змісту; по-друге – це забезпечення безперешкодного отримання громадянами повної та неупередженої інформації.

За час незалежності в цілому вдалося покінути з політичною цензурою, проте становище в означеній сфері все ж потребує невідкладного поліпшення за низкою напрямів. Основними проблемами забезпечення права на свободу слова та доступність інформації залишаються:

1. Недосконалість національного інформаційного законодавства, яке є основним нормативно-правовим інструментом регулювання інформаційних відносин у суспільстві. Сьогодні у цій сфері нагромадження правових норм, визначених у законах і підзаконних актах, досягло вже критичної маси: за підрахунками фахівців, кількість лише законів України, в яких регулюються суспільні інформаційні відносини, є більшою за 260. При цьому в багатьох випадках має місце концептуальна неузгодженість юридичних норм, їх розпорошеність по суміжних галузях законодавства, а також використання в нормативних актах термінів, що недостатньо коректні, застарілі та/або не мають чіткого визначення свого змісту. Українське законодавство у низці ділянок відстає від динаміки змін, що виникають у процесі розвитку інформаційних відносин в Україні та світі. Через це в багатьох аспектах вони відбуваються поза правовим полем, не регулюються нормативними актами, що зрештою перешкоджає повноцінному їх розвитку.

2. Недостатній рівень доступності інформації про діяльність органів влади. Незважаючи на позитивну динаміку свободи слова в Україні на тлі загально світових показників та інтенсивний розвиток вітчизняної інформаційної сфери, щодалі більший відсоток наших громадян відчувають себе ізольованими від доступу до гарантованої законодавством відкритої, доступної, об'єктивної, повної й точної інформації про суспільне життя і діяльність державних органів [1, 3].

3. Монополізація ринків ЗМІ. Насамперед це стосується ринку телерадіомовлення, що вже поділений між трьома великими та кількома меншими медіа-групами, а також – дещо меншою мірою – ринку преси. Ці процеси об'єктивно звужують «коридор можливостей» для виходу на ринок нових суб'єктів медіа і, відтак, реалізацію конституційного права громадян на свободу слова. У той же час непрозорими й недостатньо контрольованими державою залишаються відносини власності на ключові вітчизняні ЗМІ, не досить ефективним є також законодавче регулювання цієї сфери. Окремою проблемою є неузгодженість відповідного вітчизняного законодавства з нормативами ЄС, що стало особливо актуальним після ратифікації Україною Конвенції про транскордонне телебачення (насамперед запобігання надмірної концентрації ЗМІ та забезпечення прозорості відносин власності щодо ЗМІ) [2].

4. Відсутність суспільного телерадіомовлення. Світовий досвід свідчить, що розвинені структури суспільного телерадіомовлення – невід'ємний елемент сучасної

демократії, умова і показник її успішного розвитку. При цьому існує безпосередня залежність між впливовістю цих структур у суспільстві та ступенем зрілості демократичних інститутів і процедур. Суспільне телерадіомовлення має слугувати інтересам переважної більшості громадян і виступати інструментом саморефлексії суспільства, задоволення його потреб у власному віртуальному форумі, загальнонаціональному комунікативно-інформаційному майданчику.

5. Дефіцит якісного конкурентоспроможного українського медійного продукту.

Виробництво такого продукту для вітчизняних телерадіоорганізацій (ТРО) й продюсерських компаній є у більшості випадків менш вигідним, аніж закупівля чужих форматів та готових програм. До того ж сьогодні вітчизняні медіа орієнтовані передусім на поширення легкої розважальної продукції, розрахованої на масову аудиторію. У той же час мізерним є виробництво та розміщення в ефірі науково-популярних, просвітницьких, культурно-історичних, дитячих програм. У зародковому стані знаходиться український телевізійний серіал, документальне кіно. Відносно малопродуктивним залишається вітчизняний кінематограф. З іншого боку, все ще недостатньо розвиненою є національна система глобального збору та поширення інформації (кореспондентські мережі, представництва інформаційних агенцій тощо). Названі чинники зумовлюють дві фундаментальні вади української системи ЗМІ: 1) *високий ступінь інформаційної залежності вітчизняних ЗМІ від інших держав та медіаструктур*, що не відповідає національним інтересам і є прямою загрозою інформаційній безпеці держави та суспільства; 2) *недиверсифікованість національного медіа-середовища*, тобто неспроможність ЗМІ адекватно задовольнити інформаційні потреби всіх соціальних груп незалежно від віку, статі, освіти, рівня доходів, релігійних, етнокультурних уподобань та інших особливостей [3, 112].

6. Присутність в інформаційному просторі продукту, що негативно впливає на стан суспільної моралі та свідомості. Йдеться передусім про трансльовану медіа необ'єктивну й незбалансовану інформацію, тенденційне зображення подій минулого, питань сучасного розвитку України, основних засад державної політики та національних інтересів. Нерідко ЗМІ виступають каталізатором популяризації насильства, ненависті та нетерпимості, хоча 23% громадян нашої держави відмовляються нині від перегляду будь-яких сцен насильства на телевізійних каналах. Однією з причин цих явищ є недостатній рівень суспільної відповідальності засобів масової інформації, неповне усвідомлення ними власної соціальної функції [4, 18].

7. Нерівномірність і неоднакові умови у доступі до інформації різних регіонів.

Наявність зон низької інформаційної насиченості та «білих плям» на інформаційній карті України зумовлене недостатньою потужністю та кількістю передавачів вітчизняних ТРО. Недостатньою є щільність сигналу національних мовників у прикордонних областях, рівень охоплення території країни програмами обласних та регіональних державних ТРК також є низьким і становить сьогодні лише 58%. Така фрагментованість й нецілісність вітчизняного аудіовізуального простору вочевидь не корелює з конституційним принципом доступності інформації для громадян.

На сьогодні можна вести мову про горизонтальну («регіоналізація» інформаційного простору та дефіцит солідарності між місцевими ЗМІ) та вертикальну (неоднорідність на рівні насичення ефіру й дотримання законодавства) фрагментованість вітчизняного інформаційного простору.

8. Зволікання у переході на цифровий формат мовлення, що мають місце внаслідок: а) відсутності ефективного й консолідованого плану дій; б) неузгодженості діяльності та сфер компетенції профільних уповноважених відомств у даному питанні; в) неналагодженості механізмів забезпечення всіх верств населення засобами приймання сигналів цифрового телерадіомовлення; г) недостатньої поінформованості громадян щодо його особливостей та переваг. Згідно з міжнародною угодою «Женева–2006» (GE06), Україна має вчасно (до 17 червня 2015 р.) й повністю реалізувати проект впровадження на своїй території цифрового телерадіомовлення. Нині це є питанням не лише чіткого

дотримання зовнішньополітичних домовленостей, але й забезпечення інформаційних прав громадян, виходу до нових перспектив та можливостей національного розвитку. В іншому випадку наша держава ризикує опинитися на інформаційному узбіччі.

Враховуючи все вищевказане, ми вважаємо, що очевидними шляхами вирішення вищевказаних проблем можуть бути: розроблення та прийняття єдиного Інформаційного кодексу, створення нормативно правових механізмів стримування надмірної концентрації та монополізації ЗМІ, забезпечення вільного доступу громадян до інформації про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, забезпечення належних умов для діяльності регіональних ЗМІ. Крім того, однією з необхідних умов забезпечення прав громадян на доступність інформації є посилення моніторингу телерадіоефіру щодо дотримання чинного законодавства України в частині забезпечення інформаційно-психологічної безпеки громадян, захисту людської гідності, упередження проявів нетерпимості, шовінізму та ксенофобії.

Література

1. Настечко К.О. Право на свободу думки і слова в контексті Євроінтеграції України [Електронний ресурс] / К.О. Настечко. – Режим доступу: http://eurolaw.org.ua/docs/2011_3/txts/5-Nastechko.pdf
2. Європейська конвенція про транскордонне телебачення: Конвенція Ради Європи від від 05.05.1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_444
3. Проблеми вдосконалення законодавства України по забезпеченню права на доступ до інформації / за заг. ред. В.В. Горбатюк // Проблеми законності: Республік. міжвід. наук. зб. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2006. – Вип. 83. – С. 110–115.
4. Бурлак О.В. Міжнародні стандарти щодо статусу і функціонування національних установ із захисту і заохочення прав людини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / О.В. Бурлак. – К., 2010. – 20 с.

Сутнісні особливості визначення рецепції як правового феномену

*Верлос Н.В., к.ю.н., ст. викладач
Запорізький національний університет*

Сучасний розвиток України як суверенної, незалежної, правової держави, її якісно оновлене сприйняття світовою спільнотою передбачає необхідність науково-теоретичного переосмислення та конституційного розвитку усього спектру суспільно-політичних відносин.

Проблема рецепції у конституційному праві України в сучасних умовах державотворення є досить актуальною і має діапазон як загальнотеоретичного, так і праксеологічного пошуку. Хоча варто зазначити, що досліджувана проблема з одного боку дуже тісно пов'язана із глобалізацією й загальносвітовими тенденціями до виникнення загальносвітового права в якості існуючого правового феномену [1, 46]. Вже кілька десятиліть вчені та юристи-практики дискутують з приводу цієї проблеми в контексті ідей *Mord Law* [2, 387] та *Transnational Law* [3], адже як зазначає О. Д. Третякова правова глобалізація конструктивно передбачає процес формування правових приписів, що мають регулятивну силу для усього населення планети Земля [4, 778]. З іншого боку, видатний мислитель Ш.Монтеск'є досить обережно ставився до рецепції, а саме він зазначав, що «...кожен народ має власний державний устрій... Кожен державний устрій є тільки продукт, маніфестація власного духу даного народу і ступеня розвитку його свідомості» [5, 159]. Без зайвого оптимізму до рецепції ставиться й інший вчений В.М. Синюков, зазначаючи, що «власне залучення зарубіжних державно-правових інститутів не додає реципієнту цивілізованості і тим паче не вирішує проблем його правової культури» [6, 162].

Дослідження і створення цілісного уявлення про рецепцію у конституційному праві необхідно проаналізувати насамперед семантику та етимологію самого терміну «рецепція», адже він застосовується не тільки в правовій науці, а й у філології, біології, культурології, літературі тощо. Але ми будемо розглядати його виключно у юридичному аспекті, хоча й тут науковці по різному трактують цей термін. Власне слово рецепція походить від лат. «гесертіо» і означає прийняття, прийом і має два значення: 1) запозичення і пристосування даним суспільством соціологічних культурних форм, що виникли в іншій країні чи в іншу епоху; 2) фізіологічно здійснюване рецепторами сприйняття і перетворення енергії подразників у нервеве збудження [7, 444].

В юриспруденції спостерігається неоднозначність підходів до розуміння терміну «рецепція права». До того ж поряд із терміном «рецепція» досить часто зустрічається такі транстерміни як «правова акультурація», «правова трансплантація», «правова міграція» і навіть «конституційна медицина», «правова мутація» проте використовувати ці терміни як синоніми не є доцільним з огляду на специфічність та термінологічну невизначеність більшості з них. Тому враховуючи змістову специфіку та усталеність розуміння терміну «рецепція» пропонуємо використовувати саме його.

Так, одні вчені рецепцію розуміють як «запозичення чужоземного права», інші як «процес сприйняття і пристосування до умов певної країни права, виробленого в іншій державі чи в попередню історичну епоху». Є думки щодо розуміння рецепції «як запозичення системи загальних поглядів окремих спільнот людей чи суспільства в цілому стосовно засад (принципів) соціального, політичного, правового порядку» чи як «процесу запозичення правовою системою (отримувачем) елементів іншої правової системи (донора)», навіть, «як асиміляції певним суспільством чужих культурних моделей».

Вітчизняна вчена З.П. Мельник пропонує рецепцію визначати як «однобічний, добровільний процес запозичення, сприйняття і подальшого пристосування до умов певної країни більш розвинутого права, створеного в інший момент часу або в іншій державі, з метою вдосконалення та поліпшення дії власної правової системи» [8, 5]. Майже подібною є позиція Л. В. Сокольської, яка виділяє рецепцію як різновид правової акультурації і пропонує визначати її як односторонній процес передачі елементів правової системи соціуму-донору з обов'язковим засвоєнням соціумом-реципієнтом. До того ж ініціатором рецепції виступає сторона, що бажає впровадити в себе частково чи повністю правову систему донора. Донор же, зазвичай, байдужий до подібного процесу запозичення [9, 1289].

Хоча варто зазначити, що існують і противники подібного розширення досліджуваного поняття. Так, відомі вітчизняні дослідники Є. Харитонов та О. Харитонova розширення поняття «рецепції» пов'язують з порушенням правила «леза Оккама» і вважають, що «...враховуючи походження терміну «рецепція», виправдано вживати його саме стосовно випадків «відродження» елементів минулих правових систем у процесі історичного розвитку людства. У такому випадку має йтися не про взаємодію правових систем, а про наступність права – вплив однієї системи на іншу, що втім, не применшує значення цього явища для розвитку сучасних правових систем» [10, 280].

Кардинально протилежної думки, до якої можна приєднатись, дотримується С.В. Ткаченко, який зазначає, що сучасна наука в цілому розглядає рецепцію тільки як процес запозичення і впровадження правових цінностей іноземного походження. Проте, дане визначення жодним чином не стосується внутрішнього змісту рецепції, її процесу, що доволі складний. Ці складності обумовлені іноземним елементом запозичення. Наявність цього компоненту завжди призводить до відповідної ідеологізації дослідження присвяченого рецепції. Відповідно, існує тенденція звужувати зміст терміну «рецепція, підміняти його іншими термінами, ігнорувати, декларувати його відсутність, що, вочевидь, для дослідника надає можливість уникнення від розгляду сутності рецепції [11, 7].

До того ж слід визнати, що швидкоплинний розвиток суспільних відносин інколи вимагає від юридичної науки розширення змістового навантаження вже існуючих правових категорій, а тому в даному випадку, вважаємо, що необхідність розширення сутнісного

змісту категорії «рецепція» є цілком виправданою, принаймні, на нашу думку, це більш доцільно ніж застосовувати терміни «правова трансплантація» чи «конституційна медицина» запозичуючи їх з далеких від юриспруденції наук.

Викладені вище позиції вчених не є однозначними, проте більшість з них все ж таки схиляється до думки, що під рецепцією слід розуміти певне «запозичення», що має добровільний характер.

Дійсно розглядаючи рецепцію як феномен з одного боку, і як процес з іншого слід додатково акцентувати увагу на тому, що «запозичення», «адаптація», «сприйняття», «наступність» а також «гармонізація», «імплементация», «трансформація» є окремими частинами єдиного цілого, адже для країни реципієнта замало просто взяти і технічно перенести норми країни донора до власної правової системи необхідно щоб вони «працювали» тим самим дійсно регулюючи певне коло суспільних відносин.

Хоча деякі вчені дотримуються й іншої позиції з якою не можна погодитись. Наприклад, існує думка, що «...власне рецепція з точки зору права – ідеологічно нейтральний, механічний акт, в основі якого можуть лежати найрізноманітніші причини та різноманітна ідеологічна база» [12, 6].

Підсумовуючи можна дійти висновку, що рецепцію можна розглядати у кількох аспектах: по-перше, як сприйняття правом тієї чи іншої держави норм (положень) раніше існуючих держав. Тобто відбувається перенесення норм з одного історичного етапу розвитку правової системи в інший. По-друге, під рецепцією розуміється технічне прийняття відповідними органами державної влади норм права, які текстуально повторюють норми міжнародно-правових актів сприяючи тим самим виконанню взятих на себе міжнародних зобов'язань. По-третє, рецепцію можна розуміти як нав'язування (змушування) прийняття норм права однією державою іншій внаслідок певного політичного тиску. По-четверте, під рецепцією можна також розуміти добровільне запозичення норм права певної держави у разі пробільності правового регулювання певного кола суспільних відносин.

Література

1. Байльдынов Е.Т. Всеобщее (универсальное) право: право на существование международной и национальных правовых систем / Е.Т. Байльдынов // Актуальные проблемы совершенствования законодательства и правоприменения: материалы международной научно-практической конференции (г.Уфа, 21 февраля 2011 г.): в 3 ч. – Ч.1: Государственно-правовые проблемы/ под общ. ред. А.В. Рагулина, М.С. Шайхуллина; Евразийский научно-исследовательский институт проблем права. – Уфа, 2011. – С. 45-51.
2. Clark G., Sohn L., World Peace through World Law, Second edition, Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts), 1960, pp. 19-60.
3. Jessup Philip C. A Modern Law of Nations: An Introduction. – New York, The MacMillan Company, 1948, 236 pp.
4. Третьякова О.Д. Конструкция юридической конвергенции / О.Д. Третьякова // Юридическая техника. – 2013. – № 7. – Ч. 2. – С. 777-781.
5. Монтескье Ш. Избранные произведения / Ш. Монтескье. – М.: Наука, 1995. – 803 с.
6. Синюков В.Н. Российская правовая система: Введение в общую теорию права / В.Н. Синюков. – Саратов: Полиграфист, 1994. – 496 с.
7. Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1989. – 622 с.
8. Мельник З.П. Рецепція права як засіб вдосконалення правової системи (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Зоя Петрівна Мельник. – К., 2009. – 14 с.
9. Сокольская Л.В. Виды правовой аккультурации / Л.В. Сокольская // Научные труды МГЮА. – 2009. – № 6. – С. 1287-1296.

10. Харитонов Є. Від осмислення рецепції римського права – до формування загальної теорії взаємодії правових систем / Є. Харитонов, О.Харитонova // Право України. – 2014. – С. 274-293.
11. Ткаченко С.А. Рецепция права: идеологический компонент / С.А. Ткаченко. – Самара: СамГАПС, 2005. – 193 с.
12. Знание о прошлом в современной культуре (материалы круглого стола) // Вопросы философии. – 2011. – №.8. – С. 3-46.

Поняття та система інститутів конституційного права

Двоєглазова А.Ю., студентка

Науковий керівник:

Мартинів М.П., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Важливим елементом структури конституційного права є його інститути. У науці конституційного права триває дискусія щодо витоків формування інститутів конституційного права. Одні вчені схильні ототожнювати інститути конституційного права з системою (структурним поділом) конституції. Інші правники стверджують, що виокремлення інститутів здійснюється не шляхом прийняття якого-небудь закону, а є результатом доктринальних тлумачень вчених.

Загалом створення інститутів конституційного права має об'єктивне підґрунтя. Одна група конституційно-правових норм регулює відносини, пов'язані з правовим статусом глави держави (повноваження, порядок обрання, припинення повноважень та ін.), інша – визначає загальні засади конституційного ладу України (розділ I Конституції України), третя – закріплює форми народовладдя (референдуми, мітинги, страйки та ін.), четверта – права і свободи людини та громадянина тощо [1, 145].

Значну увагу цьому питанню приділяли в своїх працях такі вчені у галузі конституційного права, як: О.І. Степанюк, В.Ф. Мелашенко, В.Ф. Погорілко, Ю.М. Тодика, В.В. Копейчиков, Ю.Г. Барабаш, В.С. Журавський, В.В. Кравченко та ін.

Інститут права – це сукупність норм права, які регулюють певне коло однорідних, однопорядкових відносин і утворюють однорідну групу. Це повною мірою стосується і конституційно-правового інституту, норми якого відзначаються певною автономією, об'єднуються на основі певних принципів і методів, відзначаються відносною самостійністю правового регулювання.

Таким чином, конституційно-правовий інститут – це функціонально відокремлена, внутрішньо стабільна підсистема взаємозв'язаних правових норм. Це – головний підрозділ конституційної галузі права, що є системою інститутів права і охоплює не один, а декілька різновидів правовідносин, однорідних за своїм змістом і методами правового впливу.

Конституційні інститути у своїй сукупності утворюють струнку систему, яка є основою Конституції України. Інститути розташовані в певному порядку, належним чином включені до тексту Конституції [2, 95].

Інституту конституційного права властиві такі загальні юридичні ознаки, як:

- 1) єдність нормативного матеріалу; цільність і завершеність регулювання чітко визначеного виду суспільних відносин, що є предметом конституційного права;
- 2) однорідність суспільних відносин (тобто певного сегмента цих відносин), які є об'єктом впливу норм, об'єднаних у конкретний інститут конституційного права;
- 3) єдність загальних положень, принципів, понять та конструкцій інституту;
- 4) автономність існування нормативного матеріалу в межах інституту;
- 5) функціональна спеціалізація (спрямованість) норм у межах інституту;
- 6) зовнішнє уособлене закріплення інститутів права у вигляді окремих розділів Конституції України, самостійних законів, самостійних розділів законів чи підзаконних нормативно-правових актів тощо.

До того ж інститути конституційного права мають власну внутрішню організацію, тобто структуру під якою слід розуміти їх внутрішню побудову, зміст якої визначається генетико-онтологічними, структурно-предметними і функціональними правовими зв'язками між нормами конституційного права, об'єднаними у межах такого інституту. Тобто структура інституту конституційного права України – це взаємозв'язок функціонально-обумовлених і структурно упорядкованих складових інституту конституційного права України.

Отже, конституційне право містить цілий ряд інститутів: інститут громадянства, інститут виборів, інститут народного депутата України, інститут Верховної Ради України, інститут імпічменту, інститут місцевого самоврядування, інститут референдуму, інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та ін. [3, 135].

Інститути конституційного права відрізняються один від одного, зокрема кількістю норм права, обсягом і видом регулювання суспільних відносин, відносною змістовною загальністю чи конкретністю. Наприклад, інститут референдуму є складовим інституту прямої демократії, інститут державного суверенітету є складовим інституту конституційного ладу держави. З огляду на це необхідно здійснити класифікацію інститутів конституційного права.

У науці конституційного права України існують різні підходи до визначення критеріїв класифікації його інститутів. Так, О.В. Носенко пропонує такі критерії класифікації:

- 1) за предметом правового регулювання (інститут законодавчої влади, інститут конституційних основ безпосередньої демократії, інститут місцевого самоврядування, інститут конституційного процесу та ін.);
- 2) за функціями (установчі, регулятивні та охоронні інститути);
- 3) за формами і видами об'єктивізації в чинному законодавстві (конституційні та законодавчі інститути);
- 4) за галузевою приналежністю (галузеві та міжгалузеві інститути);
- 5) за структурою (генеральні інститути, основні інститути та субінститути). Така класифікація інститутів конституційного права має право на життя, проте має бути більш чітко структурована.

Класифікація інститутів конституційного права:

- 1) комплексні – регулюють інтегровані сфери суспільних відносин, можуть поєднувати декілька споріднених інститутів, практично є відображенням структурного поділу Конституції України.

Комплексними інститутами конституційного права є:

- інститут загальних засад конституційного ладу України;
- інститут правового статусу людини і громадянина;
- інститут безпосередньої демократії (вибори, мітинги та ін.);
- інститут організації та діяльності органів державної влади;
- інститут політико-територіального устрою України;
- інститут місцевого самоврядування;

- 2) головні – регулюють конкретні сфери однорідних відносин, мають чіткий предмет конституційно-правового регулювання, виступають структурними елементами комплексних інститутів. Ними є:

- інститут громадянства України;
- інститут глави держави;
- інститут законодавчої влади;
- інститут юридичної відповідальності та ін.;

- 3) первинні – складаються з невеликої кількості норм конституційного права, регулюють суспільні відносини, які за предметом правового регулювання є дуже близькими і невеликими за обсягом предметного регулювання. Первинними інститутами конституційного права є: інститут голосування, інститут депутатського запиту, інститут складання присяги, інститут законодавчої ініціативи, інститут конституційного подання та ін.

Таким чином, класифікація опосередковує можливість формування багаторівневої системи інститутів конституційного права, що забезпечує ефективне структуроване функціонування цієї галузі права України [4, 148].

Отже, інститут конституційного права – це основний складовий елемент системи конституційного права України, який об'єднує об'єктивно сформовану, цілісну і відносно обособлену групу функціонально взаємообумовлених і структурно взаємопов'язаних норм конституційного права, які регулюють найбільш споріднені суспільні відносини, що є предметом конституційного права. Система інститутів конституційного права – це сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених ідеологічними, структурно-предметними і функціональними зв'язками основних інститутів конституційного права, які містять у своєму складі похідні інститути й субінститути конституційного права і забезпечують ефективне структуроване функціонування конституційного права України як провідної галузі національного права.

Література

1. Конституційне право України: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.К. Байрачна, В.С. Журавський, В.П. Колісник та ін.; ред.: Ю.М. Тодика, В.С. Журавський. – К.: Ін Юре, 2002. – 542 с.
2. Кравченко В.В. Конституційне право України: навч. посіб. / В.В. Кравченко. – К.: Атіка, 2001. – 320 с.
3. Конституційне право України: підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. закл. Освіти] / В.Ф. Погорілко, О.Ф. Фрицький, О.В. Городецький та ін. – 4-те вид. – К.: Наук. думка, 2003. – 732 с.
4. Конституційне право України: навч. посіб. / Н.К. Шаптала, Г.В. Задорожня. – Дніпропетровськ: ТОВ "ЛізуновПрес", 2012. – 472 с.

Розуміння принципу рівності у період античності

*Журавльова Г.С., к.ю.н., доцент
Запоризький національний університет*

Для сучасного розуміння принципу рівності необхідно з'ясувати, які основні положення стосовно розуміння принципу рівності було сформульовано у часи Античності, оскільки вони мають значення для сучасного розуміння принципу рівності і заборони дискримінації. Виходячи із цього метою нашого дослідження є порівняння досягнень древньогрецького і римського права щодо інтерпретації принципу рівності.

Період Античності у розвитку правових інститутів, принципів і правил складає епоху від найперших держав до створення так званих варварських королівств, які рано чи пізно перейняли християнство. Також визначальною рисою закінчення цієї епохи є становлення ленного права, витоки якого сягали в інститутах римського права, пов'язані із правами на земельні ділянки відповідних бенефіціарів (вигодонабувачів, що впливало із сукупності права і обов'язків, пов'язаних із відповідними земельними володіннями як основи економічної активності на той час). Як пише Аннерс саме «після прийняття християнства правляча еліта германців опинилася під сильним впливом православного духовенства, завдяки якому вона синтезувала античне релігійне і філософське мислення, яке це духовенство представляло. Після імператора Константина I Великого (280-337 рр.) християнська церква завдяки широкому адміністративному апарату все більш енергійно прибрала до рук і взяла на себе функції римської державної влади». З тих пір германські королі почали відігравати все більшу роль у формуванні права на відміну від форм творення права в елліністичний період та період римського права (преторські едікти, *responsa prudentium* тощо, які відігравали центральну роль у формуванні правових максим і принципів) [Аннерс, 1994: 125-126]. За цими ознаками період Античності завершується на зламі V та VI століть після Різдва Христового.

У Стародавній Греції була створена, а пізніше в римській політико-правовій практиці доведена до певної міри завершеності система політико-правових принципів і категорій, які складають основу ціннісної сфери сучасних суспільств. Для ґрунтовного визначення змісту принципу рівності прав і свобод людини і громадянина необхідно розглянути проблему розуміння ідеї рівності у період формування ідейно-теоретичної спадщини Стародавніх Греції і Риму.

Становлення основоположних принципів права, зокрема і принципу рівності, саме у Стародавній Греції пов'язано із партикулярністю культурної спільноти, яка склала відомий нам елліністичний світ. Культурний світ елліністичний світ відзначався багатоманітністю у поєднанні із єдністю. Греки досягли домінування в Егейському морі, а пізніше у Середземномор'ї та в Чорному морі завдяки використанню транспортних морських комунікацій, які були одночасно джерелом могутності та потенційної загибелі Афін (як це власне стало внаслідок поразки Афін у Пелопонеській війні) [Аннерс, 1994: 33-34].

У правових вченнях Древньої Греції ідеї рівності звучать уже більш чітко. Зокрема, софіст Протагор, який створив знаменитий міф про створення суспільства, стверджував, що всі люди однаковою мірою причетні до справедливості: «міра всіх речей – людина». Ідею загальної рівності підтримував і Антифонт. Розмірковуючи про природу законів, він стверджував, що елліни, шануючи знатних, поведуться немов варвари: «За природою ми всі у всіх відносинах рівні, при цьому однаково як і варвари, так і елліни. Доречно звернути увагу на те, що у всіх людей потреби від природи однакові» [1, 321].

Твердження, ніби ідея рівності прийшла в право з математики, зустрічається в піфагорійців, чий серйозні заняття математикою поєднувалися з захопленнями цифровий містикою і екстраполяцією математичних уявлень про рівність на суспільні явища, включаючи і право [2, 38]. Сутність світу (фізичного і соціального), згідно піфагорійцям, є число, і все у світі має цифрову характеристику і вираз. Трактуючи рівність як належну міру у вигляді певної (числовий за своєю природою) пропорції, вони в дусі своєї соціальної математики висловлювали справедливість (тобто право з його принципом рівності) числом чотири. Обґрунтовували вони це тим, що чотири це перший квадрат, тобто перше число, отримане від множення одного числа (числа два) на самого себе, а сутність справедливості полягає в гідного рівним за рівне. З цього приводу Аристотель пізніше писав: «Отже, Піфагор почав говорити про чесноти, але неправильно. Справа в тому, що, зводячи чесноти до чисел, він створював неналежне вчення про чесноти. Адже справедливість не є число, помножене саме на себе» [3, 38].

Однак незважаючи на цю критику і Аристотель (слідом за Сократом і Платоном) залишається при розгляді проблеми рівності в дечому під впливом піфагорійських математичних уявлень про рівність, хоча і без відповідної цифрової магії. Це чітко проявляється, наприклад, там, де Сократ, Платон і Аристотель, характеризуючи рівність як принцип справедливості і права, розрізняють два види рівності: рівність арифметичне (рівність міри, числа, ваги і т.д.) і геометричне (рівність по геометричній пропорції). До речі кажучи, таке математичне розуміння природи правової рівності лежить і в основі досить впливової до наших днів аристотелівської концепції поділу справедливості на вирівнювання і розподіл.

У Стародавньому Римі ідеї різного правового й соціального статусу були послідовно проведені й у правовій системі. Зокрема, правосуддя розглядалося як незмінювана і постійна воля надавати кожному його право (Дигести, 1.І:10.) [14]. Також формулюються вимоги вирівнювання: «Приписи права є такими: жити чесно, не наносити шкоду іншому, кожному віддавати належне йому» (Дигести, 1.І:10.1). У цих ідеях лежить базовий принцип диференціації у залежності від особистих якостей індивіда як невід'ємної частини справедливого, добродесного. Відповідно до цих вимог закон має виражати єдиний і рівний масштаб впливу на поведінку: «Закон є загальний (спільний для всіх) припис, рішення досвідчених людей, приборкання злочинів, вчинених свідомо чи по невіданню, загальна (для всіх громадян) обіцянка держава» (Дигести, 1.ІІІ:1). Тут положення про «загальну обіцянку держави» є ніщо іншим як закладенням основ розуміння правомірності очікувань, які

випливають із загальної дії законів, на підставі чого кожен індивід може планувати свою діяльність на майбутнє, а держава має неухильно додержуватись його, а у разі ухилення від нього – належним чином обґрунтовувати власні дії.

Протилежність між справедливим і несправедливим правом у римській юриспруденції виражалася шляхом протиставлення *aequum ius* (еквівалентного, рівного права) *ius iniquum* (праву нееквівалентному, нерівному), де правовий еквівалент означає рівну справедливість, або, що те ж саме, справедливу рівність [4].

У Античний період не формулюється у цілісному вигляді ідея рівності. У цьому відношенні лише римське право ставить питання про неприродність інституту рабства, яке на цей період є своєрідним лакмусовим папірцем щодо інтерпретації рівності. Тим більше не стоїть питання про іншу сторону рівності – заборону дискримінації.

Однак стає достатнім в Античний період формулювання ідеї права як рівного масштабу, яка має задовольняти критеріям справедливості як доброчесності та мистецтва розподілу тягара відповідальності між учасниками правовідносинами. На цей період не поставлено на порядок денний питання захисту привілеїв і вольностей, що є предметом чисельних дискусій та форм втілення у хартіях періоду Середньовіччя.

Література

1. Антология мировой философии: в 4 т. – Т. 1. Философия древности и средневековья / ред.-сост. В.В. Соколов. – М.: Мысль, 1969. – 936 с.
2. Нерсисянц В.С. Юриспруденция. Введение в курс общей теории права и государства / В.С. Нерсисянц. – М., 2002. – 288 с.
3. Аристотель. Політика / пер. з давньогрец. О. Кислюка. – К.: Основи, 2000. – 320 с.
4. Полховська І.К. Конституційний принцип рівності людини і громадянина в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / І.К. Полховська. – Х., 2007. – 191 с.

Стан та перспективи медичного страхування в Україні

Закарлюка Н.С., студентка

Науковий керівник:

Мартинів М.П., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Конституція України у ст.49 закріплює право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Це право забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Людина та її права є найбільшою цінністю у правовій та соціальній державі. У національному законодавстві питанням охорони, захисту, порядку здійснення права на здоров'я присвячено норми кримінального, конституційного, екологічного, цивільного та сімейного права. Сучасна юридична наука містить різні підходи до тлумачення змісту внутрішніх складових права на здоров'я. Аналіз Конституції України, Цивільного та

Сімейного кодексів України та Основ законодавства України про охорону здоров'я доводить, що до змісту категорії права на здоров'я входять чотири основні групи прав:

- право на охорону здоров'я;
- право на медичну допомогу;
- право на медичну інформацію;
- право на медичне страхування

Медичне страхування – це гарант здорової нації в майбутньому. Нажаль, зі збільшенням відсотку захворюваності населення України гостро постає питання про захист здоров'я людей. Коштів, які державний бюджет передбачає для фінансування медицини, не вистачає на ефективне медичне обслуговування. Тому зараз активно досліджується питання про введення обов'язкового медичного страхування.

За допомогою страхової медицини вирішуються питання гарантованості і доступності медичних послуг для широких верств населення, залучення додаткових ресурсів у сферу охорони здоров'я. Страхова медицина охоплює фінансування наукових досліджень, підготовку медичних кадрів, витрати на розвиток матеріально-технічної бази лікувальних закладів, надання медичної допомоги населенню.

Медичне страхування є формою захисту інтересів громадян у разі втрати ними здоров'я з будь-якої причини. Воно пов'язане з компенсацією витрат, зумовлених оплатою медичної допомоги та інших витрат, пов'язаних із підтримкою здоров'я, а саме з відвідуванням лікарів та амбулаторним лікуванням, придбанням медикаментів, лікуванням у стаціонарі, отриманням стоматологічних послуг, проведенням профілактичних та оздоровчих заходів [1, 17].

Зокрема, у науковій та фаховій літературі з цього питання значну увагу приділено саме особливостям, функціям, тенденціям та закономірностям розвитку даного виду страхування. Так, цим питанням присвячували роботи такі вітчизняні науковці, як Богуславський Є.І., Рудень В.В., Кісельов Є.М., Черешнюк Г.С., Капшук О.Г., Пилипчук В.Л., Пашенко В.М. та ін.

З метою сприяння розвитку відкритого та доступного ринку медичного страхування в Україні в березні 1999 р. було створено Асоціацію «Українське медичне страхове бюро». Членами цієї Асоціації є 28 страхових компаній України та інші юридичні особи, які представляють 12 областей України, АР Крим та м. Київ [2, 83]. Існує ціла низка проблем, які затримують розвиток медичного страхування в Україні. Серед них можна виділити відсутність системи підготовки спеціалістів, неотримання лікарями належних зарплат та премій, відмова страховиків під будь-яким приводом оплатити лікування страхувальника, відсутність законодавства, яке б регулювало медичне страхування, різні погляди чиновників, страховиків та медиків на моделі медичного страхування, недостатньо інформоване населення щодо переваг і недоліків медстрахування. Вирішення всіх цих проблем потребує часу, фінансових ресурсів, відповідних фахівців.

Головна роль у розв'язанні вище перелічених проблем відводиться державі. Держава повинна подбати про наявність відповідного законодавства, яке б захищало інтереси всіх суб'єктів ринку медстрахування. Держава має розробити систему підготовки відповідних фахівців, запланувати у бюджеті витрати на підвищення зарплати медпрацівникам. Страхові компанії в свою чергу можуть докласти зусиль у інформуванні населення про медичне страхування. Разом з усіма проблемами Україна має багато можливостей та перспектив щодо розвитку системи медичного страхування.

Сьогодні людей, які не мають медстраховки більше 95%! Тобто перспективи розвитку системи медичного страхування в Україні великі, оскільки потенційних споживачів страхових послуг багато. Але всі намагання будуть марними без належної підтримки держави. Розроблені закони в галузі медичного страхування мають бути ретельно перевірені вітчизняними та зарубіжними спеціалістами, які мають певний досвід в практичному медичному страхуванні. З усього вище сказаного бачимо, що медичне страхування повинно бути обов'язковим. При добровільному медстрахуванні споживачами послуг є лише 4,5% населення. Медичне страхування населення призведе до зростання сильної та здорової нації, а як наслідок-сильної та ефективної економіки [3, 45].

Метою медичного страхування є забезпечення громадянам у разі виникнення страхового випадку можливості одержання медичної допомоги за рахунок накопичення коштів та фінансування профілактичних заходів.

На даний час в Україні необхідним є прийняття законодавчої бази для впровадження системи соціального медичного страхування. Без переходу до соціального медичного страхування неможливий подальший розвиток медичної галузі країни.

Відсутність у законодавстві нормативно-правових актів щодо регулювання суспільних відносин у сфері медичного страхування завдає шкоди забезпеченню не лише приватним, але й публічно-правовим інтересам [4, 24].

На даному етапі системи охорони здоров'я необхідні радикальні зміни в підготовці та забезпеченні кадрами страхових компаній. Реформація системи медичного обслуговування в Україні з подальшим переходом до обов'язкового страхування громадян – шлях, який зможе розв'язати більшість проблем медичної галузі держави.

Література

1. Капшук О.Г. Сучасний стан і перспективи розвитку добровільного медичного страхування в Україні / О.Г. Капшук, А.П. Ситник, В.М. Пащенко // Фінансові послуги. – 2007. – № 2. – С. 17-21.
2. Богуславський Є.І. Медичне страхування в Україні: проблеми та перспективи / Є.І. Богуславський, Ю.С. Шибалкіна // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2008. – №4. – С. 83-86
3. Рудень В.В. Першочергові завдання медицини / В.В. Рудень // Інформаційний бюлетень Львівської обласної організації професійної спілки працівників охорони здоров'я України "За медичні права". – 2007. – № 8 (42). – С. 45-57.
4. Кісельов Є.М. Актуальні проблеми розвитку медичного страхування в Україні / Є.М. Кісельов, С.В. Бурлаєнко, І.Г. Кірпа // Фінансові послуги. – 2009. – № 1. – С. 24-27.

Передвиборна агітація як етап парламентського виборчого процесу в Україні: сутність, проблемні аспекти, шляхи їх подолання

*Лузан К. Ю., студентка
Науковий керівник:
Журавльова Г.С., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

На даному етапі розвитку нашої держави свідомість населення характеризується дуже низьким ступенем політико-правового розвитку, надмірною стереотипізацією і емоційністю, наявністю численних деформацій і переважанням у своїй структурі конформістських елементів. Це є наслідком історичного минулого, радянської системи – зокрема. Людям, які голосують на виборах, через юридичну та політичну неосвіченість складно дати об'єктивну оцінку внутрішньодержавним процесам (не кажучи про загальносвітові) стосовно різних сфер життя. У свою чергу, це сприяє маніпулюванню зі сторони кандидатів на виборчі місця свідомістю безпосередньо виборців (так, широке коло тля таких можливостей пропонує розвиток засобів масової інформації), що суперечить ч.1 ст.6 Закону України «Про вибори народних депутатів України», а отже – веде до порушення прав виборців. Це суттєвий, та, напевно, один з найгостріших недоліків виборчого процесу, що спостерігається в Україні, на нашу думку. Тому ми і ставили за мету дослідити в даній статті проблемні аспекти передвиборної агітації й запропонувати заходи щодо їх ліквідації для підвищення рівня законності проведення виборчої компанії.

Метою проведення передвиборної агітації, згідно з ч.1 ст.68 Закону, є спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата у депутати або партію – суб'єкта виборчого процесу. Проте, на нашу думку, сам зміст словосполучення «спонукання проголосувати» має дещо авторитарний характер, що не є сумісним з демократичними принципами виборчого процесу.

Відповідно до вищезазначеного закону України, передвиборна агітація – це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати або не голосувати за певного кандидата [1]. Враховуючи політико-правову неосвіченість більшої частини населення України, кандидати у вибори вдаються до маніпулювання шляхом розгортання передвиборної агітації. Функцією останньої є закладення необхідних ідеологічних установок у свідомість виборців. Тобто, це можна вважати непрямым порушенням їх права на вільне волевиявлення, що теж свідчить про наявність недемократичних рис в діяльності партій і окремих кандидатів у депутати як суб'єктів виборчого процесу [2, 254].

Оснoву будь-якої передвиборчої агітації складають виділена кількість фінансових коштів і рівень об'єктивності й неупередженості засобів масової інформації [3, 387]. Отже, з огляду на залежність «якості» передвиборної пропаганди й агітації насамперед не від талантів і здібностей кандидатів й рівня обґрунтованості партійних програм, а від кількості грошових й інформаційних ресурсів, що є в розпорядженні багатих кіл суспільства та підконтрольних ним політичних партій й кандидатів як суб'єктів виборчого процесу, є підстави говорити не тільки про фактичне порушення прав громадян і норм виборчого законодавства щодо принципу рівної участі у виборах

Така «передвиборна агітація» прямо сприяє формуванню відчуженого від народу парламенту, який не розуміє і не хоче розуміти закономірностей функціонування суспільства і тому не здатний керувати економічними, політичними, соціальними й культурними процесами в країні [4, 262].

З метою усунення або хоча б значного зменшення впливу зазначених негативних рис передвиборної агітації, а саме: надмірної заідеологізованості, необ'єктивності ЗМІ й фінансової нерівності кандидатів, – ми пропонуємо реалізувати на практиці наступні пропозиції.

Так, треба на законодавчому рівні заборонити можливість використання ідеологічних засобів впливу будь-якого характеру на свідомість електорату протягом передвиборної агітації. ЗМІ, мітинги, пікети, демонстрації, концерти, вистави, спортивні змагання тощо – перераховані заходи повинні проводитися тільки з ініціативи і на фінансові ресурси самих виборців, що хочуть підтримати таким чином певного кандидата.

Також пропонуємо зобов'язати кандидатів у депутати і політичні партії як суб'єктів виборчого процесу у передвиборчих програмах чітко, детально, повно, достовірно, зрозуміло для народу і обґрунтовано, в конкретних цифрах і термінах реалізації, визначивши відповідальних осіб, окреслювати напрямки і цілі своєї майбутньої політики, які вони будуть реалізовувати в разі обрання до складу Верховної Ради України, а також засоби й інструменти такої реалізації.

Підсумовуючи вищенаведене можна сказати, що в сучасній Україні в усіх без винятку передвиборних програмах суб'єктів виборчого процесу практично відсутні конкретні дані належного фактологічного рівня щодо стратегії подальшого розвитку країни. Навпаки, дані програми містять велику кількість абсолютно беззмістовної інформації, яка не має упорядкованої структури, знижує ефективність виборчого процесу, бо виборці за таких умов голосують не за конкретний план розвитку країни, а за сформований у їх свідомості під впливом зовнішніх факторів хибний образ лідера партії чи кандидата у депутати. На нашу думку, передвиборна програма кожного суб'єкта виборчого процесу має являти собою складно-структурований концептуальний план розвитку українського суспільства і держави на період діяльності

Література

1. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 р. № 4061-VI / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T114061.html
2. Котигоренко В. Проблемні питання кодифікації виборчого законодавства / В. Котигоренко // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2006. – № 4 (6). – С. 194-198.
3. Готун А.М. Використання нових інформаційних технологій у виборчому процесі: світовий досвід і практика застосування в Україні / А.М. Готун // Вісник Київського НУ ім. Т. Шевченка. Філософія і політологія. – 2008. – № 1. – С. 236-237.
4. Поспелова І. М. Поняття та особливості передвиборчої агітації на стадії виборчого процесу // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 9-2. – Том 1. – С. 202-203.

Секція 3

АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Питання відшкодування шкоди, завданої адміністративним правопорушенням

Амельянчик С.С., студент

Науковий керівник

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Відносини співжиття людей через правову призму можна розглядати крізь такі невід'ємні елементи правовідносин як дії, вчинки чи то, взагалі, бездіяльність. Беручи до уваги адміністративно-правову сферу відносин, то слід зазначити, що вчинок, у такому випадку, має подвійне значення.

Звичайно, основну більшість актів поведінки громадянина становлять правомірні вчинки, які трактуються як ті, що встановлені у відповідності з нормою закону. Зокрема, є вчинки, як суттєво суперечать приписам та нормам адміністративного права, тому називаються неправомірними.

В свою чергу, ст.9 КУпАП містить поняття адміністративного правопорушення. Відповідно до її регламентації, адміністративним правопорушенням визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [1].

Першочерговим елементом, на який варто звернути увагу, це суб'єкт адміністративного проступку. Чинний КУпАП зазначає, що осудна ФО (фізична особа), яка досягла на момент вчинення проступку віку, з якого настає адміністративна відповідальність, виступає суб'єктом адміністративного правопорушення.

Основними властивостями, якими має бути наділений суб'єкт проступку:

- 1) лише фізична особа, людина (громадянин України, іноземець, особа без громадянства);
- 2) осудність такої особи;
- 3) лише особа, яка досягла на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.

Шкода, що завдається адміністративним правопорушенням може бути як майновою, так і моральною, соціальною [2].

Стаття 40 КУпАП регламентує питання правових наслідків спричинення шкоди майну громадянинові, підприємству, установі або організації в результаті вчинення адміністративного правопорушення.

Якщо брати до уваги даний випадок, то слід сказати, що у цьому разі адміністративна комісія, виконавчий орган сільської, селищної, міської ради під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди.

Законом передбачено, що якщо сума майнової шкоди не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, то постанову про відшкодування майнової шкоди може виносити адміністративна комісія, виконавчий орган сільської, селищної, міської ради.

Для порушника встановлюються межі (не пізніше, ніж через 15 днів з дня вручення копії постанови), в рамках яких він повинен відшкодувати майнову шкоду.

Законодавством, зокрема, передбачено випадки, коли особа-правопорушник не згодна з винесеною постановою. У такому випадку, їй надано законне право оскаржити постанову. Скаргу може бути подано протягом 10 днів з дня винесення постанови. Скарга і протест

розглядаються у 10-денний строк з дня їх надходження. Копія рішення за скаргою або протесту протягом трьох днів надсилається особі, щодо якої його винесено. У разі, якщо за скаргою або протестом прийнято рішення про залишення їх без задоволення, то порушник повинен відшкодувати майнову шкоду протягом 15 днів з дня повідомлення про залишення скарги або протесту без задоволення.

Необхідно звернути увагу, що відшкодування майнової шкоди обов'язково має бути оформлене належним чином.

Якщо розглядати випадок відшкодування майнової шкоди потерпілому особисто, то у такому разі видається розписка, що підтверджує факт виконання постанови.

У випадку, коли строк виконання постанови про відшкодування майнової шкоди закінчився, а майнова шкода не була відшкодована, така постанова надсилається для стягнення збитків у порядку виконавчого провадження.

Вирішення відосин в такому правовому полі регламентується відповідними нормативно-правовими актами: законами України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. [3], «Про державну виконавчу службу» від 24.03.1998 р. та іншими нормативно-правовими актами [4].

Законодавством передбачено можливість оскарження постанови про відкриття виконавчого провадження сторонами начальника відповідного відділу державної виконавчої служби або до відповідного суду у 10-денний строк.

Зі своєї сторони, державний виконавець повинен почати проведення дій з виконавчого провадження не пізніше двох місяців з дня надходження виконавчого документу.

Щодо конкретного наглядного прикладу відшкодування потерпілому завданої моральної шкоди, то можна сказати, що впровадження її у життя може здійснюватися у застосуванні до порушника чинних у суспільстві моральних норм, а також у вигляді грошових стягнень відповідного розміру.

Заподіяння потерпілому фізичної шкоди може чинитися у формі насильства, тобто умисного вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного характеру, які можуть спричинити біль, тілесні ушкодження та інші фізичні страждання [5].

Відновлення фізичного стану особи від посягання на неї вимагає матеріальної компенсації, розміри якої залежать від конкретних витрат (на ліки, на догляд, на реабілітацію фізичного і психологічного стану).

Зрозуміло, що усяке правопорушення шкідливе, оскільки об'єктом посягання виступають суспільні відносини. Воно завдає шкоди, бо вносить дезорганізацію в суспільні відносини, порушує їхнє нормальне здійснення, створює в них недоліки та перешкоди.

На підставі аналізу наукової думки та чинного законодавства у сфері адміністративної відповідальності можна зробити висновок про те, що під правопорушеннями слід розуміти соціальні відхилення, що характеризуються масовістю, стійкістю, розповсюдженістю в суспільстві; історично-мінливі, протиправні, суспільно небезпечні, винні діяння, які завдають шкоди суспільним відносинам, правопорядку та суб'єктивним правам громадян і організацій і за скоєння яких законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Ознайомившись із думками окремих авторів, ми дійшли висновку, що в загальній формі шкода може бути визначена як наслідки посягання на суспільні відносини, як наслідки порушення прав та інтересів держави, організацій і громадян, що охороняються законом.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс від 07.12.1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
2. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посіб. / С.Г. Стеценко. – К.: Атіка, 2007. – 624 с.
3. Про виконавче провадження: Закон України від 21.04.1999 р. № 606-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/606-14>.

4. Про державну виконавчу службу: Закон України від 24.03.1998 р. № 202/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/202/98-%D0%B2%D1%80>.
5. Остапенко О.І. Адміністративне право: навч. посіб. / О.І. Остапенко. – К.: Правова єдність, 2008. – 536 с.

Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб та батьків або осіб, що їх замінюють

Андрусяк Л.М., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Ця тема дуже обширна і цікава для розгляду. Адже неповнолітні виступають як так звані спеціальні суб'єкти, тобто ті, які мають певні особливості щодо вчинення окремих адміністративних правопорушень або не несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах

Одним з різновидів юридичної відповідальності є адміністративна відповідальність, що полягає у застосуванні до особи, яка вчинила адміністративний проступок, певного заходу – адміністративного стягнення.

Заходи впливу мають виховний характер і можуть бути застосовані до неповнолітніх, які скоїли адміністративний проступок, у віці 16-18 років, якщо орган адміністративної юрисдикції дійде висновку, що виправлення правопорушника можливе без застосування до нього суворішого адміністративного стягнення. У сукупності ці заходи утворюють систему, що складена з урахуванням збільшення тяжкості примусових заходів – від менш суворих до суворіших.

Розгляд цих питань висвітлюється в Кодексі України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року (далі КУпАП).

Почнімо з того, що проблема відповідальності неповнолітніх за правопорушення є однією з найактуальніших у правовій науці, оскільки пов'язана із завданнями виховання підростаючого покоління і запобіганням правопорушенням серед неповнолітніх. Виховання дітей і піклування про них – основний обов'язок громадян України [1, 52]. У зв'язку з цим батьки наділяються батьківськими правами та обов'язками, зміст яких розкривається у законодавстві. Особлива небезпека порушення виконання батьківських обов'язків вимагає, щоб сімейна, цивільно-правова відповідальність поєднувались у необхідних випадках з адміністративно-правовими та кримінальними заходами впливу [2, 93].

Адміністративним правопорушенням визнається протиправна винна дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність [1, 167].

До осіб віком 16-18 років, які вчинили адміністративне правопорушення застосовуються заходи впливу:

- 1) зобов'язання публічно попросити вибачення у потерпілого;
- 2) попередження;
- 3) догана або сувородогана;
- 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам чи педагогічного, трудового колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

У разі вчинення особами віком 16-18 років правопорушень, передбачених наступними статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення, вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах [4]:

– 44 (незаконне вироблення, придбання, зберігання, перевезення наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збути в невеликих розмірах);

- 51 (дрібне розкрадання державного або колективного майна);
- 121-127 (порушення водіями правил експлуатації транспортних засобів);
- ч.1, 2 статті 130 (керування транспортними засобами в стані сп'яніння);
- 173 (дрібне хуліганство);
- 174 (поширювання неправдивих чуток);
- 185 (злісна непокоря розпорядженню або вимозі працівника міліції чи їх образа);
- 190-195 (порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передача іншим особам або продаж вогнепальної, холодної або пневматичної зброї);

З урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника до зазначених осіб можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені ст.24 КУпАП:

- 1) попередження;
- 2) штраф;
- 3) сплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення правопорушення;
- 4) конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення правопорушення;
- 5) позбавлення спеціального права (до 3 років);
- 6) виправні роботи (до 2-х місяців, 20% від зарплати);
- 7) адміністративний арешт (до 15 діб).

Відповідно до ч.1 ст.184 Кодексу України про адміністративні правопорушення ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей тягне попередження або накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. [1, 159]. Протиправна поведінка неповнолітніх виступає ознакою, яка впливає на ступінь кваліфікації діяння, встановленого ст.184 КпАП [4].

Отже, для настання адміністративної відповідальності батьків або осіб, які їх замінюють, передбаченої ч.3 та ч.4 ст.184 КпАП, необхідна наявність фактів протиправної поведінки двох спеціальних суб'єктів: батьків або осіб, котрі їх замінюють, та неповнолітніх. Також слід зазначити, що розглядаючи питання притягнення до адміністративної відповідальності батьків або осіб, які їх замінюють, уповноважені державні органи та їх посадові особи повинні в кожному конкретному випадку встановити:

- а) ознаки у діях особи неадекватного неповнолітнього того діяння, яке забороняється нормами адміністративного чи кримінального права;
- б) протиправність і винність дії чи бездіяльності батьків або осіб, котрі їх замінюють, які у результаті й призвели до протиправної поведінки неповнолітніх;
- в) причинний зв'язок між поведінкою батьків або осіб, які їх замінюють, та протиправними діями неповнолітнього.

Враховуючи викладене вище, можна дійти висновку, що для притягнення до адміністративної відповідальності батьків або осіб, які їх замінюють, за ч.1 ст.184 КпАП, достатньо їх винної протиправної поведінки. Оскільки у цих випадках для притягнення батьків або осіб, які їх замінюють, до адміністративної відповідальності недостатньо їх власної протиправної поведінки, а потрібно встановити факт вчинення правопорушення чи скоєння злочину їх дитиною, то підставою цієї відповідальності є не окремий юридичний факт, а їх сукупність – фактичний склад.

Література

1. Адміністративне право: підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. – Х.: Право, 2010. – 624 с.
2. Ківалов С.В. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник / С.В. Ківалов, Л.Р. Біла. – Одеса: Юридична література, 2002. – 312 с.
3. Кодекс про адміністративні правопорушення від 07.12.2011 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80732-10>

Співвідношення адміністративного правопорушення і злочину

Артюшенко Г.І., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У правозастосовчій діяльності виникають труднощі в кваліфікації дій правопорушників, які зумовлені, перш за все, недосконалістю законодавства, яке допускає неоднозначне тлумачення його окремих положень і яке часто не містить чітких критеріїв розмежування адміністративних правопорушень (проступків) і злочинів.

До питання про розмежування адміністративного правопорушення і злочину зверталися багато авторів. Пошуку розуміння правопорушення, його видів, особливостей попередження та профілактики окремих їх видів, особливостям провадження у справах про різні види правопорушень та іншим аспектам даної проблеми присвятили свої праці О.М. Бандурка, І.П. Голосніченко, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаків, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, В.І. Олефір, О.П. Рябченко, М.А. Самбор, М.М. Тищенко тощо. Однак, і до сьогодні дана проблема уявляється вельми актуальною й значимою як в теоретичному, так і практичному аспекті.

При розгляді вищезазначеної проблеми, доцільним вважається проаналізувати формальні визначення обох досліджуваних категорій.

У відповідності до ч.1 ст.11 КК України, злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Важливим, враховуючи назву та мету статті, є ч.2 вищезазначеної статті, а саме: не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [1, 53].

Відповідно до ст.9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [2, 20].

Використовуючи формальний підхід стає зрозумілим, що наводячи поняття «злочин» законодавець акцентує увагу на такій його якості як «суспільна небезпека», при цьому такі ознаки як протиправність, винність і караність є обов'язковими для обох досліджуваних категорій.

В.К. Гришук вказує, що діяння людини можуть поділятися на суспільно небезпечні, суспільно шкідливі, суспільно корисні та суспільно нейтральні. Суспільна небезпека діяння людини – це його об'єктивна здатність заподіяти істотну шкоду об'єктові кримінально-правової охорони або створити реальну загрозу заподіяння такої шкоди. Учений зазначає, що саме суспільна небезпека є критерієм для відмежування злочинів від інших правопорушень. Лише злочину властива суспільна небезпека. Усі інші правопорушення суспільно шкідливі. Окрім цього, суспільна небезпека діяння, як його об'єктивна властивість, є підставою криміналізації діяння. Суспільна небезпека є найважливішою підставою криміналізації (декриміналізації) діянь. Якщо діяння не є суспільно небезпечним, то воно не може бути криміналізоване [3, 99].

Із вищезазначеного виходить, що правопорушення, які не настільки небезпечні як злочини, і відповідальність за які не передбачена кримінальним законодавством належать до проступків. Якщо діяння охоплює всі ознаки, визначені в кримінальному законі, але позбавлене суспільно небезпечного характеру, воно не є злочином, а може бути або протиправним проступком співвідносного виду (цивільного, адміністративного, дисциплінарного) або правомірним діянням.

Схожу позицію щодо відмінності злочину від інших видів правопорушень (проступків) висловлював О. Костенко, який визначав злочин як діяння, яке порушує закони природи, втілені людьми у кримінальне законодавство, зокрема у Кримінальний кодекс.

Продовжуючи думку О. Костенка, слід зазначити, що лише деякі злочини, передбачені КК України, можна визначити як діяння, які порушують закони природи, санкціоновані державою в законодавство, а інші злочини порушують лише соціальні закони, створені позитивним правом для реалізації природних прав.

Інші властивості щодо відмінності злочину та інших видів правопорушення називав Р. Грессері, який визначав адміністративні проступки як діяння, що не заборонені природним правом та посягають на порядок управління, а кримінальні – як діяння, що суперечать саме природному праву [4, 387].

На думку вітчизняних вчених критеріями поділу злочинів та адміністративних проступків можуть виступати: по-перше, характер і ступінь суспільної шкідливості, яка, в свою чергу, визначається цінністю об'єкта протиправного посягання, змістом протиправного діяння, обстановкою, часом, способами (насильницькими чи ненасильницькими), розміром і характером завданої шкоди, формою і ступенем вини правопорушника, інтенсивністю протиправних дій, їх мотивацією, особистими характеристиками правопорушника і ін.; по-друге, суб'єктивний фактор, який в значній мірі здійснює вплив на визнання того чи іншого діяння в якості протиправного [5, 251].

Безумовно, перелік цих критеріїв є найбільш повним, однак, дещо просторовим, тобто позбавленим конкретики.

Враховуючи все вищезазначене, вважаю, що головними критеріями, які вказують на відмінність злочинів від адміністративних проступків є:

- характер та ступінь суспільної небезпеки (суспільно небезпечні діяння, передбачені Кримінальним кодексом є більш суспільно небезпечними відносно до адміністративних проступків);
- соціальна важливість об'єкту посягання (об'єкт злочину за своїм соціальним призначенням займає більш важливе місце відносно до об'єкту, що охороняється нормами адміністративного права);
- тяжкість наслідків (які є більш тяжкими від вчинення злочину в порівнянні з наслідками від вчинення адміністративного правопорушення).

Література

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9- вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: станом на 06.10.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
3. Грищук В.К. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. [для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл.] / В.К. Грищук. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2006. – 568 с.
4. Туляков. В. Категорія кримінального проступку в правовій доктрині [Електронний ресурс] / В. Туляков, М. Дмитрук // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Вип. 45. – С. 384-390. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v45/76.pdf>
5. Копотун І.М Проблеми відмежування правопорушень від злочинів у сфері громадського порядку / І.М. Копотун, М.М. Рудик // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 248-256.

Конфіскація та оплатне вилучення: порівняльна характеристика адміністративних стягнень

Архіпов І.О., студент

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Адміністративне стягнення є мірою відповідальності, правовим наслідком адміністративного правопорушення. Воно застосовується з метою виховання особи, яка

вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами (ст.23 КпАП).

Відповідно до статті 25 КпАП оплатне вилучення та конфіскація предметів, що з'явилися знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення можуть застосовуватися як основні, так і додаткові адміністративні стягнення. Фактично оплатне вилучення й конфіскація зазначених предметів застосовуються тільки як додаткові стягнення, оскільки в Особливій частині Кодексу не залишилося статей, які передбачали б можливість застосування цих стягнень тільки як основні.

Для того щоб розуміти коли кожне з цих стягнень має застосовуватись, і які наслідки мають наставати до особи, винної у вчиненні правопорушення, треба порівняти оплатне вилучення та конфіскацію між собою, і визначити ознаки за якими вони розрізняються.

1. Оплатне вилучення предмету, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення.

Це стягнення поєднує в собі дві обов'язкові умови. По-перше, воно застосовується тільки щодо предметів, які стали знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного проступку. А, по-друге, сума отримана від його реалізації повертається власникові.

Тож зміст цього стягнення полягає у примусовому вилученні і наступній реалізації предмета з передачею вирученої суми колишньому власникові з відрахуванням тих витрат, які були здійсненні уповноваженими органами по реалізації вилученого предмета. Звісно, мова йде лише про майно, яке знаходиться в особистій власності правопорушника.

Це стягнення міститься в санкціях частини третьої ст.46-1, частини п'ятої ст.121, частини другої ст.130, частини третьої ст.133, частини першої ст.191, ст.193 КпАП.

Проаналізувавши кодифіковані правові норми, санкції яких містять відповідне стягнення, вбачається, що оплатне вилучення, за загальним правилом, застосовується в якості додаткового адміністративного стягнення.

Основною метою, що переслідується при оплатному вилученні є усунення винної особи від володіння предметом забороненим до використання, або ж використовуваним з порушенням встановлених правових норм. Порівняно з конфіскацією це стягнення є більш м'яким і вирізняється оплатним характером.

2. Конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом правопорушення, грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення, передбачена чинним законодавством України. Даний вид стягнення передбачається не тільки статтями КпАП, а й статтями Митного Кодексу України.

Чисельні законодавчі норми та роз'яснення Пленуму Верховного Суду України підкреслюють певні особливості застосування такого адміністративного стягнення як конфіскація.

Особливістю конфіскації є те, що конфіскується не все майно і не будь-які предмети, а тільки речі безпосередньо пов'язані з проступком і прямо вказані в правовій нормі.

Конфіскація як адміністративне стягнення відрізняється також від реквізиції. Так, конфіскація застосовується виключно за рішенням суду за вчинення адміністративного правопорушення, якщо санкція правової норми, яка була порушена, передбачає її застосування. Натомість, реквізиція майна може бути проведена в інтересах держави за обставин надзвичайного характеру за рішенням органів державної влади з наступною виплатою власникові вартості майна.

Адміністративна конфіскація відрізняється від вилучення предметів, що здійснюється як запобіжний захід з метою припинення правопорушення і не є стягненням (статті 260, 265 КпАП).

Вилучення предметів як запобіжна міра застосовується в несудовому порядку спеціально уповноваженими органами і допускається щодо предметів обігу, яких є обмеженням, або предметів, що можуть знаходитися в обігу лише за дотримання

встановлених правил. Вилучені предмети зберігаються до розгляду адміністративної справи, після чого приймається рішення або про конфіскацію предметів, або про повернення їх власнику, або про їх оплатне вилучення.

Вилучення з метою попередження вчиненню правопорушень на відміну від конфіскації, провадиться на підставі рішення уповноважених органів на стадії замаху або готування до правопорушення, тобто, коли останнє ще не вчинене. Метою цього заходу є усунення умов, що можуть сприяти вчиненню правопорушення.

Кримінальний примус також передбачає застосування санкції у вигляді конфіскації, але в якості додаткового покарання за вчинення злочинів. Основною її відмінністю від конфіскації як адміністративного стягнення є те, що вона може поширюватися на все майно засудженого або на його частину, незалежно від зв'язку предметів, що конфіскуються, із злочинними діяннями.

Вилучення ж майна, що провадиться на підставі цивільно-правових норм, здійснюється за рішенням суду за відповідним позовом і регламентується нормами Цивільного кодексу України (статті 105, 136).

Законодавець за допомогою норми прямої дії забезпечив дотримання прав фізичних та юридичних осіб при застосуванні до них конфіскації.

Частина шоста ст.41 Конституції України закріпила положення відповідно до якого “конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом”.

Таким чином, порівнявши оплатне вилучення та конфіскацію і зазначивши особливості кожного з виду стягнень, можна зробити висновок, що ці стягнення різняться між собою по-перше своїм юридичним змістом, по-друге порядком виконання, а по-третє підставами застосування. Також законодавець та й науковці заздалегідь наділили ці фактично додаткові адміністративні стягнення всіма характерними рисами основних, тож практично визнали їх рівнозначність в якості покарання та відповідного впливу, що має здійснюватися на особу, винну у вчиненні правопорушення.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Калюжний Р.А. Кодекс України про адміністративні правопорушення: підручник / Калюжний Р.А., Комзюк А.Т., Погрібний О.О. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. – 781 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Види постанов у справі про адміністративне правопорушення

Байрачний М.О., студент

Науковий керівник:

Меліхова О.Ю., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

В Україні вчиняється значна кількість різноманітних правопорушень. Вони мають різний ступінь суспільної шкідливості, та одним з найпоширеніших правопорушень на сьогоднішній день, є адміністративне правопорушення.

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [1, 133].

На перший погляд здається, що адміністративна відповідальність є достатньо дослідженим явищем в юридичній науці, адже чимало праць присвячено саме цій темі. Окремі змістовні аспекти адміністративної відповідальності висвітлювалися в працях Ю. Битяка, В. Галунька, О. Горбач, В. Донського, О. Жильцова, В. Зуй, Ю. Ковальчук, Л. Ковалю, В. Колпакова, М. Колюки, А. Комзюка, В. Кузнецова, Д. Лук'янця, А. Матіоса, А. Моти, Т. Оленченко, О. Охотнікової, А. Русецького, С. Саєнка, І. Слубського, О. Старцева, О. Чернецького, С. Шапаренко та багатьох інших науковців України. Але, як покаже подальший розгляд наукової літератури з цього питання, більшість авторів уникають аналізу змісту поняття постанов у справах про адміністративні правопорушення, переходячи до характеристики саме провадження адміністративного правопорушення [2, 144].

Вчинення адміністративних правопорушень є підставою для відкриття провадження. Провадження у справах про адміністративні правопорушення – особливий різновид адміністративного процесу, який значною мірою врегульований правовими нормами, що сконцентровані в розділах IV та V Кодексу про адміністративні правопорушення.

Наступною сходинкою після відкриття провадження є розгляд справи та винесення постанов. Розгляд справи про адміністративне правопорушення та винесення по ній постанови – це основна стадія провадження в справах про адміністративні правопорушення, в ній вирішуються найважливіші завдання провадження [3, 156].

Розглянувши справу про адміністративне правопорушення, орган або компетентна посадова особа виносить одну з таких постанов:

- 1) про накладення адміністративного стягнення;
- 2) про застосування заходів впливу, передбачених статтею 24-1 цього Кодексу;
- 3) про закриття справи.

Постанова про закриття справи виносить при оголошенні усного зауваження, передачі матеріалів на розгляд громадської організації чи трудового колективу або передачі їх прокурору, органу досудового розслідування, а також при наявності обставин, передбачених статтею 247 КпАП [4, 284].

Постанову по справі, про адміністративні правопорушення повинна мати наступні реквізити:

- найменування органу (посадової особи), який виніс постанову, дату розгляду справи; відомості про особу, щодо якої розглядається справа; опис обставин, установлених при розгляді справи; зазначення нормативного акта, який передбачає відповідальність за дане адміністративне правопорушення; прийняте по справі рішення.

- Якщо при вирішенні питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення органами (посадовими особами), переліченими у пунктах 1-4 статті 213 КпАП, одночасно вирішується питання про відшкодування винним майнової шкоди, то в постанові по справі зазначаються розмір шкоди, що підлягає стягненню, порядок і строк її відшкодування.

- Постанова по справі повинна містити вирішення питання про вилучені речі і документи, а також вказівку про порядок і строк її оскарження.

- Постанова суду (судді) про накладення адміністративного стягнення повинна містити положення про стягнення з особи, щодо якої її винесено, судового збору.

- Постанова колегіального органу приймається простою більшістю голосів членів колегіального органу, присутніх на засіданні.

- Постанова по справі про адміністративне правопорушення підписується посадовою особою, яка розглянула справу, а постанова колегіального органу – головуючим на засіданні і секретарем цього органу.

- У випадках, передбачених законодавством України, про захід стягнення робиться відповідний запис на протоколі про адміністративне правопорушення або постанова оформляється іншим установленим способом [5, 89].

Отже, постанова про адміністративне правопорушення це певний різновид процесуального документу, який виноситься на стадії розгляду справи, та буває 3 видів, кожний з яких несе собою певний вид покарання.

Література

1. Адміністративне право України: підруч. / за ред. д.ю.н., проф. Т.О. Коломєєць. – К.: Істина, 2008. – 457 с.
2. Адміністративне право України: підруч. / за ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гращука. – К.: «Юрінком Інтер», 2005. – 544 с.
3. Адміністративне право України: підруч. / за ред. В.Б. Авер'янов. – К.: Юридична думка, 2004. – 300 с.
4. Про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X // ВВР України. – № 51. – Ст. 1122.
5. Адміністративне право України: підруч. / за ред. В.К. Колпакова. – К.: «Юрінком Інтер», 2003. – 344 с.

Особливості адміністративної відповідальності військовослужбовців за військові правопорушення

Блажко К.А., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Тема, щодо притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності, була дуже актуальною у всі часи, їй було присвячено багато наукових робіт. Над освітленням адміністративної відповідальності зазначених вище суб'єктів працювали такі вчені: Ю.П. Битяк, В.Н. Дубровін, С.Н. Братуся, М.С. Строгович та ін.

Проте, зважаючи на сьогодишню складну ситуацію на території України, вважаю за доцільне опрацювати та дослідити норми, що регулюють ці відносини, та зміни, які були прийняті до нормативно-правових актів, у тому числі до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

5 лютого 2015 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період». Цей закон постановив внести зміни до ст.15 КУпАП, що передбачає відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних порушень. Також, частину першу ст.24 доповнити пунктом 8 такого змісту: "8) арешт з утриманням на гауптвахті", главу 3 доповнити ст.32¹. Крім того, внести до КУпАП главу 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» [1].

Щодо змін, які стосуються ст.15 КУпАП, законодавець вніс частину п'яту такого змісту: "Військовослужбовці за вчинення військових адміністративних правопорушень несуть відповідальність, передбачену главою 13-Б цього Кодексу, за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність". Що стосується взагалі суті цієї статті, то вона постановляє, що військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також особи рядового і начальницького складів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів внутрішніх справ, служби цивільного захисту і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За деякі, передбачені цією статтею адміністративні правопорушення, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах [2].

Згідно із другим пунктом Закону України, що вносив зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, ст.24, що встановлює види адміністративних стягнень, доповнюється ще одним адміністративним стягненням, пунктом 8: арешт з утриманням на гауптвахті.

Стаття 32¹, що має назву «Арешт з утриманням на гауптвахті», яка також була прийнята у зв'язку із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період», має такий зміст: «Арешт з утриманням на гауптвахті встановлюється і застосовується лише у виключних випадках за окремі види військових адміністративних правопорушень на строк до десяти діб. Арешт з утриманням на гауптвахті призначається районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею). Арешт з утриманням на гауптвахті не може застосовуватися до військовослужбовців-жінок» [2].

Що стосується найбільш вагової та змістовної зміни до КУпАП – Глава 13-Б «Військові адміністративні правопорушення». Ця глава налічує 11 статей: відмова від виконання наказу або інших законних вимог командира (начальника); самовільне залишення військової частини або місця служби; необережне знищення або пошкодження військового майна; зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем; перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень; недбале ставлення до військової служби, бездіяльність військової влади; порушення правил несення бойового чергування; порушення правил несення прикордонної служби; порушення правил поведінки із зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення; розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв військовослужбовцями [2].

Із всього вище наведеного, можна зробити висновок, що законодавство не стоїть на місці. Нажаль, причиною цих змін та доповнень до нормативно-правових актів стали не найкращі часи для України. Проте, розвиток та удосконалення законодавства ніколи не завадить, але будемо сподіватись, що адміністративних порушень військовослужбовців в нашій країні буде якомога менше.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період: Закон України від 05.02.2015 р. № 158-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 13. – Ст. 92.
2. Про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1984. – Дод. до № 51. – Ст. 1122.

Адміністративна відповідальність неповнолітніх осіб

Бойко Л.Л., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

На сучасному етапі розвитку адміністративного права і адміністративної відповідальності є саме адміністративна відповідальність неповнолітніх осіб. В даний час це досить актуальна тема для дослідження для багатьох науковців тому, що з кожним днем все більше і більше адміністративних правопорушень здійснюється неповнолітніми особами. Одним з різновидів юридичної відповідальності є адміністративна відповідальність, що полягає у застосуванні до особи, яка вчинила адміністративний проступок, певного заходу – адміністративного стягнення. Підставою адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення (проступок).

Останнім часом проблемами адміністративної відповідальності неповнолітніх дещо фрагментарно займалась переважна більшість учених в галузі адміністративного права, зокрема, такі як: О.Б. Андреева, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, Р.А. Калюжний, В.К. Колпаков, Я.Ю. Кондратьєв, О.І. Остапенко, С.Г. Поволоцька, М.М. Тищенко тощо.

Кодексом про адміністративні правопорушення встановлено, що до адміністративної відповідальності притягаються особи, яким на момент скоєння правопорушення виповнилось 16 років.

Справи про такі правопорушення уповноважені розглядати комісії в справах неповнолітніх при виконавчих комітетах місцевих Рад. Адміністративну відповідальність неповнолітніх як спеціальних суб'єктів визначено як примусове застосування суддями районних, районних у місті, міських чи районних судів заходів впливу, а в деяких випадках і адміністративних стягнень, які тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки як правило морального характеру і накладаються на підставах і в особливому порядку, встановлених нормами адміністративного права.

У разі вчинення особами віком 16-18 років окремих адміністративних правопорушень вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. Згідно з Кодексом про адміністративні порушення України до таких правопорушень належать:

- незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів чи психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах;
- дрібне розкрадання державного або колективного майна;
- порушення правил дорожнього руху;
- дрібне хуліганство;
- стрільба з вогнепальної, холодної металевий чи пневматичної зброї в населених пунктах і не відведених для цього місцях або з порушенням встановленого порядку;
- злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця [1].

Особливість адміністративної відповідальності неповнолітніх полягає в тому, що за вчинені ними правопорушення може бути застосоване обмежене коло адміністративних стягнень [2, 56]. Це пов'язано насамперед із фізичним і психічним станом неповнолітнього та формуванням і розвитком його особистості. З огляду на ці та інші обставини до неповнолітніх можуть бути застосовані такі заходи адміністративного стягнення:

- попередження – захід адміністративного стягнення, що передбачає порядок роз'яснення неповнолітньому його протиправної поведінки. У разі повторного здійснення протиправних дій його буде притягнуто до суворішого адміністративного примусу. Цей захід є адміністративним стягненням лише в тому разі, коли його належним чином оформлено в письмовій формі у вигляді спеціальної постанови;
- штраф – грошове стягнення, що накладається на особу віком від 16 до 18 років за адміністративні правопорушення у випадках і в розмірі, що встановлені Кодексом про адміністративні правопорушення та іншими законами України;
- виправні роботи. Застосовуються до особи віком від 16 до 18 років строком до двох місяців із відбуванням їх за основним місцем постійної роботи і з відрахуванням до 20% її заробітку в дохід держави. Виправні роботи призначаються районним (міським) судом (суддею);
- адміністративна конфіскація – примусове безоплатне вилучення предмета в неповнолітнього, що став знаряддям вчинення чи безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, на користь держави. Слід зазначити, що конфіскації підлягає лише той предмет, який є особистою власністю неповнолітнього, якщо чинним законодавством не передбачено інших випадків;
- оплатне вилучення предмета. Полягає у примусовому вилученні в неповнолітнього предмета, що став знаряддям учинення чи безпосереднім об'єктом адміністративного

правопорушення, і в наступній його реалізації з передачею певної суми особі, в якій його було вилучено, з відрахуванням витрат на реалізацію вилученого предмета;

- адміністративний арешт як вид адміністративного стягнення, згідно з чинним адміністративним законодавством, не застосовується до осіб, які не досягли 18-річного віку [3, 15].

Отже, в Кодексі України «Про адміністративні правопорушення» досить чітко зазначено санкції, які застосовуються до неповнолітніх осіб, які вчиняють правопорушення. Заходи впливу щодо неповнолітніх альтернативними заходами, які можуть бути застосовані тоді, коли виховання неповнолітнього правопорушника є можливим без накладення адміністративного стягнення у загальному порядку. На мою думку, ці санкції спрямовані на перевиховання неповнолітніх осіб і спрямовані на профілактику їхньої поведінки, щоб в майбутньому вони більше не вчиняли адміністративних правопорушень.

Література

1. Кодекс про адміністративні правопорушення від 07.12.2011 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731>
2. Ківалов С.В. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник / С.В. Ківалов, Л.Р. Біла. – Одеса : Юридична література. – 2002. – 312 с.
3. Коломоєць Т.О. Адміністративна відповідальність: підручник / Коломоєць Т.О., Лютиков П.С., Віхляєв М.Ю. та ін.; за заг. ред. Т.О. Коломоєць. – К.: Істина, 2011. – 184 с.

Адміністративна відповідальність юридичних осіб

Бойко Ю.Ю., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

На сьогоднішній день досить гостро постала проблема адміністративної відповідальності юридичних осіб. Однак жодного кодифікованого нормативного акта, з цього питання, не має.

Існують розбіжності щодо таких питань:

- чи може юридична особа бути суб'єктом адміністративної відповідальності взагалі;
- чи є фінансові санкції, які власне і застосовуються до юридичних осіб за порушення законодавства.

Під адміністративною відповідальністю розуміється самостійний вид юридичної відповідальності осіб, встановленої законодавчими актами в цілях захисту прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів організацій, охорони природних ресурсів, всіх форм власності, безпеки, охорони громадського порядку, а також порядку здійснення державної влади [1].

Кодекс України про адміністративні правопорушення, передбачає адміністративну відповідальність лише фізичних осіб. Однак практичний досвід довів, що незаперечним фактом сьогодні є те, що діючим законодавством юридичні особи визнані суб'єктами адміністративної відповідальності.

У Цивільному Кодексі України зазначено, що юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правосдатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді [2].

Юридична особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності, якщо в її діянні виявлені встановлені в законі ознаки елементів правопорушення. В деяких випадках юридичні особи несуть відповідальність нарівні з фізичними особами (громадянами-підприємцями). Адміністративній відповідальності як юридичних, так і фізичних осіб притаманні такі спільні ознаки, як публічний державно-обов'язковий характер, зосередження

права накладення стягнень в уповноважених органах виконавчої влади (тобто наявність органів адміністративної юрисдикції), особливий порядок притягнення до відповідальності, встановлення виключного переліку діянь, за які накладаються стягнення, та відповідальності за них перед законом [3].

Поряд з цим, адміністративна відповідальність юридичних осіб має свої особливості. Головною особливістю є те, що до адміністративної відповідальності притягають не конкретного громадянина чи посадову особу, а в цілому підприємство, установу, організацію в особі адміністрації підприємств [4].

Д.М. Лук'яненко зазначає, що заходами адміністративної відповідальності юридичних осіб, відповідно до чинного законодавства можуть бути:

- фінансові санкції – застосовувані до юридичних осіб в адміністративному порядку стягнення, розмір яких встановлюється у грошовому еквіваленті.
- майнові санкції – застосовувані до юридичних осіб в адміністративному або за клопотанням органу адміністративної юрисдикції, в судовому порядку стягнення, що передбачають перехід права власності на майно, цінні папери, або інші об'єкти цивільних прав без визначення їх еквівалента.
- обмежувальні санкції – застосовувані до юридичних осіб в адміністративному порядку стягнення, що передбачають обмеження дієздатності юридичних осіб стосовно певних видів діяльності.
- організаційні санкції – застосовувані до юридичних осіб в адміністративному або за клопотанням органу адміністративної юрисдикції, в судовому порядку стягнення, що передбачають примусову реорганізацію, або припинення юридичної особи [5, 13].

Отже, адміністративна відповідальність – це обов'язок фізичних і юридичних осіб перетерпівати негативні наслідки правопорушень у вигляді адміністративних стягнень, передбачених нормами адміністративного права.

Серед існуючих проблем адміністративної відповідальності юридичних осіб доцільно вирізнити основні:

- відсутність у чинному КУпАП (як основному документі, що присвячений питанням адміністративної відповідальності) норм, які стосуються адміністративної відповідальності юридичних осіб;
- необхідність конструювання та наведення в єдиному нормативно-правовому акті повного переліку адміністративних стягнень, що можуть застосовуватися до юридичних осіб, з визначенням загальних правил накладення вказаних стягнень;
- потреби теоретико-правового обґрунтування вини юридичної особи (як необхідної складової суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення).

Література

1. Базова Т.П. Словник базової термінології з адміністративного права: тлумачний словник / Т.П. Базова, В.Г. Гончаренко, П.П. Андрущенко. – К.: Феміда, 1996. – 154 с.
2. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України: підручник / Д.М. Лук'яненко, В.Б. Авер'янов та ін.; за заг. ред. В.Б. Авер'янов. – К.: Колективна думка авторів, 2004. – Гл 26. – 350 с.
4. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяк. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 380 с.
5. Лук'янець Д.М. До проблеми систематизації заходів адміністративної відповідальності юридичних осіб / Д.М. Лук'янець, В.П. Вишневський // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 3. – С. 12-16.

Значення норм-дефініцій у процесі реалізації адміністративно-правових норм

*Болокан І.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Жодна з форм реалізації адміністративно-правових норм, які виокремлюються у доктрині адміністративного права, не може обійтися без тлумачення відповідних норм, серед яких важливе місце займають й норми-дефініції. Дефінітивні норми у загальній теорії права відносять до «спеціалізованих» норм (тих, які забезпечують інші норми, похідні), які здатні нести регулююче навантаження лише у сполученні з основною нормою, адже в таких нормах відсутні ознаки, притаманні класичній моделі норми права.

Враховуючи, що будь-яка форма реалізації нерозривно пов'язана із правовими нормами, кожна з цих форм може так чи інакше базуватись й на нормах-дефініціях. Пояснюється це, насамперед, тою роллю, яку відіграють норми-дефініції в адміністративному законодавстві, адже найбільш значущі (за юридичною силою) нормативно-правові акти майже завжди мають у своєму складі окрему статтю, в якій закріплюються терміни, які використовуються у цьому нормативно-правовому акті. Також значна кількість формалізованих джерел адміністративного права вміщує «відсилки» до інших нормативно-правових актів норми, які використовують лексику, зміст якої розкривається у нормах-дефініціях. І для реалізації у формі виконання, і для реалізації у формі використання, і для реалізації адміністративно-правових норм в інших формах необхідним є чітке розуміння значення того чи іншого поняття, що й досягається шляхом тлумачення норм-дефініцій.

Виконання як форма реалізації адміністративно-правових норм, полягає в активній поведінці суб'єкта адміністративних правовідносин щодо виконання юридичних обов'язків [1, 74]. В якості прикладів у доктринальних адміністративно-правових джерелах наводяться такі випадки виконання: одержання паспорта, сплата податків, подання декларації тощо [2, 39]. Здійснення будь-якої з наведених дій передбачає, насамперед, точне розуміння її змісту, тобто обсягу тих обов'язків, які вказані в законі, та що розуміється під кінцевим результатом дії. У наведених вище «класичних» прикладах виконання суб'єкту відповідної дії необхідно розуміти значення, відповідно, термінів «паспорт», «декларація», «податки» тощо. І хоча не всі з термінів є термінами галузі адміністративного права, натомість «пов'язаність цих дій із обов'язками особи у сфері публічного адміністрування» [3, 168-169] обумовлює існування цієї форми реалізації адміністративно-правових норм.

Отже, при виконанні як форми реалізації адміністративно-правових норм маємо справу із нормами адміністративного права, у яких вміщується вказівка, яка виражена в імперативній або факультативній формі, яка спонукає до дії або бездіяльності, яка може потребувати додаткового використання й відповідних норм-дефініцій. У наведених вище прикладах виконання має місце саме імперативна адміністративно-правова норма, характерною особливістю яких є те, що її адресат не має права обрати свій спосіб реалізації цієї норми.

Крім загального поняття «виконання» у доктрині адміністративного права виокремлюють також більш «вузьке» поняття – «виконання адміністративного акту». Як добровільне (має місце стосовно сприятливих для приватних осіб адміністративних актів [4, 138]), так і примусове (характерне для обтяжуючих для приватних осіб актів [4, 138]) виконання також є неможливим без чіткого розуміння змісту відповідної дії.

Використання як форма реалізації також передбачає активну поведінку суб'єктів адміністративно-правових відносин щодо здійснення наданих юридичних прав. Класичними прикладами таких активних дій є подання скарги, заяви, що також є неможливим без розуміння значення змісту відповідного права. Безпосереднім є зв'язок використання саме з юридичними правами особи, здійснення (користування) яких й обумовлює існування цієї форми реалізації [1, 74; 3, 169]. Йдеться лише про добровільне, тобто за власним бажанням здійснення наданих прав. Так, ст.6 КАС України закріплює, що кожна особа має право в порядку, встановленому КАС України, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає,

що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси. Відповідно для використання цього права особі необхідно чітко розуміти значення окремих понять, наприклад «суб'єкт владних повноважень», а, отже, вказана норма КАС України має безпосередній зв'язок із п.7 ч.1 ст.3 КАС України, де й надається визначення терміну «суб'єкт владних повноважень».

Додержання (інший варіант назви – *дотримання*) як форма реалізації адміністративно-правових норм також часто потребує звернення до норм-дефініцій, за допомогою яких забезпечується регулююча норма. Додержанням є пасивна поведінка суб'єктів адміністративно-правових відносин щодо дотримання заборон [2, с. 39]. Інколи дотримання пов'язують з реакцією учасників управлінських та публічно-сервісних відносин на заборони, тобто вважають проявом такої форми реалізації норм, як виконання. Іншим «побічним» невизнанням дотримання самостійною формою реалізації адміністративно-правових норм може бути відсутність визначення відповідного поняття у відповідних словниках з адміністративного права, в яких визначення інших форм реалізації адміністративно-правових норм (виконання, використання, застосування) надаються [1, с. 74, 75, 142]. Не вдаючись у межах даного дослідження до дискусії стосовно виокремлення цієї форми реалізації адміністративно-правових норм як самостійної, зазначимо, що у будь-якому випадку необхідність звернення до норм-дефініцій у процесі додержання може мати місце. Зокрема, ч.5 ст.14 Закону України «Про дорожній рух» від 30.06.1993 р. закріплює обов'язок знати і неухильно дотримувати вимог не лише цього Закону, а й Правил дорожнього руху та інших нормативних актів з питань безпеки дорожнього руху. А п.1.10 Постанови КМУ від 10.10.2001 р. № 1306 «Про Правила дорожнього руху» закріплює чималу кількість термінів, що наведені у цих Правилах.

Застосування як специфічна форма реалізації адміністративно-правових норм полягає у юридично-владній діяльності суб'єктів публічної адміністрації, що виражається у вирішенні конкретних справ шляхом прийняття індивідуальних юридичних актів (правозастосовних актів), і ця форма також пов'язана із нормами адміністративного права, правильне застосування яких може бути пов'язане із забезпеченням відповідними нормами-дефініціями. Наприклад, у ст.19 Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. серед обов'язків органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, засобів масової інформації, їх керівників та інших посадових осіб щодо розгляду заяв чи скарг закріплена необхідність складення мотивованої постанови у разі прийняття рішення про обмеження доступу громадянина до відповідної інформації при розгляді заяви чи скарги. Відповідно для виконання цього обов'язку необхідним є звернення до спеціального законодавства з питань інформації, наприклад до ст.21 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р., де надається визначення не лише загального поняття «інформація з обмеженим доступом», але й різновидів такої інформації: конфіденційної, таємної та службової.

Відтак, закріплення в законодавчих актах, а тим більше у кодифікованих, норм-дефініцій, є дуже важливим для належного законодавчого врегулювання відповідних суспільних відносин, а також для реалізації адміністративно-правових норм у будь-яких її формах. Наявність дефініцій у законодавчих актах є позитивним явищем, оскільки дозволяє впорядкувати, спрямувати розуміння відповідних норм, їх тлумачення науковцями та правозастосовувачами. Натомість слід зазначити на такі проблемні питання щодо законодавчого закріплення норм-дефініцій, які позначаються на якості реалізації адміністративно-правових норм, як відсутність уніфікації правової термінології, що призводить до наповнення нормативно-правових актів недосконалими дефініціями, їх дублюванням, безсистемним закріпленням у них принципів правового регулювання тощо, що створює умови для багатозначності тлумачення однакових термінів, ускладнює розуміння нормативно-правових приписів, навіть у межах однієї галузі законодавства, заважає пошуку правових документів у базах та отримання відомостей про їхні логічні зв'язки із суміжними галузями, породжує правові колізії тощо. На ці проблеми вказувалось

на проведеному ще 19.04.2011 р. в Інституті законодавства ВРУ засіданні «круглого столу» з обговорення шляхів реалізації проекту «Тезаурус національного законодавства». Особливу увагу, на наш погляд, слід приділити й системності викладення таких норм з метою зручності їх реалізації у будь-якій формі. Так, поширеним явищем є виокремлення у законодавчому акті окремої статті з визначенням термінів, які використовуються у ньому (варіанти назви відповідних статей: «визначення термінів», «визначення понять», «визначення основних термінів», «визначення основних термінів і понять» тощо) та неповний перелік таких термінів і надання інших у подальшому тексті нормативно-правового акта. Питання полягає у доцільності виокремлення норми, яка є неповною. У таких випадках має бути хоча б зазначено, що у цьому нормативно-правовому акті вміщуються й інші терміни, щоб особа, яка звертається до тлумачення окремих понять, розуміла необхідність подальшої «роботи» із цим нормативно-правовим актом (отже, більш правильною у цьому випадку є хоча б назва з використанням слова «основні» (терміни, поняття)).

Література

1. Адміністративне право України: словник термінів / [Андрєєва Д.Є., Басов А.В., Басова Ю.Ю. та ін.]; за заг. ред. Т.О. Коломєць, В.К. Колпакова; Держ. вищ. навч. закл. «Запоріж. нац. ун-т». – К.: Ін Юре, 2014. – 520 с.
2. Коломєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: [підручник] / Т.О. Коломєць. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: [у 2 т.] / [ред. кол. В.Б. Авер'янов (голова) та ін.]. – К.: Юридична думка, 2004. – Т. 1: Загальна частина. – 584 с.
4. Школик А.М. Порівняльне адміністративне право: навч. посіб. [для юрид. фак. та фак. міжнар. відн.] / А.М. Школик. – Л.: ЗЦКЦ, 2007. – 308 с.

Неповнолітній як суб'єкт адміністративної відповідальності

Вінярська А.В., студентка

Науковий керівник:

Лютиков П.С., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що на сьогоднішній день в Україні та в усьому світі, особливу увагу приділяють забезпеченню прав та свобод людини і громадянина, а саме неповнолітнім, які насамперед в наш час виступають найнезахищенішою верствою населення. Тобто, треба зауважити те, що для побудови демократичної правової держави необхідною умовою повинно виступати забезпечення прав і свобод людини, чітке правове визначення статусу неповнолітніх, як суб'єктів адміністративної відповідальності, підвищення ефективності заходів, спрямованих на надійне забезпечення їх правового захисту, підвищення ефективності діяльності державних органів щодо попередження правопорушень серед цієї категорії осіб.

Питання неповнолітніх як суб'єкта адміністративної відповідальності досліджували такі вчені, як О.М. Бандурка, О.І. Остапенко, М.М. Тищенко, І.П. Голосніченко, О.Б. Андрєєва, Ю.П. Битяк, Є.В. Додін, Р.А. Калюжний, В.К. Колпаков, Я.Ю. Кондратьєв, С.Г. Поволоцька та ін.

Адміністративна відповідальність – це застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень, що тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і в порядку, встановлених нормами адміністративного права [1, 6].

Кодексом про адміністративні правопорушення встановлено, що до адміністративної відповідальності притягаються особи, яким на момент скоєння правопорушення виповнилось 16 років. Кодексом про адміністративні правопорушення встановлено, що до адміністративної відповідальності притягаються особи, яким на момент скоєння правопорушення виповнилось 16 років. Вік, з якого може настати адміністративна відповідальність, визначається не в день народження особи, а з нуля годин наступної за днем народження доби. Якщо точну дату дня народження встановити неможливо, то звертаються за допомогою до судово-медичної експертизи, яка і визначає рік народження. У цьому випадку днем народження винного вважається останній день року. Якщо вік визначений мінімальною та максимальною кількістю років, то слід виходити з мінімального віку, який передбачається експертизою [2, 97].

У разі вчинення особами віком 16-18 років окремих адміністративних правопорушень вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах, а саме:

- незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів чи психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст.44);
- дрібне розкрадання державного або колективного майна (ст.51);
- порушення правил дорожнього руху (ст. 121-127, ч. 1 і 2 ст.130);
- дрібне хуліганство (ст.173);
- стрільба з вогнепальної, холодної металевий чи пневматичної зброї в населених пунктах і не відведених для цього місцях або з порушенням встановленого порядку (ст.174);
- злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця (ст.185);
- порушення правил дозвільної системи щодо вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї та бойових припасів (ст.190-195) [3] .

За вчинення адміністративних правопорушень до неповнолітніх віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років застосовуються відповідно до ст.24 КУпАП такі заходи впливу:

- 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;
- 2) застереження;
- 3) догана або сувора догана;
- 4) передання неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання [4, 184].

Отже, підсумовуючи все вище перераховане, слід зробити такий висновок, адміністративній відповідальності підлягають особи, спираючись на статтю 12 КпАП України, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку, які відповідно Закону підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. До осіб, які є винними в правопорушенні застосовуються адміністративні стягнення, передбачені ст.24 КпАП України, а саме: зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; застереження; догана або сувора догана; передання неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання. Справи, щодо адміністративної відповідальності неповнолітніх розглядають районні (міські), районні в містах комісії у справах неповнолітніх.

Неповнолітні як суб'єкти адміністративної відповідальності в свою чергу повинні знати і розуміти, що вони так як і всі громадяни України, зобов'язані дотримуватись встановлених правил поведінки, поважати закони, тому що в разі їх порушення будуть відповідати згідно із законом. Відповідно застосування адміністративного впливу до неповнолітніх повинно здійснюватись на засадах неухильного дотримання процесуальних норм, гуманного ставлення до їх духовного стану, забезпечення їх права на захист,

справедливої оцінки скоєного проступку і невідворотного застосування заходів відповідного адміністративного примусу.

Література

1. Адміністративне право України: словник термінів / за заг. ред. Т.О. Коломєць, В.К. Колпакова. – К. : Ін Юре, 2014. – 520 с.
2. Алфьоров С.М. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. / С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова, А.П. Купін. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення станом на 06.10.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
4. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / за ред. Р.А. Калюжного, М.І. Іншина. – 5-вид., переробл. та допов. – К.: Алерта, 2013. – 276 с.

Штраф як вид адміністративної відповідальності

*Власюк В.В., студентка
Науковий керівник:
Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач
Запорізький національний університет*

Адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності громадян і посадових осіб, що полягає у застосуванні адміністративного стягнення до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення.

За адміністративні правопорушення законодавство передбачає відповідальність у вигляді адміністративного стягнення. Види адміністративних стягнень закріплено в Кодексі України про адміністративні правопорушення (статті 24-32). Воно накладається компетентним органом у суворій відповідності до чинного законодавства, яке послуговує цілями покарання особи, що скоїла правопорушення, є засобом матеріального, морального впливу, тимчасового обмеження свобод і заподіяння правопорушникові інших незручностей та обмежень, встановлених законом. Покарання не передбачає приниження людської гідності або завдання особі фізичних страждань, воно має лише забезпечити поведінку громадян, що відповідає вимогам норм права і моралі.

До видів адміністративних стягнень, закріплених у статті 24 КпАП, належать:

- 1) попередження (усне чи письмове);
- 2) штраф;
- 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям скоєння або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, та грошей, одержаних внаслідок скоєння адміністративного правопорушення;
- 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення;
- 5) позбавлення спеціального права, наданого громадянину (полювання, керування транспортними засобами тощо); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- 5-1) громадські роботи;
- 6) виправні роботи;
- 7) адміністративний арешт;
- 8) арешт з утриманням на гауптвахті [1, 325].

Більш детально розглянемо таке стягнення як штраф.

Штраф – це адміністративне стягнення грошового характеру, що накладають на громадян за адміністративні порушення.

Штраф – найбільш поширений вид адміністративного стягнення майнового характеру. Цей вид стягнення впливає на матеріальне становище правопорушника. Він накладається на правопорушників в адміністративному або судовому порядку у випадках і межах, передбачених актами вищих органів державної влади і управління.

Штраф повинен бути сплачений порушником не пізніше 15 днів з дня вручення йому постанови про накладення даного стягнення, а у випадку оскарження або опротестування – 15 днів з дня повідомлення про залишення скарги або протесту без задоволення. Якщо штраф накладено на особу у віці від 16 до 18 років, а в нього відсутній самостійний заробіток, то штраф стягується з батьків або осіб, що їх замінюють.

У випадку несплати штрафу у встановлений термін постанова про накладення стягнення направляється для утримання відповідної суми з грошових прибутків правопорушника. Якщо утримати штраф із цих прибутків не має можливості, посадовою особою виноситься постанова про накладення штрафу судовим виконавцем при районному (міському) суді. Судовий виконавець спрямовує стягнення штрафу на особисте майно правопорушника. Якщо такого не виявляється, за даним фактом складається акт, що затверджує суддя.

У деяких випадках передбачається накладення штрафу на правопорушника на місці скоєння адміністративного правопорушення (наприклад, за порушення Правил дорожнього руху).

Законодавством не встановлено граничного розміру штрафу. За необхідності посилення відповідальності за окремі види адміністративних правопорушень законодавчими актами України може бути встановлено значні розміри штрафу. Що стосується посадових осіб на відміну від громадян, чинним законодавством встановлені більш високі розміри стягнень [2, 126].

Крім цього, на розмір штрафу впливає вид суб'єктів правопорушення (громадяни, посадові особи тощо), посада суб'єкта, який накладає штраф або вид органу адміністративної юрисдикції.

При регулюванні розмірів адміністративних штрафів, законодавець підвищує їх при необхідності посилення відповідальності за повторність вчинення правопорушень, а саме, зростання штрафних санкцій передбачених за розпивання спиртних напоїв та появу у п'яному вигляді в громадському місці (стаття 178 КУпАП), порушення громадянами правил зберігання або перевезення вогнепальної зброї та боєприпасів (статті 194, 195 КУпАП), азартні ігри (стаття 181 КУпАП), порушення правил торгівлі (стаття 155 КУпАП) та інші.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності у вигляді штрафу» від 7 лютого 1997 р. штрафи встановлюють у неоподаткованих мінімумах доходів громадян [3, 168].

Неоподатковуваний мінімум доходів громадян – це грошова сума розміром у 17 гривень, встановлена пунктом 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України, яка застосовується при посиланнях на неоподаткований мінімум доходів громадян в законах або інших нормативно-правових актах, за винятком норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги.

Податкова соціальна пільга в 2015 році дорівнює 609 гривень (так само, як у 2014 році) [4].

Таким чином, в результаті дослідження була встановлена правова природа штрафу як вид адміністративної відповідальності. Розкрито поняття штраф, встановлено, що це адміністративне стягнення грошового характеру, що накладають на громадян за адміністративні порушення. Штраф не передбачає приниження людської гідності або завдання особі фізичних страждань цей вид стягнення впливає на матеріальне становище правопорушника.

Література

1. Правознавство: підручник / за ред. В.В. Копейчикова, А.М. Колодія. – К.: Юрінком Інтер, 2004 – 752 с.

2. Коломоець Т.О. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. Т.О. Коломоець. – К.: „Істина”, 2008 – 457 с.
3. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк. – К.: Юрінком Інтер, 2005 – 335 с.
4. Податковий кодекс України, прийнятий 2 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – №№ 13-14; 15-16; 17. – Ст. 112.

Особливості відповідальності іноземців та осіб без громадянства

Войтова Ю.О., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Правовий статус іноземців в Україні регламентується Конституцією України, законами України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 року, «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08 липня 2011 року, «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року та іншими законами України.

Так, відповідно до ст.3 ЗУ «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі ж самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [1].

Законодавство України: «Про вибори», «Про державну службу», «Про службу в збройних силах України», «Про політичні партії» та багато інших, обмежують іноземців та осіб без громадянства у питаннях виборчої системи, служби в міліції, в збройних силах України, перебування на державній службі і т.д. Наприклад: іноземці чи особи без громадянства не можуть обирати і бути обраними до органів державної влади, місцевого самоврядування; не можуть брати участь у референдумах; не можуть мати статус державного службовця; не можуть входити до політичних партій; не можуть перебувати на військовій службі.

На іноземців та осіб без громадянства, держава Україна покладає деякі обов'язки. До них належать: дотримання Конституції України, Законів України, звичаїв, традицій та обкладання податками і зборами. У разі недотримання обов'язків такі особи підлягають адміністративній відповідальності. Іноземці та особи без громадянства, які перебувають під юрисдикцією України, незалежно від законності їх перебування, мають право на визнання їх правосуб'єктності та основних прав і свобод людини. Іноземці та особи без громадянства зобов'язані неухильно додержуватися Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, інтереси суспільства та держави [1].

Іноземці та особи без громадянства, які вчинили на території України правопорушення, підлягають адміністративній відповідальності.

Відповідно до ст.203 Кодексу України про адміністративні правопорушення: адміністративним правопорушенням, суб'єктом якого можуть бути іноземці та особи без громадянства належить порушення правил перебування в Україні та транзитного проїзду, тобто проживання без документів на право проживання в Україні, за недійсними документами або документами, термін дії яких закінчився, або працевлаштування без відповідного дозволу на це, якщо необхідність такого дозволу передбачено законодавством України, або недодержання встановленого порядку пересування і зміни місця проживання, або ухилення від виїзду з України після закінчення відповідного терміну перебування, неприбуття без поважних причин до визначеного місця навчання або працевлаштування після в'їзду в Україну у визначений строк, а так само порушення правил транзитного проїзду

через територію України; недодержання встановленого порядку реєстрації або порушення встановленого терміну перебування в Україні [2].

У статті 16 Кодексу про адміністративні правопорушення закріплена така норма: іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України. Проте є підстави, які виключають адміністративну відповідальність. До таких підстав, згідно ст.17 Кодексу про адміністративні правопорушення належать:

- крайня необхідність(ст.18 КУпАП – для усунення небезпеки, яка загрожує державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління, якщо ця небезпека за даних обставин не могла бути усунута іншими засобами і якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена шкода);
- необхідна оборона(ст.19 КУпАП – при захисті державного або громадського порядку, власності, прав і свобод громадян, установленого порядку управління від протиправного посягання шляхом заподіяння посягаючому шкоди, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.Перевищенням меж необхідної оборони визнається явна невідповідність захисту характерові і суспільній шкідливості посягання);
- неосудність (ст.20 КУпАП – особа не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану) [2].

Окрім цих загальних правил адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства є й певні особливості: тільки до іноземців та осіб без громадянства може застосовуватися примусове повернення та примусове видворення.

Примусове повернення (ст.26 ЗУ « Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»). Якщо їх дії порушують законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства за рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органу Служби безпеки України або органу охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України), з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурору про підстави прийняття такого рішення. У рішенні про примусове повернення зазначається строк, протягом якого іноземець або особа без громадянства повинні виїхати з України. Зазначений строк не повинен перевищувати 30 днів з дня прийняття рішення. При цьому, рішення про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства може супроводжуватися заборонаю щодо подальшого в'їзду в Україну строком на три роки. Строк заборони щодо подальшого в'їзду в Україну обчислюється з дня винесення такого рішення [1].

Примусове видворення (ст.30 ЗУ « Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»). Дана процедура здійснюється, якщо особа здійснила адміністративне правопорушення та понесла адміністративну відповідальність. Рішення про примусове видворення приймається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органами охорони державного кордону (за незаконне перетинання державного кордону) або органами Служби безпеки України на підставі винесеної за їх позовом постанови адміністративного суду примусово видворити з України іноземця та особу без громадянства, якщо вони не виконали в установлений строк без поважних причин рішення про примусове повернення або якщо є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятимуться від виконання такого рішення, крім випадків затримання іноземця або особи без громадянства за незаконне перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України та їх передачі прикордонним органам суміжної держави. Рішення про примусове видворення приймається уповноваженими на те органами з наступним повідомленням протягом 24 годин прокурора розміщує іноземців та осіб без громадянства у пунктах тимчасового перебування таких осіб (протягом строку, необхідного для виконання рішення суду про примусове видворення, але не більше як 12 місяців), які незаконно перебувають на території України [1].

Але є і певні заборони стосовно повернення і видворення іноземців та осіб без громадянства за межі території України.

Відповідно до статті 31 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» забороняється примусово повертати і видворяти іноземців до країн:

- де їх життю або свободі загрожуватиме небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань;
- де їм загрожує смертна кара або страта, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання;
- де їх життю або здоров'ю, безпеці або свободі загрожує небезпека внаслідок загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту, чи систематичного порушення прав людини, або природного чи техногенного лиха, або відсутності медичного лікування чи догляду, який забезпечує життя;
- де їм загрожує видворення або примусове повернення до країн, де можуть виникнути зазначені випадки [1].

Також, примусове повернення не застосовується до іноземців та осіб без громадянства, які не досягли 18-річного віку, до іноземців та осіб без громадянства, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [1].

Проаналізувавши законодавство України, можна дійти висновку, що дані особи мають такі ж права і обов'язки, як і громадяни України, окрім певних обмежень, що встановлюються Конституцією та Законами України. В цілому, іноземці та особи без громадянства відповідають за адміністративні правопорушення, як і громадяни України, але крім цього до них застосовуються такі види покарання, як примусове повернення, скорочення строку перебування, примусове видворення та заборона в'їзду в Україну на певний строк.

Література

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
2. Про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80732-10>

Участь третіх осіб які не заявляють самостійних вимог на предмет позову в адміністративному провадженні

Воскресенський М.С., студент

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Під час судового розгляду можуть траплятись випадки коли до особи яка не приймала участь у справі суд виносить рішення яке може вплинути на її права та обов'язки щодо однієї із сторін, особа мала юридичну зацікавленість у вирішенні справи або була у правових стосунках з однією із сторін, та уникнення регресного позову в майбутньому.

Саме з цих причин у ст.53 Кодексу Адміністративного Судочинства України (далі – КАСУ) закріплює у такого учасника судового процесу як третя особа, яка не заявляють самостійних вимог на предмет спору (далі – третя особа) та виступає на стороні позивача або відповідача, якщо рішення по справі може вплинути на права, свободи, законні інтереси або обов'язки. У ч.2 ст.53 КАСУ говориться, що для того щоб вступити у справу третя особа повинна подати заяву до суду в якому розглядається справа з мотивуванням причин та посиланням на докази, що рішення по справі може вплинути на її права та обов'язки. Особи які

беруть участь у справі можуть залучити до справи третіх осіб якщо вважають це за потрібне. Також суд сам може залучати третіх осіб, якщо виявить, що їх участь необхідна у провадженні для розгляду справи. Питання щодо вступу третіх осіб суддя вирішує ухвалою [1].

Права та обов'язки третіх осіб визначені у ст.49 КАСУ, слід зазначити, що треті особи мають ті самі права та обов'язки які мають усі учасники судового процесу.

Інститут третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, зокрема, застосовується тоді, коли після задоволення позову до відповідача в останнього виникне право заявити регресні вимоги до третьої особи. Наприклад, у справі про незаконне звільнення органом державного службовця на стороні органу-відповідача може брати участь керівник органу, котрий видав відповідний наказ, як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору. Адже у цьому випадку, якщо позов до органу буде задоволено, у нього виникне право вимагати від керівника відшкодувати матеріальну шкоду [2].

Законом України «Про запобігання корупції» було внесено зміни до КАСУ у яких зазначається, що Національне агентство з питань запобігання корупції може бути залучено як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача у справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) у зв'язку з повідомленням ним або членом його сім'ї про порушення вимог Закону України "Про запобігання корупції" іншою особою [3].

Слід зазначити, що треті особи мають схожий процесуальний статус ще в Цивільному та Господарському процесі.

На думку А. Смітюха слід зазначити, що треті особи, які не заявляють самостійні вимоги на предмет спору були запозичені з цивільного та господарського процесу до адміністративного судочинства без жодних змін: згідно з ч.2 ст.53 КАС України, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача в будь-який час до закінчення судового розгляду, якщо рішення у справі може вплинути на їхні права, свободи, інтереси або обов'язки. Вони можуть бути залучені до участі у справі також за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, або з ініціативи суду. Вступ третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, не має наслідком розгляд адміністративної справи спочатку. Такі самі норми містять ст.35 ЦПК України і ст.27 ГПК України [4].

Таким чином можна зробити висновок, що треті особи є важливою формою участі для осіб які не приймають участь у провадженні, проте їхні права, свободи, законні інтереси або обов'язки можуть зачіпатися при розгляді справи, і це дає їм змогу вступати до справи не порушуючи нову, не створюючи навантаження на судову систему, а розглянути це в одному провадженні. Також треба зазначити, що вступ до справи третьої особи не тягне за собою розгляд справи з початку, тож це не дає сторонам затягувати процес, та ускладнювати справу. Так важливо відмітити, що участь у справі третьої особи дозволяє уникнути регресного позову в майбутньому.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
2. Куйбіда Р.О. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар / О.А. Банчук [та ін.]; заг. ред. Р.О. Куйбіда; Центр політико-правових реформ. – К.: Юстініан, 2009. – 976 с.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
4. Смітюх А. Треті особи в адміністративному судочинстві: особливості статусу / А. Смітюх // Юрид. радник. – 2008. – № 1 (21). – С. 83-86.

Особливості відповідальність неповнолітніх осіб в Україні

Грабко С.А., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Під адміністративною відповідальністю слід розуміти накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що зумовлюють для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру. Адміністративна відповідальність є одним з видів юридичної відповідальності, що має всі ознаки останньої.

Серед суб'єктів адміністративних правопорушень вирізняються так звані спеціальні суб'єкти, тобто ті, які мають певні особливості щодо вчинення окремих адміністративних правопорушень або не несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. До них належать неповнолітні, іноземні громадяни, військовослужбовці та працівники міліції, посадові особи, народні депутати, батьки або особи, що їх замінюють, та ін.

Неповнолітні – це особи, які не досягли 18 років, тобто віку, з досягненням якого закон пов'язує настання повної дієздатності. Неповнолітні, які не досягли встановленого в законі віку (14 років згідно з Кримінальним кодексом України та 16 років згідно з КУпАП України), є малолітніми і юридичній відповідальності, у тому числі адміністративній, не підлягають, оскільки визнаються нездатними усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними. До того ж адміністративна відповідальність неповнолітнього може настати тільки тоді, коли 16 років йому виповнилось саме до моменту вчинення протиправного діяння, а не до вирішення питання про притягнення його до адміністративної відповідальності.

Кодексом про адміністративні правопорушення встановлено, що до адміністративної відповідальності притягаються особи, яким на момент скоєння правопорушення виповнилось 16 років. Справи про такі правопорушення уповноважені розглядати комісії в справах неповнолітніх при виконавчих комітетах місцевих Рад. Ці органи керуються в своїй діяльності Положенням про комісії в справах неповнолітніх від 26 серпня 1976 р. з наступними змінами і доповненнями.

Коло справ про адміністративні правопорушення, які розглядаються комісіями, можна поділити на певні групи:

- 1) справи про суспільне небезпечні дії, вчинені особами до досягнення 16-річного віку;
- 2) правопорушення, скоєні особами віком від 16 до 18 років (крім справ про злісну непокору законному розпорядженню чи вимозі працівника міліції, народного дружинника, військовослужбовця);
- 3) скоєння дрібного розкрадання державного або громадського майна, дрібного хуліганства, порушення правил дорожнього руху, правил придбання, зберігання і користування вогнепальною зброєю і боєприпасами. Остання група справ розглядається комісіями лише тоді, коли вони передаються їм органами внутрішніх справ або судами, яким згідно з законом підвідомчі перелічені види правопорушень. Якщо такі правопорушення вчиняють неповнолітні віком до 16 років, відповідальність за них несуть батьки або особи, які їх замінюють.

Окремою групою можна виділити справи про інші антигромадські вчинки неповнолітніх, які не вважаються адміністративними правопорушеннями, однак свідчать про певні відхилення від нормального розвитку підлітка, наприклад, неналежна поведінка в школі, на вулиці, в інших громадських місцях, що часто межує з хуліганськими проявами; бродяжництво, жорстоке ставлення до ровесників, грубе поводження з учителями та однокласниками, жебрацтво, втеча з дому. Сюди можна віднести і аморальні вчинки: ранні статеві зв'язки, захоплення азартними іграми, що свідчить про погляди і звички, які з часом можуть призвести до злочину.

Комісії розглядають також матеріали про неповнолітніх, які ухиляються від навчання або роботи. Вони з'ясовують причини такої поведінки, працевлаштовують неповнолітніх або

скеровують на навчання. Як свідчить практика, найчастіше комісії розглядають справи про дрібне розкрадання державного або громадського майна, яке виражається у побитті скла в автомашинах або приміщеннях, псуванні телефонів-автоматів, крісел в поїздах та ін.; дрібне хуліганство і дрібну спекуляцію; розлиття спиртних напоїв у громадських місцях або появу в них в нетверезому стані; азартні ігри (гра в рулетку і карти).

У разі передання неповнолітнього під нагляд батькам, особам, що їх замінюють, педагогічному або трудовому колективу орган адміністративної юрисдикції не встановлює термінів нагляду. Однак на практиці нагляд вказаними особами здійснюється, як правило, щонайменше рік.

У разі вчинення особами віком 16-18 років окремих адміністративних правопорушень вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. Згідно з Кодексом про кримінальні порушення України до таких правопорушень належать:

- незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів чи психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст.44);
- дрібне розкрадання державного або колективного майна (ст.51);
- порушення правил дорожнього руху (ст.121-127, ч.1 і 2 ст.130);
- дрібне хуліганство (ст.173);
- стрільба з вогнепальної, холодної металевий чи пневматичної зброї в населених пунктах і не відведених для цього місцях або з порушенням встановленого порядку (ст.174);
- злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця (ст.185);
- порушення правил дозвільної системи щодо вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї та бойових припасів (ст.190 -195).

Отже, треба також зауважити, що скоєння адміністративного проступку неповнолітнім є обставиною, що пом'якшує відповідальність (ст.40 КпАП України). Пояснюється це тим, що неповнолітні загалом не мають стійкої психіки, достатнього життєвого досвіду, навичок правочинної поведінки, не завжди усвідомлюють шкоду від заподіяного, легко піддаються впливу інших осіб, особливо старших за віком, що часто стають організаторами або підбурювачами правопорушень, ураховується також, що неповнолітні легко піддаються виховному впливу і можуть виправитись без застосування до них жорстких заходів адміністративного стягнення.

Література

1. Про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
2. Адміністративне право України / за ред. Ю. П. Битяка. – Х.: Юрінком Інтер, 2003. – 576 с.
3. Ващенко С.В. Адміністративна відповідальність: навч. посібник / С.В. Ващенко. – Запоріжжя: Юридичний інститут МВС України, 2001 – 142 с.
4. Гладун З.С. Адміністративне право України: навч. посібник. / З.С. Гладун. – Тернопіль: Карт бланш, 2004. – 579 с.
5. Колпаков В.К. Адміністративне право України / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 736 с.

Особливості розгляду і вирішення спорів, що виникають під час виборчого процесу

Губський М.В., студент

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

На даному етапі розвитку української держави, реформ її правової та судової систем, а також виборчого законодавства, як ніколи постає актуальним питання про створення

досконалого законодавства для належного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства.

На сьогодні окреслена у темі проблематика не стала предметом спеціального адміністративно-правового дослідження і відповідно, залишається недостатньо розробленою. У працях С.Я. Бурди, В.М. Колесниченка, Т. Криси, Р.М. Максакової, М. Смокович, М.І. Ставнійчук, І.В. Тимошенка розглядалися окремі питання стосовно практики розгляду адміністративних спорів щодо правовідносин, пов'язаних із порушеннями, що виникають під час виборчого процесу.

На наше переконання, в умовах недосконалості виборчих та інших законів, наявності норм, які створюють підґрунтя для неоднокового їх тлумачення та застосування, значну актуальність набуває предметне дослідження особливостей практики розгляду адміністративних спорів, пов'язаних із порушенням виборчими комісіями з місцевих виборів процедури прийняття, реєстрації та розгляду заяви скарг.

Метою цієї статті є розкриття актів зміни процесуального законодавства та судової практики щодо розгляду виборчих спорів в адміністративному судочинстві, а також виокремлення проблем та перспектив правового врегулювання досліджуваних правовідносин.

Судовому контролю підлягають правовідносини, пов'язані з виборчим процесом чи процесом референдуму, у частині вирішення конфліктів, що виникають у цих правовідносинах. Цей контроль здійснюють адміністративні суди [1, 28]. Законодавець чітко визначив юрисдикцію таких спорів: ці справи розглядаються в порядку адміністративного судочинства, однак необхідно враховувати, що ст.172-179 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) передбачено особливості розгляду таких спорів адміністративними судами [2].

Аналізуючи судовий механізм захисту прав і законних інтересів громадян в контексті прав та обов'язків учасників виборчих правовідносин у межах адміністративного процесу, слід звернути увагу на їх особливості і характер застосування під час провадження адміністративних справ. У КАС України строкам присвячена Глава 8, у ст.99-100, в яких передбачені строки звернення до адміністративного суду і наслідки їх пропущення [2]. Ці строки розглядаються в процесуальному та матеріальному аспектах. У процесуальному сенсі – це здатність і можливість подати позов до суду, а у матеріальному – можливість суб'єкта, який звернувся з позовом одержати захист порушених прав і інтересів, тобто право вимагати від адміністративного суду винесення рішення про захист порушених прав і свобод, та інтересів у публічно-правових відносинах [3, 207].

Строки, передбачені Главою 8 КАС України, підрозділяються на загальні і спеціальні. Загальні строки такі, що поширюються на усі публічно-правові відносини за винятком тих, що встановлені окремими нормами КАС України, які носять спеціальний характер, зокрема, це відносини, які виникають з виборчого процесу. З урахуванням швидкоплинності виборчої кампанії, законодавець установив більш скорочені, у порівнянні із звичайними, строки розгляду адміністративними судами виборчих спорів, строки винесення і оголошення рішень, а також строки апеляційного оскарження судових рішень за наслідками їх розгляду [4, 186].

Вказана категорія строків називається процесуальними. Вони застосовуються під час провадження справ, передбачених ст.172-175 КАС України. Так, відповідно до ч.6 ст.172 КАС, для подання позовної заяви про оскарження рішень, дій чи бездіяльності виборчих комісій та їх членів встановлено п'ятиденний строк, відлік якого починається з дня прийняття оскаржуваного рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності [2].

Зокрема, ч.7,8 названої статті уточнюється вищевказане положення. Ними визначено, що позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, членів цих комісій, що мали місце до дня голосування, може бути подано до адміністративного суду у строк, встановлений ч.6, але не пізніше двадцять четвертої години дня, що передує дню

голосування; позовної заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності дільничної виборчої комісії, членів цієї комісії, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування на дільниці, – у дводенний строк з дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності. Щодо подання позовної заяви про уточнення списку виборців, то у ч.3 ст.173 КАС України зазначається, що позовну заяву може бути подано не пізніше як за два дні до дня голосування [2].

Певні особливості встановлені чинним законодавством, і правила щодо подання позовної заяви про уточнення списку виборців, так, у ч.3 ст.173 КАС України зазначається, що позовну заяву може бути подано не пізніше як за два дні до дня голосування. Для подання позовних заяв про оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, ЗМІ, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, працівників засобів масової інформації, які порушують законодавство про вибори та референдум, а також про оскарження дій та бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії (блоку місцевих організацій партій), їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу діє строк, визначений у ч.6, 7 ст.172 КАС України [2].

Тобто позовні заяви із вказаних підстав подаються до суду у п'ятиденний строк з дня прийняття оскаржуваного рішення, вчинення дій або допущення бездіяльності, що мали місце до дня голосування – не пізніше двадцять четвертої години дня, що передує дню голосування. Ч.2 ст.172 КАС України регламентує, що суд вирішує адміністративні справи, визначені нею у п'ятиденний строк після надходження позовної заяви. У випадках надходження позовних заяв до дня голосування також вирішуються судом у п'ятиденний строк, але не пізніше, ніж за дві години до голосування [2].

Розгляд справ про оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, ЗМІ, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, працівників засобів масової інформації, які порушують законодавство про вибори та референдум, а також про оскарження дій та бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії (блоку місцевих організацій партій), їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу здійснюється у такий самий строк.

Адміністративні справи щодо уточнення списку виборців суд вирішує у дводенний строк після надходження позовної заяви, але не пізніше, ніж за два дні до дня голосування, а якщо позовна заява надійшла за два дні до голосування – невідкладно (ч.4 ст.173 КАС). Скорочений, спеціальний строк встановлений законодавцем і для апеляційного оскарження судових рішень, ухвалених по справах, передбачених статтями 172-175 КАС України. Відповідно до ч.5 ст.175 КАС України, апеляційні оскарження рішень за наслідками розгляду справ, визначених статтями 172-175 КАС України, здійснюється в два дні з дня проголошення оскаржуваного рішення, але якщо рішення ухвалені до дня голосування, то не пізніше двадцять четвертої години дня, що передує дню голосування. Апеляційний суд розглядає справи за скаргами у відповідності з ч.7 ст.177 КАС України у дводенний строк після закінчення строку апеляційного оскарження з повідомленням осіб, які беруть участь у справі. Апеляційна скарга стосовно судового рішення, що було ухвалене до дня голосування, розглядається не пізніше, ніж за дві години до початку голосування [2].

Викладене дозволяє виявити такі особливості розгляду адміністративними судами справ, зв'язаних з виборчим процесом, прийняття щодо них рішень та їх перегляду у випадках апеляційного оскарження.

По-перше, усі строки розгляду справ про вибори, а також строки прийняття, проголошення та оскарження судових рішень характеризуються своєю швидкоплинністю та короткочасністю. Строки, встановлені ст.172-175 КАС України, обчислюються календарними днями і годинами (ч.2 ст.179 КАС); по-друге, у випадках настання та впливу певних подій на процесуальні строки, плин яких має закінчуватися в період їх настання, останнім днем строки, який має закінчуватися, є день, що передує вказаній події; по-третє,

виходячи зі змісту ч.5 ст.179 КАС України, якщо пропущені строки звернення до суду, встановлені ст.172-179 КАС України, то наслідком цього є залишення позовних заяв, апеляційних скарг, поданих після закінчення цих строків, без розгляду з причин неможливості їх поновлення; по-четверте, днем бездіяльності є останній день встановленого законом строку, в який мало бути вчинено дію або прийнято рішення (ч.4 ст.179 КАС України).

Література

1. Смокович М. Юрисдикція адміністративних судів: проблеми визначення спорів щодо їх пов'язаності з виборчим процесом / М. Смокович // Юридична Україна. – 2012. – № 12. – С. 27-34.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-36, № 37. – Ст. 46.
3. Смокович М. Процесуальні особливості розгляду виборчих спорів адміністративними судами: практика, проблеми, перспективи / М. Смокович // Право України. – 2013. – № 5. – С. 200-210.
4. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / Темкіжев І.Х та ін.; за заг. ред. І.Х. Темкіжева; Вищий адміністративний суд України. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 718 с.

Громадські роботи як вид адміністративної відповідальності

Гусак А.В., студентка

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Відбулися значні зміни адміністративного законодавства щодо заходів адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху. Особливу увагу треба приділити питанням застосування громадських робіт як нового виду адміністративних стягнень.

За час дії Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) неодноразово виникала необхідність удосконалення його положень щодо системи адміністративних стягнень та введення нових норм, які б відповідали реаліям сьогодення, сучасним досягненням адміністративно-правової науки, а також узгоджувалися з відповідними міжнародними нормами. Відповідно до цього у ряді статей КУпАП був запропонований альтернативний вид адміністративного стягнення – громадські роботи.

Громадські роботи полягають у виконанні особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

Громадські роботи призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею) на строк від двадцяти до шістдесяти годин і відбуваються не більш як чотири години на день.

Громадські роботи не призначаються особам, визнаним інвалідами першої або другої групи, вагітним жінкам, жінкам, старше 55 років та чоловікам, старше 60 років.

Строк стягнення у виді громадських робіт обчислюється в годинах, протягом яких порушник виконував визначену суспільно корисну працю.

Громадські роботи виконуються не більш як чотири години на день, а неповнолітніми – дві години на день.

У разі ухилення порушника від відбування громадських робіт постановою суду (судді) за поданням органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну

політику у сфері виконання кримінальних покарань, невідбутий строк громадських робіт може бути замінено штрафом або адміністративним арештом.

Заміна громадських робіт штрафом застосовується за умови, що санкція статті, за якою на порушника накладено адміністративне стягнення, передбачає можливість застосування штрафу. Розмір штрафу в такому разі визначається із розрахунку, що чотири години невідбутих громадських робіт дорівнюють одному неоподаткованому мінімуму доходів громадян.

Заміна громадських робіт арештом застосовується за умови, що санкція статті, за якою на порушника накладено адміністративне стягнення, не передбачає можливості застосування штрафу. Строк арешту визначається із розрахунку, що одна доба арешту дорівнює п'яти годинам невідбутих громадських робіт, але не може перевищувати п'ятнадцять діб [1].

Громадські роботи – це відносно новий вид адміністративного стягнення, він з'явився в КУпАП у вересні 2008 року. Призначається за такі правопорушення, як керування транспортними засобами в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, залишення місця ДТП тощо.

Контроль за виконанням цього виду стягнення покладається на кримінально-виконавчу інспекцію, яка керується у своїй роботі положеннями КУпАП та Порядком виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт та виправних робіт (затверджений 19 березня 2013). Кримінально-виконавча інспекція кожного року погоджує перелік таких робіт.

Правопорушники беруться на облік за місцем проживання і приступає до робіт протягом десяти діб з дня отримання інспекцією постанови суду, що набрала законної сили. Перед безпосереднім відбуванням громадських робіт з порушником проводиться бесіда, в ході якої йому роз'яснюються умови і порядок відбування стягнення та наслідки ухилення.

В разі ухилення правопорушника від відбування громадських робіт постановою судді невідбутий строк громадських робіт може бути замінено адміністративним арештом із розрахунку: один день арешту за п'ять годин громадських робіт.

В разі відбуття призначеної кількості годин, скасуванням постанови із закриттям справи про адміністративне правопорушення, наявності підстав, що унеможливають виконання громадських робіт, смерті порушника або заміни невідбутої частини адміністративним арештом, що підтверджено відповідними документами, виконання стягнення у виді громадських робіт припиняється, а порушник знімається з обліку [2].

На мою думку цікавим, а скоріш незрозумілим, є той факт, що законодавець передбачив застосування нового адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт тільки за декілька правопорушень, передбачених окремими частинами п'яти статей КУпАП. Залишається сподіватись на те, що це був тільки перший крок на шляху реалізації виховного та профілактичного впливу громадських робіт на порушників адміністративно-правових відносин.

Як бачимо, властивості громадських робіт як виду адміністративних стягнень використані в КУпАП досить обмежено. Втім, з огляду на велике профілактичне значення цієї міри адміністративної відповідальності, потрібно й надалі розвивати та вдосконалювати інститут громадських робіт у напрямку більш широкого його застосування.

Література

1. Кодекс про адміністративні правопорушення від 07.12.2011 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731>
2. Порядок виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт та виправних робіт: Наказ Міністерства юстиції № 474/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE22989.html

Особливості виконання судових доручень закордонними судами та іншими установами

Жуков М.С., студент

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н, доцент

Запорізький національний університет

Під час розгляду справи в порядку адміністративного судочинства може виникнути необхідність виконання певних процесуальних дій поза межами України. Зокрема, такі дії можуть бути пов'язані зі збиранням доказів, направленням та врученням судових повісток, залученням іноземних осіб до участі у справі. Проте, у зв'язку з тим, що юрисдикція судів поширюється лише на територію своєї держави, виконання таких процесуальних дій можливе лише в рамках звернення до іншої держави, в межах юрисдикції якої знаходиться той, чи інший суд. Для проведення зазначених процедур на території іноземних держав вимагається надіслання у ці держави судових доручень.

Розширення міжнародної співпраці при виконанні певних процесуальних дій, а також властивість динамічних змін правовідносин у сфері виконання судових доручень в порядку адміністративного судочинства, зумовили актуальність даної теми.

На сьогоднішній день існує чимало наукових робіт, концепцій, присвячених проблематиці міжнародної співпраці в рамках виконання судових доручень, зокрема до них відносяться роботи таких вчених-дослідників, як А.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Г.В. Атаманчук, Ю.П. Битяк, В.Д. Бринцев, І.І. Веремеєнко, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарук, В.М. Горшенев.

Метою даної наукової роботи є дослідження особливості міжнародної правової допомоги і правових відносин під час розгляду та вирішення справи в порядку адміністративного судочинства при виконанні судових доручень.

Питання звернення суду України із судовим дорученням про надання правової допомоги до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави регламентовано Кодексом адміністративного судочинства (далі – КАС), який набрав законної сили 1 вересня 2005 року.

Проте питання надіслання та виконання судового доручення іноземній державі на національному рівні, регулюється не лише КАС України, а цілою низкою нормативно-правових актів, зокрема:

- Закон України «Про міжнародне приватне право» (стаття 80) [2];
- Інструкція «Про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень» від 27.06.2008 р. (далі – Інструкції) [3].

При цьому, слід зазначити, що пункт 1.3. Інструкції зазначає надає широкого значення цивільній справі, розуміючи її справа, що розглядається судом за правилами цивільного, господарського або адміністративного судочинства, а також справа щодо цивільних, сімейних, трудових, господарських правовідносин, яка розглядається іншими компетентними органами.

Що стосується міжнародного нормативного рівня, то слід виокремити такі найбільш значущі документи (конвенції), що були розроблені такою впливовою міжнародною організацією у сфері уніфікації міжнародного приватного права, як Гаазька конференція з міжнародного приватного права: про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або торговельних справах 1965 року; про отримання за кордоном доказів з цивільних і торговельних справ 1970 року. На сьогодні названі конвенції застосовуються щодо України у 102 країнах світу.

Окреме положення серед міжнародних документів, які визначають питання надіслання та виконання судових доручень займає Кишинівська Конвенція 2002 року про правову допомогу та правові відносини з цивільних, кримінальних та сімейних справ. При цьому, до 2002 року, питання міжнародної правової допомоги у порядку адміністративного

судочинства регламентувала Мінська Конвенція 1993, однак з підписанням Кишинівської Конвенції, вона втратила чинність лише в тих положеннях, які суперечать останній, усі ж інші положення є чинними [6].

Третій блок нормативного забезпечення складання та виконання судових доручень складають двосторонні міжнародні договори про правову допомогу під час розгляду і вирішення справ у порядку адміністративного судочинства. На сьогоднішній день, України підписала домовленості з двадцятьма восьми країнами.

Законодавець виділяє два способи виконання судових доручень. Перший, передбачає направлення судового доручення у порядку, встановленому КАС України або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У тому разі, якщо такий договір не укладено, то судові доручення направляється до Міністерства юстиції України, яке в свою чергу, надсилає його до Міністерства закордонних справ України для передачі міжнародними каналами (ст.115-1 КАС України) [1].

Доручення складається судом України, який розглядає адміністративну справу, адресується компетентному суду запитуваної держави і має містити інформацію та документи, передбачені міжнародним договором України, а якщо такого договору немає, то дане доручення надсилається та виконується відповідно до ст.115-1 КАС України.

Що стосується мови складання доручення, то п.2.3 Наказу Міністерства Юстиції України Про затвердження Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень, зазначає, що доручення та документи, що до нього додаються, складаються мовою, передбаченою відповідним міжнародним договором України. Якщо доручення чи документи, що до нього додаються, складено українською мовою, слід додавати завірений переклад на мову запитуваної держави або на іншу мову, передбачену міжнародним договором України [3].

Пункт 2.4. Інструкції зазначає, що відповідно до міжнародних договорів України доручення та додані до нього документи не потребують засвідчення в порядку консульської легалізації або шляхом проставлення апостилю.

Важливу роль у наданні міжнародної правової допомоги відіграє Міністерство юстиції України. Оскільки саме департаменти юстиції, в тому числі і його головне управління займається збиранням документів та подальшою її відправкою до центрального органу іноземної держави. Отриману інформацію і документи, що стосуються виконання за кордоном доручення суду України, Мін'юст направляє до суду України, що склав доручення, через Головне управління юстиції [3].

Виходячи з аналізу міжнародних Конвенцій, таких як: Гаазька конвенція 1965 року, Гаазька конвенція про збирання за кордоном доказів у цивільних і торговельних справах 1970 року, Мінська конвенція 1993 року (яка є чинною лише в тих положеннях, які не суперечать Кишинівській конвенції 2002 року) можна зазначити основні риси процедури вручення та виконання судових доручень. Так, кожна держава призначає центральний орган, якому доручається приймати клопотання про вручення документів, що надходять від інших держав – учасниць, здійснювати контроль за виконанням таких клопотань.

Сама процедура пересилки має наступний вигляд:

- Центральний Орган Запитуючої Держави
- Міністерство юстиції України
- Головне управління юстиції (за місцезнаходженням адресата)
- Суд України (за місцезнаходженням адресата)
- Адресат чи його представник

Окрім цього, слід зазначити, що Конвенції встановлюють підстави відмови у виконанні судових доручень [4].

Цікавим положенням цих Конвенцій є те, що кожна держава може заявити бажання про свою присутність при виконанні передбачених судових доручень.

Процесуальні дії по виконанню доручення здійснюються у формі, передбаченій правом запитуваної держави, зокрема до свідка, який не з'явився до суду для допиту, можуть бути застосовані заходи відповідальності, передбачені законодавством цієї держави. Відмова у виконанні можлива тоді, коли у державі, де повинно бути виконане доручення, його виконання не належить до компетенції суду, або якщо ця держава вважає, що виконання доручення заподіяло б шкоду її суверенітету чи безпеці. Процесуальні дії можуть здійснюватися в одній з форм, передбачених правом держави суду, в якому ведеться основний процес, якщо право держави місця виконання дій не забороняє цього.

Доручення надсилаються через Міністерство юстиції України, яке переправляє його центральному органу запитуваної держави, при цьому має наступний порядок пересилання:

- Центральний Орган Запитуючої Держави;
- Міністерство юстиції України;
- Головне управління юстиції (за місцезнаходженням адресата чи місцем судового розгляду);
- Суд України (за місцезнаходженням адресата чи місцем судового розгляду) [5].

Таким чином, проаналізувавши усе вищезазначене, можна дійти висновку, що судове доручення має вкрай важливе значення для ефективного розгляду та вирішення справи в порядку адміністративного судочинства як українськими судами, так і міжнародними судовими установами. Процедура складання та направлення судового доручення регламентується міжнародними угодами, конвенціями, окрім цього деталізується Інструкцією Міністерства юстиції України. Розглянувши Конвенції про правову допомоги, можна виокремити наступні схожі риси: документи складаються та направляються до Міністерства юстиції через Головне управління юстиції відповідним судом; доручення повинно бути складено або перекладено на мову запитуваною держави; міжнародне пересилання здійснюється між Міністерствами юстиції відповідних країн. Але при кожному конкретному випадку необхідно звертати увагу на те, на підставі якого міжнародного договору оформлюється доручення про правову допомогу, і які вимоги встановлені цим договором щодо мови доручення, додатків, оплати витрат і т.ін.

Отже, ефективне співробітництво у сфері надання правової допомоги залежить, перш за все, від належного виконання умов Конвенцій, міжнародних договорів.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства від 06.07.2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35. – Ст. 446.
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.
3. Про затвердження Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень: Наказ Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України від 27.06.2008 р. № 1092/5/54 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 50. – Ст. 1646.
4. Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах від 15.11.1965 р., ратифікована Законом України № 2052-III від 19.10.2000 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 31. – Ст. 2124.
5. Конвенція про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах від 18.03.1970 р., ратифікована Законом України № 2051-III від 19.10.2000 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 44. – Ст. 2821.
6. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р., ратифікована Законом України № 240/94-ВР від 10.11.1994 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 44. – Ст. 2824.

Обставини звільнення від адміністративної відповідальності: правова характеристика

Зарубіна Я.В., студентка

Науковий керівник:

Коломоєць Т.О., д.ю.н., професор, Заслужений юрист України

Запорізький національний університет

В теорії адміністративного права існує численна кількість точок зору щодо визначення поняття адміністративної відповідальності.

Адміністративна відповідальність – це різновид правової відповідальності, специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів, згідно з якої особи, що скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноваженими державними органами за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установлених законом формах і порядку.

У сучасній науці адміністративного права здебільшого адміністративну відповідальність пов'язують з застосуванням заходів державного примусу, розглядають як передбачену санкціями правових норм реакцію на правопорушення, як реалізацію застосування санкцій, як форму забезпечення адміністративних стягнень.

Адміністративна відповідальність ґрунтується на ряді принципів, основними з яких є законність, відповідальність лише за вчинення протиправного діяння, відповідальність лише за наявності вини, невідворотності відповідальності, індивідуалізації відповідальності [1].

Поняття "адміністративна відповідальність" розглядається науковцями С.М. Алфьоровим, С.В. Ващенко, М.М. Долгополовою, Коломоєць Т.О, як один з інститутів адміністративного права, як форма забезпечення одного із заходів примусу стягнення, як різновид юридичної відповідальності, за ефективний засіб запобігання правопорушень та забезпечення правопорядку, як певний стан суспільних відносин, який виникає внаслідок порушення законодавства.

Також існує принцип невідворотності відповідальності він полягає в тому, що особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, повинна бути піддана адміністративному стягненню. До зазначених осіб за більшість проступків застосовується не адміністративне стягнення, а інші заходи впливу [1].

До винятків невідворотності відповідальності слід зарахувати випадки звільнення від адміністративної відповідальності. Чинний КУпАП передбачає чотири види звільнення. Перш за все, згідно із статтею 21 КУпАП до них слід віднести: передачу матеріалів на розгляд товариського суду, громадської організації. При цьому враховують характер вчиненого проступку, особу правопорушника, а також об'єктивні обставини, що пом'якшують адміністративну відповідальність, перелічені в ст.34 КУпАП. При цьому звільнення від відповідальності не передбачає інших її умов або накладання інших видів стягнення передбачених адміністративним законодавством. У цьому випадку адміністративне стягнення замінюється заходами громадського впливу. Звільнення від адміністративної відповідальності з передачею справи на розгляд вищезазначених органів можливе лише після засвідчення факту вчинення проступку в протоколі адміністративного правопорушення, встановлення вини правопорушника, щирого розкаяння винного [2].

У статті 22 КУпАП встановлюється умова, за якої можливо звільнення від адміністративної відповідальності, тобто якщо особа вчинила малозначне правопорушення. В цьому випадку уповноважений орган або посадова особа, що уповноважена вирішувати справи, може обмежитись усним зауваженням. Разом з тим необхідно відзначити, що в адміністративному законодавстві відсутній перелік малозначних проступків і відсутнє поняття "малозначності". Це питання в кожному окремому випадку вирішується органом (посадовою особою) уповноваженим розглядати адміністративну справу. Малозначність протиправних дій правопорушника витікає з випадковості цих дій або якщо вони спричинили зовсім незначну шкоду.

Звільнення від адміністративної відповідальності не варто платати з обставинами, що виключають адміністративну відповідальність. В адміністративному законодавстві існують обставини, які виключають суспільну шкідливість і протиправність проступку. В теорії права до обставин, що виключають юридичну відповідальність, відомі фахівці – юристи, такі як І.М. Якимов, відносять:

- необхідну оборону;
- крайню необхідність;
- затримання злочинця;
- виправданий професійний ризик;
- виконання наказу;
- виконання службового обов’язку;
- здійснення свого права.

Але всі ці обставини не можуть бути віднесені до останніх, тому що вони:

- не передбачені чинним законодавством ;
- мають зовсім іншу юридичну природу;
- відсутня протиправність, вини, спрямованої на здійснення права, на суспільну користь.

В цивільному праві підставою звільнення від відповідальності є спричинення шкоди в умовах крайньої необхідності (спричинення меншої шкоди заради запобігання більшої) [3].

Адже інститут адміністративної відповідальності є одним з важливих інститутів адміністративного права, який виступає важливим засобом охорони громадського порядку і якому приманні всі ознаки юридичної відповідальності. Звільнення від адміністративної відповідальності тісно пов’язаний з принципом індивідуалізації відповідальності. Цей принцип вимагає, щоб при виборі конкретного заходу адміністративного стягнення враховувались всі обставини вчиненого правопорушення і особа порушника. Реалізації зазначеного принципу сприяє закріплення у законодавстві можливості застосування до особи усного зауваження при малозначності, та передачу матеріалів [4].

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах. – Том 1. Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер’янов (голова). – К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. – 592 с.
3. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Парашук, О.В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
4. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник / Т.О. Коломоєць. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.

Щодо питання розмежування компетенції адміністративних та господарських судів

Зуєв В.О., студент

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судову систему України складають суди загальної юрисдикції (спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення) та суд конституційної юрисдикції (Конституційний Суд України). Зважаючи на це можна сказати, що система судів України є досить розгалуженою. Про це також свідчить ст.124 Конституції України, згідно з якою юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Створення в Україні системи адміністративних судів та прийняття Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) призвело до виникнення юрисдикційних конфліктів стосовно більшості сфер державного управління, зокрема: адміністрування податків, захисту економічної конкуренції, реєстрації речових прав на нерухоме майно, охорони прав інтелектуальної власності, розпорядження землями державної, комунальної форми власності тощо [1].

Проблему розмежування судових юрисдикцій досліджували багато науковців та практиків, зокрема В.М. Бевзенко, О.В. Бринцев, О.В. Бурак, К.О. Гарагата, О.В. Ільницький, С.В. Ківалова, І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіди, М.Й. Штефан та ін.

Але проблема подолання колізії адміністративної юрисдикції з іншими видами судових юрисдикцій, зокрема, господарською до цього часу залишається невирішеною, чим обумовлена актуальність даної роботи.

До запровадження адміністративного судочинства справи, що виникали з публічно-правових відносин, вирішувалися цивільними та господарськими судами. Після набрання чинності КАС України такі справи перейшли до адміністративної юрисдикції. Часто в позивачів ще при зверненні до суду виникають труднощі з визначенням належної юрисдикції через недостатність розуміння того є вони публічними чи приватними. Досі трапляються випадки, коли й суди беруть до свого провадження справи, що не належить до їхньої юрисдикції, або навпаки, відмовляють у відкритті провадження там, де мають належну компетенцію.

Причиною конфлікту між господарською та адміністративною юрисдикціями стали випадки, коли приватні правовідносини з одного боку та публічно-правові (управлінські) з іншого мають спільний об'єкт.

На проблеми розмежування компетенції між господарськими і адміністративними судами було звернено увагу в Інформаційному листі Вищого господарського суду України 07.02.2006 р. № 01-8/3011. У листі були викладені правові позиції Вищого господарського суду України з приводу таких питань: дія Перехідних положень КАС України, якими встановлено особливості діяльності господарських судів до початку діяльності окружних та про деякі питання, пов'язані із розмежуванням компетенції господарських і адміністративних судів [3].

Не підлягає сумніву той факт, що під час визначення компетенції на увагу багатьох практиків заслуговує той факт, що однією із сторін спору є суб'єкт владних повноважень, який здійснює свої управлінські функції безпосередньо із законодавчо визначених підстав, або через участь в господарському товаристві. Разом із тим, є поширеними спори за позовом суб'єкта владних повноважень до сторін, в одній з яких він є засновником, про визнання недійсними господарських договорів. У цьому випадку також, незважаючи на наявність "владної" сторони спору, справи підлягають розгляду в порядку господарського судочинства.

Наголошуючи саме на підвідомчості господарському процесуальному законодавству, Верховний суд у таких справах підкреслює, що спірні правовідносини виникли у зв'язку із укладенням суб'єктами господарювання договору.

Отже, зміст позову до адміністративного суду не залежить від характеру справ, підвідомчих суб'єкту владних повноважень. Належність публічно-правового спору до компетенції адміністративних судів зумовлена такими його елементами:

- 1) суб'єктом спірних відносин – хоча б одним із його учасників є суб'єкт владних повноважень;
- 2) предметом спору – законність рішень (дій чи бездіяльності) суб'єкта владних повноважень, що приймаються (вчиняються) на виконання владної управлінської функції [5, 48];
- 3) характер спірних правовідносин [4, 82].

Правила господарського судочинства спеціально не адаптовані до вирішення спорів з державними органами чи органами місцевого самоврядування і більше розраховані на вирішення приватноправових спорів. Наприклад, правила адміністративного судочинства передбачають особливі критерії для оцінювання рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта

владних повноважень; обов'язок суб'єкта владних повноважень доказувати правомірність своїх рішень, дій чи бездіяльності; ініціативність суду у з'ясуванні обставин у справі тощо. Подібні правила відсутні у Господарському процесуальному кодексі.

З господарськими спорами можуть перетикатись категорії спорів, визначені в пунктах 1, 3, 4 статті 17 КАС України, а саме:

а) спори осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності;

б) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, а також спори з приводу укладання та виконання адміністративних договорів;

в) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених Конституцією та законами України.

Виходячи з вищезазначеного критерію, можна виокремити певні категорії справ, розгляд яких відповідно до статей 1, 4, 17 КАС України має здійснюватись у порядку адміністративного судочинства:

а) спори осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності, у яких такий суб'єкт своїми владними рішеннями чи діями зобов'язує цих осіб вчиняти певні дії, утримуватись від вчинення певних дій, нести відповідальність;

б) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, а також спори з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання не чинними адміністративних договорів [6, 38].

Тоді, розгляду в порядку адміністративного судочинства підлягають спори, в яких такий суб'єкт своїми владними рішеннями чи діями зобов'язує інших осіб вчиняти певні дії, утримуватись від вчинення певних дій, нести відповідальність, і особи згідно з нормами чинного законодавства України зобов'язані виконувати такі владні рішення чи вимоги суб'єкта владних повноважень.

Отже, основними критеріями розмежування судових юрисдикцій є суб'єктний склад сторін спору та предмет і зміст спірних правовідносин.

Вважаємо, що слід погодитись із думкою В.В. Комарова про те, що можна констатувати, що КАС України оформив специфічну модифікацію адміністративної юрисдикції, яку можна назвати розширеною, оскільки об'єктивно вона призводить до конкуренції юрисдикційних справ, що розглядаються цивільними, адміністративними і господарськими судами. Ця проблема, як свідчить судова практика, не може бути вирішена лише завдяки формуванню судової практики Верховним Судом України або відповідними Вищими спеціалізованими судами, і вирішення потребує відповідних змін у законодавстві [7, 89].

Суди не повинні відмовляти у відкритті провадження у справі чи не закривати провадження у зв'язку з тим, що справа не підлягає розгляду у певному виді судочинства, а за згодою позивача одразу ж повинні передавати справу до компетентного суду. Тяганина між судами різних юрисдикцій не повинна перешкоджати особі здійснити своє право на судовий захист.

Література

1. Коверзнев В.О. Розмежування юрисдикції адміністративних і господарських судів України: проблеми теорії та практики / В.О. Коверзнев // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 223-229.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/page4>
3. Про деякі питання, пов'язані із розмежуванням компетенції господарських і адміністративних судів: Інформаційний лист Вищого господарського Суду України від 07.02.2006 р. № 01-8/301 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_301600-06

4. Логуш Л.В. Проблемні питання визначення господарської юрисдикції / Логуш Л.В. // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2011. – Т. 116. – С. 81-83.
5. Перепелюк В.Г. Адміністративне судочинство: проблеми практики / В.Г. Перепелюк. – К.: Конус-Ю, 2007. – 272 с.
6. Адміністративне судочинство: навчальний посібник / за заг. ред. проф. О.П. Рябченко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. – 304 с.
7. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: монограф. / В.В. Комаров, В.І. Тертишников, В.В. Баранкова та ін.; за заг. ред. В.В. Комарова. – Х.: Харків юридичний, 2008. – 928 с.

Особливості дисциплінарної відповідальності державних службовців

Коваленко А.О., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Згідно зі ст.3 чинного Закону України “Про державну службу” від 26.04.2015 р. № 3723-12 персональна відповідальність державних службовців за виконання службових обов’язків і дотримання дисципліни – один з основних принципів державної служби. Дисциплінарна відповідальність залишається нині одним з найбільш затребуваних практикою видів юридичної відповідальності, що застосовується до державних службовців, та одним з найважливіших заходів забезпечення ефективного функціонування інституту державної служби в Україні, а проблеми її застосування постійно досліджуються провідними українськими та російськими науковцями в галузі адміністративного та трудового права, такими як: В.Б. Авер’яновим, Д.Н. Бахрахом, Ю.П. Битяком, М.І. Іншиною, С.В. Ківаловим, Н.І. Нижник, В.І. Щербиною, Ц.А. Ямпольською та ін. Однак, незважаючи на значну увагу науковців до актуальних проблем у сфері притягнення державних службовців України до дисциплінарної відповідальності, цей інститут все ще залишається недостатньо врегульованим на законодавчому рівні.

Аналізуючи сучасний етап розвитку дисциплінарної відповідальності, необхідно визначити, що підходи до розуміння правової сутності дисциплінарної відповідальності суттєво не змінилися. Під дисциплінарною відповідальністю розуміють застосування дисциплінарної санкції – стягнення. Також для державних службовців можуть застосовуватись такі заходи дисциплінарного впливу: попередження про неповну службову відповідність; затримка до одного року у присвоєнні чергового рангу або у призначенні на вищу посаду тощо [2, 143]. Незалежно на підставі якого нормативно-правового акту настає дисциплінарна відповідальність, слід зазначити її певні загальні ознаки: 1) її підставою є дисциплінарний проступок; 2) за такий проступок передбачено накладення дисциплінарного стягнення; 3) стягнення застосовує уповноважений на те орган (посадова особа) в порядку підлеглості; 4) межі «дисциплінарної влади» цього органу (посадової особи) чітко встановлено правовими нормами; 5) службовець, на якого накладено дисциплінарне стягнення, може його оскаржити у вищий орган (вищий посадовій особі) або в суд; 6) за один дисциплінарний проступок може бути накладено лише одне дисциплінарне стягнення [3, 197].

Порядок притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності є сукупністю процесуально-правових норм, що регламентують процесуальні дії суб’єктів, уповноважених застосовувати дисциплінарні стягнення, та становить процесуальне провадження.

Законодавство закріплює певні види дисциплінарної відповідальності:

1) у порядку, встановленому законами України; 2) у порядку, встановленому Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП); 3) відповідно до правил внутрішнього

трудового розпорядку для робітників і службовців; 4) на підставі дисциплінарних статутів та положень, чинних у різних галузях чи сферах державного управління [3, 196].

Варто також зазначити, що дисциплінарна відповідальність окремих груп державних службовців передбачена спеціальними дисциплінарними статутами, наприклад: Дисциплінарним статутом митної служби України, Дисциплінарним статутом органів внутрішніх справ України, Дисциплінарним статутом прокуратури України тощо. Основні особливості спеціальної дисциплінарної відповідальності порівняно із загальною: чітко встановлене коло суб'єктів такої відповідальності у межах конкретного державного органу, повніше визначення дисциплінарного проступку та ширше коло заходів дисциплінарного впливу.

Питанням дисциплінарної відповідальності державного службовця присвячено цілий розділ (9 статей). Видами дисциплінарних стягнень є зауваження, догана; сувора догана; попередження про неповну службову відповідність; звільнення з посади державного службовця. У новому Законі чітко визначено який саме вид дисциплінарного стягнення може бути застосований за певне дисциплінарне порушення: дисциплінарне стягнення накладається відповідно до характеру, тяжкості та обставини в яких він вчинений, що сприяє прийняттю об'єктивного рішення керівником органу щодо виду дисциплінарного стягнення.

Законом передбачено право державного службовця на оскарження до спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань державної служби, незаконних дій керівника державного органу, який повинен обов'язково провести службове розслідування у встановленому законодавством порядку. Метою якого є встановлення факту порушення прав особи, наданих цим Законом, або відсутності такого факту і вжиття відповідних заходів у межах повноважень.

Із всього вище наведеного можна зробити висновок, що питання дисциплінарної відповідальності завжди були і залишаються в центрі уваги законодавця, що знаходить своє відображення і в практиці їх застосування. Та навіть незважаючи на певні зміни та доповнення, що містяться в проекті Закону України «Про державну службу», законодавство містить ряд недоліків у правовому регулюванні інституту дисциплінарної відповідальності державного службовця в Україні [4].

Література

1. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник / Т.О. Коломоєць. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
2. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.
3. Про державну службу: Проект Закону України від 25 берез. 2011 р. № 3171-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua>

Проблеми відводу судді в адміністративному процесі

Конджарія Д.Т., студент

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Справедливим судовий процес буде лише в тому випадку, якщо він спрямований на забезпечення верховенства права, законності, рівності учасників процесу перед законом і судом, змагальності, гласності і відкритості. Професіоналізм, незалежність та неупередженість суддів є невід'ємною гарантією справедливого вирішення судового спору. Безумовно найважливішими є питання, що пов'язані із відводом судді, оскільки відвід судді є одним з тих механізмів, що забезпечує законність та обґрунтованість рішень та покликаний гарантувати захист від впливу на суд різних зовнішніх факторів. Проблемні питання

судового адміністративного процесу взагалі досліджували В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, О.Д. Крупчан, П.М. Рабінович, В.С. Стефанюк та інші провідні вчені-юристи [1].

Метою цієї статті є виявлення проблемних питань та недоліків чинного процесуального законодавства щодо відводів, зокрема норм адміністративного процесу.

Згідно з Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України), які зазначені у ст.27 підставами для відводу (самовідводу) судді є:

- 1) якщо він брав участь у розгляді цієї справи або пов'язаної з нею справи як представник, секретар судового засідання, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач;
- 2) якщо він прямо чи опосередковано заінтересований в результаті розгляду справи;
- 3) якщо він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших осіб, які беруть участь у справі;
- 4) за наявності інших обставин, які викликають сумнів у неупередженості судді;
- 5) у разі порушення порядку визначення судді для розгляду справи, встановленого ч.3 ст.15¹ КАС України [2].

Відповідно до п.1 ч.1 ст.27 КАС України до складу суду не можуть входити суддя, що брав участь у розгляді даної справи або пов'язаної з нею як представник, секретар судового засідання, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач. Необхідно звернути увагу, що відведенню підлягає суддя, який також брав участь у справі, пов'язаній з тією, що розглядається. Такі випадки можуть виникнути, коли суддя виносив рішення у справі, і це рішення є преюдиційним для справи, що розглядається. Суддя, який брав участь у вирішенні адміністративної справи в суді першої інстанції, не може брати участь у вирішенні цієї ж справи в судах апеляційної і касаційної інстанцій, у перегляді справи за винятковими обставинами, а також у новому її розгляді в першій інстанції після скасування попередньої постанови або ухвали про закриття провадження в адміністративній справі. До складу суду, що розглядає справу, не може входити родич особи, що бере участь у справі, або його представник. Закон визначає перелік таких родичів, а саме – це член сім'ї або близький родич (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, онук, онучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших осіб, які беруть участь у справі. Якщо врахувати, що до цього переліку включаються ще й близькі родичі конкретно зазначених родичів, то цей перелік можна вважати досить широким [3].

На підставі п.2 ч.1 ст.27 КАС України суддя не може брати участь у розгляді справи і підлягає відводу, якщо він прямо або опосередковано зацікавлений у результаті розгляду справи або є інші обставини, які можуть викликати сумнів у його неупередженості. Найчастіше підставами для відводу судді є його пряма чи опосередкована зацікавленість в результаті розгляду справи або існують якісь інші обставини, що викликають сумнів у неупередженості судді. Закон, враховуючи складність і різноманіття життєвих явищ, не може містити вичерпний перелік підстав для відводу судді. Через це п.2 ч.1 ст.27 КАС України містить лише узагальнене формулювання. Однак особа, що заявляє відвід судді, повинна навести конкретні факти, що дають підставу для застосування даної норми. Це може стосуватися тих випадків, коли суддя, висловлюючи свою думку до початку розгляду справи, по суті, вже визначив тим самим своє ставлення до його результату або коли результат справи зачіпає тією чи іншою мірою інтереси самого судді або ж близьких йому людей. З урахуванням різноманіття життєвих ситуацій законодавець не намагається формулювати ні поняття прямої або опосередкованої зацікавленості в результаті розгляду справи, ні інших обставин, що викликають сумнів у неупередженості судді. Ст.27 КАС України лише наголошує, що зацікавленість може бути прямою або опосередкованою. Очевидно, що під прямою зацікавленістю слід розуміти вигоду для самого судді, а до опосередкованої можна віднести будь-яку іншу зацікавленість, що не надає судді особистої вигоди, однак з певних причин він зацікавлений у вирішенні справи [4, 254].

Розглядаючи реалії сучасного правосуддя дедалі частіше доводиться чути про упередженість суддів, про існування домовленостей між суддею та однією із сторін або іншою зацікавленою особою. Тому, вважаю, що однією із важливих проблем цього питання є «існування людського фактору». Треба шукати шляхи, які б унеможливили існування суддівської упередженості чи зацікавленості при розгляді справи.

Література

1. Проблемні питання застосування відводу судді в адміністративному процесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravochin.com.ua/archive_p.php?pub=54&sectionid=2&lang=3
2. Адміністративного судочинства: Кодекс України від 06.07.2005 року № 2747-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
3. Відвід судді в адміністративному процесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon-inormativ.info/index.php/component/lica/>
4. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. / Е.Ф. Демський. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.

Проблеми представництва в адміністративному судочинстві, особливості спрощення вступу представника до справи

Лаврушко К.В., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Актуальність теми полягає у тому, що Кодекс адміністративного судочинства, який регулює відносини представництва прав та законних інтересів осіб містить прогалини. Основоположні засади інституту процесуального представництва закріплені у ст.59 Конституції України, яка гарантує кожному право на правову допомогу і вільний вибір захисника своїх прав. Із оновленням адміністративно-процесуального законодавства вказане конституційне положення знайшло своє відображення у ч.1 ст.56 Кодексу адміністративного судочинства України (надалі – КАСУ) [3]. Проте, зміст та реалізація положень, пов'язаних із використанням інституту процесуального представництва, викликають численні та справедливі питання як у практичних працівників, так і у науковців.

Проблематикою даної статті виступають прогалини у законодавстві.

Метою є встановлення сутності та змісту процесуального представництва, розкриття особливостей участі окремих видів представників у судовому адміністративному процесі та обґрунтування напрямів розвитку адміністративного матеріального і процесуального законодавства у цій сфері, формулювання конкретних пропозицій щодо його вдосконалення.

Окреслена мета обумовила наступні завдання наукового дослідження:

- розробити класифікацію видів представництва у судовому адміністративному процесі;
- встановити ознаки суб'єкта представництва та сформулювати відповідне поняття;
- здійснити класифікацію представників як суб'єктів представництва у судовому адміністративному процесі;
- визначити види документів, що підтверджують повноваження окремих видів представників як суб'єктів представництва;
- встановити особливості правового регулювання участі окремих видів представників як суб'єктів добровільного чи законного представництва;
- обґрунтувати напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання відносин щодо участі представників у судовому адміністративному процесі.

Варто звернути увагу на те, що окремі аспекти розуміння процесуального представництва у нормах КАСУ розглядали такі вітчизняні вчені, як: В.Б. Авер'янов, Н.В. Александрова, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, В.М. Бевзенко, І.П. Голосніченко, Т.О. Гуржій, Е.Ф. Демський, С.В. Ківалов, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, Р.О. Куйбіда, Р.С. Мельник, В.Г. Перепелюк, О.П. Рябченко, А.О. Селіванов та ін.

Згідно з ч.1 ст.56 Сторона, а також третя особа в адміністративній справі можуть брати участь в адміністративному процесі особисто і (або) через представника.

Ч.2 ст.56 каже, що представником може бути фізична особа, яка відповідно до Кодексу адміністративного судочинства має адміністративну процесуальну дієздатність.

Згідно ч.3 ст.56 представники беруть участь в адміністративному процесі на основі договору або закону [3, ст.56].

У договірному представництві, яке виникає внаслідок домовленості між особою, яка бере участь у розгляді адміністративним судом справи як сторони або третьої особи, та особою, яка є фахівцем у галузі права, володіє необхідними професійними знаннями, правовідносини формуються лише за взаємною згодою і можуть виникати, змінюватись або бути припинені у будь-який момент часу. Поширеним явищем у судовій практиці є здійснення договірного представництва адвокатами [1, 101].

Законне представництво виникає внаслідок законодавчо закріпленого обов'язку конкретної особи здійснювати представницькі функції. Зазначене стосується: а) батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників чи інших осіб, визначених законом; б) керівник чи інша особа, уповноважена законом, положенням, статутом на здійснення функцій законного представника відповідного органу, підприємства, установи, організації; в) органи та інші особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Автор вважає, що потрібно вдосконалити цю систему, адже розширення інституту представництва, не дає кращого розгляду справи:

1) у договірному треба залишити лише, адвоката, адже ця особа має спеціальні знання та навички, вона навчається для цього, щоб захищати і представляти людей.

2) у законному треба зробити так, щоб всіх також представляв адвокат, та лише у справах малолітніх і неповнолітніх осіб, неповнолітніх осіб, які досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, непрацездатних фізичних осіб і фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена залучати орган опіки і піклування, як третю особу, а не як представника.

У ст.7 йдеться мова про те, що законним представником органу, підприємства, установи, організації в суді є його керівник чи інша особа, уповноважена законом, положенням, статутом [3, ст.56].

Отже, можна зазначити, що чіткого встановлення осіб, які можуть представляти посадових осіб чи службових осіб в адміністративному процесі немає.

Ч.1 ст.57 показує, що не можуть бути представниками в суді особи, які беруть участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач та свідок [3, ст.57].

І тут знову незрозумілість, вище є чітке визначення осіб, які можуть представляти і які не можуть. Цей перелік є вичерпним. А як наприклад якщо адвокат позивача, буде представляти інтереси позивача і відповідача, а як щодо розпорядника судового засідання, адже він також бере участь у розгляді справи та має свої функції і не може одночасно бути представником. Таке не заборонено законодавством і це неправильно, отже треба розширити список осіб, які не мають права представництва.

Ст.58 окреслює велику кількість документів для різних представників, але якщо ж представником буде лише адвокат, то буде тільки договір про надання правової допомоги посвідчений нотаріусом та посвідчення адвоката [3, ст.58].

Отже, у висновку можна сказати що, представництво ще є малодослідженим інститутом, законодавством України не передбачено жодних обмежень щодо можливості представництва в адміністративному процесі інтересів фізичної особи-підприємця фізичною особою без юридичної освіти. А такі обмеження повинні бути. Треба звужити в законодавстві

коло осіб, які можуть представляти особу до одного і розширити список осіб, я не маю право на представництво.

Література

1. Андрєєва І.О. Перспективи запровадження адміністративної юстиції в Україні: характеристика загальних положень Кодексу адміністративного судочинства України / І.О. Андрєєва // Вісник Луганськ. акад. внутр. справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – 2011. – № 2. – С. 99-105.
2. Анпілогов О.В. Правове регулювання участі прокурора в адміністративному судочинстві щодо захисту прав та свобод громадянина: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.В. Анпілогов. – К., 2010. – 210 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-36, № 37. – Ст. 56-58.
4. Комзюк А.Т. Адміністративний процес України: навч. посіб. / А.Т. Комзюк, В.М. Бевзенко, Р.С. Мельник. – К.: Прецедент, 2007. – 531 с.

Потерпілий, як учасник адміністративно-деліктного провадження

Лиходід А.В., студентка

Науковий керівник:

Меліхова О.Ю., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Адміністративне право, яке об'єктивно відображає тенденції розвитку суспільного життя, перебуває у стані оновлення його фундаментальних засад, реалізації розуміння цієї значної галузі передусім як «людиноцентриської», покликаної забезпечувати права та свободи людини у сфері публічно-правових відносин. Усе це повною мірою стосується й адміністративно-деліктної процесуальної його складової, зокрема, провадження у справах про адміністративні правопорушення. Актуальними залишаються питання проблем ефективного законодавчого регулювання засад участі потерпілого в адміністративно-деліктному провадженні, особливості участі його в зазначеній сфері відносин.

Можливість забезпечення особі, якій адміністративним проступком завдано моральну, матеріальну або фізичну шкоду, реалізації свого потенціалу задля захисту та відновлення своїх прав та законних інтересів у форматі адміністративно-деліктного процесу є важливою складовою реалізації принципу пріоритетності забезпечення прав та свобод людини в адміністративному провадженні.

Зміст участі потерпілого в адміністративно-деліктному провадженні пов'язаний з адміністративним проступком, із шкодою, завданою цим проступком, й орієнтований, хоч це в законодавстві чітко й не зафіксовано, на забезпечення притягнення винної особи до відповідальності, з'ясування причин та умов проступку, і, безперечно, із відшкодуванням тієї шкоди, яка була завдана особі вчиненням адміністративного проступку. Адміністративним проступком особі може бути завдано фізичну, матеріальну (майнову), моральну (немайнову) шкоду.

Процесуальний статус потерпілої від адміністративного правопорушення особи як учасника адміністративно-деліктного провадження визначений у статті 269 КУпАП. Відповідно до цієї норми потерпілою визнається особа, якій адміністративним правопорушенням заподіяна моральна, фізична або майнова шкода [1].

Дана стаття досить обмежено визначає процесуальний статус потерпілої від адміністративного правопорушення особи як учасника адміністративно-деліктного провадження. Відповідно до цієї норми, потерпілою визнається особа, якій адміністративним правопорушенням заподіяна моральна, фізична або майнова шкода. Тут же досить стисло визначаються її права: ознайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання, оскаржити

постанову у справі про адміністративне правопорушення. Т.О. Коломоєць справедливо вважає, що варто розширити адміністративно-процесуальний статус потерпілого, надавши йому право давати пояснення, докази, користуватися юридичною допомогою адвоката, що сприяло б надійнішому захисту його прав [2, 161]. Висловлюються пропозиції закріплення як складової частини права потерпілого на представництво своїх інтересів взагалі, права на отримання потерпілим кваліфікованої юридичної допомоги [3, 125].

З огляду на ефективність реалізації прав потерпілої особи у справах про адміністративні правопорушення, Коломоєць Т.О. зазначає, що слушно було б унормувати такі її права: 1) бути повідомленим про свої права та обов'язки; 2) знайомитися з матеріалами справи, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього правопорушення, давати пояснення, надавати докази або відмовитися їх давати, заявляти клопотання; 3) відмовитися від підписання протоколу, заявивши мотиви такої відмови; 4) подавати докази завдання їй моральної, матеріальної та фізичної шкоди шляхом усних і письмових заяв, пояснень, вимог призначення експертизи чи залучення свідків, витребування довідок, документів тощо; 5) мати представника, користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця в галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи; 6) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться провадження; 7) на відшкодування завданої адміністративним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом; 8) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення; 9) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність особи, яка здійснює провадження у справі [2, 162].

Недоліком нормативного закріплення та визначення правового статусу потерпілого, на думку Сиротяка М.Р. є відсутність у чинному законодавстві переліку його обов'язків, зазначено лише, що він може бути опитаний як свідок у відповідності зі статтею 272 КУпАП [4, 123]. Варто зазначити, що така нормативна фіксація правового статусу характерна і для інших учасників адміністративно-деліктного процесу. У зв'язку із цим, на особу, яка претендує на правовий статус потерпілого, необхідним є покладення обов'язку довести завдану їй шкоду (моральну, фізичну або майнову). Це буде сприяти збалансуванню правового статусу потерпілого від адміністративного проступку, адже гнучкість та ступінь реалізації правового статусу залежить від рівня кореспондування прав та обов'язків між собою.

Разом з тим неконкретні, розпливчасті положення згаданої статті 269 КУпАП не дають підстав стверджувати, що потерпілими особами визнаються, окрім фізичних, і юридичні особи. На необхідність визнання потерпілою юридичної особи на теренах вітчизняної адміністративно-деліктної науки вперше на монографічному рівні звернув увагу М.М. Тищенко [5, 19]. Узагальнюючи зарубіжний досвід законодавчого визначення засад участі потерпілого в адміністративно-деліктному процесі, І.О. Капшученко обґрунтовує положення про необхідність визнання потерпілою особою юридичних осіб, пропонуючи розмежування потерпілого-фізичної та потерпілого-юридичної особи з детальною конкретизацією їх статусу в окремих статтях кодифікованого акта [6, 178].

Капшученко І.О. в своїй дисертації « Потерпілий в адміністративному-деліктному процесі зазначає, що доцільнішим було б викласти положення ст.269 КУпАП в такій редакції: "Потерпілим є фізична особа, якій заподіяно адміністративним проступком фізичну, моральну чи майнову шкоду, а також юридична особа, якій заподіяно майнову або немайнову шкоду [3].

Також доцільним було б визначити потерпілими від адміністративного правопорушення представників громадськості, яким завдається в першу чергу моральна шкода [7, 245]. І дійсно, аналіз практики діяльності правоохоронних органів по виявленню та припиненню правопорушень свідчить, що фактичними потерпілими від вчинення окремих правопорушень є представники громадськості.

Ще одне важливе питання – це момент визнання особи потерпілою в адміністративно-деліктному провадженні. Виходячи з наведеного положення можемо дійти висновку, що потерпілою особа визнається в момент спричинення шкоди. Звісно, що самого визнання відповідної особи в якості потерпілої замало. Необхідне документальне підтвердження цього факту, оскільки зазначення особи як потерпілої у правозастосовчих документах у справі про адміністративне правопорушення значно полегшує для неї отримання відшкодування спричиненої шкоди, як в адміністративно-деліктному провадженні, так і в цивільному судочинстві. У чинному КУпАП не зазначено хто, коли і в якому акті визнає ту чи іншу особу потерпілою. Аналізуючи протоколи про адміністративні правопорушення можна відмітити, що в деяких із них ми взагалі не знаходимо відомостей про потерпілих, а в деяких, хоча і згадується про таку процесуальну фігуру, як потерпілий, проте останні взагалі прирівнюються до свідків. При не зазначенні в протоколі особи в якості потерпілої, у такої особи в подальшому можуть виникнути проблеми із захистом своїх, прав, свобод та інтересів. В іншій же ситуації, коли потерпілого прирівнюють до свідка, також порушуються права потерпілого, оскільки ці процесуальні фігури мають різну ступінь заінтересованості в результатах розгляду справи. І навіть той факт, що потерпілий може бути допитаний як свідок в адміністративно-деліктному провадженні не дає підстав стверджувати, що їх процесуальний статус однаковий.

Зарубіжний досвід законодавчого визначення засад участі потерпілого в адміністративно-деліктному провадженні свідчить про існування кількох «базових» варіантів вирішення відповідного питання: закріплення легального визначення потерпілого, розмежування потерпілого-фізичної та потерпілого-юридичної особи з детальною конкретизацією їх статусу в окремих статтях кодифікованого акта, надання достатньо широких прав, обов'язків потерпілому та окреслення засад юридичної відповідальності останнього і фрагментарна фіксація окреслених прав, обов'язків потерпілого з акцентом на можливість визнання потерпілим від адміністративного правопорушення лише фізичної особи.

Таким чином, проведений аналіз положень законодавства що стосуються прав, свобод та інтересів потерпілого в адміністративно-деліктному провадженні потребує відповідного удосконалення в окресленій сфері.

Література

1. Про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
2. Коломоець Т.О. Штрафи за законодавством про адміністративні правопорушення України / Т.О. Коломоець. – Запоріжжя: Верже, 2000. – 240 с.
3. Олефіренко Н.А. Особливості правового статусу потерпілої особи як учасника адміністративно-деліктного провадження [Електронний ресурс] / Н.А. Олефіренко // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 722-726. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2011-1/11onaadp.pdf>.
4. Сиротяк М.Р. Потерпіла особа як учасник провадження в справах про адміністративні правопорушення / М.Р. Сиротяк // Науковий вісник Львівськ. юрид. ін-ту. – 2005. – Вип. 2. – С. 123-129.
5. Капшученко І.О. Потерпілий в адміністративно-деліктному процесі : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І.О. Капшученко; Нац. ун-т держ. податкової служби. – К., 2011. – 18 с.
6. Банчук О.А. Адміністративне деліктне законодавство: зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / автор-упоряд. О.А. Банчук. – К.: Книги для бізнесу, 2007. – 912 с.

Адміністративна відповідальність іноземців та осіб без громадянства

Малишенко Н.В., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі уповноважених органів на відповідну категорію протиправних діянь (насамперед адміністративних проступків), а особи, які вчинили зазначені правопорушення, повинні відповісти перед уповноваженим державним органом за свої неправомірні дії і понести адміністративне стягнення в установлених законом формах і порядку [1, 9].

Конституція України поширює на іноземців, які на законних підставах перебувають в Україні, права, свободи і обов'язки, передбачені для громадян України. Але, існують винятки, які встановлені Конституцією України, законами чи міжнародними договорами України.

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства визначається Конституцією України, Законом України "Про правовий статус іноземців і осіб без громадянства" від 22 вересня 2011 року, іншими законами та міжнародними актами.

У ст.3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» зазначається, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України" [2].

Відповідно до норм Конституції України іноземці та особи без громадянства: не можуть бути членами політичних партій України; не можуть призначатися на деякі посади або займатись певною трудовою діяльністю, якщо відповідно до законодавства України це пов'язано з належністю до громадянства України; не можуть обирати і бути обраними до органів державної влади та самоврядування; не можуть брати участь у референдумах; не можуть перебувати на військовій службі [3].

Іноземці та особи без громадянства повинні неухильно дотримуватися норм Конституції України та Законів України. У разі порушення норм вони підлягають відповідальності. Одним з видів відповідальності є адміністративна відповідальність.

У ст.16 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) зазначається, що іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України [4].

Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено склади адміністративних правопорушень, суб'єктами яких є лише іноземці та особи без громадянства. До них належать ст.203 КУпАП, яка зазначає, про порушення правил перебування в Україні та транзитного проїзду через територію України, тобто проживання без документів на право проживання в Україні, за недійсними документами або документами, термін дії яких закінчився, або працевлаштування без відповідного дозволу на це, якщо необхідність такого дозволу передбачено законодавством України, або недодержання встановленого порядку пересування і зміни місця проживання, або ухилення від виїзду з України після закінчення відповідного терміну перебування, неприбуття без поважних причин до визначеного місця навчання або працевлаштування після в'їзду в Україну у визначений строк, а так само порушення правил транзитного проїзду через територію України; недодержання встановленого порядку реєстрації або порушення встановленого терміну перебування в Україні [5].

Одним з видів адміністративного покарання, яке може застосовуватися до іноземців та осіб без громадянства є скорочення строку тимчасового перебування на території України. Воно застосовується в тому випадку, якщо в іноземця або особи без громадянства немає підстав для тимчасового проживання, чітко встановлених ч.4 – ч.12 ст.4 Закону України

«Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», або для тимчасового перебування на території України. Рішення про застосування цього виду покарання приймається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції, або органами Служби безпеки України [2].

До інших видів адміністративних покарань, які застосовуються, виключно до іноземців та осіб без громадянства належить примусове видворення та примусове повернення в Україну.

Стаття 26 Закону України «Про правовий статус іноземців і осіб без громадянства» регулює примусове повернення іноземців та осіб без громадянства. Іноземець або особа без громадянства можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну, якщо їх дії порушують законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства або суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку, або якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України за рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органу Служби безпеки України або органу охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України), з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурору про підстави прийняття такого рішення. У рішенні про примусове повернення зазначається строк, протягом якого іноземець або особа без громадянства повинні виїхати з України [2]. Зазначений строк не повинен перевищувати 30 днів з дня прийняття цього рішення.

Варто зазначити, що рішення про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства може супроводжуватися заборонаю щодо подальшого в'їзду в Україну строком на три роки. Цей строк обчислюється з дня винесення такого рішення.

Примусове повернення не застосовується до іноземців та осіб без громадянства, які не досягли 18-річного віку, до іноземців та осіб без громадянства, на яких поширюється дія Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту" [2].

Щодо примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі України, то цю процедуру регулює ст.30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Ця процедура застосовується за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок. Рішення про примусове видворення приймає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органи охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України) або органи Служби безпеки України на підставі винесеної за їх позовом постанови адміністративного суду примусово видворити з України іноземця та особу без громадянства, якщо вони не виконали в установленний строк без поважних причин рішення про примусове повернення або якщо є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятимуться від виконання такого рішення, крім випадків затримання іноземця або особи без громадянства за незаконне перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України та їх передачі прикордонним органам суміжної держави [2].

Слід звернути увагу на те, що ці правила застосовуються до іноземців та осіб без громадянства, на яких поширюється дія Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту".

У законодавстві чітко зазначається перелік заборон щодо примусового повернення чи примусового видворення або видачі чи передачі іноземця та особи без громадянства до країн:

- де їх життю або свободі загрожуватиме небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань;
- де їм загрожує смертна кара або страта, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання;
- де їх життю або здоров'ю, безпеці або свободі загрожує небезпека внаслідок загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини, або природного чи техногенного лиха, або відсутності медичного лікування чи догляду, який забезпечує життя;
- де їм загрожує видворення або примусове повернення до країн, де можуть виникнути зазначені випадки [2].

Також, забороняється колективне примусове видворення іноземців та осіб без громадянства.

Витрати, пов'язані з видворенням, іноземці та особи без громадянства, які відповідно до рішення суду підлягають примусовому видворенню за межі України, відшкодовують в установленому законом порядку, але, якщо вони не мають коштів для відшкодування витрат, пов'язаних із видворенням їх за межі України, видворення здійснюється за рахунок державного бюджету [2].

Отже, проаналізувавши чинне законодавство, можна зробити висновок, що іноземці та особи без громадянства користуються такими ж правами та обов'язками, як і громадяни України, окрім певних обмежень, які встановлюються Конституцією України та Законами України. Що ж до адміністративної відповідальності існують певні особливості в тому, що, виключно, до іноземців та осіб без громадянства застосовується такі види покарання, як скорочення строку тимчасового строку перебування на території України, примусове повернення та примусове видворення, що може супроводжуватися заборонаю щодо подальшого в'їзду в Україну на певний чітко визначений строк.

Література

1. Коломоець Т.О. Адміністративна відповідальність: підручник / Т.О. Коломоець, П.С. Лютиков, М.Ю. Віхляєв; за заг. ред. Т.О. Коломоець. – К.: Істина, 2011. – 184 с.
2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
3. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
4. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення, станом на 2 квітня 2012 р. [Електронний ресурс] / за заг. ред. С.В. Петкова та С.М. Морозова. – К.: "Центр учбової літератури", 2012. – 1248 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/component/option,com_jdownloads/Itemid,999999/catpid,606/task,view.annotation/
5. Кодекс про адміністративні правопорушення від 07.12.2011 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

Загальна характеристика адміністрування податків, зборів та платежів

Матоян А.С., студент

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Проблема адміністрування податків в системі економічних відносин завжди мала особливу значущість. Для будь-якої країни це найважливіша категорія державних фінансів, що використовується у вигляді інструменту регулювання.

Дослідженнями змісту поняття адміністрування податків в Україні займалися Л. Селіванов, Т. Проценко, А. Ластовський, С. Иозняков, В. Попова. Однак сьогодні ні в науці податковою права, ні у відповідному законодавстві все ще немає достатньо ustalених підходів до розуміння змісту поняття адміністрування податків.

Податкове адміністрування та податкова політика держави — взаємопов'язані фактори стану соціально-політичної системи держави. Вони взаємообумовлені, будь-які реформи у сфері оподаткування та фіскальної системи в цілому завжди повинні передбачати ефективні механізми податкового адміністрування [1].

Податковий кодекс України в ст.40, регулює загальні положення щодо податкового адміністрування. Податковий кодекс визначає порядок адміністрування податків та зборів, а також порядок контролю за дотриманням вимог податкового та іншого законодавства у випадках, коли здійснення такого контролю покладено на контролюючі органи [2].

Перш за все, слід оцінити з наукової точки зору той законодавчий матеріал щодо адміністрування податків, який надає сьогодні текст Податкового кодексу України. Зі статистичного погляду, обсяг цього матеріалу досить незначний, адже термін «адміністрування податків» використано у тексті Кодексу лише 9 разів. Однак він має значне змістовне навантаження у тому розумінні, що терміном «адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів)» названо один з провідних за обсягом і значенням розділ 2 Кодексу, який містить 12 глав і охоплює загалом 93 із 340 його статей [3, 120].

Існують різні види адміністрування у фінансовій та економічній сферах. На відміну від них податкове адміністрування являє собою комплекс правових, економічних і фінансових заходів держави для формування системи оподаткування, забезпечення своєчасної і повної сплати податків і зборів з метою задоволення фінансових потреб суспільства в цілому, а також розвитку економіки країни шляхом перерозподілу фінансових ресурсів [4].

Отже, під податковим адмініструванням слід розуміти сукупність норм (правил), методів, засобів і дій, за допомогою яких спеціально уповноважені органи держави здійснюють управлінську діяльність у податковій сфері, спрямовану на контроль за дотриманням законодавства про податки та збори (обов'язкові платежі), за правильністю нарахування, повнотою і своєчасністю внесення у відповідні бюджети податків і зборів, а у випадках, передбачених законами України, — за правильністю нарахування, повнотою та своєчасністю надходжень у відповідний бюджет інших обов'язкових платежів та притягнення до відповідальності порушників податкового законодавства [4].

Можна виділити перелік складових елементів розділу 2, які щонайменше формально об'єднані у цьому розділі під терміном «адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів)». Тобто, йдеться про виділення складових, які можна розглядати як сфери діяльності певних суб'єктів податковою права. Таким чином, розділ 2 Податкового кодексу України включає такі основні положення: листування з платником податків; повернення помилково та/або надміру сплачених грошових зобов'язань; податкова звітність; податкові консультації; визначення суми податкових зобов'язань та порядок їх сплати; оскарження рішень контролюючих органів; податковий контроль; облік платників податків; інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів ДПС; податкові перевірки; погашення податкового боргу; застосування заходів відповідальності [3, 120].

Відповідно до Податкового кодексу України, контролюючими органами є органи доходів і зборів — центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізує державну податкову, державну митну політику, забезпечує формування та реалізацію державної політики з адміністрування єдиного внеску, забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями при застосуванні податкового та митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску (далі — центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику), його територіальні органи. У складі контролюючих органів діють підрозділи податкової міліції [2].

Слід зазначити, що наявність вичерпного переліку контролюючих органів у сфері оподаткування, визначеного в Податковому кодексі України, кореспондується з окремими положеннями Господарського кодексу України, зокрема, з ч.2 ст.90, відповідно до якої перевірки фінансової діяльності товариства здійснюються державними податковими органами, іншими органами державної влади в межах визначених законом повноважень, ревізійною комісією (ревізором) господарського товариства та/або аудитором [5].

Податкове адміністрування як регламентована законами й іншими нормативно-правовими актами управлінська діяльність, що здійснюється податковими та іншими контролюючими органами, передбачає розв'язання таких основних завдань:

- забезпечення платникам податків зручних умов для виконання їхніх обов'язків щодо розрахунку, декларування та сплати податків і зборів;
- контроль із боку держави виконання платниками своїх обов'язків щодо розрахунку, декларування та сплати податків і зборів, забезпечення їх повного виконання всіма платниками;
- забезпечення захисту законних прав та інтересів платників податків від протиправного втручання з боку органів державної влади;
- вжиття державою заходів примусу щодо платників, які не виконують свої обов'язки [6].

З урахуванням необхідності розв'язання цих завдань має будуватися система адміністрування податків. При цьому виконання одних завдань покладається на органи державної влади, інших – на платників податків [6].

До функцій органів державної влади, закріплених нормами Податкового кодексу, при проведенні адміністрування податків належать:

- надання послуг платникам податків у ході виконання ними своїх обов'язків з розрахунку, декларування та сплати податків і зборів;
- здійснення контролю з виконання платниками податкового законодавства;
- вирішення спорів, що виникають при застосуванні податкового законодавства;
- забезпечення відповідальності за порушення податкового законодавства як платників податків, так і органів державної виконавчої влади;
- здійснення примусового стягнення податків, не сплачених у встановлені терміни, та вжиття заходів, спрямованих на поновлення платоспроможності платників податків [7, 127].

Функції, покладені на органи державної влади щодо адміністрування податкових платежів в Україні, в основному відповідають міжнародній практиці податкового адміністрування. Основна відмінність полягає в якості забезпечення належних умов і значному спрощенні необхідних процедур під час виконання податкового обов'язку платниками [6].

Підсумовуючи варто зазначити, що з прийняттям Податкового кодексу України було систематизовано основні положення правового регулювання адміністрування податків. Прийнятий Податковий кодекс значно розширює повноваження податкових органів, створюючи сприятливі умови для зловживань і прояву корупції, перед усім на місцевому рівні. Отже, незважаючи на загальну позитивну тенденцію систематизації податкового законодавства України, норми Податкового кодексу України потребують вдосконалення в частині зменшення адміністративного «тиску» на платників податків під час проведення перевірок органами податкової служби і прийняття рішень про притягнення платників податків до відповідальності.

Варто також відмітити як недолік, відсутність визначення на законодавчому рівні поняття «адміністрування податків і зборів».

Література

1. Адміністрування податків, зборів, обов'язкових платежів: окремі проблеми правового регулювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua>

2. Податковий Кодекс України: Закон, Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст. 112.
3. Марченко В.Б. Щодо застосування терміна «адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів) у Податковому кодексі України» [Електронний ресурс] / В.Б. Марченко. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_1/120.pdf
4. Адміністрування податків і зборів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com>
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
6. Ільяшенко В.А. Удосконалення системи адміністрування податкових платежів до державного бюджету [Електронний ресурс] / В.А. Ільяшенко. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1953>
7. Стратегія розвитку ДКРС на період до 2015 року: затв. наказом Головного контрольно-ревізійного управління України від 06.03.2009 № 46 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/category/32570>.

Державна реєстрація земельних ділянок

Мельник К.А., студент

Науковий керівник:

Меліхова О.Ю., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Перегляд цього правового аспекту пов'язаний з внесенням змін до Закону України «Про Державний земельний кадастр» від 7 липня 2011 року № 3613-VI, а також Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру» від 17 жовтня 2012 р. № 1051.

Згідно статті 1 Закону України «Про Державний земельний кадастр» державною реєстрацією земельної ділянки є внесення до Державного земельного кадастру передбачених законом відомостей про формування земельної ділянки та присвоєння їй кадастрового номера [1].

То чому ж виникає така необхідність?

В Законі України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» зазначено що державна реєстрація речових прав на нерухоме майно це офіційне визнання і підтвердження державою фактів виникнення, переходу або припинення прав на нерухоме майно, обтяження таких прав шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [2].

Державна реєстрація земельної ділянки здійснюється під час її формування за результатами складення документації із землеустрою після її погодження у встановленому порядку та до прийняття рішення про її затвердження органом державної влади або органом місцевого самоврядування (у разі, коли згідно із законом така документація підлягає затвердженню таким органом) шляхом відкриття Поземельної книги на таку земельну ділянку.

Відповідно до законодавства державну реєстрацію земельної ділянки здійснюють державні кадастрові реєстратори територіальних органів земельних ресурсів. Державні кадастрові реєстратори наділені широкими повноваженнями щодо проведення реєстрації земельних ділянок. Саме вони приймають рішення про державну реєстрацію земельної ділянки або рішення про відмову у такій реєстрації. Послідовність проведення державної реєстрації земельної ділянки визначається Порядком ведення Державного земельного кадастру.

Державна реєстрація прав є обов'язковою відповідно до статті 3 Закону «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно» та підлягає обов'язковому внесенню до єдиного Державного реєстру.

Слід також зазначити, що права на земельні ділянки та інше нерухоме майно виникають саме з моменту реєстрації прав на це майно. Ця норма Закону кореспондується з нормами статті 334 Цивільного кодексу України, за якими право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню, виникає у більшості випадків в набувача з моменту цього посвідчення, а також з моменту вступу у законну силу рішення суду про визнання договору, не посвідченого нотаріально, дійсним [3]. За умови, що договір про відчуження майна підлягає державній реєстрації, право на цю власність у набувача виникає з моменту реєстрації такого акту, що був затверджений органом наділеним відповідними повноваженнями.

Порядок державної реєстрації прав на земельну ділянку регулюється відповідним законом та постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 року № 868. У більшості випадків порядок реєстрації базується не лише на сукупності цих норм, а й Конституції України, Земельного кодексу України, законів України "Про землеустрій", "Про оцінку земель", "Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність", "Про захист персональних даних", інших законів України та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Державна реєстрація є процедурою перевірки і юридичного підтвердження правдивості інформації вказаної в кадастровій справі, та внесення відповідних записів у поземельну книгу. Принципове значення цих дій полягає в тому, що з моменту внесення даних про право власності на земельну ділянку в Поземельну книгу держава гарантує суб'єкту права умови користування земельною ділянкою, які зафіксовані у правостановлюючому документі. І кадастровій справі (реєстр обмежень, сервітутів).

Процедура державної реєстрації земельних ділянок включає: аналіз і юридичну експертизу правостановлюючих документів їх відповідність чинному законодавству; запис в поземельну книгу; виписку реєстраційного свідоцтва (посвідчення), відмітку факту реєстрації в реєстраційній карті земельної ділянки, передачу кадастрової справи; реєстраційної карти; свідоцтво про державну реєстрацію і його копію у відділ земельних ресурсів, який вручає свідоцтво суб'єкта права власності на земельну ділянку і передає кадастрову справу в архів.

Первинним правовим документом системи реєстрації земельних ділянок і прав на них є Поземельна книга, яка містить в собі всі необхідні дані для однозначного визначення прав на земельні ділянки і є єдиним джерелом інформації, основою для визначення існуючих прав на землю громадян, юридичних осіб, судових органів і органів управління.

Враховуючи, що реєстрація землі у запропонованому вигляді запроваджується в Україні вперше є потреба відпрацювання процедури реєстрації та взаємодії різних відомств, задіяних системою. У зв'язку з цим пропонуються логічні схеми процесу реєстрації земельних ділянок та взаємодій відомств щодо створення ведення та використання земельно-кадастрової інформації [4].

При реєстрації земельних ділянок приватної форми власності на землю спочатку реєструють землі, передані громадянам для будівництва та обслуговування житлового будинку та господарських будівель (присадибна ділянка) та для ведення селянського (фермерського) господарства, для садівництва, дачного і гаражного виробництва. Окремо реєструють земельні ділянки громадян, надані їм у користування як постійне, так і тимчасове. Після цього проводиться підсумок всіх земель переданих у приватну власність і наданих у користування.

Право власності та інші речові права на земельну ділянку, які виникли до 01.01.2013 року, підлягають реєстрації в реєстраційній службі за місцезнаходженням земельної ділянки.

У разі, при можливості особи що не має наміру вчиняти дії щодо розпорядження земельною ділянкою (відчуження та ін.), державна реєстрація прав у єдиному Державному реєстрі прав проводиться за бажанням власника чи користувача. При цьому фізичні та юридичні особи звільняються від сплати державного мита за проведення державної реєстрації прав, які виникли та були зареєстровані до 01.01.2013 року.

У разі вчинення нотаріальної дії відносно земельної ділянки – державна реєстрація прав на неї здійснюється безпосередньо нотаріусом, без звернення до реєстраційної служби.

Земельна ділянка, створена після 01.01.2013 року підлягає державній реєстрації в органах земельних ресурсів.

Слід звернути увагу, що починаючи з 2013 року державні акти про право власності на земельну ділянку не видаються. Замість них органами державної реєстрації прав громадянам видається свідоцтво про право власності на нерухоме майно (земельну ділянку) [5].

Для проведення державної реєстрації права власності на земельну ділянку власник має звернутися до реєстраційної служби самостійно або через державного кадастрового реєстратора, який проводив реєстрацію земельної ділянки.

Наприкінці слід зазначити, що лише наявність державної реєстрації земельної ділянки засвідчує законність права на цей вид нерухомого майна.

За відсутності такої реєстрації відносини, пов'язані з обігом земельних ділянок в Україні, державою не визнаються.

Література

1. Про Державний земельний кадастр: Закон України № 3613-VI від 7 липня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 1 липня 2004 року №1952-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
4. Шульга М.Ю. Юридичні засади державної реєстрації земельних ділянок та земельних прав / М.Ю. Шульга// МЕН. – 2015. – № 3. – С. 34-41.
5. Кулинич П.Ф. Державне управління у сфері використання та охорони земельних ресурсів / П.Ф. Кулинич. – К.: Ін-Юре, 2008. – 315 с.

Участь експерта та спеціаліста в адміністративному судочинстві. Порівняльна характеристика

Москаленко А.П., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Актуальність теми полягає в тому, що ці учасники та їх правовий статус у адміністративному судочинстві відіграють велику роль для самого судового процесу. На відміну від господарського процесу, в кодексі адміністративного судочинства передбачений правовий статус як експерта так і спеціаліста, чому присвячені відповідні статті і визначено коло прав і обов'язків обох суб'єктів.

Дану тему у своїх працях розглядали: О.Г. Юшкевич., З.Р. Кісіль., І.А. Кириченко., Н.О. Мещерякова., О.В. Дорошенко ті інші науковці.

Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України) присвячує цьому питанню дві статті (66-67). Також, деяким чином, це питання регулюється і Законом України «Про судову експертизу» [1].

Згідно зі ст.66 КАС України експертом є особа, яка має необхідні знання та які в порядку, встановленому цим Кодексом, доручається дати висновок з питань, що виникають під час розгляду справи і стосуються спеціальних знань цієї особи, шляхом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини у справі. Загалом, із точки зору семантики, експерт (від лат. «*experit*» – досвідчений, випробуваний) – це фахівець у будь-якій галузі, що проводить експертизу та здатний на підставі своїх знань та досвіду надавати кваліфіковану консультацію. А також, згідно зі ст.67 КАС України, спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування

технічних засобів і може надавати консультації під час вчинення процесуальних дій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [2].

Що стосується спеціаліста, то він може бути залучений до участі в адміністративному процесі за ухвалою суду для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) під час вчинення процесуальних дій. Але, все ж таки, допомога спеціаліста технічного характеру під час вчинення процесуальних дій не замінює висновку експерта. Висновок експерта ж має пряме доказове значення [3].

Як експерт може залучатися особа, яка відповідає вимогам, встановленим Законом України «Про судову експертизу». Експерт зобов'язаний провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок щодо поставлених йому питань, у разі необхідності – прибути за викликом суду, дати висновок або роз'яснити його в судовому засіданні. Під час проведення дослідження експерт повинен забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт має одержати на це відповідний дозвіл суду, який оформлюється ухвалою. Експерт не має права за власною ініціативою:

- збирати матеріали для проведення експертизи;
- спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також з іншими учасниками адміністративного процесу, за винятком дій, пов'язаних з проведенням експертизи;
- розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи або повідомляти будь-кому, крім суду, про результати експертизи.

Експерт невідкладно повинен повідомити суд про неможливість проведення ним експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів. У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення, експерт невідкладно заявляє суду клопотання щодо його уточнення або повідомляє суд про неможливість проведення ним експертизи за заданими питаннями. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі. У разі постановлення ухвали суду про припинення проведення експертизи експерт зобов'язаний негайно подати матеріали справи та інші документи, що використовувалися для проведення експертизи. Експерт має право:

- знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета дослідження;
- заявляти клопотання про подання йому додаткових матеріалів і зразків;
- викладати у висновку судової експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були задані питання;
- бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;
- задавати питання особам, які беруть участь у справі, та свідкам;
- користуватися іншими правами, встановленими Законом України «Про судову експертизу» [4].

Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду. Експерт може відмовитися від надання висновку, якщо подані йому матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою. За завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків у суді експерт несе кримінальну відповідальність.

Головним обов'язком спеціаліста поряд зі свідком та експертом є те, що він повинен з'явитися за викликом суду та відповідати на задані судом питання. Це забезпечується можливістю здійснення примусового приводу спеціаліста. Крім цього, спеціаліст зобов'язаний давати усні консультації та письмові роз'яснення, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, у разі потреби – надавати суду технічну допомогу. Допомога спеціаліста не може стосуватися правових питань [5].

Треба звернути увагу на те, що в законодавстві не встановлена юридична відповідальність спеціаліста.

Отже, з вище зазначеного ми дізналися роль експерта та спеціаліста в адміністративному судочинстві, порівнюючи їх правове становище у судовому процесі знайшли більшість спільних рис, але й з'ясували доволі значні розбіжності, як наприклад те, що допомога спеціаліста технічного характеру під час вчинення процесуальних дій не замінює висновку експерта та ін. КАС України врегульовує положення стосовно як експерта так і спеціаліста, повністю розкриваючи їх права та обов'язки у адміністративному судочинстві [6].

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства: Кодекс України від 06 липня 2005 року №2747-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/paran27#n27>
2. Глушкова Д.Г. Участь спеціаліста в цивільному судочинстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне право» / Г.Д. Георгіївна // – Х., 2009. – 21 с.
3. Адміністративне процесуальне право: навч. посіб. / за заг. ред. Т.П. Мінки. – Х.: Право, 2013. – 352 с.
4. Постанови Пленуму, роз'яснення та рекомендації Вищого адміністративного суду України / упоряд. Ю.І. Руснак. – К.: Центр учб. л-ри, 2013. – 438 с.
5. Адміністративне судочинство: підручник / за заг. ред. Т.О. Коломоець. – Вид. 2-е, переробл. і допов. – К.: Істина, 2011. – 304 с.
6. Джафарова М.В. Процесуальні питання експертизи в адміністративному судочинстві України / М.В. Джафарова // Юрист України. – 2011. – № 4 (17). – С. 53-58.

Проблематичні аспекти виконання рішень адміністративних судів органами публічної влади

Науменко О.Г., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Актуальність теми полягає в тому, що обов'язковість рішень суду є конституційною засадою судочинства (ст.129 Конституції України) і принципом адміністративного судочинства. Питаннями виконання судових рішень неодноразово переймався і Європейський суд з прав людини, за висновками якого виконання судового рішення є складовою частиною судового розгляду.

Ситуація з виконанням рішень суду в останній час в Україні досягла критичної межі, адже їх масове невиконання стало тенденцією, яка набирає загрозливого характеру [1].

Особливо гостро ця проблема постає при виконанні рішень адміністративних судів, прийнятих не на користь суб'єкта владних повноважень. Це завдає непоправної шкоди правам осіб, оскільки найбільшим порушником таких прав завжди є саме суб'єкти владних повноважень [2].

Проблеми виконання рішень судів, зокрема адміністративних, розглядаються у низці дисертаційних та інших наукових та публіцистичних роботах. Авторами цих робіт є: М.М. Говоруха, І.В. Шруб, А.І. Перепелиця, О.В. Федькович, Є.О. Чеголя, Л.М. Белкін та ін.

В ч.2 ст.14 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) передбачено, що постанови та ухвали суду в адміністративних справах, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання на всій території України. Обов'язковість судових рішень, що набрали законної сили, полягає у тому, що вони не можуть бути скасовані або змінені жодним органом (посадовою чи службовою особою), крім суду вищої інстанції [3].

За загальним правилом, постанова або ухвала суду першої інстанції набирає законної сили після закінчення строку подання заяви про апеляційне оскарження, якщо таку заяву не було подано. Якщо було подано заяву про апеляційне оскарження, але апеляційна скарга не була подана у передбачені законом строки, постанова або ухвала суду першої інстанції набирає законної сили після закінчення цього строку.

Однією з основних причин недієвості судових рішень є невисока ефективність роботи державної виконавчої служби. На практиці зустрічаються численні випадки формалізму в роботі цієї служби; під будь-яким приводом виконавці намагаються відмовити у відкритті виконавчого провадження.

Причин цього явища чимало – починаючи від недостатнього професійного рівня службовців публічної адміністрації і закінчуючи хронічним недофінансуванням потреб державного апарату. Однак найбільш небезпечний фактор полягає у тому, що у непоодиноких випадках судові рішення не виконуються навмисно, і при цьому не ким іншим, а саме тими органами і посадовими особами, які виступають гарантами належного виконання [4].

Зважаючи на це, вчені пропонують такі напрями виходу із ситуації. Одні вважають, що треба передати державну виконавчу службу із системи виконавчої влади до системи судової влади. При цьому висувуються цілком слушні аргументи про те, що такий крок дозволить судам краще контролювати роботу виконавців, відповідатиме підходам Європейського суду з прав людини, за якими виконання судового рішення вважається складовою частиною судового процесу. За іншого підходу без зміни місця державної виконавчої служби у державному апараті, її пропонують усунути від примусового виконання окремих видів судових рішень, зокрема рішень, відповідачами у яких виступають посадові та службові особи. Такий підхід також заслуговує на підтримку, оскільки ні виконавча служба, ні жодна інша особа не зможе примусити службовця виконати дію, якщо той відмовляється її виконати [4].

На стан виконання судових рішень, у тому числі й адміністративних судів, вкрай негативно впливає також бездіяльність Верховної Ради України. Європейський суд з прав людини у половині зі своїх рішень, постановлених проти України, підтвердив факт порушення Україною права особи на виконання судового рішення протягом розумного строку. Цей факт красномовно свідчить, що сфера виконання судових рішень є однією із найбільш проблемних у нашій правовій системі. В таких рішеннях Європейський суд з прав людини постійно прямо вказує, що однією з причин подібного систематичного порушення права особи на виконання судового рішення є неналежна якість відповідного законодавства та необмеженість розсуду парламенту у виділенні бюджетних коштів для їх виплати за відповідними судовими рішеннями [4].

Судова практика Європейського суду з прав людини повинна стимулювати адміністративні суди України більш ефективно використовувати судові засоби впливу на суб'єктів владних повноважень з метою виконання судового рішення. Так, згідно ч.1 ст.267 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), суд, який ухвалив судові рішення в адміністративній справі не на користь суб'єкта владних повноважень, має право зобов'язати цього суб'єкта подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення [3]. На жаль, такий підхід не отримав належного втілення у життя, тобто адміністративні суди "не навчилися" та/або не бажають повною мірою використовувати повноваження, надані їм Законом. Такий підхід повинен бути радикально переглянутий, і адміністративні суди повинні зобов'язувати суб'єктів владних повноважень надавати звіти в кожній справі. Невиконання або неналежне виконання цього обов'язку повинно тягнути одночасно з наслідками, передбаченими ч.2 ст.267 КАС України. За таких умов буде визначена конкретна посадова особа, винна в порушенні прав осіб [5].

Отже, ознайомившись та проаналізувавши роботи та погляди вчених, я вважаю, що судові рішення проти органів державної влади повинні виконуватися без додаткових формальностей, які обтяжують осіб. Для реалізації застосування судових засобів впливу на

суб'єктів владних повноважень, з метою виконання ними судових рішень, адміністративні суди повинні застосовувати права, надані ним ст.ст.166, 267 КАС України, а невиконання судових рішень винними посадовими особами повинно розглядатися як порушення Присяги із застосуванням ст.30 Закону України "Про державну службу".

Література

1. Говоруха. М.М. Організаційно-правові аспекти діяльності прокурора у виконавчому провадженні: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 "Судоустрій; прокуратура та адвокатура" / М.М. Говоруха. – Х., 2008. – 21 с.
2. Белкін. Л.М. Від верховенства права до правового нігілізму: небезпеки деяких тлумачень / Л.М. Белкін // Право України. – 2010. – № 11. – С. 56-65.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/page10>
4. Крупчан О. Виконання рішень адміністративних судів: проблеми та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / О. Крупчан, В. Перепелюк // Юридична Україна. – 2010. – №2 – Ст. 4-11 – Режим доступу: file:///C:/Users/Olya%20Gulenok/Downloads/urykr_2010_2_3.pdf
5. Белкін Л.М. Проблеми виконання рішень адміністративних судів органами державної влади України в контексті правових позицій Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс] / Л.М. Белкін // Університетські наукові записки. – 2011. – № 1. – С. 260-264. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2011_1_44.pdf.

Функція адміністративного права як галузева функція публічного права: теоретико-правовий вимір

*Пирожкова Ю.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Адміністративне право України є однією з провідних галузей вітчизняного права, адже, як і кожна галузь, вона є вагомим за своїм значенням, проте жодна з інших галузей не є такою значною за обсягом, мобільною за змістовним наповненням. В сучасному вимірі адміністративне право постає як галузь, що регулює діяльність публічної адміністрації щодо задоволення інтересів суспільства і громадян у процесі публічного управління, надання адміністративних послуг, тощо. Саме з цих позицій осмислюється зміст адміністративно-правових норм та відносин, структура та призначення публічної адміністрації, форм і методів її діяльності, проходження публічної служби, забезпечення законності. Таким чином, адміністративне право набуває статусу обов'язкового чинника у формуванні правової держави [1, 5-6].

Галузь права – складова частина системи права, відносно самостійна сукупність його норм, об'єднаних загальністю предмета і методу правового регулювання. Специфіка кожної галузі визначається предметом її правового регулювання, соціальним призначенням, а також галузевими функціями, що деталізують основну, глобальну загальноправову функцію права в рамках певної галузі національного права. Саме галузеві функції є специфічним показником галузі права, що дозволяє її ідентифікувати серед інших галузей права, визначати особливості та пріоритети соціального регулювання. Сучасний підхід до визначення галузевої функції права, на жаль, обмежується традиційним визначенням – це функції властиві одній галузі права, що в свою чергу обумовлено усталеними науковими підходами до визначення системи права та його функцій.

Зважаючи на сучасні тенденції щодо формування національної правової системи у співвідношенні публічного та приватного права, виокремлення критеріїв їх диференціації, враховуючи традиційний підхід до адміністративного права як до однієї з фундаментальних галузей публічного права, доцільним на нашу думку, є дослідження системи функцій права

через призму умовного поділу системи права на публічне та приватне, адже ще давньоримський юрист Ульпіан зазначав, що “вивчення права розпадається на дві частини: публічне і приватне (право). Публічне право, яке (відноситься) до становища римської держави, приватне, яке (відноситься) до користі приватних осіб” [2, 157].

Слід погодитися із Т. Коломоєць, яка зазначає, що питання про поділ права на приватне і публічне, їх співвідношення зачіпає всі боки людського існування: співвідношення свободи і несвободи, ініціативи, автономії волі й межі втручання держави у приватне життя. Основний сенс зазначеного поділу права у цьому зв’язку полягає в тому, що таким чином конституційна формула «особа, її права і свободи є найвищою цінністю, визначення, дотримання і захист прав і свобод людини і громадянина – обов’язок держави» отримує предметно-юридичне втілення у всій національній системі права. Поділ права на публічне та приватне означає юридичне визначення сфер суспільного життя, втручання в яку держави та її органів юридично заборонено або обмежено законом [3, 21].

Досліджуючи критерії розмежування публічного і приватного права у правовій думці України XIX – початку XX століття О. Банчук справедливо зазначає, що зазначена проблема існує в правовій науці вже більше двох тисячоліть, від часів Римської імперії, але, на кожному етапі розвитку людської цивілізації потребує уваги громадськості для відповідної оцінки і тлумачення, згідно з духом і завданнями конкретної епохи [4].

Система права завжди вважалася складною, такою, що включає декілька елементів, у вітчизняній правовій науці на сучасному етапі сформовано чіткі орієнтири (доктринальні дослідження О. Бандурки, О. Батанова, О. Банчука, О. Гончарук, Н. Діденко, А. Колодія, Т. Коломоєць, В. Котюка, В. Мадіссона, О. Мережка, О. Пушкіна, П. Рабіновича, Н. Рудої, В. Селіванова, О. Скакун, Ю. Тихомирова, О. Харитоновой, Є. Харитонова, О. Ющика та інших) щодо критеріїв розподілу і співвідношення публічного та приватного права. Як вірно відзначає Т. Коломоєць у фундаментальному монографічному дослідженні «Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації» «...визнання публічного та приватного права веде не до юридичного сепаратизму, а посилює суспільні характеристики права...» [3, 36].

Базисом системи публічного права України є галузево-правовий елемент, який включає галузі права, до яких вчені одноставно відносять: конституційне, адміністративне, фінансове, митне, інформаційне, кримінальне, кримінально-процесуальне, кримінальне виконавче, міжнародне право [3, 55-60], в межах яких і реалізується галузева функція у публічному праві. Зважаючи на доктринальні підходи щодо визначення змісту та характерних ознак публічного права, критерії його співвідношення із приватним правом, вбачаємо за доцільне галузеву функцію у публічному праві тлумачити як специфічну властивість публічного права, яка обумовлена особливостями врегулювання і захисту загального суспільного інтересу, відповідно до якого реалізується нормативно-орієнтуючий вплив на державні, міждержавні та суспільні інтереси.

Адміністративне право здавна вважалось «каркасом» публічного права, «опорною конструкцією, яка несе основне навантаження публічно-правового регулювання», оскільки в цій галузі права найбільш яскраво проявляється публічний інтерес, визначається організаційна структура державного управління, види, система і правовий статус органів виконавчої влади, статус публічної служби, заходи адміністративного примусу» [4, 7]. Вчені-адміністративісти (В. Аверьянов, Ю. Битяк, С. Ківалв, В. Колпаков, Т. Коломоєць, І. Зозуль а ін.) одноставно визнають, що адміністративне право поряд із цивільним, кримінальним правом, створює певне «підґрунття» для всіх інших галузей, є базовою галуззю, регулюючи найбільший за обсягом масив суспільних відносин публічного характеру, на основі яких фактично і базуються всі інші галузі публічного права. Хоча останнім часом все частіше в умовах докорінного перегляду змісту, призначення адміністративного права, розширення сфери дії диспозитивної складової методу адміністративного права, переходу до «сервісно-обслуговуючого» призначення адміністративного права, його вплив зростає і на сферу дії приватного права [6, 13].

Доктринальні галузеві досягнення ХХІ ст. характеризуються кардинальним переглядом сутності, змісту та призначення адміністративного права, переходом від «державоцентристського» (інтереси держави на першому місці, існування людини для держави) призначення адміністративного права до «людиноцентристського» (інтереси людини на першому місці, існування держави для людей) із акцентом на особу як основного суб'єкта адміністративно-правових відносин та на призначення державних органів, яке полягає у створенні необхідних умов для реалізації та захисту права, свобод та законних інтересів особи.

Класичне сучасне адміністративне право дедалі все більше набуває приватноправових елементів, відбувається процес «обміну» сферами і методами з приватними галузями права, що в свою чергу реалізується через інститут адміністративної послуги, адміністративного договору, юридичної особи в адміністративному праві тощо, але не зважаючи на активізацію процесу «проникнення» елементів приватного права у нормативну тканину галузей публічного права, адміністративне право, як справедливо зазначає В. Галунько, «...є однією з найрельєфніших галузей публічного права...» [7, 179], що в свою чергу дає підстави визначати функцію адміністративного права як базову галузеву функцію публічного права, яка безпосередньо характеризує динамічну «діяльнісну» сторону процесу перетворення нормативності публічного права в упорядкованість суспільних відносин, забезпечуючи цим цілісність правового процесу. Динаміка розвитку, система завдань та сучасна трансформація публічного права, обумовлюють специфіку змістовно-сутнісного навантаження визначення даної наукової категорії, адже як вірно відзначає В. Афанасьєв саме функції визначають структуру, зміст, системи, розподіл ролей, повноважень і відповідальності будь-якого органу системи, будь-якого робітника цього органу [8, 146].

Реалізація функції адміністративного права як галузевої функції публічного права обумовлюється подвійною залежністю функції та її властивостями. Так, публічність, обов'язковість, цілеспрямованість, пріоритетність функції залежить від моделі публічно-правових відносин, що базується на певних аксіомах взаємовідносин між владою та людиною на конкретному історичному етапі розвитку суспільства, державному забезпеченні, функціонуванні держави та її органів. По-друге, ця функція залежить і від системи права, від якості права, його стабільності та чіткої структури.

Все вищезазначене дозволяє сформулювати висновок про те, що однією із ключових умов подальшого динамічного та ефективного розвитку адміністративного права, доцільним вбачається дослідження його основних (базових) та додаткових функцій, що не тільки надасть можливість упорядкувати суспільні відносини у площині адміністративного права, але й надасть їм більшої стабільності, прогнозованості та унормованості, дозволить реалізувати один із головних аспектів дії права – «.. акумулювати його функції у напрямі ефективної реалізації прав громадян і розвитку громадянського суспільства...» [9, 19].

Література

1. Коломоець Т.О. Вступ до навчального курсу «Адміністративне право України»: навч. лекція / Т.О. Коломоець, В.К. Колпаков. – К.: Ін Юре, 2014. – 240 с.
2. Дигесты Юстиниана: Избранные фрагменты / пер. и примеч. М.С. Перетерского; отв. ред. Е.А. Скрипилев. – М.: Наука, 1986. – С. 157.
3. Коломоець Т.О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: монографія / за заг. ред. В.К. Шкарупи. – Запоріжжя: «Поліграф», 2004. – 404 с.
4. Проблема розмежування публічного і приватного права у правовій думці України ХІХ – початку ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О.А. Банчук; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2007. – 20 с.
5. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. – 584 с.

6. Коломоець Т.О. Феномен презумпцій в адміністративному праві України: монографія / Т.О. Коломоець, І.В. Зозуль. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – 180 с.
7. Галуцько В.В. Публічний інтерес в адміністративному праві / В.В. Галуцько // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 178-182.
8. Афанасьев В.Г. Системность и общество / В.Г. Афанасьев. – М.: Политиздат, 1980. – 368 с.
9. Ковальський В.С. Охоронна функція права: монографія / В.С. Ковальський. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 336 с.

Адміністративна процесуальна правосуб'єктність фізичних осіб підприємців та юридичних осіб

Підпригора І.А., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Категорія правосуб'єктність має загально-правове значення і використовується практично в усіх галузях права. Сутність правосуб'єктності полягає у здатності суб'єкта мати права та обов'язки і вчиняти дії, що мають правові наслідки – це соціально-юридична властивість суб'єкта права. Правосуб'єктність поєднує в собі дві головні риси – правоздатність (наділення правами та обов'язками) і дієздатність (здатність суб'єкта вчиняти адекватні усвідомлені дії, які призводять до правових наслідків) [1].

Норми, які регулюють саме адміністративну процесуальну правосуб'єктність зазначені у статті 48 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [2]. У цій статті через поняття адміністративної процесуальної правосуб'єктності розуміється поєднання адміністративної правоздатності та адміністративної дієздатності у особі – учаснику адміністративного процесу. Під адміністративною правоздатністю розуміється здатність суб'єкта мати права й обов'язки у сфері державного управління, вона виникає з моменту виникнення самого суб'єкта (народження, державної реєстрації), а припиняється – з моменту зникнення суб'єкта (з моменту смерті, ліквідації). Натомість адміністративна дієздатність містить у собі здатність суб'єкта самостійно реалізовувати права та обов'язки у сфері державного управління. Крім того адміністративна дієздатність включає в себе адміністративну відповідальність особи за скоєння адміністративного правопорушення.

Відповідно до законодавства адміністративну процесуальну правосуб'єктність мають а) фізичні особи, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку у спорах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь; б) органи державної влади, інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, їхні посадові і службові особи, підприємства, установи, організації (юридичні особи) [2].

Як видно з переліку осіб, зазначеного вище, в ньому відсутня така категорія осіб, як фізична особа-підприємець. Відповідно до пункту 2 частини 2 ст.55 Господарського кодексу України [3] визначено, що особи-підприємці – це громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці, вони є суб'єктами господарювання.

Слід звернути увагу на те, що в КАС України взагалі чітко не визначені права фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності щодо захисту своїх прав, свобод та інтересів у адміністративному суді. Так, наприклад, у ч.1 ст.2 (завдання адміністративного судочинства), ч.ч.1,3 ст.48 (адміністративна процесуальна правосуб'єктність), ч.2 ст.50 (сторони) КАС України [2] відсутні у переліку такі категорії, як фізична особа-підприємець.

За логікою норм Кодексу адміністративного судочинства України, фізична особа-підприємець може звернутися до адміністративного суду, але лише як громадянин, іноземець або особа без громадянства, а не як суб'єкт господарювання. Однак треба розуміти, що права

та законні інтереси фізичної особи відрізняються від інтересів фізичної особи-підприємця і тому потребують також законодавчого закріплення.

На відміну від підприємців, більш зрозумілим є питання адміністративної процесуальної правосуб'єктності юридичної особи.

Відповідно до ч.3 ст.48 КАС України органи державної влади, інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи, а також підприємства, установи, організації (юридичні особи) завжди наділені одночасно адміністративною процесуальною право- та дієздатністю [4].

Питання адміністративної процесуальної правосуб'єктності юридичної особи слід пов'язувати із загальною адміністративною правосуб'єктністю. Адміністративна правосуб'єктність виникає у юридичної особи з моменту реєстрації згідно із Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців" [8].

Більшість вчених вважають за потрібне розмежування адміністративної правосуб'єктності юридичної особи на загальну, притаманну всім юридичним особам, та в залежності від організаційної форми юридичної особи. [6; 7]. Це пояснюється тим, що існують певні адміністративні права та обов'язки, характерні для всіх без виключення юридичних осіб, але також в залежності від організаційної форми юридичною особи, її цілей та напрямків роботи, змінюється її коло державних органів, з якими юридична особа буде вступати в адміністративно-правові відносини у процесі функціонування, а також предмет такої взаємодії.

Як зазначалось раніше, обсяг адміністративної процесуальної правосуб'єктності тісно взаємопов'язаний із загальною адміністративною правосуб'єктністю [5, 150]. Юридичні особи реалізують свої права та обов'язки у сфері публічної адміністрації, зокрема, у відносинах, пов'язаних з одержанням адміністративних послуг, з державним наглядом і контролем за господарською діяльністю цієї особи тощо. Юридичні особи можуть виступати суб'єктами у різних адміністративних провадженнях (наприклад, реєстраційні, дозвільні провадження), ініціювати адміністративний позов, а також посадових осіб юридичних осіб може бути притягнуто до адміністративної відповідальності за окремі види адміністративних проступків.

Узагальнюючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що загалом питанню адміністративної процесуальної правосуб'єктності приділяється досить багато уваги серед науковців, але, на жаль, зі сторони законодавства можна побачити деякі прогалини, наприклад, узагальнення поняття адміністративної процесуальної правосуб'єктності щодо юридичних осіб, або наприклад як відсутність чіткого законодавчого визначення прав осіб-підприємців на захист своїх прав, свобод та інтересів саме як категорії осіб, які здійснюють господарську діяльність.

Література

1. Качур В.О. До визначення поняття "правосуб'єктність" у теорії права [Електронний ресурс] / В.О. Качур // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. – 2014. – Вип. 197 (3). – С. 24-30. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvnau_prav_2014_197\(3\)_5.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvnau_prav_2014_197(3)_5.pdf).
2. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35. – Ст. 1358.
3. Господарський кодекс України: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
4. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / О.М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О.Н. Панченко, В.Б. Авер'янов [та ін.]; за заг. ред. О.М. Пасенюка. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – Ст. 704.
5. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: навч. посіб. / за заг. ред. Р.О. Куйбіди, В.І. Шишкіна. – К.: Старий світ, 2006. – Ст. 385.
6. Пасичник А.В. Види адміністративної правосуб'єктності юридичних осіб приватного права [Електронний ресурс] // Наукова бібліотека УАБС. – Режим доступу: <http://lib.uabs.edu.ua>.

7. Пасичник А.В. Поняття адміністративної правосуб'єктності юридичних осіб [Електронний ресурс] / А.В. Пасичник // Інституційний репозитарій Української академії банківської справи Національного банку України. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8157/3/Pasichnyk%20A.V.%20Pravosubektnist.pdf>
8. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 31. – Ст. 263.

Поняття і цілі адміністративного стягнення

Попов В.М., студент

Науковий керівник:

Меліхова О.Ю., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Поняття і цілі адміністративного стягнення визначені у ст.23 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Законодавство закріплює, що адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень, як самим правопорушником, так і іншими особами.

Наука адміністративного права виробила й інші визначення адміністративних стягнень. Наприклад, В.В. Іванов під адміністративними стягненнями розуміє один з елементів цілісної системи заходів адміністративного примусу, спрямованої на захист суспільних відносин у сфері державного управління, громадського порядку та громадської безпеки¹. Тобто в своєму визначенні В.В. Іванов робить акцент на об'єктах адміністративно-правового захисту, на які зазіхає адміністративний проступок, вказуючи, що основною метою застосування адміністративного стягнення є захист врегульованих нормами права суспільних відносин [1, 45].

Д.Н. Бахрах визначає адміністративні стягнення як каральні, «штрафні» санкції, пов'язані з позбавленням або обмеженням права, благ. Тобто акцент в даному випадку більше робиться на такий мети застосування адміністративного стягнення, як покарання правопорушника. При цьому Д.Н. Бахрах розглядає кару як «правовий шкоди» залученому до адміністративної відповідальності [2, 37].

Адміністративне стягнення, вважає Д.М. Овсянко, – реакція на вчинення адміністративного правопорушення, міра відповідальності за нього. А Л.В. Коваль не просто охарактеризував адміністративні стягнення як необхідні правові наслідки порушення (невиконання) адміністративних заборон, але і уточнив, що ці наслідки полягатимуть в засудженні поведінки порушника і обмеженні його особистих благ, матеріальних та інших правових інтересів, в чому виражається оцінка вчиненого діяння [3, 87].

А.Б. Агапов розуміє під адміністративними стягненнями передбачені Кодексом про адміністративні правопорушення санкції за вчинення адміністративних проступків. Автор в даному визначенні обмежується адміністративними санкціями, які містяться тільки в Кодексі. Враховуючи той факт, що законодавство України про адміністративну відповідальність є зараз не досить систематизованої галуззю законодавства та адміністративні проступки, а також адміністративні санкції за їх вчинення містяться не тільки в Кодексі України про адміністративні правопорушення, а й в інших нормативно-правових актах, таке визначення не повною мірою відображає реальну дійсність [4, 76].

Різноманітність визначень адміністративного стягнення у юридичній літературі пояснюється тим, що в цих визначеннях робиться акцент на одні або інші особливості, що характеризують дане праве явище. Розглянемо основні з них.

По-перше, адміністративне стягнення – це міра державного примусу, міра адміністративної відповідальності, встановлена законом. Як уже зазначалося, проблема

нашого законодавства про адміністративну відповідальність полягає в тому, що адміністративні стягнення містяться не тільки в Кодексі України про адміністративні правопорушення, а й в інших нормативно-правових актах. Також адміністративні стягнення є не єдиною мірою державного примусу, тому дуже важливо відрізнати адміністративні стягнення від інших заходів державного примусу (наприклад, заходів попередження, запобіжних заходів і т.д.). А також адміністративні стягнення є не єдиною мірою адміністративної відповідальності, тому дуже важливо відрізнати адміністративні стягнення від інших заходів адміністративної відповідальності (наприклад, заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх згідно ст.241 КУпАП).

По-друге, адміністративне стягнення – це міра відповідальності, яка може бути застосована органом адміністративної юрисдикції тільки до особи, визнаної винною у вчиненні адміністративного проступку. У цьому сенсі адміністративне стягнення є правовим наслідком вчинення особою протиправного діяння, що підпадає під ознаки адміністративного проступку.

По-третє, адміністративне стягнення – це міра відповідальності, яка полягає в засудженні поведінки порушника і обмеженні його особистих благ, матеріальних та інших правових інтересів. Тобто будь-яке адміністративне стягнення, є карою, яка призначається за проступки винної особи, і тягне для правопорушника несприятливі юридичні наслідки.

По-четверте, адміністративне стягнення – це міра відповідальності, яка застосовується до правопорушника з метою кари правопорушника, виховання його в дусі поваги законів та попередження нових правопорушень, як з боку, самого правопорушника, так і інших осіб. Кара як мета застосування адміністративного стягнення підтримується не всіма вченими, і законодавство про адміністративну відповідальність в ст.23 КУпАП дану мету не вказує, однак виділення цієї мети дає можливість розмежувати між собою такі заходи адміністративної відповідальності, як адміністративні стягнення та заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх (ст.241 КУпАП).

Виходячи з вище сказаного можна дати визначення адміністративного стягнення. Адміністративне стягнення – це, по-перше, міра відповідальності, встановлена законом, що застосовується до особи, винної у скоєнні адміністративного проступку, і, по-друге, це правові наслідки вчинення адміністративного проступку, які полягають у засудженні поведінки порушника і обмеженні його особистих благ, матеріальних та інших правових інтересів з метою кари правопорушника, виховання його в дусі поваги законів та попередження нових правопорушень, як з боку самого правопорушника, так і інших осіб.

Література

1. Іванов В.В. Матеріально-правові та процесуальні гарантії законності притягнення до адміністративної відповідальності / В.В. Іванов. – Одеса.: Изд. «Астропринт», 2001. – 156 с.
2. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посібник / за заг. ред. А.Т. Комзюка. – Х., 1998. – 80 с.
3. Коваль Л.В. Адміністративне право України: курс лекцій (Загальна частина). / Л.В. Коваль. – К.: Основи, 1994. – 154 с.
4. Петренко О.С. Адміністративні стягнення та санкції як категорії адміністративного права / О.С. Петренко // Вісник ЛьвДУВС. – 2011. – №3. – С. 140-150.
5. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник / В.К. Колпаков. – 2-ге вид., допов. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 752 с.
6. Остапенко О.І. Адміністративне право : навч. посібник / О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. – 536 с.

Участь Уповноваженого з прав людини в адміністративному судочинстві, як законного представника особи

Рибальченко Є.І., студент

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Актуальність теми дослідження обумовлюється тим, що в Україні реалізація адміністративного судочинства зумовило можливість залучення в адміністративну справу різних суб'єктів. Інститут парламентського уповноваженого з прав людини (омбудсман) займає важливе місце у системі гарантій прав і свобод людини, але його здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві не достатньо опрацьована.

На сьогоднішній день участь Уповноваженого з прав людини в адміністративному судочинстві є досить актуальним, воно розглядається багатьма вченими, такими як: О.М. Бандурка, В.М. Бевзенко, Ю.П. Битяк, А.Б. Зеленцов, А.Т. Комзюк, Л.Т. Кривенко, О.В. Марцеляк, О.О. Майданник, Р.С. Мельник, В.Ф. Погорілко, М.М. Тищенко, Н.Ю. Хаманьова, О.Ф. Фрицький та багатьма іншими.

Держава створила різні механізми та способи захисту порушених прав, свобод та інтересів юридичних та фізичних осіб. Найбільш розповсюдженим та дієвим способом все ж є судовий захист. Але далеко не всі мають достатні знання та досвід, щоб самотійно приймати участь в судових засіданнях та виконувати інші процесуальні приписи. Також є випадки коли особа взагалі не здатна самотійно звернутися до суду, оскільки не наділена відповідною процесуальною дієздатністю (наприклад, малолітні чи неповнолітні діти, недієздатні, а також особи, дієздатність яких обмежена, та інші). Саме для таких випадків законодавством передбачена можливість представляти свої інтереси через інших осіб – представників. Громадяни можуть вести свої справи в суді особисто або через представників. Особиста участь у адміністративній справі не перешкоджає тому, щоб одночасно у справі був і представник. Частиною 3 статті 56 Кодексу адміністративного судочинства України передбачено тільки два види представництва в адміністративному суді. Зокрема, воно може ґрунтуватися на законі або на договорі.

23 грудня 1997 р. Президент України підписав прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [1]. Омбудсман, як прийнято іменувати в країнах Європи та світу посадову особу, уповноважену контролювати дотримання прав, свобод та інтересів фізичних осіб, ця особа покликана, згідно зі статтями 55, 101 Конституції України, забезпечувати додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного [2]. Його діяльність спрямована на реалізацію передових ідей у сфері забезпечення прав людини і громадянина, встановлення ділових і конструктивних відносин громадян України з органами державної влади. Це незалежна особа, що виступає своєрідним посередником в адміністративних спорах, здійснює контроль за додержанням прав людини та уповноважена з цією метою проводити розслідування, рекомендувати коригуючі дії та подавати доповіді. Виходячи зі змісту чинного законодавства, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини може брати участь у адміністративному судочинстві. У ст.60 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України визначено що у випадках, встановлених законом, він може звертатися до адміністративного суду з адміністративними позовами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб і брати у цих справах участь. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в адміністративній справі виступає одним із її учасників та належить до групи осіб, які беруть участь у справі з метою захисту прав, свобод та інтересів інших осіб. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, як і інші особи, які беруть участь у справі, має загальні процесуальні права і обов'язки, закріплені ст.49 КАС України [3].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини може особисто або через свого представника звертатися до суду з позовом (заявою), брати участь у розгляді справ за

його позовом (заявою), а також на будь-якій стадії розгляду вступати у справу, провадження в якій відкрито за позовами (заявами) інших осіб, подавати апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення Верховним Судом України, про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, у тому числі у справі, провадження в якій відкрито за позовом (заявою) іншої особи. При цьому Уповноважений Верховної Ради України з прав людини повинен обґрунтувати суду неможливість особи самостійно здійснювати захист своїх інтересів. Невиконання Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини вимог щодо надання зазначеного обґрунтування має наслідком застосування положень, передбачених статтею 108 КАС України. Важливо зазначити, що фізичним особам (людині, громадянину), в силу об'єктивних причин (матеріальне становище, стан здоров'я) складно звернутися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Тому потрібно вносити відповідні зміни до законодавства про Уповноваженого, щоб створити сприятливі умови звернення таких громадян та запровадити систему його представників в кожній області, щоб наблизити до населення парламентський правозахисний орган. Також слід звернути увагу, що у разі звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів осіб, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини не може закінчувати справу примиренням (ч.1 ст.61 КАС України) [3].

Таким чином, громадяни вправі звертатись до Уповноваженого з прав людини із заявами щодо захисту їх прав та інтересів у адміністративному суді. Однак окрім зазначеної заяви громадяни одночасно мають подати Уповноваженому з прав людини документи (оригінали або належним чином засвідчені копії цих документів), які б підтверджували про їх неспроможність самостійно захищати свої інтереси в суді. За відсутності таких документів Уповноважений з прав людини не буде допущений судом до участі у судовому процесі. У кожної особи можуть бути свої обставини, що засвідчують неможливість її самостійного звернення до суду. Тому діючим законодавством не встановлено вичерпного переліку документів, які необхідно надати Уповноваженому з прав людини для здійснення ним захисту інтересів громадян у суді. Особа, яка звертається до Уповноваженого із зазначеного питання, має самостійно визначити та надати саме ті документи, які, на її думку, підтверджують поважність причин неможливості самостійного захисту своїх інтересів у суді.

Після отримання та дослідження таких документів Уповноваженим приймається рішення щодо звернення до суду в інтересах заявника. Рівень результативності діяльності Уповноваженого є тим показником, який зумовлює його існування в системі забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Підвищення рівня цього показника пов'язане з усіма сферами функціонування служби Уповноваженого і тому повинно стати пріоритетним напрямом у процесі розвитку інституту омбудсмена в Україні.

Література

1. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 груд. 1997 р. № 776/97-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=776%2F97-%E2%F0>.
2. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%C2%D0>.
3. Кодекс адміністративного судочинства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2747-15>.
4. Карпачова Н.І. Народний захисник завжди в опозиції до влади / Н.І. Карпачова // Голос України. -1998. – 26 верес. – С. 3-6.
5. Марцеляк О.В. Інститут омбудсмена: теорія і практика: монографія / О.В. Марцеляк. – Х.: ХНУВС, 2004. – 450 с.

Скорочене провадження в адміністративному судочинстві

Саловарова Т.С., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Можливість спрощення судової процедури в обумовлених законом випадках підвищує ефективність правового захисту та дозволяє розвантажити адміністративні суди від розгляду за повною судовою процедурою безспірних за своєю суттю адміністративних справ. Тому у 2010 році КАС було доповнено статтею 183-2 «Скорочене провадження».

Отже, скорочене провадження – це вид провадження в адміністративних судах, що полягає у спрощеній документарній процедурі захисту прав, свобод та інтересів позивача від рішень, дій суб'єктів владних повноважень, вимоги якого ґрунтуються на безспірних документах [1, 346].

Відповідно до ч.1 ст.183-2 КАС, скорочене провадження застосовується в адміністративних справах щодо:

1) оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію;

2) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг;

3) припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців у випадках, передбачених законом, чи відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців;

4) стягнення грошових сум, які ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження;

5) застосування у випадках, передбачених законом, заходів реагування щодо державного нагляду (контролю), дозвільної системи у сфері господарської діяльності, якщо вони можуть бути застосовані виключно за судовим рішенням;

6) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію [2].

Відповідно до цього ми бачимо, що КАС визначено вичерпний перелік справ, які розглядаються у порядку спрощеного провадження.

Суд може розглядати в порядку скороченого провадження адміністративні справи щодо вимог, передбачених пунктами 1-4 частини першої цієї статті, якщо такі вимоги не стосуються прав, свобод, інтересів та обов'язків третіх осіб.

Тобто, якщо до участі в справі залучається третя особа, то в такому випадку про скорочене провадження йтися не може [3].

Про відкриття скороченого провадження суд виносить ухвалу, копія якої разом з копією позовної заяви та доданих до неї документів невідкладно надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення відповідачу.

Відповідач у десятиденний строк з дня одержання такої ухвали та копій документів може подати заперечення проти позову та необхідні документи або заяву про визнання позову.

Суддя розглядає справу в порядку скороченого провадження одноособово, без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі. За результатами розгляду справи у скороченому провадженні суддя, оцінивши повідомлені позивачем, відповідачем обставини, за наявності достатніх підстав приймає законне судові рішення.

Справа повинна бути розглянута у порядку скороченого провадження протягом таких строків:

1) не пізніше наступного дня з дня надходження до суду заяви відповідача про визнання позову;

2) не пізніше трьох днів з дня закінчення строку, передбаченого частиною третьою цієї статті, якщо до суду не було подано заперечення відповідача та за умови, що справа розглядається судом за місцезнаходженням відповідача;

3) не пізніше трьох днів – у разі якщо протягом семи днів з дня закінчення строку, передбаченого частиною третьою цієї статті, до суду не надійшло заперечення відповідача та за умови, що справа не розглядається судом за місцезнаходженням відповідача;

4) не пізніше п'яти днів з дня подання відповідачем заперечення проти позову.

Отже, максимальний строк розгляду справи – 5 днів.

Не допускається розгляд у порядку скороченого провадження адміністративних справ, які належить розглядати колегією суддів, а також адміністративних справ щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Отже, на підставі вищенаведеного можна зробити висновок про те, що процедура скороченого провадження суттєво полегшує роботу суду, дозволяючи розглянути справу ефективно, у короткі строки.

Література

1. Пасенюк О.М. Адміністративне судочинство України: підручник / О.М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О.Н. Панченко, В.Б. Авер'янов [та ін.] за заг. ред. О.М. Пасенюка. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 672 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року № 2747-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/page7>
3. Кучерявий О.П. Скорочене провадження по КАСУ [Електронний ресурс] / О.П. Кучерявий. – Режим доступу: <http://ukr-advokat.org.ua>

Адміністративне затримання як захід забезпечення адміністративного провадження

Сіда Т.С., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Заходи забезпечення адміністративних проваджень мають важливе значення для практичної діяльності органів та посадових осіб у сфері адміністративних проваджень. Серед вчених, предметом дослідження яких є заходи забезпечення адміністративного провадження, виділяють: Гавриленка І.П., Гончарука С.Т., Єропкина М.І., Калайнова Д.П., Коломоєць Т.О. та ін.

Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення допускаються у випадках, прямо передбачених законами України, з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов по справах про адміністративні правопорушення [1].

У ст.260 КУпАП зазначено такі заходи: адміністративне затримання особи, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів, у тому числі посвідчення водія, тимчасове затримання транспортного засобу, відсторонення водіїв від керування транспортними засобами, річковими і маломерними суднами та огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції [1].

Розглядаючи окремо адміністративне затримання, можна помітити, що на сьогодні законодавчо не закріплене поняття адміністративного затримання. Однак існують деякі

підходи до тлумачення цього поняття серед науковців. Так, наприклад, О.М. Бадрах вважає, що під адміністративним затриманням слід розуміти затримання, не пов'язане з адміністративним правопорушенням [2, 175]. Однак, на нашу думку, найповніше це поняття визначає Д.М. Бахрах, а саме як короткочасне обмеження свободи, котре починається з моменту доставлення затриманого в чергову частину [2, 174].

Адміністративне затримання характеризується певними особливостями. Про адміністративне затримання складається протокол. Протокол підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмовлення затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це.

Про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі, а на її прохання також власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган [1].

Щодо органів, якими провадиться адміністративне затримання, слід виділити: органи внутрішніх справ, органи прикордонної служби, старша у місці розташування охоронюваного об'єкта посадова особа воєнізованої охорони, посадові особи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, органи Служби безпеки України, посадові особи органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, посадові особи, уповноважені на те центральним органом виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб [3].

Важливу увагу в дослідженні адміністративного затримання слід приділити його строкам. Існує декілька підходів до класифікації строків. На нашу думку, найбільш вдалою є поділ на загальні та спеціальні запропонований І.В. Пановою [4, 54]. Що ж до законодавчого закріплення строків, то ч.1 ст.263 КУпАП встановлює, що адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більш як три години.

Також слід зазначити осіб, які можуть бути піддані адміністративному затриманню. Так оскільки норми чинного КУпАП не встановлюють жодних обмежень, отже, цьому виду заходів забезпечення провадження можуть бути піддані будь-які особи.

Виходячи з вищенаведеного слід визначити, що адміністративне затримання є надзвичайно поширеним заходом забезпечення провадження, яке потребує значного удосконалення на законодавчому рівні.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. №8073-X // Відомості Верховної Ради України. – 1984. – № 5. – Ст. 1122.
2. Половніков В.В. Підстави адміністративного затримання та терміни тримання осіб Державною прикордонною службою України / В.В. Половніков // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2005. – № 31. – С. 173-180.
3. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 354 с.
4. Беницький О.М. Адміністративне затримання фізичної особи: особливості видової класифікації / О.М. Беницький, С.С. Роговенко // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 53-57.

Адміністративно-правове регулювання в сфері науки і науково-технічної діяльності

*Сокол Т.І., студентка
Науковий керівник:
Меліхова О.Ю., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Актуальність теми адміністративно-правового регулювання в сфері науки і науково-технічної діяльності обумовлена тим, що розвиток науки техніки є визначальним фактором прогресу суспільства.

Багато питань адміністративно-правового регулювання, як і раніше вивчені не достатньо.

Адміністративно-правове регулювання дозволяє глибше пізнати юридичну частину політичної надбудови, розкрити органічну єдність всіх правових явищ і одночасно визначити місце кожного з них у системі юридичного впливу.

Крім того, адміністративно-правове регулювання дає можливість зосередити увагу на таких правових явищах, які за звичайних умов стану науки знаходяться як би в тіні усталених понять, іноді виконують роль допоміжних, додаткових факторів.

Правове регулювання – це вимога держави, необхідне для упорядкування суспільного життя. Тому дані вимоги повинні бути соціально обумовлені, системно організовані і практично реалізовані. Правове регулювання в різних сферах суспільного життя має свою специфіку, що слід враховувати при її аналізі та оцінці. Свою особливість несе і правове регулювання в сфері адміністративного права.

Під правовим регулюванням розуміється процес впливу держави на суспільні відносини за допомогою юридичних норм права.

Управління в сфері науки і науково-технічної діяльності здійснюється на основі Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також Положення про Міністерство освіти і науки України [1].

Згідно з Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження [1].

Науково-технічна діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Її основними формами є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання [1; 2].

Згідно ст. 4 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»

Суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності є: наукові працівники, науково-педагогічні працівники та інші вчені, а також наукові установи, університети, академії, інститути, інші юридичні особи державної та інших форм власності, що мають відповідні наукові підрозділи, громадські 6 організації у науковій і науково-технічній діяльності [1].

Національна академія наук України – вища наукова організація України, яка організує і здійснює фундаментальні та прикладні дослідження з найважливіших проблем природничих, технічних і гуманітарних наук, а також координує здійснення фундаментальних досліджень в наукових установах та організаціях незалежно від форм власності [1].

Вчений є основним суб'єктом наукової і науково-технічної діяльності.

Об'єктом управління у цій сфері є наукова і науково-технічна діяльність, а також заклади науки та інші наукові, а також освітні установи, щодо яких держава в особі органів виконавчої влади приймає певні регулюючі рішення [1; 2].

Управління в сфері науки і науково-технічної діяльності здійснює Кабінет Міністрів України, який формує та реалізує державну політику в цій сфері, обговорює питання підвищення рівня наукових розробок, приймає постанови з питань науки і нових технологій. Цей орган подає Верховній Раді України пропозиції щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та їх матеріально-технічного забезпечення, забезпечує реалізацію загальнодержавних науково-технічних програм, затверджує державні міжвідомчі науково-технічні програми відповідно до визначених Верховною Радою України пріоритетних напрямів розвитку науки і технологій.

Наука та науково-технічна діяльність розглядається як одна з форм суспільної свідомості, оскільки вона виробляє уявлення про явища і закони реального світу, які оформлені у вигляді емпіричного і теоретичного знання. Це дані про предмети

навколишнього світу, суспільні процеси, явища, події, про закони і принципи вивчення об'єктів, про форми та способи їх пізнання.

Література

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України (в редакції від 17.05.2015р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1977-12/page>
2. Про вищу освіту: Закон України (в редакції від 01.05.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Яцків Я. Розвиток науки в Україні в контексті української національної ідеї / Я. Яцків, С. Бублик, Ю. Канигін // Універсум. – 2002. – № 7-8. – С. 39-43.

Порівняльна характеристика закону України «Про міліцію» та нового закону України «Про національну поліцію»

Товстик П.О., студент

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

В сучасних умовах реформування правоохоронних органів в Україні актуалізуються проблемні питання становлення та розвитку механізму захисту прав і свобод людини та громадянина, підтримання правопорядку у громадянському суспільстві. Належний захист відіграє провідну роль, оскільки є важливим та обов'язковим елементом державного і суспільного розвитку, виступає основою для формування демократичної правової держави та громадянського суспільства. Тому розбудова правової держави є неможливою без створення гарантій захисту прав людини, без забезпечення механізму функціонування такого органу виконавчої влади, яким є міліція. Отже, нещодавнє запровадження національної поліції актуалізує дослідження законів України, що визначають правові засади організації та діяльності вищезазначених органів.

Слід зауважити, що на сьогодні рівень суспільної довіри до міліції є критично низьким, що дозволяє говорити про кризу її легітимності. В оцінках роботи міліції переважають негативні відгуки. Виходячи з цього, нагальним є реформа правоохоронних органів в Україні, яка вже давно назріла.

Зasadничою для запропонованої реформи в обох законопроектах стала Концепція реформування кримінальної юстиції України від 8 квітня 2008 року, яка передбачає перетворення МВС у «цивільний орган європейського зразка» та створення в системі Міністерства внутрішніх справ окремого органу – Національної поліції.

Безумовно, що порівняльна характеристика Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р. [1] та нового Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. [2], що набирає чинності 07.11.2015 р., надасть змогу всебічно дослідити окремі теоретичні аспекти організації й діяльності правоохоронних органів.

Слід зауважити, що із прийняттям нового Закону України «Про національну поліцію» від 2 липня 2015 року значно посилюється роль правоохоронних органів, що, безумовно, стає суттєвим кроком на шляху до розвитку поліції в цілому та статусу й соціального забезпечення поліцейських, а отже створення демократичної, соціальної, правової держави.

Важливою новелою нового Закону є принципова зміна розуміння місця та ролі поліції у відносинах «поліція – особа (суспільство)». Завдання поліції побудоване на загальному концепті надання послуг державою населенню та сформульоване в ст.2 Закону – як «надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги» [2].

Таке розуміння відповідає розумінню поліції як цивільної організації та сприятиме досягненню мети реформи – перетворити систему державного примусу (міліцію) на сервісну службу (поліцію).

Крім того, новий Закон демонструє вужчий, суто функціональний підхід у визначеннях Національної поліції та її структури. Він передбачає створення Національної поліції як центрального органу виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Також пропонується нова структура поліції з ліквідацією Управлінь внутрішніх справ в областях та районах.

В цілому, новий Закон орієнтований переважно на здійснення кадрової реформи, що передбачає скорочення штату працівників міліції, якісну зміну кадрового складу завдяки кращому фінансовому та соціальному забезпеченню працівників поліції. Багато положень присвячено правовому та соціальному захисту, пенсійному забезпеченню працівників Національної поліції. Це, зокрема, питання забезпечення осіб рядового і начальницького складу Національної поліції житлом, можливість надання одноразових грошових допомог, соціальні гарантії і права членів сімей осіб рядового і начальницького складу Національної поліції, а також пенсійне забезпечення осіб рядового і начальницького складу Національної поліції та питання вихідної допомоги при звільненні. Безперечно, прогресивними моментами є створення Поліцейської комісії при Національній поліції (ст.51), в якій 3/5 членів – правозахисники та інші цивільні особи, а також призначення на посади в поліції через конкурс [2]. Крім цього, позитивно має вплинути на діяльність поліції використання в її повсякденній роботі досягнень науки та техніки, сучасних технологій та інформаційних систем тощо.

Принагідно варто наголосити, що найбільшим нововведенням Закону стає зміна системи (структури) органів міліції. Для аргументації цієї тези варто зауважити, систему (структуру) органів міліції Закон України «Про Національну поліцію» змінює мінімально. Зокрема, передбачено функціонування кримінальної поліції; поліції громадської безпеки; транспортної поліції; дорожньої поліції; поліції охорони; судової поліції. Так, для порівняння, структура міліції, закріплена у чинному законі України «Про міліцію» [1], складається з кримінальної міліції; міліції громадської безпеки; транспортної міліції; державної автомобільної інспекції; міліції охорони; судової міліції; спеціальної міліції; внутрішньої безпеки. Тобто структурні зміни обмежуються виключенням із загальної системи органів спеціальної міліції та внутрішньої безпеки.

В цілому, запроваджено чимало позитивних нововведень в напрямку реформування правоохоронної системи. Однак існують певні недоліки та неточності, які потребують свого вирішення та вдосконалення.

Таким чином, запровадження національної поліції на шляху реформування правоохоронної системи є важливим кроком в побудові європейської моделі поліції. Формування в Україні правової держави та громадянського суспільства безпосередньо пов'язано з проблемою створення належного механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Правоохоронні органи в цьому аспекті виступають гарантом в забезпеченні таких прав, тому потребують реформування з метою створення сильного та дієвого механізму правового захисту.

Україна в сучасних умовах може забезпечити реформування правоохоронної системи лише за умови внутрішньої та зовнішньої матеріально-технічної підтримки. Однак для цього має бути підготовлений та внесений цілий комплекс прозорих науково-вироблених та науково-обґрунтованих реформ не лише у поліцейській сфері, але й у цілій правоохоронній системі, у адміністративній, податковій, соціальній сферах тощо.

Література

1. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 року № 565-12 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-19 // Відомості

**Видалення із залу судового засідання як захід процесуального примусу
в адміністративному судочинстві**

Ульяненко С.С., студент

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

За законодавством України, адміністративні суди розглядають справи у судовому засіданні за участю осіб, які беруть участь у справі та інших учасників процесу. Відповідно до цього, чинним Кодексом адміністративного судочинства України (далі КАСУ), на осіб присутніх у залі судового засідання покладаються певні обов'язки, невиконання яких тягне за собою певні негативні наслідки для них. І такими наслідками є заходи процесуального примусу, які законодавець передбачив розділом VI КАСУ.

Юридичний аналіз та встановлення сутності заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві знайшли своє відображення у працях таких вчених як: В. Авер'янова, М. Бандурки, В. Бойцова, А. Комзюка, О. Кузьменка, Р. Мельника, О. Панченка, В. Стефанюка, М. Тищенко.

Як вже попередньо зазначалося, особи, які не виконують обов'язків покладених на них у судовому засіданні, або, які своїми діями (бездіяльністю) перешкоджають ефективному розгляду і вирішенню адміністративних справ, піддаються заходам процесуального примусу, які застосовуються до них судом.

Аналіз норм чинного на сьогодні КАСУ, зокрема ст.269 дає нам можливість виокремити такі види заходів процесуального примусу:

- 1) попередження;
- 2) видалення із залу судового засідання;
- 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;
- 4) привід [1].

В даній роботі увага буде приділена такому заходу процесуального примусу, як видалення із залу судового засідання. Він застосовується за порушення порядку під час судового засідання або невиконання розпоряджень головуєчого. І тут варто зауважити на тому, що він тісно пов'язаний з першим заходом – попередженням, бо як впливає з ч.1 ст.270 КАСУ, видалення із залу судового засідання може застосовуватися у разі повторного вчинення протиправних дій. Отже, з цього можна зробити висновок, що для застосування цього заходу процесуального примусу, повинно передувати спочатку попередження.

Загалом, видалення із залу судового засідання можна визначити як позбавлення учасника процесу чи іншої особи, яка присутня у залі судового засідання, права бути присутньою на цьому судовому засіданні [2, 349].

У Кодексі адміністративного судочинства України містяться положення ч.2 ст.141, які говорять нам про те, що свідки, які ще не дали показань, не можуть перебувати у залі судового засідання під час судового розгляду та ч.4 ст.142, у якій наголошується, що у виняткових випадках, коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин справи, на час допиту осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, із зали судового засідання за ухвалою суду може бути видалена та чи інша особа, яка бере участь у справі. Помилковим є твердження тих осіб, які поєднують таке видалення із поняттям видалення із зали судового засідання як заходу процесуального примусу. Жодним чином так вважати не можна, оскільки суд вчиняє такі дії для з'ясування повних, всебічних та об'єктивних обставин справи. Як приклад цього, можна навести випадок, коли у ході розгляду адміністративної справи виникає потреба звільнити зал судового засідання задля проведення закритого судового засідання, на якому можуть бути присутні лише особи, які беруть участь у справі, з метою нерозголошення державної чи іншої таємниці, що охороняється законом, а також в

інших передбачених законом випадках [2, 350].

Специфіка застосування такого заходу процесуального примусу, має свої характерні особливості, які в першу чергу стосуються суб'єктного складу, тобто тих осіб до яких вони застосовуються. Так, наприклад, якщо видалення із зали судового засідання застосовується до однієї із сторін, то необхідно застосовувати наслідки, що визначені частиною п'ятою статті 128 КАСУ стосовно залишення стороною залу судового засідання без поважних причин [3, 691].

Проте, також не можна залишити поза увагою і видалення із залу судового засідання перекладача, оскільки це має свої характерні особливості. Варто зауважити на тому, що видалення саме цього учасника, створює негативні наслідки не лише для нього, а й для сторони на боці якої він виступає перекладачем. Бо внаслідок такого видалення відповідна сторона фактично втрачає можливість розуміти хід судового засідання, захищати свої інтереси і все це передусім веде до порушення низки принципів адміністративного судочинства, що в свою чергу може тягнути за собою винесення незаконного рішення. Тому особливість видалення перекладача полягає у тому, що суд відповідно до ч.2 ст.270 КАСУ, у разі повторного вчинення перекладачем дій, визначених у частині першій цієї статті, оголошує перерву і надає час для заміни перекладача.

На даний час законодавчо не врегульованим залишається питання часу на який може бути видалена особа. Але як свідчить судова практика, видалення може відбуватися як на час певного засідання, так і на весь час розгляду справи адміністративним судом.

Якщо ж звертатися до самого порядку застосування видалення як заходу процесуального примусу, то можна сказати, що про видалення особи із зали судового засідання суд постановляє ухвалу (зазвичай в усній формі). Таку ухвалу не може бути оскаржено окремо, але заперечення проти неї можуть бути включені до скарги на судові рішення, ухвалені за результатами розгляду справи. Особа зобов'язана негайно виконати ухвалу і покинути залу судового засідання. Якщо вона не виконує добровільно ухвалу, тоді її виводить із зали судовий розпорядник [3, 691].

Тож підсумовуючи вищевикладене, можна встановити, що видалення із залу судового засідання є крайнім заходом процесуального примусу, який застосовується адміністративним судом з метою припинення протиправної поведінки особи та забезпечення належних умов для розгляду справи в судовому засіданні.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
2. Кузьменко В.А. Видалення як захід процесуального примусу в адміністративному судочинстві / В.А. Кузьменко // Університетські наукові записки. – 2013. – № 4. – С. 348-359.
3. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / О.М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О.Н. Панченко, В.Б. Авер'янов [та ін.]; за заг. ред. О.М. Пасенюка. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 704 с.

Правовий режим оподаткування особливо цінних земель України

Фартушина А.Б., слухач магістратури

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

З першого січня 2015 р. до місцевих податків належать податок на майно та єдиний податок. Податок на майно складається, зокрема, з плати за землю.

Закон України від 28.12.2014 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо податкової реформи» [1] змінив порядок

оподаткування земельних ділянок. Плата за землю, як складова податку на майно, включена до переліку місцевих податків.

Особливістю є те, що місцеві податки встановлюються рішеннями сільських, селищних та міських рад. При цьому плата за землю, є обов'язковою для встановлення місцевими радами.

У рішеннях про встановлення місцевих податків та зборів обов'язково має визначатись об'єкт оподаткування, платник, розмір ставки, податковий період, пільги та інші обов'язкові елементи, визначені статтею 7 Податкового кодексу з дотриманням встановлених для відповідного місцевого податку чи збору критеріїв. Копія рішення про встановлення місцевих податків та зборів в десятиденний строк з дня його оприлюднення надсилається до відповідного контролюючого органу [2].

Водночас відповідний орган місцевого самоврядування в обов'язковому порядку має офіційно оприлюднити таке рішення до 15 липня року, що передує бюджетному періоду, в якому планується застосування відповідних місцевих податків та зборів або змін. В іншому разі норми таких рішень застосовуються не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим [2].

Відповідно до статті 269 Податкового кодексу України [3] платниками податку є:

- власники земельних ділянок, земельних часток (паїв);
- землекористувачі.

Під «власниками земельних ділянок» слід розуміти осіб, яким земельні ділянки належать на праві приватної власності, оскільки відповідно до ст.15 Податкового кодексу України платниками податків є саме фізичні особи, юридичні особи та відокремлені підрозділи, які мають об'єкти оподаткування або провадять діяльність, що є об'єктом оподаткування згідно з цим Кодексом або податковими законами. Виходячи з цього, не повинні сплачувати земельний податок територіальні громади, іноземні держави.

Варто враховувати той факт, що у власності громадян, можуть перебувати особливо цінні землі це впливає з ч.3 ст.150 Земельного кодексу України. Виходячи з ст.150 Земельного кодексу України до особливо цінних земель відносяться:

а) у складі земель сільськогосподарського призначення: чорноземи нееродовані несолонцюваті на лесових породах; лучно-чорноземні незасолені несолонцюваті суглинкові ґрунти; темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені на лесах і глеюваті; бурі гірсько-лісові та дерново-буроземні глибокі і середньо глибокі ґрунти; дерново-підзолисті суглинкові ґрунти; коричневі ґрунти Південного узбережжя Криму, дернові глибокі ґрунти Закарпаття;

б) торфовища з глибиною залягання торфу більше одного метра і осушені незалежно від глибини;

в) землі, надані в постійне користування НВАО «Масандра» та підприємствам, що входять до його складу; землі дослідних полів науково-дослідних установ і навчальних закладів;

г) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, землі історико-культурного призначення.

Таким чином можемо зробити висновок, що громадяни України повинні сплачувати земельний податок відповідно до чинного законодавства

Об'єктами плати за землю відповідно до статті 270 Податкового кодексу України є: земельні ділянки, земельні частки (паї).

Відповідно до ч.1 ст.79 Земельного кодексу України, земельною ділянкою, слід розуміти частину «земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами» [4].

Межі земельної ділянки фіксуються у землевлпорядній документації, тобто в кадастровому плані земельної ділянки та виносяться на місцевість на підставі технічної документації щодо встановлення меж земельної ділянки. Місце знаходження земельної ділянки фіксується прив'язкою її меж і крайніх точок до мережі координат. Право на земельну частку посвідчується сертифікатом.

Згідно до Податкового кодексу, землекористувачі стають платниками земельного податку у разі набуття власності на будівлі. У цьому випадку земельний податок за земельні ділянки, на яких розташовані ці будівлі, сплачується на загальних підставах з дати державної реєстрації права власності на земельну ділянку [6]. Підставою для нарахування орендної плати за земельну ділянку є договір оренди такої земельної ділянки. Ставка податку за земельні ділянки, які отримали нормативну грошову оцінку, становить не більше 3% їх нормативної грошової оцінки, а для сільськогосподарських угідь – не більше 1% від їх нормативної грошової оцінки (п.274.1 ст.274 Податкового Кодексу України).

Ставка податку за земельні ділянки, які перебувають у постійному користуванні господарських суб'єктів (крім державної та комунальної форм власності), становить не більше 12% їх нормативної грошової оцінки [5].

Ставка земельного податку за земельні ділянки за межами населених пунктів, які не отримали нормативну грошову оцінку, становить не більше 5% від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по області.

Рішення місцевих рад про нормативну грошову оцінку земельних ділянок в межах населених пунктів, мають бути офіційно опубліковані до 15 липня року, що передуює бюджетному періоду, в якому будуть застосовані ставки. В іншому випадку норми цих рішень застосовуються не раніше початку бюджетного періоду, наступного за плановим періодом [6].

Література

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 7-8, № 9. – Ст. 55.
2. Офіційний веб-сайт платників податків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apru.org.ua/news/4c5b784b-9fd9-11e4-ade7-000c2980472e/>
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – №13-14, №15-16, №17. – Ст. 112.
4. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27
5. Земельный налог в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.buhoblik.org.ua/nalogi/za-zemlyu/850-zemelnyj-nalog.html>
6. Податкова система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://knowledge.allbest.ru/finance/2c0a65625b2bd78b5c53a89421306c36_0.html

Поняття нововиявлених обставин та підстави для перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами у адміністративному судочинстві

Шемет Х.Є., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Важливою гарантією захисту прав і свобод людини у сфері адміністративного судочинства є право на перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, що є однією з найважливіших гарантій справедливого здійснення правосуддя і дотримання законності в адміністративному судочинстві.

Дослідження теоретичних засад поняття нововиявлених обставин як підстави перегляду судового рішення має важливе значення для подальшого розвитку адміністративного судочинства

Метою дослідження є аналіз поняття нововиявлених обставин в адміністративному судочинстві та підстав для розгляду та вирішення адміністративних справ, що переглядаються у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Зазначені питання були в колі інтересів таких науковців, як: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В.М. Бевзенко, С.В. Боднар, О.О. Буцьких, І.П. Голосніченко, В.Ф. Демський, О.В. Кузьменко, Т.О. Коломоець, А.Т. Комзюк, С.В. Ківалов, І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда, Р.С. Мельник, Т.П.Мінка, Ю.С. Педько, В.Г. Перпелюк, А.О. Селіванов, О.В. Скочиляс-Павлів, В.С. Стефанюк, М.М. Тищенко, В.І. Шишкін та ін.

В адміністративному судочинстві перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами є особливим видом провадження. На відміну від перегляду судового рішення в порядку апеляційного та касаційного оскарження, підставою такого перегляду не є недоліки розгляду справи судом, а те, що на час ухвалення рішення суд не мав можливості врахувати істотну обставину, яка могла суттєво вплинути на вирішення справи, оскільки учасники судового розгляду не знали про неї та, відповідно, не могли надати суду дані про неї. Тобто перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами має на меті не усунення судових помилок, а лише перегляд уже розглянутої справи з урахуванням обставини, про існування якої стало відомо після ухвалення судового рішення [1].

Нововиявлені обставини за своєю юридичною суттю є фактичними даними, що в установленому порядку спростовують факти, які було покладено в основу судового рішення, та породжують процесуальні наслідки, впливають на законність і обґрунтованість ухваленого без їх врахування судового рішення [2, 144]. Ці обставини повинні бути належним чином підтверджені письмовими доказами, показаннями свідків, нотаріальною формою певних документів тощо.

Необхідними та загальними ознаками нововиявлених обставин є:

- існування цих обставин під час розгляду та вирішення справи і ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява;

- на час розгляду справи ці обставини об'єктивно не могли бути відомі ні заявникові, ні суду;

- істотність цих обставин для розгляду справи (тобто коли врахування цих обставин судом мало б наслідком прийняття іншого судового рішення, ніж те, яке було прийняте) [3].

Не вважаються нововиявленими нові обставини, які виявлені після ухвалення судом рішення, а також зміна правової позиції суду в інших подібних справах. Не можуть вважатися нововиявленими ті обставини, що встановлюються на підставі доказів, які не були своєчасно подані сторонами чи іншими особами, які беруть участь у справі. Обставини, що виникли чи змінилися після ухвалення судом рішення, а також обставини, на які посилався учасник судового процесу у своїх поясненнях, касаційній скарзі, або які могли бути встановлені в разі виконання судом вимог процесуального закону, теж не можуть визнаватися нововиявленими. Не є нововиявленими обставинами офіційні тлумачення Конституційного Суду України.

Отже, нововиявлені обставини – це юридичні факти справи, які мають істотне значення для вирішення справи по суті, існували в період первинного провадження і ухвалення судового акту, але не були і не могли бути відомі ні сторонам, ні третім особам, їхнім представникам, іншим учасникам адміністративного процесу, ні суду, за умов виконання ними всіх вимог закону для об'єктивного повного і всебічного розгляду справи та ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення [4].

Відповідно до ч.2 ст.245 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є [5]:

- 1) Істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи.

За змістом підстава для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, встановлена п.1 ч.2 ст.245 КАС України, є найширшою. Тому переважна більшість справ, що надходять на розгляд судів для перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами, переглядається саме з цієї підстави.

Істотність обставини означає те, що в разі, коли б суд мав можливість урахувати цю обставину при вирішенні справи, то це тією чи іншою мірою вплинуло б на результат її вирішення. Ознаку «не були і не могли бути відомі особі» потрібно розглядати як сукупність двох необхідних умов. Тобто для визнання обставини нововиявленою недостатньо, щоб

особа просто не знала про наявність певної істотної обставини, а потрібно, щоб вона і не могла знати про неї. Якщо вона все-таки могла знати про певну обставину за умови добросовісного ставлення до справи, тоді така підстава для перегляду судового акту відсутня [7, 643].

2) Встановлення вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення.

Завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний переклад, завідомо неправильний висновок експерта можуть стати підставами для перегляду справи за нововиявленими обставинами лише в тому разі, якщо такі неправомірні дії учасників судового процесу встановлені вироком суду, що набрав законної сили. Тобто неправомірність їхніх дій при розгляді справи, щодо якої подано заяву про перегляд за нововиявленими обставинами, повинна бути предметом самостійного розгляду у кримінальному судочинстві і злочинність їхніх дій повинна бути доведена у судовому засіданні та підтверджена вироком суду.

До винесення остаточного вироку у справі щодо винних дій зазначених осіб і набрання ним законної сили підстави про перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами відсутні.

Фальшивість даних документів або речових доказів може бути підставою для перегляду справи у зв'язку з нововиявленими обставинами лише в тому випадку, якщо ці докази і документи були взяті судом до уваги і стали основою для ухвалення ним певного рішення. Тобто якщо сфальсифікованим було визнано документ або доказ, який хоч і було подано до суду у справі, але він безпосередньо не потягнув за собою ухвалення судом певного рішення або, наприклад, був визнаний судом неналежним чи недопустимим, то в разі визнання його сфальсифікованим немає підстав для перегляду рішення.

Щодо фактів, які встановлені вироком суду у кримінальній справі, який був постановлений до ухвалення судового рішення в адміністративній справі, що переглядається у зв'язку з нововиявленими обставинами, то суд, встановивши їх істотність для правильного вирішення справи, повинен з'ясувати, чи могли ці факти при добросовісному ставленні до адміністративної справи бути відомі заявнику або суду при виконанні ним вимог процесуального закону щодо всебічного і повного дослідження обставин справи.

Слід зазначити, що Верховний Суд України у постанові Пленуму від 27 лютого 1981 року № 1 «Про практику перегляду судами у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили» зазначив, що у випадках, коли відносно особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, провадження у кримінальній справі в силу закону не може бути закінчене постановленням вироку, на підтвердження наявності вказаних обставин суд може врахувати постанову слідчих органів за результатами розслідування, проведеного в порядку кримінального судочинства, якщо вона винесена в суворій відповідності із законом. Будь-які інші акти, наприклад постанови прокурора, слідчого, органу дізнання, не створюють підстав для перегляду справи за нововиявленими обставинами [4].

3) Встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення.

Слід зауважити, що ця підстава підлягає застосуванню лише в тому випадку, якщо злочин був скоєний суддею безпосередньо при вирішенні справи, в іншому випадку зазначена підстава застосуванню не підлягає.

4) Скасування судового рішення, яке стало підставою для прийняття постанови чи постановлення ухвали, що належить переглянути.

Вирішуючи питання про скасування судового рішення з підстав, визначених п.4 ч.2 ст.245 КАС України, суд повинен виходити з преюдиційного зв'язку судових рішень. Разом із тим слід мати на увазі, що скасування судового рішення може бути визнано

нововиявленою обставиною лише у тому випадку, коли суд обґрунтував судові рішення, що переглядається, скасованим судовим рішенням (актом) чи виходив із вказаного акту, не посилаючись прямо на нього, і якщо вже прийнято новий акт, протилежний за змістом скасованому, або коли саме скасування акту означає протилежне вирішення питання [6].

5) Встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акту чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано.

До нововиявлених обставин належить прийняття Конституційним Судом України рішення про визнання законів та інших нормативно-правових актів, зазначених у п.1 ст.13 Закону України «Про Конституційний Суд України», такими, що не відповідають Конституції України. Тобто не може вважатися нововиявленою обставиною висновок Конституційного Суду України про офіційне тлумачення положень Конституції України та законів України.

Крім того, розглядаючи заяви про перегляд судових рішень у порядку п.5 ч.2 ст.245 КАС України, необхідно враховувати, що рішення Конституційного Суду України завжди офіційно оприлюднюються і знаходяться у вільному доступі у мережі Інтернет. Тому якщо рішення Конституційного Суду України на момент вирішення адміністративної справи об'єктивно існувало, то воно не може вважатися нововиявленими обставинами з тих підстав, що заявник про нього не знав.

Слід звернути увагу, що не може бути підставою для перегляду справи за нововиявленими обставинами зміна законодавства. Так, відповідно до ч.3 ст.245 КАС України суд не переглядає судових рішень за нововиявленими обставинами в разі прийняття нових законів та інших нормативно-правових актів, що скасовують закони та інші нормативно-правові акти, які діяли на час розгляду конкретної адміністративної справи, причому тільки у випадках, коли вони, тобто скасовані закони та інші нормативно-правові акти, пом'якшують або скасовують відповідальність фізичної особи [5].

Отже, скасування чи зміна нормативного акту, на якому ґрунтувалося судове рішення, може вважатися нововиявленою обставиною лише за умови, якщо в акті, яким скасовано чи змінено попередній, зазначено про надання йому зворотної сили або пом'якшено чи скасовано відповідальність фізичної особи. Не може вважатися нововиявленою обставиною висновок Конституційного Суду України про офіційне тлумачення положень Конституції України та законів України.

Таким чином, підстави для перегляду судового рішення поділяються на загальні та спеціальні. Загальною підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є постановлення ухвали адміністративним судом, яка набрала законної сили (наприклад, про закриття провадження у справі, про залишення заяви без розгляду), або ухвалення постанови, якою задоволено або не задоволено позовні вимоги.

Спеціальними підставами для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами є: 1) юридичні факти, тобто істотні для справи обставини, які не були відомі заявникові та суду на час розгляду справи і які впливають на законність та об'єктивність судового рішення (п.1 ч.2 ст.245 КАС України); 2) юридичні факти, які законодавець прирівняв до нововиявлених обставин згідно з п.2-5 ч.2 ст.245 та ч.3 ст.245 КАС України) [4]. Нововиявлені обставини відрізняються від нових обставин, обставин, що змінилися, та нових доказів за часовими ознаками, предметом доказування та істотністю впливу на судове рішення.

Література

1. Практика перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами в порядку цивільного судочинства: узагальнення Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/478338dcf9710ebbc22577af004276c8>

2. Буцьких О.О. Нововиявлені обставини як підстава перегляду судових рішень в адміністративному судочинстві / О.О. Буцьких // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 142-145.
3. Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 р. № 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0017600-11>
4. Про узагальнення судової практики розгляду адміністративними судами заяв про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 22.05.2015 р. № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-15>
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-36, № 37. – Ст.446.
6. Про практику перегляду судами у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.1981 р. № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-81>
7. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / Темкіжев І.Х та ін.; за заг. ред. І.Х. Темкіжева; Вищий адміністративний суд України. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 718 с.

Проблема вчинення реєстраційних дій на підставі підроблених документів у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців

Шумейко І.П., слухач магістратури

Науковий керівник:

Ганзенко О.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Реєстраційні послуги є особливим видом адміністративних послуг, правовим наслідком яких є включення до офіційної бази даних певної інформації, щодо якої діятиме презумпція її достовірності для третіх осіб. Правовстановлююче значення має і державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, яка визначається Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» як засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені цим Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру [1]. В статті 18 цього Закону міститься норма, яка встановлює презумпцію достовірності відомостей реєстру для третіх осіб, крім випадків, коли третя особа знала або могла знати про те, що такі відомості є недостовірними; презумпцію незнання третьою особою відомостей, які мають бути внесені до Єдиного державного реєстру, якщо вони не були до нього внесені.

Вказані положення, які надають відомостям реєстру характер достовірних, якщо не буде встановлено інше, вимагають відповідних механізмів, що повинні перешкоджати внесенню до реєстру об'єктивно недостовірних відомостей. Йдеться, в тому числі, і про унеможливлення використання підроблених документів при вчиненні реєстраційних дій. Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, визнано державою суспільно-небезпечним діянням, про що свідчить включення його до диспозиції ст.205-1 КК України [2]. Відтак в законодавстві про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців слід усунути такі положення, які дозволяють зловмисникам подавати державному реєстраторові підроблені документи.

Так, сумнівним законодавчим рішенням є окремі положення Закону України від 21.04.2011 р. № 3263-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

спрощення процедури започаткування підприємництва» [3]. А саме, цим законом було дозволено подавати державному реєстратору ксерокопії, а не оригінали, документів: рішення уповноваженого органу управління юридичної особи про зміну керівника та / або розпорядчого документа про його призначення (ч.2 ст.19 Закону про реєстрацію); рішення уповноваженого органу управління юридичної особи про обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи (ч.3 ст.19); рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи у випадках, передбачених законом (ч.1 ст.24); рішення про внесення змін до установчих документів (ч.1 ст.29); рішення про вихід юридичної особи із складу засновників (учасників), або заяви фізичної особи про вихід із складу засновників (учасників), або заяви, договору, іншого документа про перехід чи передачу частки учасника у статутному капіталі товариства, або рішення уповноваженого органу юридичної особи про примусове виключення засновника (учасника) із складу засновників (учасників) юридичної особи (ч.3 ст.29); свідоцтва про смерть фізичної особи або документа, що є підставою для його видачі (ч.4 ст.29); розподільчого балансу (ч.1 ст.32); документа, що засвідчує повноваження представника (ч.5 ст.34).

До моменту набрання чинності Законом від 21.04.2011 р. № 3263-VI, особи, уповноважені діяти від імені юридичної особи, не мали права подавати державному реєстраторові ксерокопії документів. Документи повинні були подаватися в оригіналі, або подавалися їх нотаріально засвідчені копії. Про важливе значення законодавчих положень, які не дозволяли подавати реєстраторові ксерокопії документів, ішлося в пункті 5.1 листа Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 15 березня 2010 року за № 3185. В листі наголошувалося, що «з метою запобігання рейдерським захопленням підприємств частиною другою цієї статті (мається на увазі стаття 19 Закону, – авт.) встановлено, що у разі, якщо зміни до відомостей про юридичну особу пов'язані зі зміною керівника або осіб, що обираються (призначаються) до органу управління юридичної особи, або осіб, які мають право вчиняти дії від імені юридичної особи без довіреності, перелік документів, які подаються державному реєстратору, доповнюється додатковим документом, а саме, примірником оригіналу або нотаріально засвідченої копії рішення уповноваженого органу управління юридичної особи про зміну зазначених осіб та/або завірену в установленому порядку копію розпорядчого документа про їх призначення» [4].

Проте схоже, що законодавець вирішив не дослухатися до цих роз'яснень. Більше того, на жаль, можливість подавати ксерокопії зазначених документів зберігається і в законопроекті № 2983-Д «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», який було прийнято в першому читанні 14 липня 2015 року. Проект закону № 1475-Д, яким пропонується виключити можливість проведення реєстраційних дій за ксерокопіями документів, було прийнято в першому читанні раніше, 7 квітня 2015 року. Що дає підстави стверджувати про те, що законопроект № 1475-Д про внесення змін до чинного закону навряд чи буде прийнятий в цілому, оскільки зараз готується до другого читання проект абсолютно нового закону, і в ньому можливість подання ксерокопій документів зберігається.

Незважаючи на те, що запровадження можливості подання для вчинення реєстраційних дій ксерокопій документів спростило процес підготовки комплексу документів для подання державному реєстратору, подібні норми призводять до ризику легалізації протиправних поглинань підприємств.

Так, заінтересована особа може підробити підписи засновників (учасників) юридичної особи на протоколі засідання її уповноваженого органу, на якому нібито ставилося питання про зміну керівника юридичної особи, та подати ксерокопію протоколу державному реєстраторові, а оригінал знищити. Державний реєстратор зобов'язаний буде провести, всупереч фактичним обставинам відсутності відповідного рішення уповноваженого органу, державну реєстрацію змін до відомостей про керівника юридичної особи.

Коли ж постане питання про недійсність рішення, оформленого підробленим документом, провести експертизу справжності підпису буде неможливо, оскільки, у відповідності до п.1.1 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, для проведення почеркознавчих досліджень рукописних записів та підписів надаються оригінали документів [5].

Господарські суди неоднозначно ставляться до питання визнання недійсними рішень органу управління юридичної особи в тих випадках, коли оригінал такого рішення відсутній. В Єдиному державному реєстрі судових рішень були знайдені три абсолютно оригінальні позиції з цього питання, при чому всі три цитовані нижче рішення набрали законної сили.

Так, господарський суд Київської області в рішенні від 26 грудня 2012 року у справі № К23/113-12, встановивши відсутність оригіналу протоколу, яким було оформлено оспорюване рішення загальних зборів учасників товариства, дійшов таких висновків: «Відсутність оригіналу протоколу зборів учасників товариства позбавляє суд можливості провести судову почеркознавчу експертизу для встановлення справжності підпису ОСОБА_6 на цьому протоколі, так як, представником позивача у судових засіданнях ставилась під сумнів оригінальність підпису ОСОБА_6. За таких обставин, суд приходить до висновку, що відсутність оригіналу протоколу зборів ТОВ «Голд Фрутис» від 20 червня 2011 року за №2 не підтверджує факт участі ОСОБА_6 на загальних зборах учасників ТОВ «Голд Фрутис» 20 червня 2011 року» [6]. Суд задовольнив позов і визнав недійсним оспорюване рішення загальних зборів.

Натомість, господарський суд міста Києва, розглянувши справу № 6/554, в рішенні від 27 вересня 2012 року, встановивши відсутність оригіналу протоколу загальних зборів учасників товариства та відібравши пояснення в особи, яка, згідно з поясненнями, участі в загальних зборах не брала всупереч даним протоколу, за наслідками оцінки доказів дійшов протилежних висновків. «... Незважаючи на неодноразові спроби суду, – констатується в рішенні, – не вдалось отримати оригінали протоколів 23.10.2007 р. та 19.02.2008 р., а наявні ксерокопії даних документів не придатні для проведення почеркознавчого дослідження. ... Таким чином, суду не вдалось перевірити достовірність пояснень ОСОБА_6, у зв'язку з чим на даному доказі не можуть ґрунтуватись висновки суду про відсутність 23.10.2007 р. та 19.02.2008 р. загальних зборів учасників ТОВ «Киянка-плюс». ... Суд вважає не доведеним позивачем факт відсутності зборів учасників...» [7] З цих підстав у задоволенні позову було відмовлено повністю.

Зовсім на інших підставах відмовив в задоволенні позову за подібних обставин господарський суд Запорізької області, ухваливши рішення від 06.08.2015 у справі № 908/3372/15. Констатувавши, що «сторонами оригінал протоколу наглядової ради Публічного акціонерного товариства «Світлотехніка» від 08.05.15 суду не пред'явлено», суд дійшов висновку про те, що особою «не доведено факт скликання та проведення засідання 08.05.2015 р. наглядової ради...» [8].

Аналіз трьох вищенаведених судових рішень дозволяє дійти висновку про те, що за відсутності оригіналу протоколу, яким оформлено оспорюване рішення уповноваженого органу юридичної особи, господарські суди можуть:

- а) визнати оспорюване рішення недійсним, оскільки відсутність оригіналу протоколу не підтверджує факт участі особи в засіданні;
- б) відмовити в задоволенні позову, оскільки позивач не спростував факт проведення засідання;
- в) відмовити в задоволенні позову, оскільки позивач не довів факт проведення засідання.

Подібна неоднозначна судова практика не сприяє ефективному захисту прав заінтересованих осіб. Відтак, кращим виходом із ситуації, що склалася, було б прийняття законодавчих рішень, які б запобігли виникненню в майбутньому подібних корпоративних спорів.

Таким чином, з метою недопущення перетворення реєстраційних послуг на інструмент протиправних захоплень підприємств, пропонуємо внести зміни до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», якими слова та словосполучення «ксерокопія», «нотаріально засвідчена копія», вжиті у всіх відмінках в ч.2 ст.19, ч.3 ст.19, ч.1 ст.24, ч.1 ст.29, ч.3-4 ст.29, ч.1 ст.32, ч.5 ст.34 – виключити. У разі прийняття в цілому законопроекту № 2983-Д «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», подібні зміни необхідно буде внести і до його тексту.

Література

1. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва: Закон України від 21.04.2011 р. № 3263-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3263-17>
4. Лист Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 15 березня 2010 року № 3185 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/shodo-zakonu-ukrayini-pro-vnesennja-zmin-do-dejakih-zakonoda-doc18213.html>
5. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
6. Рішення господарського суду Київської області від 26 грудня 2012 року у справі № К23/113-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30195524>
7. Рішення господарського суду міста Києва від 27 вересня 2012 року у справі № 6/554 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26385576>
8. Рішення господарського суду Запорізької області від 06 серпня 2015 року у справі № 908/3372/15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48337110>

Секція 4 **ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС** **ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО**

Проблеми визначення поняття третіх осіб у цивільному процесі України

Амельянчик С.С., студент

Науковий керівник:

Алімов К.О., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Окрім позивача та відповідача, які є основними суб'єктами цивільного процесу, на захист прав, свобод та інтересів яких здійснюється судочинство, у справу можуть вступити й інші особи, яких безпосередньо стосується, як саме провадження, так і остаточний результат діяльності суду – судові рішення. Мова йде саме про третіх осіб.

Юридичний словник дає визначення третіх осіб у цивільному й господарському процесі як осіб, що захищають своє право та охоронювані законом інтереси в цивільній справі, порушеній за позовами інших осіб (сторін) [1].

Аналогічної точки зору дотримувалися П.П. Заворотько та М.Й. Штефан. Назву «третя особа», вказують вони, взято не тому, що така особа є зайвою в «чужому» спорі, а тому, що спір відбувається між двома сторонами, а вона є третьою особою, яка вступає в цей спір. Указана назва є суто процесуальною та відбиває справжнє процесуальне становище відповідної особи у спорі між сторонами і немає потреби встановлювати їй нову назву [2]. Вбачається, що таке буквальне сприйняття відповідного законодавчого терміна у цивільному процесуальному праві є справді виправданим. Дійсно, стосовно сторін такі особи є кількісно третіми. Відповідна назва не лише влучно відображає місце цих суб'єктів серед інших осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, а й дає змогу усвідомити мету їх участі у цивільній справі – захист своїх прав, свобод та законних інтересів, відмінних від інтересів сторін.

В.В. Комаров, В.А. Бігун вказують, що третіми особами є особи, які вступили у розпочатий процес для захисту своїх суб'єктивних прав, свобод чи інтересів, відмінних від прав, свобод та інтересів позивача та відповідача [3]. Український вчений-процесуаліст Ю.С. Червоний зазначає, що термін «третя особа» безпосередньо вказує на правову природу цього інституту. Треті особи вступають у вже розпочатий судовий розгляд між сторонами (позивачем та відповідачем), вони не є ініціаторами відкриття провадження у справі, вони не беруть участі у формуванні першопочаткового спірного матеріального правовідношення [4].

Але іноді термін «треті особи» використовується як в законі, так і в юридичній літературі у зовсім іншому сенсі. Наприклад, у ч.1 ст.660 ЦК України третьою особою називається суб'єкт, який на підставах, що виникли до укладення договору купівлі-продажу, пред'являє позов до покупця про витребування товару. І дійсно, ЦК України має на увазі третіх осіб стосовно суб'єктів матеріальних правовідносин, з якими вони потенційно можуть вступити у спір. Такі особи у цивільному процесі, як правило, є позивачами або третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. Якщо повернутися до ч.1 ст.660 ЦК України, то у такому разі «третя особа» є позивачем у цивільному процесі [5].

Треті особи згадуються і в інших матеріальних нормах. Але в усіх таких випадках законодавець має на увазі будь-яких інших осіб, права, свободи та інтереси яких зачіпаються під час діяльності (відносин), що підпадають під регулювання норм матеріального права. В юридичній літературі «третіми особами» іноді називають заінтересованих осіб у справах окремого провадження в силу впливу рішення суду на їх права та обов'язки стосовно заявника. Деякі процесуалісти обґрунтовують навіть доцільність участі третіх осіб у наказному провадженні [6]. Крім того, трапляється і твердження щодо захисту прав та участі третіх осіб під час виконавчого провадження [7]. На нашу думку, такий підхід є неприйнятним. Цивільне процесуальне законодавство України встановлює чіткі законодавчі терміни стосовно суб'єктів позовного, окремого і наказного проваджень, а також

виконавчого провадження, визначає їх процесуальний статус і доцільність участі кожного суб'єкта під час розгляду певної категорії цивільних справ у різних видах цивільного судочинства та на різних стадіях цивільного процесу.

Значення участі третіх осіб у цивільному процесі полягає у тому, що вони допомагають правильно та обґрунтовано вирішити спір між позивачем і відповідачем, встановити всі дійсні обставини справи, забезпечити реальні гарантії захисту прав осіб, які беруть участь у справі. Також їх вступ в уже відкрите провадження запобігає ухваленню судом суперечливих рішень, сприяє економії часу і засобів, оскільки не буде потреби розглядати ще одну цивільну справу, встановлювати ті самі факти. Водночас вступ у справу третіх осіб є важливим тактичним прийомом. Залучення третіх осіб з тактичних міркувань змінює розстановку сил у процесі, розширює предмет доказування, ускладнює судовий розгляд [8].

Література

1. Гончаренко В.Г. Юридичні терміни. Тлумачний словник / Гончаренко В.Г., Андрушко П.П., Базова Т.П. – К.: Либідь, 2004. – 320 с.
2. Заворотько П.П. Особи, які беруть участь у справі позовного провадження [Електронний ресурс] / П.П. Заворотько, М.Й. Штефан // Видавництво Київського університету. – 1967. – № 1. – Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z1345_page_29.html.
3. Комаров В.В. Курс цивільного процесу / Комаров В.В., Бігун В.А., Баранкова В.В. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.
4. Червоний Ю.С. Цивільний процес України: підручник / Червоний Ю.С. – К.: Істина, 2007. – 392 с.
5. Цивільний Кодекс України : Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Бобровник О.В. Треті особи в цивільному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 "Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / О.В. Бобровник. – К., 2009. – 18 с.
7. Сульженко Ю. Захист прав та охоронюваних законом інтересів третіх осіб у цивільному процесі [Електронний ресурс] / Ю. Сульженко // Право України. – 2005. – № 3. – С. 83-88. – Режим доступу: <http://pravoua.com.ua/ua>.
8. Кравчук В.М. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України [Електронний ресурс] / В.М. Кравчук, О.І. Угриновська. – 2006. – 944 с. – Режим доступу: <http://kafedr.at.ua>.

Позбавлення батьківських прав як надзвичайний засіб захисту прав дитини та впливу на батьків

Барліт А.Ю., студент

Науковий керівник:

Алімов К.О., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Повноцінний розвиток і реалізація індивідуальних можливостей дитини можливі тільки у певних умовах. Центральне місце серед них належить психологічній безпеці середовища в якому перебуває дитина. В свою чергу, психологічна безпека середовища виражається в захищеності від усіх форм насильства.

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» [1] та Конвенції ООН про права дитини [2], кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність, захист гідності та найкраще забезпечення її інтересів.

Держава здійснює захист дитини від усіх форм насильства, образ, недбалого й жорстокого поводження з нею, залучення до найгірших форм дитячої праці, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють, в першу чергу, на законодавчому рівні [3].

Сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього [1].

І саме батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини.

Як зазначено у 150 статті Сімейного кодексу України, батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток. У статті 152 визначено, що право дитини на належне батьківське виховання забезпечується системою державного контролю [4].

Відповідно до ст.12 Закону України «Про охорону дитинства» на кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці. Виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних історичних і культурних цінностей українського та інших народів, підготовку дитини до свідомого життя у суспільстві в дусі взаєморозуміння, миру, милосердя, забезпечення рівноправності всіх членів суспільства, злагоди та дружби між народами, етнічними, національними, релігійними групами [1].

Відповідно до ст.184 Кодексу України про адміністративні правопорушення, ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей – тягне за собою попередження або накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5].

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, – тягнуть за собою накладення штрафу від двох до чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5].

Але, в деяких випадках, як виключний і надзвичайний засіб впливу на батьків приймається рішення про позбавлення батьківських прав. Справи позбавлення батьківських прав розглядаються тільки судом.

Як зазначено у 1 статті ЦПК України, завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [6].

Згідно зі ст.3 ЦПК України до суду можуть звертатися органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, або державні чи суспільні інтереси [6].

Відповідно до ст.165 СК України з позовом про позбавлення батьківських прав можуть звернутися: один із батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина; заклад охорони здоров'я, навчальний або інший дитячий заклад, у якому вона перебуває; орган опіки та піклування; прокурор; сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років [4].

Іншим особам, навіть заінтересованим у цьому, права безпосереднього звернення до суду не надано. Вони можуть лише просити про це відповідні державні та громадські організації, а також прокурора, як вирішують пред'являти чи не пред'являти позов. Науковець В.Ф. Маслов зазначає що це зроблено для того, щоб виключити будь-яку можливість необгрунтованого порушення в суді справи про позбавлення батьківських прав [7].

Відповідачами у справах про позбавлення батьківських прав можуть виступати тільки батьки, щодо яких батьківство встановлене в передбаченому законом порядку.

Однією з особливостей таких справ є те, що як самостійний суб'єкт цивільно процесуальних відносин виступає дитина, права та інтереси якої підлягають захисту в суді. Крім того, обов'язковими учасникам виступають органи опіки та піклування, прокурор, до повноважень яких віднесено підготування висновку щодо необхідності та доцільності застосування до батьків (одного з них) міри відповідальності у вигляді позбавлення батьківських прав [7].

Згідно з ст.164 СК підставою позбавлення батьківських прав (серед інших) є ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини; жорстоко поводитися з дитиною [4].

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти. Зазначені фактори як кожен окремо, так і в сукупності, треба розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками [8].

Жорстоке поводження з дитиною – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною в сім'ї або поза нею, у тому числі: втягнення дитини в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства; примушування дітей до участі у створенні творів, зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм або інших предметів порнографічного характеру; ситуації, за яких дитина стала свідком кримінального правопорушення, внаслідок чого існує загроза її життю або здоров'ю; статеві зносини та розпусні дії з дитиною з використанням: примусу, сили, погрози, довіри, авторитету чи впливу на дитину, особливо вразливої для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності або залежного середовища, у тому числі в сім'ї; будь-які незаконні угоди щодо дитини, зокрема: вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини [9].

Позбавлення батьківських прав одна з найскладніших, як з емоційної, так і з процедурної точки зору, категорія справ. Ці справи мають особливе соціальне значення, оскільки вони всі фактично пов'язані з вирішенням долі дитини. Потрібна вагома причина для того, щоб батьків, або одного з батьків, позбавили батьківських прав. Позбавлення батьківських прав є заходом впливу на батьків, які неналежним чином виконують свої батьківські обов'язки стосовно дитини. Для цього необхідно домагатися особистої участі відповідачів у судовому засіданні як з метою всебічного з'ясування обставин справи, так і для здійснення виховного впливу на них. Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу, тому питання про його застосування слід вирішувати лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи. Важливо дотримання всіх найвищих інтересів та прав дітей відповідно з діючим законодавством.

Література

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. №2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
2. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
3. Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році: Лист Міністерства освіти і науки України від 25.07.14 р. №1/9-376 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.
4. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
6. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
7. Лапчевська О.Ф. Процесуальні особливості розгляду справ про позбавлення батьківських прав / О.Ф. Лапчевська // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 25-28.
8. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного суду України від 30.03.2007 р. № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>.
9. Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення: Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2014 р. № 564/863/945/577 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.

Представництво в цивільному процесі

*Блищук Е.С., студентка
Науковий керівник:
Алімов К.О., к.ю.н., викладач
Запорізький національний університет*

Однією з суттєвих гарантій реалізації громадянами права на судовий захист є можливість отримання правової допомоги. Переважна більшість учасників спірних правовідносин, які звертаються до суду за захистом своїх порушених або оспорених прав та законних інтересів, не володіють правовими знаннями та тільки в загальних рисах розуміють зміст та сутність своїх процесуальних прав та обов'язків. В зв'язку з цим вони не завжди можуть використати всі процесуальні гарантії при реалізації своїх прав в процесі розгляду та вирішення конкретної цивільної справи. Тому закон надає їм можливість брати участь у справі не тільки особисто, а й опосередковано через інших осіб представників. Потреба в правовій допомозі не є єдиною причиною участі у справі представника. В деяких випадках ведення справи з допомогою представника обумовлене неможливістю особистої участі особи з об'єктивних причин (в зв'язку з віком, хворобою, обмеженням у дієздатності, недієздатністю тощо).

Дане право знайшло своє закріплення і в Конституції України (ст.59), і в ЦПК (ст.38), якими передбачено, що громадяни мають право вести свої справи в суді особисто або через свого представника.

У науці цивільного процесуального права немає єдиного розуміння поняття представництва. Останнє визначається і як система процесуальних дій, і як правовідношення, і як правовий інститут.

Вбачається, що процесуальне представництво – це врегульована цивільними процесуальними нормами форма надання допомоги, в тому числі правової, однією особою (представником) іншій (особі, яку представляють) шляхом вчинення представником в межах наданих йому повноважень від імені та в інтересах останньої комплексу процесуальних дій у зв'язку з розглядом та вирішенням цивільної справи.

Представництво в цивільному процесі можливе у будь – якій справі, що розглядається судом у порядку цивільного судочинства, на всіх стадіях його розвитку, починаючи з порушення справи і закінчуючи зверненням судового рішення до виконання.

Значення представництва в цивільному процесі визначається метою надання допомоги, зокрема правової, сторонам, третім особам, заявнику, заінтересованій особі. Процесуальний представник також може посприяти суду у визначенні дійсних обставин

справи, повному та всебічному розгляду та вирішенню справи і, відповідно, у здійсненні правосуддя в цивільних справах в цілому.

Підставами виникнення процесуального представництва є виникнення цивільних процесуальних правовідносин, оскільки на відміну від матеріального представництва, яке обумовлюється в основному нормами матеріального законодавства, процесуальне – виникає у зв'язку із вчиненням процесуальних дій. Наприклад, подання заяви одним із батьків – представником до суду у інтересах малолітньої особи здійснюється на підставі норм ЦК, СК та Закону України «Про охорону дитинства», але виникатиме лише при отриманні судом такої заяви.

Види представництва:

За ступенем обов'язковості представництво в цивільному процесі можна умовно поділити на два види:

- 1) обов'язкове – виникає на підставі закону, адміністративного чи судового акту;
- 2) факультативне – виникає на підставі цивільно-правової угоди.

За підставами виникнення розрізняють законне та договірне представництво:

1) договірне – підставою його виникнення є волевиявлення сторін, при якому представника і особу, чиї інтереси він представляє, пов'язує договір доручення або трудовий договір (таке представництво здійснюється адвокатами, юрисконсультами по справах своїх організацій тощо);

2) законне представництво – підстави його виникнення передбачені законом (наприклад, ст.172 СК передбачає, що повнолітні мають право звернутися за захистом прав та інтересів непрацездатних, немічних батьків як їх законні представники).

За ознаками особи, в інтересах якої здійснюється представництво, його можна поділити на такі види:

1) представництво фізичних осіб – підставою такого представництва є закон або цивільно-правова угода;

2) представництво юридичних осіб – таке представництво базується, як правило на трудовій угоді.

Основними суб'єктами представництва є довіритель і представник.

Довіритель – це особа, яка має право на звернення до суду та участь у судовому процесі і має власний юридичний інтерес у результаті розгляду справи.

Представник – це особа, яка діє в межах наданих і належним чином оформлених повноважень від імені та в інтересах іншої особи з метою захисту в суді її прав.

Процесуальними представниками в цивільному судочинстві можуть бути:

– уповноважені органи або їх представники, яким законом, статутом чи положенням надані такі повноваження, – у справах юридичних осіб;

– представники органів державної влади в межах їх компетенції – в інтересах держави;

– один із співучасників за дорученням інших співучасників, якщо він має повну цивільну процесуальну дієздатність (ст.32 ЦПК);

– представник психіатричного закладу – у справах про госпіталізацію особи до психіатричного закладу у примусовому порядку, про продовження та припинення такої госпіталізації;

– представник протитуберкульозного закладу – у справах про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;

– представники органів опіки та піклування у справах про усиновлення, про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу;

– адвокати;

– інші особи, які досягли вісімнадцяти років, мають цивільну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження на здійснення представництва в суді.

Склад осіб, які можуть бути законними представниками (ст.39 ЦПК):

1) права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, опікуни або інші особи, визначені законом;

2) права, свободи та інтереси неповнолітніх осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть захищати у суді батьки, усиновлювачі, піклувальники, інші особи, визначені законом;

3) права, свободи та інтереси особи, яка визнана безвісно відсутньою, захищає опікун, призначений для опіки над її майном;

4) права, свободи та інтереси спадкоємців особи, яка померла або оголошена померлою, якщо спадщина ще ніким не прийнята, захищає виконавець заповіту або інша особа, яка вживає заходів щодо охорони спадкового майна.

Не можуть бути представниками в суді:

1) особи, що не досягли повноліття;

2) особи, над якими встановлено опіку, піклування;

3) адвокати, які прийняли доручення про надання юридичної допомоги з порушенням правил, встановлених законодавством України про адвокатуру, а також особи, виключені з колегії адвокатів.

4) особи, які діють в цьому процесі як секретар судового засідання, перекладач, експерт, спеціаліст, свідок;

5) судді, слідчі і прокурори не можуть бути представниками в суді, окрім випадків, коли вони діють як батьки, опікуни, чи попечителі, як представники відповідного суду чи органу прокуратури, що є стороною або третьою особою в справі чи як законні представники (ст.41 ЦПК).

Процесуальний представник має право вчиняти всі процесуальні дії, що і особа, інтереси якої він представляє. Тобто фактично у ч.1 ст.44 ЦПК йдеться не лише про передбачені ст.27 ЦПК загальні права і обов'язки осіб, які беруть участь у справі, а й про спеціальні права і обов'язки сторін, передбачені статтями 31, 175 ЦПК України. Єдиною умовою у даному випадку є наявність повноважень на ведення справи у суді.

При цьому доцільно враховувати, що довіритель вправі обмежити повноваження представника у суді вчиненням лише певного обсягу процесуальних дій, наприклад, здійснити представництво лише у суді першої інстанції без права укласти мирову угоду, відмовлятися від позову або визнавати його повністю чи частково тощо. Такі застереження можуть бути висловлені у довіреності або договорі.

Представництво можливе лише за умови прийняття судом повноважень представника на ведення справи у суді, які належним чином підтверджені. Зокрема, якщо під час розгляду справи буде встановлено, що заяву від імені заінтересованої особи подано особою, яка не має повноважень на ведення справи, то застосовуватиметься п.2 ч.1 ст.207 ЦПК і вона буде залишена без розгляду.

Отже, цивільне процесуальне представництво – це такі юридичні відносини, за якими одна особа – представник виконує на підставі повноваження, наданого йому законом, статутом, положенням або договором, процесуальні дії в цивільному судочинстві на захист прав і охоронюваних законом інтересів іншої особи, державних і громадських інтересів. Представник у цивільному судочинстві покликаний виконувати дві функції – захищати права та інтереси осіб, які беруть участь у справі (здійснювати правозаступництво); представляти таких осіб, бути їх повіреними (здійснювати процесуальне представництво).

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2006 р. – К.: Міністерство Юстиції України, 2006. – 124 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492.

3. Захарова О.С. Представництво у цивільному судочинстві / О.С. Захарова // Вісник Академії адвокатури України. – 2005. – Вип. 3 (4). – С. 32-36.
4. Рязанцева Н.О. Правові засади здійснення процесуального представництва / Н.О. Рязанцева // Юриспруденція: теорія і практика. – 2010. – № 6. – С. 28-33.
5. Світлична Г.О. Представництво у цивільному судочинстві: сучасний стан та перспективи вдосконалення правового регулювання / Г.О. Світлична // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 12. – С. 38-45.

Особливості виконання судових доручень закордонними судами та іншими установами

*Жуков М.С., студент
Науковий керівник:
Борщевська Г.Е., к.ю.н, доцент
Запорізький національний університет*

Під час розгляду цивільної справи може виникнути необхідність виконання певних процесуальних дій поза межами України. Зокрема, такі дії можуть бути пов'язані зі збиранням доказів, направленням та врученням судових повісток, залученням іноземних осіб до участі у справі. Проте, у зв'язку з тим, що юрисдикція судів поширюється лише на територію своєї держави, виконання таких процесуальних дій можливе лише в рамках звернення до іншої держави, в межах юрисдикції якої знаходиться той, чи інший суд. Для проведення зазначених процедур на території іноземних держав вимагається надіслання у ці держави судових доручень.

Розширення міжнародної співпраці при виконанні певних процесуальних дій, а також властивість динамічних змін правовідносин у сфері виконання судових доручень у цивільному процесі, зумовили актуальність даної теми.

На сьогоднішній день існує чимало наукових робіт, концепцій, присвячених проблематиці міжнародної співпраці в рамках виконання судових доручень, зокрема до них відносяться роботи таких вчених-дослідників, як Д.Д. Аверіна, І.В. Гетьман-Павлової, Г.Д. Дмитрієвої, С.Я. Фурси, А.С. Довгерта, І.В. Дробязкіної, А.В. Лесіна, Ю.С. Червоного, М.М. Петрова, Л.З. Павлик, Г.А. Цірата.

Метою даної наукової роботи є дослідження особливості міжнародної правової допомоги і правових відносин у цивільному процесі при виконанні судових доручень.

На відміну від Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) 1963 року, який містив лише одну статтю, присвячену виконанню судових доручень, новий процесуальний закон, що набрав чинності 1 вересня 2005 року, виділяє цілий розділ, присвячений регламентації даного питання [1].

Проте питання надіслання та виконання судового доручення іноземній державі на національному рівні, регулюється не лише ЦПК України, а цілою низкою нормативно-правових актів, зокрема:

- Закон України «Про міжнародне приватне право» (стаття 80) [2];
- Інструкція «Про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень» від 27.06.2008 р. [3].

Що стосується міжнародного нормативного рівня, то слід виокремити такі найбільш значущі документи (конвенції), що були розроблені такою впливовою міжнародною організацією у сфері уніфікації міжнародного приватного права, як Гаазька конференція з міжнародного приватного права: з питань цивільного процесу 1954 року; про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або торговельних справах 1965 року; про отримання за кордоном доказів з цивільних і торговельних справ 1970 року. На сьогодні названі конвенції застосовуються щодо України у 102 країнах світу.

Окреме положення серед міжнародних документів, які визначають питання надіслання та виконання судових доручень займає Кишинівська Конвенція 2002 року про правову допомогу та правові відносини з цивільних, кримінальних та сімейних справ. При цьому, до 2002 року, питання міжнародної правової допомоги у цивільному процесі регламентувала Мінська Конвенція 1993, однак з підписанням Кишинівської Конвенції, вона втратила чинність лише в тих положеннях, які суперечать останній, усі ж інші положення є чинними [6].

Третій блок нормативного забезпечення складання та виконання судових доручень складають двосторонні міжнародні договори про правову допомогу у цивільних справах. На сьогоднішній день, України підписала домовленості з двадцяти восьми країнами.

Законодавець виділяє два способи виконання судових доручень. Перший, передбачає направлення судового доручення у порядку, встановленому ЦПК України або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У тому разі, якщо такий договір не укладено, то судові доручення направляється до Міністерства юстиції України, яке в свою чергу, надсилає його до Міністерства закордонних справ України для передачі міжнародними каналами (ч.2 ст.415 ЦПК України) [1].

Доручення складається судом України, який розглядає цивільну справу, адресується компетентному суду запитуваної держави і має містити інформацію та документи, передбачені міжнародним договором України, а якщо такого договору немає, то дане доручення надсилається та виконується відповідно до ст.416 ЦПК України.

Що стосується мови складання доручення, то п.2.3 Наказу Міністерства Юстиції України Про затвердження Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень (далі – Наказ), зазначає, що доручення та документи, що до нього додаються, складаються мовою, передбаченою відповідним міжнародним договором України. Якщо доручення чи документи, що до нього додаються, складено українською мовою, слід додавати завірений переклад на мову запитуваної держави або на іншу мову, передбачену міжнародним договором України [3].

Пункт 2.4. Наказу зазначає, що відповідно до міжнародних договорів України доручення та додані до нього документи не потребують засвідчення в порядку консульської легалізації або шляхом проставлення апостилю.

Важливу роль у наданні міжнародної правової допомоги відіграє Міністерство юстиції України. Оскільки саме департаменти юстиції, в тому числі і його головне управління займається збиранням документів та подальшою її відправкою до центрального органу іноземної держави. Отриману інформацію і документи, що стосуються виконання за кордоном доручення суду України, Мін'юст направляє до суду України, що склав доручення, через Головне управління юстиції [3].

Виходячи з аналізу міжнародних Конвенцій, таких як: Гаазька конвенція 1965 року, Гаазька конвенція про збирання за кордоном доказів у цивільних і торговельних справах 1970 року, Мінська конвенція 1993 року (яка є чинною лише в тих положеннях, які не суперечать Кишинівській конвенції 2002 року) можна зазначити основні риси процедури вручення та виконання судових доручень. Так, кожна держава призначає центральний орган, якому доручається приймати клопотання про вручення документів, що надходять від інших держав – учасниць, здійснювати контроль за виконанням таких клопотань.

Сама процедура пересилки має наступний вигляд:

- Центральний Орган Запитуючої Держави
- Міністерство юстиції України
- Головне управління юстиції (за місцезнаходженням адресата)
- Суд України (за місцезнаходженням адресата)
- Адресат чи його представник

Окрім цього, слід зазначити, що Конвенції встановлюють підстави відмови у виконанні судових доручень [4].

Цікавим положенням цих Конвенцій є те, що кожна держава може заявити бажання про свою присутність при виконанні передбачених судових доручень.

Процесуальні дії по виконанню доручення здійснюються у формі, передбаченій правом запитуваної держави, зокрема до свідка, який не з'явився до суду для допиту, можуть бути застосовані заходи відповідальності, передбачені законодавством цієї держави. Відмова у виконанні можлива тоді, коли у державі, де повинно бути виконане доручення, його виконання не належить до компетенції суду, або якщо ця держава вважає, що виконання доручення заподіяло б шкоду її суверенітету чи безпеці. Процесуальні дії можуть здійснюватися в одній з форм, передбачених правом держави суду, в якому ведеться основний процес, якщо право держави місця виконання дій не забороняє цього.

Доручення надсилаються через Міністерство юстиції України, яке переправляє його центральному органу запитуваної держави, при цьому має наступний порядок пересилання:

- Центральний Орган Запитуючої Держави;
- Міністерство юстиції України;
- Головне управління юстиції (за місцезнаходженням адресата чи місцем судового розгляду);
- Суд України (за місцезнаходженням адресата чи місцем судового розгляду) [5].

Таким чином, проаналізувавши усе вищезазначене, можна дійти висновку, що судові доручення має вкрай важливе значення для ефективного розгляду та вирішення цивільної справи як українськими судами, так і міжнародними судовими установами. Процедура складання та направлення судового доручення регламентується міжнародними угодами, конвенціями, окрім цього деталізується Інструкцією Міністерства юстиції України. Розглянувши Конвенції про правову допомоги, можна виокремити наступні схожі риси: документи складаються та направляються до Міністерства юстиції через Головне управління юстиції відповідним судом; доручення повинно бути складено або перекладено на мову запитуваною держави; міжнародне пересилання здійснюється між Міністерствами юстиції відповідних країн. Але при кожному конкретному випадку необхідно звертати увагу на те, на підставі якого міжнародного договору оформлюється доручення про правову допомогу, і які вимоги встановлені цим договором щодо мови доручення, додатків, оплати витрат і т.ін.

Отже, ефективне співробітництво у сфері надання правової допомоги залежить, перш за все, від належного виконання умов Конвенцій, міжнародних договорів.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс від 18.03.2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40. – Ст. 492.
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.
3. Про затвердження Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень: Наказ Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України від 27.06.2008 р. № 1092/5/54 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 50. – Ст. 1646.
4. Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах від 15.11.1965 р., ратифікована Законом України № 2052-III від від 19.10.2000 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 31. – Ст. 2124.
5. Конвенція про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах від 18.03.1970 р., ратифікована Законом України № 2051-III від від 19.10.2000 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 44. – Ст. 2821.
6. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р., ратифікована Законом України № 240/94-ВР від 10.11.1994 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 44. – Ст. 2824.

Загальна характеристика договору довічного утримання

Перерва Б.Г., студент

Науковий керівник:

Шарая А.А., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Коли люди вирішують як розпорядитися своїм майном після смерті, виникає питання як правильно все оформити, щоб уникнути непотрібних ризиків? Особливо складно вирішити це питання самотнім літнім людям, які готові віддати своє житло взамін на турботу і увагу до завершення свого життєвого шляху. В подібних випадках укладається договір довічного утримання, який застраховує обидві сторони від різних збитків і забезпечує належне виконання умов договору.

Насамперед, необхідно виходити з основної мети такого правочину. Основною метою держави, яка визначила можливість укладати договори довічного утримання, є надання особам, які потребують постійного стороннього догляду, здійснити цю можливість за рахунок власного нерухомого майна.

Аналізуючи правові аспекти договору довічного утримання, неможливо не згадати наукові праці у сфері становлення інституту довічного утримання. Серед них, насамперед, треба виділити роботи В. Маслова, Г. Амфітеатрова, М. Бару, О.В. Дзери, Д.В. Бобрової, А.С. Довгерт, М.І. Панченко, І.А. Безклубого та інших.

Так, відповідно до статті 744 ЦК України, за договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно [1].

За своєю юридичною природою зазначений договір є одностороннім, оскільки у відчужувача є лише право вимагати від набувача надання обумовленого договором матеріального забезпечення, а набувач несе лише обов'язок – надавати відчужувачеві матеріальне забезпечення та догляд.

Відповідно до статті 744 ЦК України в набувача можуть виникнути два зобов'язання паралельно: забезпечувати відчужувача утриманням та забезпечити догляд довічно, але обов'язок щодо утримання поглинає зобов'язання з догляду.

В юридичній літературі іноді договір довічного утримання визнають двостороннім договором. На думку О.А. Підпригори, цей договір має також певні ознаки двосторонності, оскільки набувач має право вимагати розірвання договору довічного утримання [2, 321].

Договір довічного утримання безумовно є оплатним, оскільки набувач отримує у власність за цим договором певне майно, а відчужувач – необхідне утримання у вигляді відповідних матеріальних благ та послуг. При цьому цивільне законодавство не вимагає щоб вартість переданого відчужувачем майна була еквівалентною вартості наданого набувачем утримання. У вартості цих цінностей можуть бути досить істотні розбіжності, що залежить від домовленостей сторін, а також від тривалості життя відчужувача. Договір довічного утримання не має завідомо визначеного терміну його дії, оскільки він обумовлений моментом настання смерті відчужувача. Тому від тривалості його життя безпосередньо залежить розмір надаваного набувачем утримання.

Цивільне законодавство встановлює особливі вимоги щодо форми договору довічного утримання. Цей договір належить до договорів, для яких передбачена обов'язкова письмова форма та нотаріальне посвідчення. Недотримання даної вимоги відносно форми договору тягне за собою недійсність угоди про довічне утримання. Наслідки визнання договору недійсним закріплені в статті 216 ЦК України і спричиняють двосторонню реституцію [2, 322].

Договори довічного утримання посвідчуються нотаріусами з дотриманням загальних правил посвідчення договорів відчуження. Нотаріус при посвідченні договору повинен перевірити документи, необхідні для відчуження майна.

Якщо предметом договору є нерухомість, то такий договір підлягає обов'язковій державній реєстрації. Право власності на відчужувану нерухомість переходить до набувача тільки з моменту реєстрації договору [2, 322].

З формою договору довічного утримання Цивільний кодекс України пов'язує момент виникнення права власності на майно набувача. Так, за статтею 748 ЦК України набувач стає власником майна, переданого йому за договором довічного утримання відповідно до статті 334 ЦК України [1]. Із змісту цієї статті випливає, що право власності у набувача за договором, який потребує нотаріального посвідчення, виникає з моменту такого посвідчення, а за договором, який підлягає державній реєстрації, – з моменту такої реєстрації. Тому право власності на рухоме майно, відчужуване за договором довічного утримання, виникає у набувача з моменту нотаріального посвідчення, на нерухоме майно – з моменту державної реєстрації.

У юридичній літературі договір довічного утримання, як правило, беззастережно визнається реальним договором і обґрунтовується це, зокрема, тим, що:

- 1) момент укладення договору довічного утримання пов'язаний з передачею майна;
- 2) договір набуває чинності з моменту його державної реєстрації і в цей же момент до набувача переходить право власності на будинок чи інше майно;
- 3) передача майна не становить обов'язку відчужувача і не є виконанням обов'язку, а є моментом укладення договору [3, 440].

Сторонами договору довічного утримання є відчужувач та набувач (стаття 746 ЦК України) [1]. Безумовно, стороною даного договору може бути особа, яка відповідає загальним вимогам до контрагентів у договорах. Крім того, законодавець передбачає спеціальні вимоги, яким має відповідати сторона у договорі довічного утримання. Такими вимогами є: відчужувачем може бути будь-яка фізична особа незалежно від її віку та стану здоров'я, що має майно на праві власності, яким вона може розпоряджатися на свій розсуд. Із цього випливає, що будинок (його частина), а також інше рухоме майно, що має значну цінність, яке має перейти за договором у власність набувача, не може бути обтяжене заставою або іншими зобов'язаннями. Тому, за договором довічного утримання одна сторона (фізична особа) передає у власність іншій стороні (фізичній або юридичній особі) будинок або його частину; квартиру, інше нерухоме або таке, що має значну цінність, рухоме майно, взамін чого набувач майна зобов'язується надати відчужувачеві або зазначеній ним третій особі довічне грошове або матеріальне забезпечення в натурі у вигляді житла, харчування, догляду, медичного обслуговування, санітарно-курортного лікування та іншої необхідної допомоги [3, 440].

За чинним цивільним законодавством, набувачем за договором довічного утримання може бути тільки повнолітня дієздатна особа, яка в змозі надати належне матеріальне забезпечення.

Варто зазначити, що при укладанні договору довічного утримання встановлюються певні права і обов'язки сторін договору. Наприклад, набувач за договором довічного утримання наділений такими обов'язками:

- 1) надавати відчужувачеві довічне матеріальне забезпечення (у натуральній та грошовій формі) та/або догляд у строки та види, передбачені договором;
- 2) забезпечити відчужувача житлом (у разі, якщо такий обов'язок передбачений договором);
- 3) поховати відчужувача, навіть якщо такий обов'язок не був передбачений договором.

А відчужувач, в свою чергу, має такі права:

- 1) вимагати від набувача належного виконання передбачених договором обов'язків;
- 2) замінити майно, що було передане за договором довічного утримання набувачеві за його згодою;
- 3) вимагати розірвання договору в судовому порядку у разі невиконання чи неналежного виконання набувачем своїх обов'язків, незалежно від вини [4, 256].

Законодавством передбачені випадки припинення договору довічного утримання. Договір довічного утримання може бути розірваний на підставі рішення суду, на

вимогу відчужувача або третьої особи у разі невиконання або неналежного виконання набувачем своїх обов'язків [1].

Набувач вправі припинити договір тільки в тому випадку, коли через незалежні від нього обставини його майнове становище змінилося настільки, що він не в змозі надавати набувачеві належне матеріальне забезпечення, обумовлене в договорі.

Смерть відчужувача майна є однією з умов припинення договору довічного утримання.

У випадку припинення дії договору внаслідок невиконання або неналежного виконання набувачем обов'язків за договором довічного утримання передбачена можливість повернення відчужувачу майна.

Якщо набувач відмовляється добровільно повернути майно, набуто ним за договором, відчужувач має право звернутися до суду. Усі витрати, зроблені набувачем на користь відчужувача не відшкодовуються. У разі розірвання договору у зв'язку з неможливістю його подальшого виконання набувачем з підстав, що мають істотне значення, суд може залишити за набувачем право власності на частину майна, з урахуванням тривалості часу, протягом якого він належно виконував свої обов'язки за договором [4, 258].

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновки, що доцільно дещо змінити і внести зміни до існуючих положень, які тільки покращать регулювання інституту довічного утримання і дадуть змогу уникнути багатьох проблем.

Література

1. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Дзера О.В. Цивільне право України: підручник / О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – Кн. 2. – 708 с.
3. Харитонов Е.О. Гражданское право: учебник / Е.О. Харитонов. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 461 с.
4. Стефанчук Р.О. Цивільне право України: навчальний посібник / Р.О. Стефанчук, Ю.В. Білоусов, С.В. Лозінська, С.Д. Русу; за ред. Р.О. Стефанчука. – К.: Наукова думка; Прецедент, 2006. – 449 с.

Правове становище іноземних осіб у цивільному процесі України

Ситник В.О., студентка

Науковий керівник :

Алімов К.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Тема правового статусу іноземців у цивільному процесі України, на мою думку, являється досить актуальною, тому що поряд з громадянами України на її території перебувають особи без громадянства, біженці, і, звичайно, іноземці. З кожним роком кількість іноземних осіб на території України тільки збільшується, тому дуже важливим є дослідження теми саме правового статусу цих осіб, його особливості і специфіку. Зокрема, в даній статті я намагаюсь дослідити і проаналізувати цю тему стосовно цивільного процесу.

Взагалі, щоб дослідити дану проблематику треба зрозуміти, хто такі іноземні особи. Стаття 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», від 22.09.2011 року визначає поняття "іноземці". Іноземцями вважаються особи, які не перебувають у громадянстві України і є громадянами (підданими) іншої держави або держав. Згідно з ч.1 ст.3 ЗУ «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Іноземці мають право на звернення до суду, інших державних органів з

метою захисту їх особистих, майнових та інших прав. Як учасники судового процесу вони користуються такими ж правами, що і громадяни України [3].

Іноземними юридичними особами є такі підприємства та організації, які засновані за межами України за законами тієї країни, де вони створені їх правосуб'єктність підтверджується нотаріально засвідченим у місці знаходження іноземної юридичної особи і легалізованим документом: сертифікатом реєстрації, витягом з торгового реєстру тощо.

Згідно з ч.1, 2 ст.410 ЦПК іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів, а також мають процесуальні права та обов'язки нарівні з фізичними і юридичними особами України, за винятками, встановленими Конституцією України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Отже, іноземцям забезпечується цивільний процесуальний захист їх прав і законних інтересів на засадах національного режиму, встановленого для громадян України [2].

Поширення національного режиму в цивільному судочинстві на іноземців ґрунтується на принципі безумовності і не пов'язане з їх проживанням в Україні. Норми цивільного процесуального закону, якими визначені правила процесуальної правоздатності та дієздатності, підвідомчості, підсудності, процесуального становища осіб, які беруть участь у справі, та інші права і гарантії, поширюються на іноземців незалежно від того, чи передбачено законодавством їх держави рівнозначні права для громадян та юридичних осіб України. Однак, якщо в іноземній державі допущено обмеження процесуальних прав для громадян і юридичних осіб України, законодавством України у порядку реторсії можуть бути встановлені відповідні обмеження щодо процесуальних прав громадян, підприємств і організацій тих держав, в яких допущені такі обмеження.

Норми про вільний доступ іноземців до суду передбачені у міжнародних договорах України.

Відповідно до ст.1 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, укладеної між державами – членами СНД, громадяни кожної з держав, а також особи, які проживають на її території, користуються на території всіх інших держав – учасниць Конвенції щодо своїх особистих і майнових прав таким же правовим захистом, як і громадяни даної держави. Громадяни кожної з держав, а також інші особи, які проживають на її території, мають право вільно і без перешкод звертатися до суду, прокуратури та інших установ інших держав, до компетенції яких належать цивільні, сімейні та кримінальні справи, можуть виступати в них, порушувати клопотання, подавати позови та здійснювати інші процесуальні дії на тих же умовах, як і громадяни даної держави. Зазначені положення застосовуються також до юридичних осіб, створених за законодавством кожної з держав [4].

Таким чином, суб'єктами права, яким надається цивільний процесуальний захист, є громадяни та юридичні особи кожної з договірних сторін, а відповідно до ст.1 Конвенції держав-членів СНД також особи, які проживають на території кожної з країн. Ними можуть бути іноземці, особи з подвійним громадянством, особи без громадянства. Обсяг правового захисту, що надається іноземцям, визначається національним режимом. Об'єктами цивільного процесуального захисту є особисті та майнові права громадян і юридичних осіб з правовідносин, розгляд спорів з яких належить до компетенції цивільного судочинства [4].

Законодавством України не встановлюються також і будь-які обмеження надання процесуально-правового захисту іноземцям, їм гарантується право вільного і безперешкодного звернення за захистом до судів України.

На прикладі міжнародного договору можна сказати про договір між Україною та Республікою Грузія визначено, що у передбачених законодавством договірних сторін випадках громадянам однієї договірної сторони в судах другої договірної сторони надається безоплатна юридична допомога та забезпечується безоплатне судочинство за тих же самих умов і з тими ж перевагами, як і громадянам цієї договірної сторони (статті 14, 16) [5].

Правове регулювання цивільної процесуальної правоздатності і дієздатності в іноземних державах вирішується по-різному. Але загальним є положення, що процесуальна

правоздатність пов'язується з цивільною і полягає в здатності бути стороною в процесі у межах, що визначаються цивільною правоздатністю. Процесуальна дієздатність полягає у здатності сторін самостійно здійснювати своїми діями процесуальну правоздатність [1].

В Україні цивільна процесуальна правоздатність і дієздатність іноземних громадян, підприємств та організацій, а також осіб без громадянства в Україні визначаються цивільними процесуальними законами нашої держави, в яких відсутня прив'язка до іноземного права.

Існує деяка специфіка правового статусу іноземців у цивільному процесу стосовно судового імунітету, який застосовується до іноземної держави, її дипломатичних представництв і консульських установ. Імунітет від цивільної юрисдикції судів України полягає в тому, що до іноземної держави не може бути пред'явлений позов, вона не може бути відповідачем, до неї не може бути застосоване забезпечення позову шляхом звернення стягнення на її майно, що знаходиться на території іншої держави. Отже, судовий імунітет іноземної держави означає непідсудність її суду іншої держави. Він ґрунтується на суверенній рівності держав, відповідно до якої рівний не має влади або юрисдикції над рівними. Імунітет від цивільної юрисдикції судів України надається іноземній державі, дипломатичним представникам, консульським посадовим особам, іншим особам за принципом взаємності. Якщо в іноземній державі не забезпечується Україні, її майну або представникам така ж судова недоторканність, яка забезпечується іноземним державам, їх майну або представникам в Україні, Кабінетом Міністрів України або іншим правомочним органом може бути приписано щодо цієї держави, її майна або представника застосування відповідних заходів.

Підводячи підсумки, можна дійти до висновку, що тема правового статусу іноземних осіб та осіб без громадянства у цивільному процесу України має дуже важливе значення і проаналізувавши все вище викладене треба констатувати, що іноземці мають і користуються всіма правами, які належать кожному громадянину нашої держави, але, вступаючи в цивільно-процесуальні відносини, правовий статус іноземців має все ж таки свою специфіку, яка врегульована нормами цивільного законодавства, а також міжнародними договорами.

Література

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Цивільно-процесуальний кодекс України: Кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Про правовий статус іноземців і осіб без громадянства: Закон України № 3773-VI від 22.09.2011р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
5. Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 09.01.1995р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

Проблематичні аспекти спадкування за законом

Хан А.Д., студентка

Науковий керівник:

Мартинів М.П., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Актуальність теми полягає в тому, що на сьогоднішній день в Україні громадяни не використовують своє право на складання заповіту. Для вирішення цього питання в законодавстві України існує таке поняття, як спадкування за законом.

Поява такого поняття, як право на власність, та тенденція шлюбно-сімейних відносин, викликали дуже багато спірних питань, щодо долі майна, після смерті людини.

Спадкування тісно переплітається з правом власності. У свій час К. Маркс написав: якби діти були забезпечені після смерті своїх батьків, то батьки б не турбувалися про те, щоб залишити їм засоби для життя, але поки цього немає, скасування спадкового права привело б до труднощів [1, 385].

Кожному громадянину України гарантується, що майно, надбане за все його життя перейде до найближчих йому осіб (діти, внуки, правнуки, брати, сестри, тощо) або стане державною власністю.

Спадкове майно стає державною власністю у таких випадках:

- якщо спадкоємці відмовились від спадщини на користь держави;
- якщо всі спадкоємці відмовилися від спадщини або не прийняли її у встановленому порядку;
- якщо у спадкодавця немає спадкоємців ні за законом, ні за заповітом і за рішенням суду спадщина визнана відумерлою;
- якщо спадкоємці усунуті від спадщини як негідні [2].

Спадкування за законом має місце тоді, коли воно не змінене заповітом, тобто спадкодавець у заповідальному розпорядженні не призначив спадкоємців особисто. У цьому випадку спадкове майно розподіляється між особами, які названі у числі спадкоємців у відповідних статтях Цивільного кодексу України. Такі особи називаються законними спадкоємцями або колом спадкоємців за законом [3].

С.Я. Фурса стверджував що, складання заповіту немає смислу, якщо спадкодавця влаштовує спадкування за законом, а саме:

- коло осіб, які будуть спадкувати його майно за законом;
- величини часток спадщини, які їм належить за законом [4].

Спадкування за законом набуває чинності тільки у таких випадках:

- смерть спадкоємця;
- не дійсність заповіту;
- відсутність заповіту;
- у випадку, якщо заповіт не охопив все майно спадкодавця, тощо.

Ще одним важливим фактором становлення спадкування за законом є деякий зв'язок (шлюбний, сімейний, родинний) між спадкоємцем і спадкодавцем. Тільки після виявлення одного з цих зв'язків, спадкування за законом стає можливим.

Офіційне тлумачення поняття «член сім'ї» спробував дати і Конституційний Суд України. У своєму рішенні від 3 червня 1999 р. він зазначив, що природа сімейних правовідносин визначається кровними (родинними) зв'язками або шлюбними стосунками; спільним постійним проживанням; веденням спільного господарства. Членами сім'ї можуть бути визнані й інші особи за умови постійного спільного проживання і ведення спільного господарства [5].

Для вирішення такого питання, як спадкування за законом, було запроваджено почергове спадкування. На сьогоднішній день в Україні законодавством встановлено 5 черг. До них відносяться такі особи: діти спадкодавця, подружжя, батьки, сестри, брати, члени сім'ї, родичі до шостого споріднення спадкоємця, тощо.

В ст.1958 ЦК («Черговість спадкування за законом») передбачено, що кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття. Крім випадків, встановлених статтею 1259 цього Кодексу [6, 1267].

Тенденція до фактичних, юридично не зареєстрованих подружжів тільки поширюється. Можливість спадкування між такими подружжями стало проблемним питання в галузі спадкування за законом. Відповідно до Цивільного Кодексу України, особа визнається спадкоємцем лише тоді, коли вона проживала з померлою особою не менш ніж п'ять років.

Отже, маючи докази фактичних шлюбних відносин (а саме: спільні діти, прописка за адресою померлого, підтвердження про ведення спільного господарства від сусідів і рідних, чеки, виписки з рахунків, квитки та інші документи) подружжя може стати спадкоємцем аж четвертої черги.

Відповідно до ст.119 Сімейного кодексу України («Встановлення режиму окремого проживання подружжя») за заявою подружжя або позовом одного з них суд може постановити рішення про встановлення для подружжя режиму окремого проживання у разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно. Режим окремого проживання припиняється у разі поновлення сімейних відносин або за рішенням суду на підставі заяви одного з подружжя [7, 120].

Розглянемо наступну ситуацію: чоловік і жінка одружилися и через один рік сімейних відносин вирішують жити окремо. Через деякий час чоловік вступає у фактичний шлюб та проживає з жінкою, скажемо, 10 років, після чого помирає у автокатастрофі не встигнувши залишити заповіт. У фактичному шлюбі, за 10 років проживання, були набуті за спільні гроші такі речі: квартира, машина, дача. Відбувається спадкування за законом. В першу чергу все майно отримує формальна дружина, а не та жінка з якою померла особа перебувала у фактичному шлюбі 10 років. Фактична дружина залишається ні з чим. Тільки, хіба що, у судовому порядку вона може претендувати на половину майна, набутого за спільні кошти з померлим чоловіком.

Можна зробити висновок, що законодавець відає перевагу сімейним відносинам, не дивлячись на те, що досить не справедливо відбувається розподіл майна. В багатьох випадках більшість майна отримує та людина, яка взагалі не мало до нього відношення.

Було б доречно урівняти спадкові права між фактичним подружжям і офіційно зареєстрованим та поставити їх в одну чергу, а майно ділити відповідно до часу (кількість років) спільного проживання з померлою особою.

Література

1. Маркс К., Энгельс Ф. Доклад Генерального Совета о праве наследования / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Изд. – 2-е, 1960. – Т. 16. – 800 с.
2. Цивільне право України. Загальна частина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1120061157417/pravo/spadkuvannya_zakonem
3. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток: монографія / Ю.О. Заїка. – 2-ге вид. – К.: КНТ, 2007. – 288 с.
4. Драгневич Е.В. Наследование: по закону и по завещанию / Е.В. Драгневич. – К.: Издатель Фурса С.Я., 2007. – 60 с.
5. Рішення Конституційного Суду від 3 червня 1999 р. №5-рп/99 щодо офіційного тлумачення положень п.6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», ч. 4,5 ст.22 Закону України «Про міліцію» та ч. 6 ст.22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») // Конституційний Суд України : правові засади, рішення, висновки та ухвали / за ред. І.А.Тимченко. – К., 1999. – 386 с.
6. Цивільний Кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 р. редакції від 03.09.2015 р. глава 86 «Спадкування за законом», ст. 1958 «Черговість спадкування за законом». – 2222 с.
7. Сімейний Кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 р. глава 11 «Припинення шлюбу», ст.119 «Стаття 119. Встановлення режиму окремого проживання подружжя». – 2574 с.

Секція 5 **МІЖНАРОДНЕ ПРАВО**

Правовий статус Європейського парламенту

Бойко О.В., студентка

Науковий керівник:

Омельянчик С.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Європейський Союз володіє в даний час власної територією, своїм громадянством, власними владними інститутами, один з яких – Європейський парламент – формується населенням держав-членів шляхом загальних і прямих виборів, власними фінансовими ресурсами. Практика Європейського парламенту підтверджує, що в його повістку вноситься усе більше питань, розгляд яких має місце з ініціативи самого Парламенту. Про зростаючої активності Європейського парламенту свідчить та обставина, що депутати нерідко виступають з різкою критикою заходів або дій, пропонованої Комісією та Радою, досить рішуче відстоюють свої зауваження, а тим більше формалізовані поправки.

Основний внесок у дослідження системи органів та інститутів ЄС та процесу прийняття рішень в Європейському Союзі зробили вчені та фахівці з держав-членів. В українській юридичній науці дослідженню правової проблематики Європейського Союзу присвячені праці М.В. Буроменського, В.І. Євінтова, В.Н. Денисова, В.К. Забігайла, В.І. Муравйова, М.М. Микієвича, В.Ф. Опришка та Р.Б. Хорольського. Незважаючи на актуальність даної теми, на жаль, на даний час відсутній ґрунтовний аналіз процесу прийняття рішень в Європейському Союзі у вітчизняній юридичній літературі та постає необхідність комплексного дослідження правового статусу Європейського Парламенту в системі органів Європейського Союзу.

Метою статті є аналіз місця та ролі Європейського Парламенту в системі органів Євросоюзу та ЄС шляхом визначення його правового статусу та напрямків реалізації компетенції, в тому числі в сфері зовнішньої політики Євросоюзу.

Європейський парламент характеризується як представницький орган Європейського співтовариств і Європейського Союзу. Згідно ст.189 Договору про Європейський Союз, Європейський парламент складається з представників народів держав-членів, об'єднаних у Співтоваристві, кількість яких не повинна перевищувати 700.

Установлений і застосовуваний порядок формування Європейського парламенту підкреслює істотну відмінність Співтовариств або Союзу від будь-якої іншої міжнародної організації. Процедура, прийнята в Європейському Союзі, властива не міжнародної організації, а суверенній державі або державного утворення. Однак принцип формування представницького установи в рамках Союзу не цілком адекватний тому, який прийнятий в федеративній державі [1, 189]. Нижня палата федерального Парламенту представляє націю в цілому, верхня палата представляє населення суб'єктів федерації. Необхідно з'ясувати, якими повноваженнями володіє і наскільки ці повноваження відповідають ролі Парламенту як представницького установи [5, 34].

Європейський парламент, ґрунтуючись на діючі положення та практику, поки залишається консультативним органом. У системі інститутів Європейських співтовариств і Союзу Парламент поступається за своєю значимістю Раді і Комісії. Європейський парламент не робить реального, вирішального впливу на процес прийняття рішень [3, 116].

Однак, починаючи з прийняття Єдиного європейського акта та підписання Договорів про створення ЄС, спостерігається розширення повноважень Парламенту і активізація його участі в життєдіяльності інтеграційних об'єднань, у вирішенні поставлених перед ними завдань. Особливо змінилася роль Парламенту в законодавчому процесі, хоча сам Парламент не став законодавчим органом Співтовариств та Союзу, а також у здійсненні контрольних функцій, зокрема, контролі за діяльністю Комісії. Таким чином, існування та функціонування

доповнюють механізм керівництва і управління Співтовариствами та Союзом таким важливим елементом, як посилюється участь представників, обраних народами, в здійсненні владних і управлінських повноважень [1, 190].

Вибори, відповідно до Договору про ЄС «представники народів держав, які об'єдналися у Співтовариство, обираються в Європейський парламент прямим загальним голосуванням» [2, 269].

До цих пір поки не прийнятий єдиний закон про обрання в Європейський парламент, вибори проводяться в кожній з держав-членів у Відповідно до національного виборчого законодавства. У всіх країнах Союзу (крім Великобританії) вибори проводяться на основі пропорційної системи. Це означає, що кожна політична партія чи інша організація, допущена до участі у виборах, висуває список кандидатів і отримує кількість місць пропорційно числу зібраних голосів. Загальне число мандатів не повинно перевищувати 700 [4, 284].

Можна зробити висновок за минулі десятиліття, і особливо починаючи з прийняття Єдиного європейського акта та підписання Договорів про створення Європейського Союзу, спостерігається наростаюча тенденція до розширення повноважень Парламенту та активізації його участі в життєдіяльності інтеграційних об'єднань. Вже саме по собі це має позитивний характер і має сприяти зусиллю демократичних засад в механізмі функціонування Співтовариств, в механізмі, який аж до теперішнього часу все ще залишається значною мірою бюрократичним за своєю природою, недостатньо відкритим і вельми мало підконтрольним населенню держав-членів.

Література

1. Договір про Європейський Союз. Маастріхт, 7 лютого 1992 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029
2. Энтин Л.М. Европейское право: учебник для вузов / Л.М. Энтин. – М.: Норма, 2000. – 720 с.
3. Європейський Союз: основи політики, інституційного устрою та права: навч. посібник / наук. ред. В. П'ятницький. – К.: Наука, 1999. – 368 с.
4. Парламентські вибори в Європейському Союзі / Д.С. Ковриженко, Д.М. Котляр, А.М. Євгенєва, Г.П. Асланян, В.М. Замніус. – К.: Міленіум, 2002. – 116 с.
5. Шаповал В. Зарубіжний парламентаризм / В. Шаповал. – К.: Основи, 1993. – 143 с.

Інститут подвійного громадянства в міжнародному праві

Гриценко К.В., студентка

Науковий керівник:

Віхляєв М.Ю., д.ю.н., доцент,

Запорізький національний університет

Дана тема є досить актуальною на сьогоднішній час, бо в житті різних народів майже всі значні події так чи інакше торкаються проблем, які пов'язані з громадянством. З розвитком міждержавних відносин, а також із збільшенням міграції населення підвищується вплив міжнародного права на регулювання питань, щодо правової приналежності особи до певної держави. Тому виникає необхідність більш детально дослідити інститут подвійного громадянства в міжнародному праві.

Перш за все варто відзначити, що подвійне громадянство в міжнародному праві має назву «біпатризм». У буквальному розумінні йдеться про те, що особи перебувають одночасно в громадянстві двох і більше держав [1, 25-26]. Термін «подвійне громадянство» став звичним у зарубіжній та вітчизняній правовій літературі, де подвійне громадянство зазвичай ототожнюють з множинним громадянством. Подвійне громадянство (біпатризм) або множинне громадянство є таким правовим статусом особи, за якого вона одночасно володіє громадянством більше ніж однієї держави. Термін «подвійне громадянство» вживають законодавці різних держав, у тому числі і в Україні. Існують випадки, коли особа

має більше ніж два громадянства. Тоді подвійне громадянство є окремим випадком множинного громадянства. Термін «множинне громадянство» є ширшим за своїм значенням і відображає сучасні підходи до розгляду цього питання. Цей висновок підтверджує п.8 ст.2 Європейської конвенції про громадянство від 1997 р., у якому поняття «множинне громадянство» визначено як наявність в одній особі одночасно громадянства двох чи більше держав [2].

Загалом питання множинного громадянства на міжнародному рівні регулюються такими документами: Конвенція, що регулює певні питання, пов'язані з колізією законів про громадянство, Гаага, 12 квітня 1930 р. [3]; Конвенція про уникнення випадків множинного громадянства і про військовий обов'язок у випадках множинного громадянства, Страсбург, 06 травня 1963 р.; Конвенція про обмін інформацією, що стосується набуття громадянства, Париж, 10 вересня 1964 р.; Європейська конвенція про громадянство, Страсбург, 06 листопада 1997 р. [2].

Але, не дивлячись на вищеперераховані міжнародні документи сучасне міжнародне право не знає єдиної загальновизнаної регламентації питань, що виникають у зв'язку з подвійним чи множинним громадянством. Більшість держав негативно ставляться до такого громадянства. Нині найбільш відомими країнами де існує інститут подвійного громадянства є Канада, Австралія, Гренада. Існують також країни, в яких підписано двосторонні договори з іншими країнами про подвійне громадянство між ними. Різні країни мають свої особливі вимоги набуття громадянства. У деяких з них, наприклад, Німеччині, Данії це взагалі майже неможливо зробити, не кажучи вже про подвійне громадянство. Отримавши паспорти кількох країн, особа отримує не тільки права і свободи, а й відповідні обов'язки [1, 26]. Тому варто зазначити переваги та недоліки подвійного громадянства.

Серед позитивних наслідків необхідно виділити такі: 1) вигода щодо права на проживання у двох і більше державах, права на повернення та збереження громадянства в змішаному шлюбі; 2) наявність значної кількості осіб із множинним громадянством може сприяти інтенсифікації зв'язків між державами; 3) додаткові гарантії реалізації та захисту прав і свобод особи, оскільки особи, які володіють множинним громадянством, мають рівні права й обов'язки з громадянами держави, у якій вони проживають, водночас, зберігаючи культурні й інші зв'язки з державою походження; 4) держава, що приймає, легше інтегрує резидента з множинним громадянством, ніж іноземного громадянина, а держава походження зберігає зв'язок зі своїм громадянином, що, насамперед, важливо для держав, які розвиваються [4, 29-30].

Але більшість країн сприймають подвійне громадянство як негативне явище, бо воно ставить під сумнів міцність і безспірність того стійкого юридичного зв'язку, який існує між громадянином і державою, породжує міжнародні конфлікти і порушує як здатність держави управляти своїми громадянами, так і можливість захищати їх інтереси за кордоном. Україна належить до держав, де визнається і діє принцип одного громадянства.

Отже, негативними наслідками є: по-перше, особа з множинним громадянством, згідно з Гаазькою конвенцією 1930 р., має значно менші права на дипломатичний захист. Згідно з міжнародним правом, захист державою її громадянина щодо держави іншого громадянства особи не дозволяється, що підтверджується міжнародною практикою держав; по-друге, неминучі колізії в правовому статусі особи з множинним громадянством через суперечності в законодавстві двох або більше держав вирішуються зазвичай не на користь цієї особи; по-третє, множинне громадянство здатне створити для індивіда додаткові обов'язки, виконати які або доволі складно, або ж занадто обтяжливо. Його можуть зобов'язати нести військову службу у двох або більше державах, сплачувати податки одразу у двох державах (США, Канада) у випадку, коли відсутня відповідна міждержавна угода про уникнення подвійного оподаткування, тощо. Таке встановлення подвійних обов'язків є правомірним відповідно Гаазької конвенції 1930 р. щодо деяких питань, що стосуються колізії законів про громадянство; по-четверте, державою особа з множинним громадянством завжди буде сприйматися як недостатньо лояльна; п'яте, стосовно осіб з множинним

громадянством виникають труднощі у сфері міждержавних відносин, оскільки, з одного боку, може виникнути суперечка про громадянство особи між державами, які вважають її своїм громадянином, а з іншого – третя держава з тих чи інших підстав може бути змушена вирішувати, якому громадянству особи з множинним громадянством надати перевагу [4, 30].

Слід зазначити ще один аргумент «проти» подвійного громадянства, а саме те, що біпатризм дозволяє легально уникати кримінального переслідування злочинцям [5, 142].

Через значний негативний потенціал подвійного громадянства є прагнення держав ліквідувати таке громадянство або ж мінімізувати його наслідки, що можливо за допомогою певних засобів. Найбільш ефективним способом є міжнародні договори, що укладаються державами й можуть бути спрямовані як на запобігання випадкам виникнення множинного громадянства, наприклад, договори про ліквідацію наслідків множинного громадянства, про ліквідацію та запобігання самого множинного громадянства.

Таким чином, інститут подвійного громадянства в міжнародному праві залишається й досі актуальним, бо спільної точки зору з цього приводу немає, існують переваги та недоліки такого громадянства, але кожна держава вправі сама вирішувати яке саме буде громадянство, тому що міжнародне право не зазначає єдиної загальновизнаної регламентації щодо подвійного громадянства.

Література

1. Довбиш М.О. Актуальність подвійного громадянства для України [Електронний ресурс] / М.О. Довбиш // Теоретические и практические научные инновации. – Режим доступу: http://конференция.com.ua/files/image/konf_13/doklad_13_4_06.pdf
2. Європейська конвенція про громадянство від 06.11.1997 р. № ETS № 166 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Конвенція, що регулює деякі питання, пов'язані з колізією законів про громадянство від 12.04.1930 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Лихоліт Д.В. Інститут подвійного громадянства в міжнародному праві: переваги та недоліки / Д.В. Лихоліт // Міжнародне публічне та приватне право: міжнародна науково-практична конференція 21-22 листопада 2014 р. – Харків. – 2014. – С. 29-31.
5. Кравчишин О.О. Інститут подвійного громадянства в міжнародному праві / О.О. Кравчишин // Актуальні проблеми розвитку міжнародного права: матеріали X Міжнародної науково-практичної Конференції молодих учених і студентів «Політ. Сучасні проблеми науки», 7-9 квітня 2010 року. – 2010. – С. 142.

Проблемні питання правового режиму міжнародних територій

*Губський М.В., студент
Науковий керівник:
Віхляєв М.Ю., д.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

На сьогоднішній день міжнародні відносини здійснюються в умовах безперервного розширення та розвитку однієї з найважливіших складових міжнародної нормативної системи — міжнародного права. Вказана обставина виявляє безпосередній вплив на взаємозалежність держав, як основних його суб'єктів, і в першу чергу на реалізацію ними суверенних прав. В сучасних умовах назріла необхідність для більш поглибленого вивчення проблеми, яка виникає на перетині суверенних прав та інтересів різних держав. А тому, серед найактуальніших питань сьогодні є питання про межі дії національних правових норм. У зв'язку з цим, найбільш ефективним засобом встановлення меж дії норм національного права у тих випадках, коли зачіпаються інтереси декількох держав, безумовно є міжнародне право. Причому, такий вплив міжнародного права здійснюється як за умов дії норм національного права в межах державної території, так і у випадках їх дії поза її межами. Процесуальні питання права, проблеми юрисдикції більш активно досліджуються

представниками західних шкіл міжнародного права, особливо в рамках англосаксонської системи права.

Серед авторів, які досліджували цю проблематику слід виділити: Д. Анцілотті, Я. Броунлі, Ф. Джессеп, В. Кононенко, Л. Тимченко, І. Міхіна, В. Репецький, А. Фердросс, Р. Хіггнс, М. Шоу та ін. Вказана проблема має не лише теоретичне, але й практичне значення, оскільки певні держави прийнявши відповідні законодавчі акти намагаються поширювати свою юрисдикцію у вигляді примусових методів забезпечення екстериторіального застосування своїх законів на території інших держав всупереч їх національному та міжнародному праву.

Термін «територія» розглядають у доктрині міжнародного права як юридичну категорію. Відповідно до цього підходу правова природа територій, їхні класифікації обумовлені відповідним правовим режимом, передбаченим міжнародно-правовими нормами. Саме тому в основу загальноприйнятої класифікації територій у теорії міжнародного права покладено принцип їхньої приналежності до того чи іншого правового режиму. З огляду на це території поділяють на три основні групи: державна територія, території зі змішаним режимом та території з міжнародним режимом (міжнародні території спільного користування) [1].

Територіями з міжнародним режимом вважаються відповідні земні простори, які розташовані за межами державної території і не належать будь якій державі окремо, перебувають згідно з міжнародним правом у загальному користуванні усіх держав. До таких територій необхідно віднести відкрите море, повітряний простір над ним, дно морів та океанів за межами національної юрисдикції, Антарктика. Окремим об'єктом можна виділити космічний простір та небесні тіла, які також виключені з під дії суверенітету держав [2, 196].

Правовий режим відкритого моря сформувався внаслідок поєднання норм міжнародного права і національного права окремих держав. Завдяки цьому такий стан є прийнятною можливістю для аналізу міжнародно-правових проблем визначення державних меж дії своїх національних норм [1].

Важливим аспектом, окрім морських просторів, у досліджуваній проблематиці займає питання про правовий режим міжнародного повітряного простору. Слід зазначити, що межі повного обсягу дій відповідної національної правової системи у повітряному просторі повинні закінчуватися там, де починають діяти норми міжнародного космічного права, які регулюють режим космічного простору, а з другого боку, на межі суверенного повітряного простору і міжнародного повітряного простору. Під час польотів над відкритим морем держава реєстрації повітряного судна здійснює юрисдикцію над цим судном упродовж усього польоту. Відповідно будь-яке повітряне судно, що знаходиться в цьому повітряному просторі, є недоторканим і незалежним від органів влади будь-якої держави, крім тієї, де воно зареєстроване і підпорядковується лише її законам. Нерідко на територіях з міжнародним режимом проводиться також і військова діяльність.

Так, у відкритому повітряному просторі можуть проводитися випробування ракет та навчальні стрільби. Перед їхнім проведенням інші держави повідомляються про спеціальні тимчасові небезпечні райони відкритого моря та повітряні простори над ним [3, 176]. Але при цьому правовий режим повітряного простору над відкритим морем не змінюється, хоч упродовж проведення випробувань чи навчальних стрільб на зазначені міжнародні простори поширюється дія відповідних нормативних приписів конкретної держави.

Наступною територією з міжнародним режимом, на яку держави поширюють дію своїх внутрішньодержавних правових норм, є космічний простір. Оскільки норми міжнародного права не встановлюють меж, за якою починається космічний простір, відповідно вирішення цього питання повинно базуватися на розмежуванні та регламентації космічної діяльності, з урахуванням інтересів усіх держав, при встановленні мінімально допустимої висоти зниження космічних апаратів у надземний простір над територією інших держав [4, 187]. Безпосередньою сферою дії національних правових норм у космічному просторі виступають космічні об'єкти, оскільки космічне право проголосило відмову від

поширення державами територіального суверенітету у цьому просторі, включаючи і Місяць. Згідно ст. VIII Договору про космос 1967 року, держава, в реєстр якої внесений об'єкт, що запущений у космічний простір, зберігає юрисдикцію і контроль над таким об'єктом і над будь-яким екіпажем цього об'єкта під час знаходження у космічному просторі, в тому числі і на небесному тілі. А носієм таких державно владних повноважень, який здійснює юрисдикцію на космічному об'єкті, є його командир. Враховуючи ту обставину, що в останні десятиліття ведуться спільні дослідження космосу представниками різних держав, на практиці має місце функціонування змішаного екіпажу на космічному об'єкті. А це означає, що зазначена проблема може бути вирішена згідно окремого міжнародного договору між двома чи більше державами.

Антарктика – це територія, розташована довкола Південного полюса Землі, яка включає прилеглий до неї материк Антарктиду, шельфові льодовики й острови. Після відкриття Антарктиди російською експедицією у 1818-1821 рр. територія Антарктики залишалась предметом гострих територіальних суперечок (1908 р., 1917 р.) з боку США, Великої Британії, Чилі, Аргентини та інших країн. В умовах боротьби за націоналізацію територій Антарктики та її природних ресурсів визріла потреба у встановленні міжнародно-правового режиму Антарктики. З цією метою у 1959 р. держави підписали Договір про Антарктику.

Одним із найбільших здобутків Договору варто вважати призупинення висунення територіальних претензій на простори Антарктики з боку держав на строк дії Договору. З огляду на те, що Договір є безстроковим міжнародно-правовим актом, вирішення територіальних суперечок у такий спосіб є цілком прийнятним у наш час [1].

Існує проблема визначення міжнародно-правового статусу Арктики. Вона, на відміну від Антарктики, охоплює простори Земної кулі, розташовані довкола Північного полюса, включно з Північним льодовитим океаном, прилеглими частинами Атлантичного і Тихого океанів. В основу правового режиму Арктики покладено принцип "сектора", відповідно до якого її територія поділена на полярні сектори міжприарктичними державами – США, Канадою, Данією, Норвегією і Російською Федерацією. Використання концепції секторів Арктики, що розглядає територію Арктики як сухопутне продовження території приарктичних держав, не є загальновизнаним у міжнародному праві.

Правовий режим Арктики визначається головним чином національним законодавством приарктичних держав і стосується таких питань, як захист навколишнього середовища, судноплавство тощо. Держави в односторонньому порядку приймають такі внутрішньодержавні акти, що визначають правове регулювання відносин з іншими державами у відповідному секторі Арктики, що належить державі [1].

Існуючий правовий режим в Арктиці передбачає також дію норм і принципів міжнародного морського права у морських просторах секторів Арктики. В таких умовах виникають труднощі у правовому регулюванні використання секторів Арктики, які входять до складу державної території приарктичних держав і регулюються національним законодавством, та судноплавства у морських просторах секторів Арктики, на які поширюється дія норм міжнародного морського права. З огляду на те, що із заснуванням Арктичної ради 1996 р. передчасно говорити про початок процесу інтернаціоналізації Арктики, її правовий режим залишиться у незмінному вигляді. Оформлення міжнародно-правового статусу Арктики у спосіб укладення міжнародного договору безумовно забезпечить правову основу існуючому режиму використання Арктики або прокладе шлях до якісно нового підходу [5, 24].

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що міжнародні та національні норми мають багато недоопрацювань, з приводу існуючих проблем, а зміни у діючих нормах відбуваються дуже повільно, що призводить до негативних наслідків для деяких країн та у тому числі для України.

Література

1. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Микієвич та ін.; за ред. В.М. Репецького. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2012. – 437 с.

2. Репецкий В.М. Особенности дѣи норм внутрішньодержавного права на території з міжнародним режимом / В.М. Репецкий // Юридична наука. – 2011. – № 1 (1). – С. 195-200.
3. Малеев Ю.Н. Международное воздушное право: вопросы теории и практики / Ю.Н. Малеев // – М.: Международные отношения, 1986. – 240 с.
4. Тимченко Л.Д. Територія в міждержавних відносинах / Л.Д. Тимченко, В.П. Кононенко // Наше право. – 2013. – № 13. – С. 182-188.
5. Михина И.Н. Международно-правовой режим морских пространств Арктики: автореф. дис. на соискание уч. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Международное право; Европейское право» / Ирина Николаевна Михина. – М., 2003. – 27 с.

Походження поняття «Міжнародний злочин»

Жечева А.В., студентка

Науковий керівник:

Віхляєв М.Ю., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У юридичній доктрині отримала визнання концепція, відповідно до котрої серед багатьох правопорушень існує окрема категорія міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру, що становлять велику суспільну небезпеку. Правильне окреслення кола цих злочинів, їх розрізнення допоможе обрати ефективні форми і методи боротьби з ними. Поняття міжнародного злочину та злочину міжнародного характеру дозволить визнати такими лише ті діяння, які є найбільш небезпечними для міжнародних відносин [1].

Ще на початку ХХ століття проблему міжнародних злочинів досліджували, зокрема, Н. Коркунов, Ф. Ліст, Ф. Мартенс та інші вчені. До таких злочинів вони відносили прагнення одних держав до поневолення інших та всесвітнього панування, напад без оголошення війни та достатнього приводу.

Вперше перелік таких злочинів було запропоновано Статутом Нюрнберзького Міжнародного воєнного трибуналу 1945 року. У статті 6 Статуту до категорії міжнародних злочинів віднесено:

1) злочини проти миру, а саме: планування, підготовка, розв'язування чи ведення агресивної війни у порушення міжнародних договорів, угод чи запевнень або участь у спільному плані чи змові, які спрямовуються на здійснення будь-якої із вищезазначених дій;

2) воєнні злочини, а саме: порушення законів чи звичаїв війни, в тому числі вбивства, тортури чи захоплення в рабство чи з іншою метою цивільного населення окупованої території, вбивства чи тортури військовополонених чи осіб, які знаходяться в морі, вбивства заручників, пограбування суспільної чи приватної власності, безглузді руйнування міст і сіл, розорення, що не виправдані воєнною необхідністю, та інші злочини;

3) злочини проти людства, а саме: вбивства, винищення, поневолення, заслання та інші жорстокості, вчинені щодо цивільного населення до чи під час війни, або переслідування за політичними, расовими чи релігійними мотивами з метою здійснення чи у зв'язку із будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію трибуналу, незалежно від того, чи були ці дії порушенням внутрішнього права країни, де вони були вчинені, чи ні [2].

Зазначена класифікація міжнародних злочинів мала велике значення як перший документ міжнародного кримінального права, спрямований на захист миру і безпеки людства.

Слід зазначити, що у сучасній міжнародній практиці і доктрині розрізняють три види міжнародних правопорушень, що визначаються за суб'єктною і суб'єктивною сторонами складу таких правопорушень:

1. Міжнародні злочини;
  2. Злочини міжнародного характеру;
  3. Інші міжнародні правопорушення (міжнародні делікти).
- Міжнародні злочини:

- здійснюються державами, посадовими особами держав, що використовують механізм держави в злочинних цілях, а також рядовими виконавцями;
- здійснюються в безпосередньому зв'язку із державою;
- зазіхають на міжнародний мир і безпеку,
- загрожують основам міжнародного правопорядку;
- спричиняють відповідальність держави як суб'єкта міжнародного права і персональну кримінальну відповідальність виконавців, що настає в рамках міжнародної, а в деяких випадках внутрішньодержавної (національної) юрисдикції.

Злочини міжнародного характеру:

- торкаються інтересів двох або декількох держав, юридичних осіб і/або громадян;
- здійснюються окремими фізичними особами поза зв'язком із політикою держави;
- спричиняють персональну відповідальність правопорушників у рамках національної юрисдикції [3].

Міжнародні делікти визначаються за залишковим принципом, до них належать правопорушення, що не ввійшли в перші дві групи. Таким же чином їх визначала і Комісія з міжнародного права. До них належать: порушення державою своїх односторонніх зобов'язань; невиконання рішень міжнародних судів і арбітражів; порушення державою договірних зобов'язань, що не мають основного значення, і т.д.

Міжнародні делікти [3]:

- не носять характеру злочинів і не мають суспільної небезпеки міжнародних злочинів і злочинів міжнародного характеру;
- можуть здійснюватися будь-якими суб'єктами міжнародних правовідносин, що порушують положення розпоряджень міжнародно-правових норм;
- спричиняють відповідальність суб'єктів, що може виражатися у формі самообмежень, які впливають у результаті офіційного визнання протиправності поведінки суб'єкта.

Таким чином, можна зробити висновок, що процес формування в науці інституту міжнародного злочину ще не закінчений. Реалії сучасного життя вносять часом істотні корективи в трактування розглянутих в даній роботі понять. Тому досить чітко встановити, наприклад, склади конкретних міжнародних злочинів вкрай важко. Недостатньо розробленими залишаються також багато питань міжнародно-правової відповідальності за міжнародні злочини, зокрема питання про відповідальність фізичних осіб, тому потребують нагального реформування.

Література

1. Іващенко В. Проблеми відповідальності за міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру / В. Іващенко // Юридичний журнал. – 2005. – № 6. – С. 33.
2. Буткевич В.Г. Міжнародне право / Основні галузі: підручник / за ред. В.Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2004. – 816 с.
3. Кисиль В.І. Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник / за ред. проф. А.С. Довгєрта, проф. В.І. Кисіля. – К.: Правова єдність, 2012. – 374 с.

Правовий статус Європейського банку реконструкцій та розвитку

Завгородня П.Б., студентка

Науковий керівник:

Омельянчик С.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

На сьогоднішній день глобалізація стала невід'ємною частиною розвитку країн в світі. Створення міжнародних організацій, як суб'єктів та об'єктів міжнародного права та надання

їм правового статусу, стало основною тенденцією в регулюванні відносин між державами світу. Діяльність глобальних та регіональних інституцій, зокрема фінансових, представником яких є саме Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), істотно впливає на розвиток економічних, ринкових відносин, а також на економіку окремих країн або їх груп. Тому виникає потреба дослідження не тільки безпосередньо галузевих функцій та дій організацій, а й правового статусу організацій. Незважаючи на те, що ЄБРР не є об'єднанням, націленим на саме регулювання та регламентуванні міжнародних відносин, воно має досить широкі повноваження і важливий статус на світовій арені як суб'єкт міжнародного права.

Висвітленням даної теми займалися наступні дослідники: Калініна Л.Л., Шibaєва Є.А., Міронова І.В., Бобін М.В., Лебедева П.К., та інші. Вони розглядали механізм функціонування даної міжнародної організації в цілому, не відокремлюючи правовий статус, але надаючи свої думки та надбання з цієї теми також. Науковці описали її діяльність, структуру, проаналізували зміст документів та розкрили особливості ЄБРР у порівнянні з іншими фінансовими, зокрема інвестиційними регіональними організаціями.

Метою дослідження є з'ясування правового статусу, а саме правосуб'єктності ЄБРР, його прав та обов'язки згідно основним документам, гарантії встановлених прав та відповідальність за невиконання обов'язків.

Європейський банк реконструкції та розвитку – це регіональна фінансова організація інвестиційного спрямування, яка є суб'єктом та об'єктом міжнародного права. Вона була створена з метою сприяння переходу країн до відкритої економіки, а також розвитку приватної підприємницької ініціативи в країнах Центральної та Східної Європи, але зараз діапазон країн-об'єктів інвестування значно розширився. Це відбувається шляхом технічного та фінансового сприяння здійсненню найбільш привабливих та продуктивних проектів сфері економіки, інвестуванням та допомоги в координації дій, пошуку іноземних та внутрішніх інвесторів, стимулюванням розвитку ринків капіталу [5]. Членами ЄБРР є 61 країна-акціонер та 2 міжнародні організації. Штаб-квартира розташована в Лондоні [1, 5-6].

Правосуб'єктність міжнародної організації зумовлюється наявністю Уставу, який був сформований в рамках Договору про устанovu Європейського банку реконструкції та розвитку, який був підписаний в Парижі 29 травня 1990 р. В ньому містяться основні положення про структуру, права та обов'язки Банку [3, 4-5].

Об'єднання має свою чітку систему органів. Найвищим органом є Рада керуючих, який делегує більшістю повноважень та включає в себе представників від країн-акціонерів, зазвичай це міністр фінансів. Нижчою ланкою є Рада директорів (РД), які відповідальні за стратегічне спрямування діяльності Банку, визначає політику організації та керує загальною діяльністю. Він очолюється Президентом РД, який обирається шляхом голосування серед керівних посад. Також в ЄБРР є посади одного або більше віце-президентів, та інших посадових лиць та урядовців [2, 63-64].

Діяльність даної міжнародної організації та її принципи не суперечать основним принципам ООН та загальновизнаним нормам права.

Згідно Статті 45 Договору, ЄБРР володіє повною правоздатністю та має право на укладання договорів, придбання та розпорядження рухомим та нерухомим майном, на збудження процесуальних дій. Організація також має імунітет активів від конфіскації, архівів, посадових лиць та службовців, а також свободу активів від обмежень, звільнюється від оподаткування [4, 78-80].

В разі порушення будь-яких правових норм або принципів, прийнятих на загальносвітовому рівні можуть бути порушені позови проти ЄБРР, але тільки в компетентних судах на території країни, де розташовані установи організації. Вони не можуть бути порушені від імені членів Банку або їх родичів. Це є гарантією виконання своїх безпосередніх функцій та дотримання прав та обов'язків [3, 32-33].

Однією з відмітних рис є те, що без згоди країни-учасника Банк не фінансує жодних проектів.

До обов'язків організації можна віднести наступні: дотримання норм та принципів міжнародного права, надання фінансування та технологічного оснащення країні, з якою було укладено договір, полегшення доступу підприємств до міждержавних ринків капіталу, допомагати державам відсунути державний сектор на другий план та координувати дії, надання кредитів на певних умовах, не перевищувати визначений грошовий ліміт на надання допомоги. Взагалі, можна сказати, що головним обов'язком є всіма визначеними способами допомагати країні-об'єкту ЄБРР стати на шлях відкритої ринкової економіки та поліпшення економічного становища країни [3, 4-7].

ЄБРР – це регіональна фінансова організація, яка спрямована на надання допомоги та інвестицій країнам світу та складається з держав-учасників-акціонерів. З усього переліченого можна зробити висновки, що Європейський банк реконструкції та розвитку є правосуб'єктною організацією, оскільки має документ, який визначає його структуру, діяльність права та обов'язки; має ряд прав, таких, як укласти договори, придбання розпорядження рухомим та нерухомим майном, збуджувати процесуальні дії. Окрім прав, організація має обов'язки, які прямим чином пов'язані з вектором діяльності Банку, яка спрямована на інвестування, кредитування, допомогу в технічному оснащенні країнам, які прагнуть до економічного вдосконалення та відкритості. Одним з найважливіших обов'язків ЄБРР є дотримання міжнародних норм та принципів права. В разі порушення своїх обов'язків проти Банку можуть бути порушені позови і розглянуті в судах відповідної компетенції. Серед виключних прав організація має імунітет на активів від конфіскації, архівів, посадових лиць та службовців, а також свободу активів від обмежень, звільнюється від оподаткування.

Всі ці положення визначають правовий статус Європейського банку реконструкції та розвитку як суб'єкту та об'єкту міжнародних відносин.

Література

1. Лебедева П.К. Европейский банк реконструкции и развития (правовые вопросы деятельности): дис... канд. юр. наук: 12.00.10 / П.К. Лебедева; Санкт-Петербургский государственный университет. – СПб., 2003. – 103 с.
2. Правила внутреннего распорядка Европейского банка реконструкции и развития [Електронний ресурс] // Основные документы Европейского банка реконструкции и развития. – Лондон: One Exchange Square, 2013. – С. 63-72. – Режим доступа: www.ebrd.com/documents/comms-and-bis/-2mb-pdf.pdf.
3. Соглашение об учреждении Европейского банка реконструкции и развития [Електронний ресурс] // Основные документы Европейского банка реконструкции и развития. – Лондон: One Exchange Square, 2013. – С. 4-48. – Режим доступа: www.ebrd.com/documents/comms-and-bis/-2mb-pdf.pdf.
4. Соглашение о штаб-квартире [Електронний ресурс] // Основные документы Европейского банка реконструкции и развития. – Лондон: One Exchange Square, 2013. – С. 77-88. – Режим доступа: www.ebrd.com/documents/comms-and-bis/-2mb-pdf.pdf.
5. Who we are [Electronic resource] / European Bank for Reconstruction and Development. – Access mode: <http://www.ebrd.com/who-we-are.html>.

Правовий статус біпатридів у міжнародному праві

Киян Є.В., студент

Науковий керівник:

Віхляєв М.Ю., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Біпатриди – особи, які згідно міжнародного права, мають одночасну належність до громадянства двох або більше держав.

Проблема подвійного громадянства (біпатризму) в Україні за останні роки набуває все більшої актуальності, що обумовлено насамперед особливостями розвитку держави, яка перебуває на шляху становлення.

Це зумовлює виникнення міждержавних спорів правового, політичного та соціально-економічного характеру. Стосовно проблеми «правового зв'язку особи з державою» міжнародними судовими органами було прийнято ряд рішень, які стали прецедентами.

Критеріями ефективного громадянства вважаються: постійне місце проживання або найбільш довше місце перебування; місце роботи, проходження військової або державної служби; місце, де особа реально користується політичними або громадянськими правами; іноді – місце знаходження нерухомого майна. На думку С.В. Черніченка, застосування цього принципу суперечить міжнародному праву, оскільки «приймаючи рішення про ефективність того чи іншого громадянства внутрішньодержавним судом, він ставить себе в положення наддержавного органу. Застосування цього принципу можливе лише міжнародним судом, оскільки держави добровільно передали спір на розгляд цього міжнародного органу» [1, 122-123].

Біпатриди користуються правами і виконують обов'язки нарівні з громадянами держави, в якій проживають. Водночас вони мають права та обов'язки стосовно держави, в якій постійно не проживають, але є її громадянами. Тому біпатрид повинен здійснювати правочини лише за законодавством однієї держави громадянином, якої він є за його вибором, а не використовувати у правових відносинах різні закони різних держав більш вигідних для нього у кожному випадку. Складним є, наприклад, питання правового статусу біпатридів стосовно приватизаційних процесів. Виникають труднощі й під час реалізації ними права приватної власності на землю, нерухоме майно в державах їх громадянства тощо. Часто потребують вирішення питання про порядок реалізації права на житлову площу, освіту та інше. Особа з подвійним громадянством не може забезпечити однакове виконання обов'язків стосовно кожної держави, громадянином якої вона є. Тим самим особа дискримінує ту державу для якої вона виконує менше обов'язків. У свою чергу держава може дискримінувати самого біпатрида.

На практиці склалося правило, яке впливає з державного суверенітету і відповідно до якого держава, громадянин якої має також іноземне громадянство, у відносинах з цією державою вважається виключно громадянином цієї держави, незалежно від того чи передбачено законодавством цієї держави право на множинне громадянство.

Подвійне громадянство має певні негативні наслідки, зокрема наслідки, пов'язані з наданням дипломатичного захисту особам з подвійним громадянством; пов'язані з військовою службою осіб з подвійним громадянством тощо [2, 92].

Стосовно визначення, яка держава повинна наділяти біпатрида своїм дипломатичним захистом, можливо два випадки. Перший випадок, коли спір з цього приводу виникає між двома державами, громадянином яких він одночасно є. Відповідно до ст.4 Гаазької конвенції з деяких питань, що стосуються колізій законів про громадянство 1930 року, «держава не може здійснювати дипломатичного захисту свого громадянина в іншій державі, громадянином якої ця особа теж є» [3, 2]. На правовий статус біпатридів впливає й те, що в межах третьої держави особа, яка має більше, ніж одне громадянство, вважається такою, що має одне.

Другий випадок: особа з подвійним громадянством опиняється на території третьої держави і на території цієї держави виникає спір про те, яка із держав його державної належності повинна надати дипломатичний захист. Влада держави перебування зазвичай у цьому випадку вважають цю особу громадянином тієї держави, з якої особа має найбільш тісний зв'язок (принцип «ефективного громадянства»). Критерії ефективного громадянства, які були зазначені вище, не є досконалими. З правової точки зору, ця ситуація є не вирішеною, оскільки рішення по таким питанням міжнародних судових органів приймаються лише у разі звернення однієї із держав спору до міжнародного суду. Міжнародні судові органи в таких випадках користуються принципом «ефективного громадянства», яке не є загальним правилом і загалом поширене у практиці західних держав. Хоча у ст.5 Гаазької

конвенції з деяких питань, що стосуються колізій законів про громадянство 1930 року, зазначено, що «третя держава на своїй території буде визнавати біпатрида громадянином виключно тієї держави, в якій особа зазвичай проживає або з якою найбільш тісно пов'язаний» [3, 2]. У кожному конкретному випадку правозастосовчий орган має оцінювати усю сукупність обставин, а доказами найбільш тісного зв'язку біпатрида з державою можуть бути, наприклад, виконання ним обов'язків, покладених нормативними актами, що діють на території відповідної держави, виконання трудових функцій або ж перебування сім'ї на території держави тощо. Але це правило не охоплює всі держави, а стосується лише держав-учасниць Конвенції. Отже, єдиним ефективним способом вирішення цієї правової колізії є укладення міжнародної угоди між державами.

Що ж стосується другого негативно наслідку, то він пов'язаний з тим, що особи чоловічої статі з подвійним громадянством, як правило, повинні обов'язково пройти військову службу в кожній державі свого громадянства. На практиці це неможливо, таким чином, біпатрид, який пройшов військову службу в одній державі та опинившись на території іншої держави свого громадянства, неминуче буде притягнутий до відповідальності за ухилення від виконання військового обов'язку або за службу в іноземній армії без дозволу або за те та інше одночасно. Вирішити це питання можливо лише шляхом укладення міжнародних договорів.

Питанню військового обов'язку біпатридів присвячений Гаазький протокол про військовий обов'язок у деяких випадках подвійного громадянства 1930 року, Європейська конвенція про скорочення випадків множинного громадянства та про військову повинність у випадку множинності громадянства 1963 року. Також ці питання вирішуються укладенням двосторонніх договорів між державами, наприклад, між Португалією та Німеччиною було укладено договір про подвійне громадянства. Термін військової служби у цих державах різний: у Німеччині – півтора роки, а в Португалії – один рік. Якщо людина, маючи громадянства обох цих держав, відслужила рік у війську Португалії, то перетнувши кордон Німеччини, вона повинна ще півроку відслужити вже за законом Німеччини.

Отже, біпатрид має можливість користуватися правами по законам держав, громадянином яких він є. Одночасно він має й подвійні обов'язки. Саме в цих рамках можуть виникати колізії. Найбільш ефективними способами уникнення цих колізій є укладення між державами двохсторонніх договорів, які були б направлені на усунення наслідків множинного громадянства (у зв'язку з дипломатичним захистом та військовою повинністю) та застосування для до цих правовідносин Гаазький протокол про військовий обов'язок у деяких випадках подвійного громадянства 1930 року та Європейську конвенцію про скорочення випадків множинного громадянства і про військову повинність у випадку множинності громадянства 1963 року.

Література

1. Черниченко С.В. Международно-правовые вопросы гражданства / С.В. Черниченко // Международные отношения, 1968. – 216 с.
2. Баймуратов М.О. Застосування норм міжнародного права у правовій системі України / М.О. Баймуратов // Актуальні проблеми тлумачення і застосування юридичних норм: збірник статей учасників міжнародної науково – практичної конференції, присвяченої пам'яті П.О. Недбайла (28-29 Березня 2008 р.) – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. – С. 13-15.
3. Конвенция о некоторых вопросах, касающихся коллизий между законами о гражданстве 1930 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hrights.ru/text/b3/Chapter9.htm>

Правове становище судна у відкритому морі

Ковальчук Н.О., студентка

Науковий керівник:

Омельянчик С.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Питання правового становища судна у відкритому морі постало ще з часів, коли люди тільки почали виходити у межі моря. Кожна країна намагалася посилити свою зону впливу на морі і це часто призводило до військових конфліктів на цьому підґрунті. З часом вказана проблема призвела до закріплення норм судноплавства юридично на міжнародному рівні. У сучасному світі проблема вільного судноплавства і прав суден у відкритих водах, не зважаючи на давність і досі залишається актуальною.

Питанню міжнародного судноплавства, у тому числі і статусу суден у відкритому морі присвячено роботи таких дослідників сучасності, як Ф.С. Бойцов, Г.Г. Иванов, А.Л. Маковский, Г.Г. Иванов, Ю.Г. Барсегов, В.Н. Гуцуляк та багато інших.

Мета статті – проаналізувати питання міжнародних прав судна у відкритому морі, проблеми та їх вирішення згідно Конвенцій про відкрите море.

Конвенція про *відкрите море*, 1958 року дає підстави визначити його як простір, розташований за зовнішньою межею територіального моря, відкритий для загального і рівноправного користування всіма націями без права розповсюдження на нього суверенітету будь-якої держави [1].

Принцип свободи відкритого моря складається з свободи судноплавства, свободи риболовства та інші установки, що допускаються відповідно до міжнародного права, і свободи наукових досліджень. Свободами відкритого моря можуть користуватися всі держави, незалежно від того, чи мають вони морське узбережжя.

Ніхто не вправі заважати державі в реалізації нею цієї свободи. Вона ж, у свою чергу, зобов'язана належним чином брати до уваги вже прокладені по дну моря кабелі та трубопроводи, не перешкоджати їх ремонту і, по можливості, не перешкоджати свободі судноплавства та риболовства.

Принцип свободи відкритого моря, що виник і склався як звичайно-правовий, в наш час закріплений в Конвенціях 1958 і 1982 років [2].

Кожна держава має право на те, щоб судна під її прапором плавали у відкритому морі. Судна мають національність тієї держави, під прапором якої вони мають право плавати. Конвенції ж вимагають, щоб між судном і державою існував реальний зв'язок, зокрема, держава повинна ефективно здійснювати юрисдикцію і контроль в адміністративних, технічних і соціальних питаннях. Судна повинні плавати тільки під прапором однієї держави і не можуть його міняти під час плавання або стоянки при заході в порт, крім випадків переходу права власності або зміни реєстрації. Вимога реального зв'язку спрямована на обмеження практики так званих зручних прапорів, тій же меті служить і Конвенція про умови реєстрації морських суден 1986 року.

Основний обов'язок щодо захисту та збереження морського середовища від забруднення з суден міжнародне морське право покладає на держави прапора судна. Правова сутність юрисдикції держави прапора неоднозначна, оскільки необхідно враховувати, по-перше, саме судно, а по-друге, його судновласника. Практично всі автори, що розглядають проблему юрисдикції держави прапора, дискутують тільки про сутність цієї юрисдикції по відношенню до судна у відкритому морі. Звичайно, саме цей період юрисдикції держави прапора вимагає спеціального обґрунтування. Однак юрисдикція держави прапора починається не з моменту, коли судно опиняється у відкритому морі, а з моменту реєстрації судна в будь-якій державі. Тільки після реєстрації судно отримує національність і прапор як підтвердження цієї національності.

Судновласник незалежно від того, є він громадянином цієї держави або іноземцем, юридичною особою, заснованою за законами даної або іноземної держави, зобов'язаний виконувати всі правові приписи держави, на території якого реєструється судно.

У відкритому морі, де немає суверенної влади якої б то не було держави над морськими просторами, юрисдикційний зв'язок судна з державою ґрунтується на міжнародному визнанні як єдино доцільний і можливий, здатний забезпечити правопорядок у відкритому морі.

В оцінці фактичної доцільності та розумності юрисдикції держави прапора у відкритому морі і в міжнародно-правовій доктрині, і в практиці міжнародних відносин немає розбіжностей. Однак у визначенні правової сутності такої юрисдикції єдності немає. Одні вчені розглядають судно у відкритому морі в якості частини території держави прапора. Інші не приймають територіальності судна і обґрунтовують юрисдикцію держави прапора або як персональну (над особами та майном), або як визнану міжнародним правом, або як засновану на інших правових засадах.

Основними противниками концепції територіальності судна у відкритому морі є англійські вчені. Д. Коломбос стверджує, що для визнання правила про підпорядкування судів законам їх країн «зовсім не обов'язково вдаватися до функції територіальності» [4, 252-253]. Такої ж думки дотримуються Р. Хігінс і Я. Броунли: «...вже давно не користується популярністю точка зору, згідно з якою судно є плавучою часткою державної території» [5, 456].

Теорію територіальності судна у відкритому морі заперечують і інші англійські вчені – Хол, Сміт, Лоуренс [5], О'Коннел [6, 604-606], Старк [7]. У свою чергу фінський вчений К. Хакапаа стверджує, що повноваження держави прапора ґрунтуються на функціональному принципі персональної юрисдикції [8, 163].

Конвенції передбачають, що при зіткненні чи інших пригодах з судном у відкритому морі кримінальну або адміністративне переслідування винного може бути порушено тільки перед судом або адміністративними органами влади держави прапора або держави, громадянином якої ця особа є. Арешт або затримання судна у зв'язку з розслідуванням інциденту можуть бути зроблені лише за розпорядженням влади держави прапора.

Свобода судноплавства у відкритому морі не виключає можливості й права припинення незаконної діяльності суден, що там знаходяться. Це передбачено ст.110 Конвенції 1982 р., яка дозволяє військовому кораблю, який зустрів у відкритому морі іноземне судно, "зробити перевірку права судна на прапор" [3]. Якщо після перевірки підозра залишається, він може зробити подальший огляд зі всією можливою обачністю. Подібні дії допустимі, якщо у командира військового судна виникла підозра, що зустрічне судно займається піратством, работоргівлею, несанкціонованим повідомленням, не має національності або на ньому піднятий іноземний прапор чи воно відмовляється підняти прапор, але в дійсності має ту ж національність, що і даний військовий корабель. Але якщо підозра виявилася необґрунтованою і судно не скоїло дій, які б виправдовували цю підозру, торговому судну мають все відшкодувати.

Виняток із свободи судноплавства у відкритому морі допустимий також при переслідуванні по гарячих слідах (ст.111 Конвенції) [3]. Воно допускається тоді, коли у влади прибережної держави є достатні підстави вважати, що судно порушило закони і правила прибережної держави. Не вимагається, щоб корабель, який переслідує, також знаходився в указаних просторах, але необхідно щоб переслідуванню передувала подача сигналу, який добре розпізнається, про зупинку. Переслідування допустиме, якщо його розпочато у внутрішніх водах, територіальному морі або в прилеглий зоні й воно було безперервним.

Це, звичайно, не повний перелік проблемних питань, що стосується міжнародно-правового положення морських суден, однак навіть виклад цих аспектів свідчить про їхню актуальність у сфері міжнародних економічних та політичних відносин. Також можна констатувати, що концепція територіальності судна у відкритому морі з урахуванням усіх застережень про умовність і вилучення переважніше в силу своєї логічності та розумності.

Література

1. Буроменський М.В. Міжнародне право: навч. посіб. / М.В. Буроменський. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.

2. Бойцов Ф.С Морское право / Бойцов Ф.С., Иванов Г.Г., Маковский А.Л. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.co.ua/encyclopedia/unknown/enciklopedijayrista.p60.jsp>
3. Текст Конвенции ООН по морскому праву 1982 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/lawsea.shtml.
4. Коломбос Д. Международное морское право / Д. Коломбос; перекл. з англ. – М.: Прогресс, 1975. – 300 с.
5. Броунли Я. Международное право / Броунли Я. – М.: Прогресс, 1977. – Т. 1. – 670 с.
6. O'Connel D. P. International Law [Electronic resource] / O'Connel D. P. – London, 1970. Vol. 11. – 620 p. – Access mode: <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1152942/>
7. Starke I. G. Introduction to International Law [Electronic resource] / Starke I. G. – Access mode: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/ridc_0035-3337_1978_num_30_3_18732
8. Хакапаа К. Загрязнение морской среды и международное право / К. Хакапаа; перевод с англ. В.А. Киселева; под ред. и со вступ. ст. А.Л. Маковского. – М.: Прогресс, 1986. – 378 с.

Співвідношення національного і міжнародного права: теоретичні положення

Куропата О.В., студент

Науковий керівник:

Віхляєв М.Ю., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Глобалізація та розвиток міжнародного співробітництва є найважливішими факторами сучасності, що обумовлюють процес активізації розвитку взаємодії і взаємозв'язку міжнародного і внутрішньодержавного права. Тому проблема співвідношення міжнародного і національного права є однією з центральних у теорії сучасного міжнародного права. І питання це вельми проблематичне, як втім, і сам процес взаємодії.

Існує значна кількість доктринальних досліджень вчених правознавців, насамперед, фахівців з міжнародного публічного права, в галузі співвідношення, взаємодії, застосування, узгодженості, використання і дії міжнародних норм у внутрішньодержавному (національному) праві. Грунтовними з зазначеного питання є роботи: Є.М. Аметистова, І.П. Блищенко, В.Г. Буткевича, О.С. Гавердовського, Г.В. Ігнатенка, Д.Б. Левіна, І.І. Лукашука, С.Ю. Марочкіна, Б.Г. Манова, М.В. Миронова, Р.А. Мюллерсона, О.Н. Талалаєва, О.І. Тіунова, Ю.О. Тихомирова, Є.Т. Усенка, С.В. Черниченко та ін.

Питання співвідношення національного та міжнародного права в умовах глобалізації надзвичайно актуальне. Ці дві самостійні правові системи не існують ізольовано одна від одної. Тому необхідно з'ясувати основні форми співвідношення національного та міжнародного права в умовах сьогодення.

Між національним і міжнародним правом, як вже зазначалося, існує тісний взаємозв'язок і взаємодія, які проявляються в тому, що:

1. Міжнародне право акумулює досягнення національних систем права. За структурою міжнародне право наближається до їх структури (поділ на дві підсистеми – приватну і публічну, наявність галузей права – міжнародне економічне, космічне, повітряне, морське, гуманітарне тощо), що свідчить про вплив національного права на міжнародне.

2. Міжнародне право (у формі міжнародно-правового договору) служить одним із юридичних джерел національного права, допускає пряме "входження" норм міжнародного публічного і приватного права в конституційне, цивільне, кримінально-виконавче та інше право [1].

Міжнародне право регулює не лише міждержавні відносини, але й впливає на відносини усередині країни, на систему національного права. Але вести мову про єдність цих

двох систем соціального регулювання ще рано. Тому, можна виділити такі особливості міжнародного права, які відрізняють його від національного:

1. Норми та принципи міжнародного права формуються та закріплюються основними суб'єктами цього права – суверенними державами. Норми ж національного права створюються спеціально уповноваженими на те органами.

2. Основними суб'єктами національного права є фізичні та юридичні особи. Вони зобов'язані дотримуватися і виконувати закони держави. При цьому для внутрішнього державно регулювання має значення чи є особа громадянином держави. А основними суб'єктами міжнародного права є держави. Також варто зазначити, що відносини держави і людини у сфері національного права – це відносини влади і підпорядкування. А відносини між суверенними державами у міжнародному праві є рівноправними [2].

Отже, узагальнюючи вище сказане, можна погодитися з Трепфель, який виділяє три головні критерії, які дозволяють розмежовувати національне і міжнародне право. Так, на його думку, ці системи права мають різні: 1) джерела; 2) суб'єкти; 3) предмети регулювання [3].

Щодо взаємозв'язку та взаємодії міжнародного права і внутрішньодержавного права, то виділяють три основні теорії їх співвідношення.

1) Моністична теорія – теорія ґрунтується на визнанні міжнародного та внутрішнього права єдиною системою права. Джерела цієї концепції з'явилися на початку XIX ст. та були розвинуті у другій половині XIX – на початку XX ст. При цьому одні прихильники монізму виходять із верховенства внутрішнього права держави, інші – з верховенства міжнародного права.

Моністична теорія примату внутрішньодержавного права одержала поширення на межі XIX–XX століть переважно у працях німецьких вчених. Концепція примату внутрішньодержавного права ґрунтується на поглядах Гегеля, який вбачав у державі “абсолютну владу”. Як наслідок абсолютним визнається і внутрішньодержавне право. Прихильники цієї теорії розглядали міжнародне право як зовнішньодержавне право, яке створюють держави, а отже, вони ж можуть його і скасовувати.

Монізм примату міжнародного права почав свій розвиток після Першої світової війни. Одним із її основоположників був Г. Кельзен. Згодом його погляди знайшли чимало прихильників, серед яких Д. Ссель, Ш. Руссо, Я. Броунлі та ін. Теорія примату міжнародного права, яка вийшла з дуалістичної і, являючи собою поєднання двох систем (моністичної і дуалістичної), розвиває концепцію верховенства міжнародного права над внутрішньодержавним [4].

2) Дуалістична теорія виникла наприкінці XIX ст. Одним із її основоположників був відомий німецький юрист Г.Тріппель. Міжнародне та внутрішньодержавне право, згідно з думкою Г. Тріппеля, за своєю сутністю є не тільки різними галузями права, а й різними правопорядками. Це два кола, які тільки стикаються між собою, але ніколи не перетинаються, зазначав вчений [5].

Яка ж з теорій взаємодії міжнародного і національного права відповідає сьогоденню?

Стосовно дуалістична теорія слід зауважити, що з плином часу, як виявилось, різниця між національним та міжнародним правом вже немає такий чіткий вигляд.

Теорія примату внутрішньодержавного права теж не відповідає реаліям сьогодення з багатьох точок зору. По-перше, такі погляди ведуть до заперечення міжнародного права. Це абсолютно неприйнятно в умовах розвитку взаємозв'язку та взаємозалежності у світі. По-друге, сучасне міжнародне право піднімається до рівня захисту прав і інтересів людства, коли амбіції окремих держав мають поступитися місцем збереженню загальнолюдських цінностей [6].

Вважається, що найбільш відповідає реаліям сьогодення, теорія примату міжнародного права, яка розвиває концепцію верховенства міжнародного права над внутрішньодержавним. На підтвердження примату міжнародного права свідчать міжнародно-правові акти. Так, у Заключному акті НБСЄ (Гельсінкі, 1975р.) зазначається, що

держави при здійсненні своїх суверенних прав, в тому числі прав встановлювати свої закони, повинні погоджуватися із своїми юридичними зобов'язаннями з міжнародного права.

Отже, між національним і міжнародним правом існує тісний взаємозв'язок і взаємодія, які проявляються в тому, що: міжнародне право акумулює досягнення національних систем права; міжнародне право служить одним із юридичних джерел національного права. Але можна виділити три головні критерії, які дозволяють розмежовувати національне і міжнародне право: джерела; суб'єкти; предмети регулювання.

Щодо взаємозв'язку та взаємодії міжнародного права і внутрішньодержавного права, то виділяють три основні теорії їх співвідношення: моністична теорія примату внутрішньодержавного права; моністична теорія примату міжнародного права; дуалістична теорія.

Література

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права / О.Ф. Скакун. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.
2. Васечко Л.О. Національне право в умовах глобалізації / Л.О. Васечко // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 1. – С. 68-70.
3. Мережко О.О. Співвідношення міжнародного і національного права / О.О. Мережко // Юридичний журнал. – 2009. – № 2. – С. 82-88.
4. Анцелевич Г.О. Міжнародне публічне право: підручник / Г.О. Анцелевич, О.О. Покрещук. – К.: Алерта, 2005. – 424 с.
5. Волошин Ю.О. Дуалістична доктрина співвідношення національного й міжнародного права: історія формування та сучасний зміст в умовах міждержавної інтеграції / Ю.О. Волошин // Держава і право. – 2011. – Вип. 52. – С. 162-167.
6. Буроменський М.В. Міжнародне право: навч. посібник / М.В. Буроменський. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.

Проблема участі України в міжнародних операціях з підтримки миру і безпеки, та введення в Україну миротворчих військ

Лаврушко К.В., студентка

Науковий керівник:

Віхляєв М.Ю., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Міжнародна миротворча діяльність є багатогранним процесом, невід'ємно пов'язаним з цілою низкою політичних, економічних, соціальних та інших питань. В умовах сьогодення миротворча діяльність є одним із дієвих способів забезпечення національної безпеки держав та міжнародної безпеки взагалі, є вагомим елементом загальної системи колективної безпеки. Провідну роль у формуванні такої системи безпеки, а також у врегулюванні конфліктів на даний час відіграють такі міжнародні організації, як ООН, НАТО, ОБСЄ, ЄС, а в окремих випадках – держави або коаліції держав [1, 18].

Актуальність такої теми полягає у тому, що Україна зараз знаходиться в поганому економічному, політичному, соціальному стані і також існує конфлікт з Російською Федерацією (далі – РФ).

Проблематика миротворчої діяльності в різний час стала предметом наукового інтересу багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Ю. Мацейко, В. Нікітюк, В. Ржевської та О. Хохлишевої.

Метою статті є вивчення та аналіз інформації щодо наявного стану домовленостей про введення миротворчих військ ООН до України, та погляди громадян на це.

Створена ООН 24 жовтня 1945 року дала про себе знати і на сучасному етапі розвитку країн, а саме у врегулюванні міжнародних конфліктів і криз, адже ця організація несе відповідальність за міжнародний мир і безпеку.

Створення ООН стало втіленням одвічної мрії людства про такий устрій і організацію міжнародного життя, які позбавили б його від нескінченності війн і забезпечили б мирні умови життя народів, їх поступове просування шляхом соціально-економічного прогресу, процвітання і розвитку, вільного від страху за майбутнє [4].

В 1965 році був створений Департамент миротворчих операцій ООН, і з того часу поняття "миротворчість" набуло конкретного змісту і значення.

Нині сформовано систему міжнародних організацій, за якими визнано право брати на себе відповідальність за безпеку: глобальну – ООН, Трансатлантичну – НАТО, європейську регіональну – ОБСЄ.

З вищевикладеного можна сказати, що міжнародні миротворчі операції (далі – ММО) – це:

1. Операції щодо запобігання, стримування і припинення воєнних дій, які організуються міжнародними організаціями із залученням багатонаціональних сил військової поліції і цивільного персоналу.

2. Спеціальні військові дії, що проводяться за згодою ворогуючих сторін з метою утримання миру, який був досягнутий в результаті переговорів і сприяти дипломатичній розв'язці конфлікту.

ММО мають на меті:

- 1) відвернення або припинення збройного насильства;
- 2) врятування життя і збереження здоров'я населення;
- 3) захист прав людини;
- 4) створення умов для відновлення демократичних засад існування суспільства [4].

Для реалізації завдань миротворчої діяльності Збройних сил України сформовано відповідну законодавчу й нормативно-правову базу. Її основу становлять Закони України "Про оборону України", "Про Збройні сили України", "Про участь України в міжнародних миротворчих операціях", "Про порядок направлення підрозділів Збройних сил України до інших держав", "Про ратифікацію Угоди між державами-учасниками Північноатлантичного договору та іншими державами, які беруть участь у програмі "Партнерство заради миру", щодо статусу їхніх збройних сил та Додаткового протоколу до цієї Угоди", "Про ратифікацію Угоди між Україною та Республікою Польща у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій".

Україна бере участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки у складі багатонаціональних військових формувань високої готовності шляхом здійснення оперативного чергування, направлення національного контингенту і національного персоналу у розпорядження органів, які визначаються рішеннями про проведення таких операцій, а також надання матеріально-технічних ресурсів та послуг.

Але зараз постало питання про те, що саме Україні необхідно ввести такі війська. Діючий президент України намагався вирішити конфлікт в деяких регіонах країни шляхом введення туди Миротворців, навіть підписав Закон № 510-VIII від 4 червня 2015 року "Про внесення змін до закону України" Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України". Але як говорить ЗМІ, то РФ незадоволена була таким рішенням і тому у відповідь Україні, прес-секретар президента РФ Дмитро Песков заявив, що у зв'язку з рішенням Верховної Ради Путін може скористатися правом попросити Раду федерації дозволити йому застосування сили за кордоном [2, ст.304].

Взагалі Миротворці так і не були введені в ті області, де є конфлікт. Тим не менш, за словами заступника генерального секретаря НАТО з питань зовнішньої політики і політики безпеки Джеймас Аппатурай, військовий блок готовий надавати Україні всебічну підтримку, допомагати консультативно, а також навчати українських військових. Блок НАТО не стане вводити миротворців для розв'язання кризи на сході України.

У висновку можна сказати, що половина населення громадян і політики вважають, що введення миротворчих військ в Україну – це правильне рішення, але автор знайшов ще таку позицію одного з народних депутатів України: "Для мене, як для політика – це зрада тисяч

українських героїв, які віддали своє життя за територіальну цілісність країни. Зрада тисяч інвалідів, які втратили здоров'я відстоюючи рідну землю. Зрада десятків тисяч українців, які змушені були виїхати з окупованих територій і сподіваються повернутись на українські землі де проживали і народились. Моя рука ніколи не підніметься голосувати за введення будь-яких миротворчих військ в Україну". Отже, автор хоче додати те, що допоки в Україні не буде єдиної думки щодо вирішення конфлікту, то він не зрушить з місця і невідомо коли буде вирішений.

Література

1. Голик М.М. Українські миротворці як приклад мужності, відваги та героїзму [Електронний ресурс] / М.М. Голик // Військово-науковий вісник. – 2012. – Вип. 18. – С. 15-25. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vnv_2012_18_4.pdf
2. Про внесення змін до закону України Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України: Закон України від 04.06.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 32. – Ст. 304.
3. Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України: Закон України від 22.02.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 32. – Ст. 304.
4. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005.

Проблеми ефективності сучасного міжнародного права

Нижник Я.Г., студентка

Науковий керівник:

Віхляєв М.Ю., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Теорія джерел міжнародного права слугувала міжнародному праву протягом останнього століття, дозволяючи розвиватися всій системі. Однак за останні роки відбулися такі події, які докорінно змінили наше уявлення про сутність міжнародного права та його характер. Міжнародний договір, будучи основним джерелом міжнародного права, не в змозі вирішити тих завдань, які постають перед ним, і в міжнародному праві дедалі більше превалює міжнародна політика та дещо видозмінене право сили.

Різноманітні аспекти цієї важливої теми досліджували провідні вчені міжнародного права: В.Г. Буткевич, М.М. Антонович, І.І. Лукашук, Я. Браунлі, А. Касезе, Д. Філдер та ін.

Неможливо не помітити, що сучасне міжнародне право сповнене багатьох протиріч, складних нюансів та проблемних питань. Сама його природа є досить неоднозначною. Вона докорінно відрізняється від традиційного внутрішнього права, адже в ній немає єдиного джерела влади, яке б мало імперативні функції щодо видання загальнообов'язкових норм та мало б можливість здійснювати контроль за їх виконанням.

Вважається, що обов'язковий характер міжнародного права походить від принципу "pacta sunt servanda", тобто договори мають виконуватися. Це означає, що держави домовилися про необхідність дотримуватися норм міжнародного права заради спільного блага. Даний принцип був закріплений у Віденській конвенції про право міжнародних договорів. Стаття 26 Конвенції проголошує: «Кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись» [1].

Важливою проблемою, яка стоїть на заваді прогресивному розвитку міжнародного права, є проблема реалізації проголошених ним принципів і норм.

Наприклад, для сучасного міжнародного права залишаються незмінними основні принципи, серед яких принцип непорушності кордонів, недоторканності державної території, невтручання у внутрішні справи та ін. Ці принципи вважаються основою міжнародного права. Саме вважаються. Але з мовчазної згоди чи навіть схвалення світового співтовариства

вони все частіше ігноруються. Це виявляється й у дрібних, і у великих діяннях. Згадаємо: у 1974 р. ізраїльські командос вторглися на територію Уганди й в аеропорту Ентебе звільнили захоплених терористами заручників. Тоді лише СРСР висловив протест з приводу порушення суверенітету Уганди. Усе інше співтовариство схвалило дії, спрямовані на звільнення заручників, хоча порушення суверенітету Уганди дійсно було.

Міжнародне право ХХІ ст. – це протистояння двох напрямів: міжнародно-правових скептиків та міжнародно-правових оптимістів. Скептичне ставлення до міжнародно-правових реалій ґрунтується на цілком очевидних фактах порушення основоположних принципів міжнародного права: військове вторгнення США до Афганістану, Іраку, Росії до Грузії, НАТівські бомбардування Косово відбувалися поза межами тієї системи, яку було створено в 1945 р. з прийняттям Статуту ООН.

Сюди ж можна віднести і нелюдське ставлення СІЛА до в'язнів Гуантанамо, як, власне, і до інших в'язнів, захоплених у ході операцій в Афганістані та Іраку, незважаючи на наявність цілої системи міжнародних договорів, які прямо забороняють жорстоке поводження із в'язнями та полоненими. Ряд держав попри наявні в них міжнародні зобов'язання продовжують порушувати основоположні права людини. Тому висновок, зроблений Дж. Голдсмітом та Е. Познером у статті «Межі міжнародного права» є цілком логічними: «Міжнародне право є дійсно феноменом, однак науковці перевищують його значення та можливості, а сучасні багатосторонні міжнародні договори не впливають на поведінку держав їх ратифікація абсолютно не впливає на практику прав людини» [2].

Взагалі, дотримання прав людини – одне з найслабших місць у реалізації проголошених міжнародним правом норм, оскільки ще не всі держави однаковою мірою забезпечують такі права людини, як: свобода думки, совісті, релігії, переконань, недоторканність житла, приватної власності, невтручання у сферу особистого життя тощо. Однак, у даному напрямку спостерігаються позитивні зрушення. Так, при явному масовому порушенні прав людини під час громадянської війни в Лівії, Рада Безпеки ООН прийняла Резолюцію № 1973, згідно з якою ввела на територію Лівії війська для захисту мирного населення [3]. Дана подія зробила вагомий внесок у розвиток міжнародного права, надаючи йому більш впливового характеру.

Сучасне міжнародне право можна охарактеризувати також і рядом позитивних рис. По-перше, міжнародне право має за мету обмежити право держави на ведення війни і перетворити координацію дій суверенних держав на систем співробітництва та досягнення спільної вигоди. По-друге, відбувся перехід від співіснування держав до співробітництва між ними – з метою не лише досягнення міжнародного миру та безпеки, а й сприяння здійсненню соціальних та політичних ідей, що виражається в поширенні міжнародних всесвітніх і регіональних організацій. По-третє, підвищення правового статусу окремого індивіда в міжнародному праві, що проявляється у створенні міжнародно-правового механізму захисту прав людини.

Міжнародне право, запозичуючи окремі правові прийоми національного права, залишається системою, відмінною від національної, з унікальною системою джерел, не притаманною внутрішньодержавному праву, що зумовлено відсутністю інституційної системи зі створення норм міжнародного права, аналогічної внутрішньодержавній. Це не вказує на неефективність таких норм, а лише означає, що такі норми є надзвичайно специфічними.

Це, власне, було підтверджено міжнародною судовою практикою. Зокрема, при вирішенні спору щодо військових та напіввійськових дій на території Нікарагуа (Нікарагуа проти США) Міжнародний Суд застосував Заключний акт НБСЄ 1975 р. щодо дій Нікарагуа, виходячи з того, що цей документ регіонального характеру містить принципи загального міжнародного права [4].

Література

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_118.

2. Goldsmith Jack L. The Limits of International Law / Jack L. Goldsmith, Eric Posner. – Oxford University Press, 2005. – 272 p.
3. Резолюція Ради Безпечности ООН № 1973 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_j33
4. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4>.

Право на громадянство в міжнародному праві

Ренгевич О.В., студент

Науковий керівник:

Віхляєв М.Ю., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Основу правового статусу індивіда утворюють правовідносини громадянства. У вітчизняній науці міжнародного права і законодавстві з питань громадянства є багато визначень інституту громадянства, але, як вважається, усі вони грішать певною неповнотою, а іноді й суперечливістю.

Так, наприклад, у сучасній доктрині міжнародного права громадянство визначають як стійкий правовий зв'язок фізичної особи з певною державою, який проявляється у наявності встановлених законом взаємних прав та обов'язків. Досить схоже тлумачення містить Європейська конвенція про громадянство 1997 р., у ст.2 якої йдеться, що термін «громадянство» означає правовий зв'язок між особою та державою без зазначення етнічного походження особи [1]. Дещо інше визначення містить рішення Міжнародного суду ООН у справі Ноттебома, де громадянство розглядають як правовий зв'язок, заснований на соціальному факті реального зв'язку, інтересах і почуттях, поряд з наявністю взаємних прав і обов'язків.

З приводу такого формулювання громадянства виникає ряд питань. По-перше, викликає сумнів, що громадянин, незалежно від свого місцезнаходження, підлеглий суверенній владі держави своєї громадянської приналежності, тому що, знаходячись у якості іноземця на території іншої держави, він, безумовно, підлеглий юрисдикції держави перебування. По-друге, на території будь-якої держави (державно організованого суспільства) у будь-який час знаходяться не тільки громадяни даної держави, але й інші особи – іноземці й особи без громадянства (апатриди), які у даний момент мешкають на її території, складаючи її населення.

Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. містить, на наш погляд, навпаки, досить спрощене визначення громадянства – «громадянство України – правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках» [2].

Тому найбільш оптимальним формулюванням громадянства представляється наступне: громадянство – це політико-правовий зв'язок особи і держави стійкого характеру, у результаті якого між ними виникають взаємні права й обов'язки. Саме у цьому формулюванні містяться усі найважливіші ознаки громадянства:

- громадянство це правовий зв'язок особи і держави (суб'єкти цього відношення пов'язані юридичними правами й обов'язками);
- юридичні права й обов'язки між суб'єктами правовідносин громадянства косять взаємний характер: держава вправі вимагати від особи поваги і дотримання своїх законів, але в той же час зобов'язана здійснювати захист цієї особи як на своїй території, так і за її межами; особа ж, у свою чергу, має право вимагати від держави забезпечення такого захисту, але в той же самий час вона зобов'язана додержуватися її законів;
- громадянство – це політичний зв'язок особи і держави, тому що припускає той або інший ступінь участі особи в управлінні справами держави і суспільства: участь у виборах, референдумах, сплату податків та ін.;

- сталість такого зв'язку припускає наявність потенційної можливості його розірвання (особа вправі вийти з громадянства на підставі свого волевиявлення і на підставах, передбачених законодавством) [4].

Таким чином, суть політико-юридичного статусу особи як громадянина конкретної держави полягає в участі індивіда в справах по управлінню суспільством і державою, активному користуванню своїми правами і сумлінному виконанню обов'язків, покладених на нього законом. Причому встановлення такого статусу є винятковою прерогативою даної держави. Але в деяких випадках це породжує колізію норм про громадянство різноманітних держав, що може знайти своє вирішення тільки на рівні міжнародного права за допомогою укладання відповідної угоди між зацікавленими державами. Насамперед це стосується ситуації подвійного громадянства в силу законодавства про громадянство держав, кожна з яких визнає даного індивіда своїм громадянином. У Законі України «Про громадянство» від 8 жовтня 1991 р. нашою державою признавалася можливість подвійного громадянства, що виникає на основі міжнародних угод, котрі укладаються Україною. Хоча в договірній практиці України такі приклади були відсутні. Проте вже в Конституції України 1996 р. закріплене положення про те, що в Україні існує єдине громадянство (ст.4), яке знімає проблему виникнення подвійного громадянства до громадян України [3]. Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. серед принципів законодавства України про громадянство (ст.2) закріплює принцип єдиного громадянства – громадянства держави Україна, що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною від визнається лише громадянином України [2].

Громадянство також можна розглядати як суб'єктивне право індивіда. До такого висновку можна дійти, проаналізувавши ст.15 Загальної декларації прав людини 1948 р. та ст.24 Міжнародного пакту про політичні і громадянські права 1966 р., а також інші документи. У цьому контексті воно містить низку правомочностей, наприклад: право на громадянство, на його зміну; право вільно покидати та повертатися в державу громадянства; користуватися всіма правами громадянина.

У деяких державах із монархічною формою правління замість терміна «громадянство» використовують «підданство». Тепер у більшості монархій (зокрема, Іспанії, Нідерландах) його не застосовують, а в інших (Великій Британії) фактично ототожнюють із громадянством. Як представляється, ці терміни не є рівнозначними. Підданство відрізняється від громадянства насамперед тим, що воно:

- по-перше, є інститутом монархічної держави і означає політико-правовий зв'язок підданого з монархом;
- по-друге, такий правовий зв'язок характеризується не взаємним і рівнообов'язковим, як при громадянстві, а одностороннім характером: підданий виконує перед монархом тільки обов'язки, а монарх щодо індивіда має тільки права;
- по-третє, в історичній ретроспективі інститут підданства передував виникненню інституту громадянства, що вперше з'являється в епоху буржуазних революцій.

Щодо громадянства можуть бути виділені правові стани індивіда, який знаходиться в будь-який час на території конкретної держави.

Громадянин (патрид) – це особа, яка має докази приналежності до громадянства даної конкретної держави. В Україні громадянин України – це особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України.

Особа без громадянства (апатрид, аполід) — це особа, яка знаходиться на території конкретної держави і не має доказів приналежності до громадянства якоїсь держави взагалі. У місці свого перебування апатрид одержує документ, що засвідчує його особистість і правовий стан.

Особа з подвійним або множинним громадянством (біпатрид) – це особа, яка має доказ приналежності до громадянства двох і більше держав. У цьому випадку таким доказом

виступають паспорти або інші документи громадянина двох або декількох держав. У цьому випадку іноді виникає необхідність визначення ефективного громадянства, що особливо важливо в колізійному праві при участі таких осіб у цивільно-правових відносинах, ускладнених іноземним елементом (цивільних, сімейних, трудових та ін.).

Іноземний громадянин – це особа, яка знаходиться на території конкретної держави і не є її громадянином, але має докази приналежності до громадянства іншої держави.

У деяких федеративних державах допускають існування також і громадянства окремих суб'єктів (Росія) чи навіть общин (Швейцарія). Проте з точки зору міжнародного права враховують лише громадянство держави, а інші види громадянства не беруть до уваги. Своєрідним правовим явищем є громадянство Європейського Союзу. Воно передбачене ст.22 Маастрихтського договору, де зазначено, що кожен громадянин держави-учасниці є громадянином Європейського Союзу. Воно має додатковий (субсидіарний) характер стосовно громадянства держави-учасниці та може враховуватися міжнародним правом лише у певних випадках (наприклад, громадянин ЄС користується дипломатичним захистом не тільки своєї держави, а й усіх інших держав-учасниць) [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що єдиного кодифікованого акта, який би регулював питання громадянства, немає. Серед основних універсальних міжнародних договорів, які нині регулюють питання громадянства, варто назвати такі: Конвенцію про врегулювання деяких питань, пов'язаних з колізією законів про громадянство 1934 р.; Конвенцію про громадянство заміжньої жінки 1957 р. та деякі ін. Існує також низка регіональних угод у цій сфері. Однією із таких є Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 р., яка була прийнята в рамках Ради Європи і тепер є основним джерелом для європейських держав, у тому числі й України.

Література

1. Європейська конвенція про громадянство від 06.11.1997 р. № ETS № 166 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_004
2. Про громадянство України від 18.01.2001 р. № 2235-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
4. Міжнародне публічне право: підручник / за ред. В.М. Репецького. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2012. – 437 с.

Правова природа найманства у міжнародному праві

Ульяненко С.С., студент

Науковий керівник:

Віхляєв М.Ю., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

На сьогоднішній день, якщо поглянути на ситуацію, яка відбувається як в середині нашої держави, так і в цілому у світі, можна сказати про те, що останнім часом почали виникати та загострюватися воєнні конфлікти, революції, протести, терористичні акти, тощо, які несуть загрозу як самим державам, так і всьому існуючому міжнародному порядку. Для реалізації таких загроз, широкого значення почало набувати найманство.

Поняття, правова природа та сутність найманства були предметом досліджень багатьох науковців та знайшли свій вияв у працях таких вчених як: І.Н. Арцибасова, В.Г. Бережинського, І.П. Бліщенко, С.О. Єгорова, Г.В. Ігнатенка, І.І. Лукашука, А.В. Наумова, В.П. Панова, А.Й. Полторака, О.Г. Сокирка, та багатьох інших.

Найманство можна віднести до тієї категорії міжнародних протиправних дій, які спрямовані на руйнацію стабільних відносин між державами, та які загрожують міжнародній безпеці. Загалом, саме поняття «найманство» можна визначити як діяльність спрямовану на

набір, фінансування, навчання найманців для їх участі в бойових діях. Але також варто зауважити і на тому, що останнім часом найманство почало використовуватися не тільки у збройних конфліктах, різних бойових діях, а й при вчиненні терористичних актів, що останнім часом набули свого широкого значення ледь не на всіх існуючих континентах.

Аналіз норм чинного міжнародного законодавства, зокрема і ч.2 ст.47 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (далі Протокол), дає нам можливість встановити осіб, що відносяться до найманців. Отже, відповідно до цього протоколу, найманцем є будь-яка особа, яка:

- 1) спеціально завербована на місці або за кордоном для того, щоб брати участь у збройному конфлікті;
- 2) фактично бере безпосередню участь у воєнних діях;
- 3) бере участь у воєнних діях, керуючись, головним чином, бажанням одержати особисту вигоду, і якій дійсно було обіцяно стороною або за дорученням сторони, що перебуває в конфлікті, матеріальну винагороду, що істотно перевищує винагороду, яка обіцяна чи сплачується комбатантам такого ж рангу і функцій, які входять до особового складу збройних сил даної сторони;
- 4) не є ні громадянином сторони, що перебуває в конфлікті, ні особою, яка постійно проживає на території, яка контролюється стороною, що перебуває в конфлікті;
- 5) не входить до особового складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті;
- 6) не послана державою, яка не є стороною, що перебуває в конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особи, яка входить до складу її збройних сил [1].

Тож, виходячи з таких критеріїв, можна сформулювати таке визначення поняття найманець – це особа, що завербована для участі в збройному конфлікті на місці, за кордоном і/або особа, яка бере участь у військових, насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, без дозволу відповідних органів державної влади у збройних конфліктах інших держав з метою одержання матеріальної винагороди чи іншої особистої вигоди [2, 154].

У теорії міжнародного права найманці розподіляються на певні види: перший – коли найманець самостійно пропонує свої професійні послуги та отримує за це винагороду; другий – найманські дії вчиняються приватними організаціями, що беруть участь в організації збройного насильства і здійснюють протиправні діяння від свого власного імені або за дорученням третьої особи; третій – коли держава таємно організовує операції з найманцями [3, 19].

Проте, не зважаючи на таку їх варіацію, жоден з перелічених видів найманства не є дозволеним. Декларація Генеральної Асамблеї ООН «Про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН» від 24 жовтня 1970р., напрямку проголошує, що кожна держава зобов'язана утримуватися від організації або заохочення організації іррегулярних сил чи озброєних банд, у тому числі найманців, для проникнення на територію іншої держави [4].

Відповідно до ч.1 ст.3 Міжнародної конвенції «Про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців», найманець, який безпосередньо бере участь у воєнних або спільних насильницьких діях, залежно від обставин, чинить злочин.

Оскільки найманці не мають статусу військовополоненого або комбатанта, як на тому наголошує ч.1 ст.47 Протоколу, вони можуть зазнавати кримінального переслідування. І перш за все треба наголосити на тому, що таке переслідування може застосовуватися як за внутрішнім національним законодавством країни, де особа вчиняла злочин, так і за міжнародним, якщо найманці вчинили злочин на території декількох держав. У другому випадку таке переслідування може здійснюватися військовими трибуналами або міжнародним судом.

Проте, у боротьбі з найманством виникає досить багато проблем. Їх ми пропонуємо розподілити на дві групи – законодавчі (правові) та практичні. До першої групи можна

віднести певні недосконалості в законодавчих актах, зокрема це їх рекомендаційний характер або те, що не всі держави приєдналися до міжнародних актів, що передбачають боротьбу з найманством. До другої групи можна віднести те, що найманство у більшості випадків носить або разовий або недовготривалий характер, внаслідок чого іноді не вдається встановити ким було здійснено злочин на тій чи іншій території.

Тож, виходячи з цього, необхідним є удосконалення законодавства у боротьбі з найманством та розроблення дієвих механізмів його швидкого виявлення та покарання осіб-найманців.

Література

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I): від 8 червня 1977 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_199
2. Скрильник О.О. Особливості визначення статусу найманця як учасника збройного конфлікту [Електронний ресурс] / О.О. Скрильник, О.П. Майстрок // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 3. – С. 152-155. – Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/3_2014/43.pdf
3. Скрильник О.О. Міжнародно-правова регламентація боротьби з найманством: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / О.О. Скрильник; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 21 с.
4. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН: від 24.10.1970 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_569
5. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців: від 4 груд. 1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_103

Міжнародно-правовий режим невизнаних держав

Шемет Х.Є., студентка

Науковий керівник:

Віхляєв М.Ю., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Проблема невизнаних державних утворень та їх впливу на розвиток світового політичного процесу стала одним з найважливіших напрямків сучасної політичної та правової думки.

Проблеми державного будівництва невизнаних держав є досить актуальними та багатогранними. Можна виділити таких зарубіжних дослідників як: С. Бартоліні, К. Дойча, Р. Матсузакі, С. Роккана, Ч. Тіллі, Х. Спрюйта, Ф. Фукуяма та інших. Такі вітчизняним вчені як: О.В. Бабкіна, В.Г. Горбатенко, О.В. Картунов, І.Ф. Курас, І.О. Кресіна, О.М. Майборода, В.О. Котигореню та інші, висвітлювали певні аспекти державотворчих процесів та конфліктів в невизнаних державах.

Варто зазначити, що в сучасних умовах актуальність даної наукової проблеми зростає. Про це свідчить поява нових держав майже в арифметичній прогресії: 2004 р. – з'явилося 1 невизнане державоподібне утворення (Джамаат Аш-Шабааб); 2006 р. – 2 (Вазиристан, Галмудуг); 2008 р. – 3 (Абхазія, Косово, Південна Осетія); 2010 р. – 3 (Авдаленд, Султанат Сулу, Республіка Хау Пакумото); 2011р. – 3 (Аб'ян, Азанія, Джубаленд); 2012 р. – 3 (Демократична Республіка Бакассі, Ісламська держава Азавад, Шабва); 2013 р. – 4 (Республіка Банксаморо, Народна Республіка Еуахлаї – Квінсленд, Республіка Мурраваррі, Сірійський Курдистан); 2014 Р. – 4 («Донецька Народна Республіка», «Луганська Народна Республіка», «Республіка Крим», Фалуджа) [1, 346].

В юридичній літературі існує багато трактувань визначення «міжнародно-правове визнання». На наш погляд, найбільш повне визначення поняття надає М.О. Ушаков:

«визнання – це односторонній добровільний акт держави, в якому прямо чи опосередковано вона повідомляє або про те, що розглядає іншу державу як суб'єкт міжнародного права і має намір підтримувати з нею офіційні відносини, або про те, що вважає владу, яка встановлена неконституційним шляхом в державі чи на частині її території, досить ефективною для того, щоб виступати в міжнародних відносинах як представник цієї держави чи населення відповідної території» [2, 145].

Зауважимо, що сьогодні фактично єдиним міжнародно-правовим документом, в якому викладено поняття «держава», є Конвенція Монтевідео про права і обов'язки держав від 26 грудня 1933 року (набула чинності в 1936 році). В Конвенції, зокрема, зазначається, що «держава – це суб'єкт міжнародного права, який повинен мати такі ознаки: 1) постійне населення; 2) визначену територію; 3) уряд; 4) здатність вступати у відносини з іншими державами» [3].

Аналізуючи зазначені ознаки держави, невизнані або частково визнані держави – це політико-територіальні утворення, які мають певні необхідні атрибути державності, але в той же час не мають повного або часткового визнання міжнародною спільнотою, а отже й не мають можливості виступати повноцінним суб'єктом міжнародного права [4, 124].

Головним критерієм для невизнаної держави є контроль над власною територією. Виходячи з цього, можна назвати такі види невизнаних держав:

1) невизнані держави, які повністю контролюють свою територію (Вазиристан, Сомаліленд, Північний Кіпр, Придністров'я);

2) невизнані держави, які не в змозі забезпечити повний контроль власної території (Абхазія, Південна Осетія, Нагірний Карабах);

3) державні утворення, де етноси не отримали права на самовизначення, однак контролюють територію в місцях компактного проживання зазначеного етносу (Курдистан, що знаходиться на території чотирьох держав – Туреччини, Ірану, Іраку, Сирії) [5, 547].

У теорії та практиці міжнародного права домінуючою є декларативна теорія визнання, відповідно до якої факт визнання нової країни іншими державами є лише політичною декларацією, яка підтверджує факт появи цієї держави. Таким чином, саме по собі невизнання так званих самопроголошених країн з боку ООН або більшості інших держав світу не означає, що вони не існують, оскільки мінімальними критеріями для держави є наявність території, населення та влади, яка здатна ефективно виконувати свої функції. Наведеним критерієм відповідають усі невизнані держави.

Альтернативою декларативній є так звана конститутивна теорія визнання (Д. Анцилотті, Р. Оппенгейм, Г. Кельзен та інші), суть якої полягає в тому, що самим актом визнання інші держави «створюють» країну як суб'єкта міжнародного права, тобто до офіційного визнання держави ще не існує. Водночас якщо дотримуватися конститутивної теорії, відсутність визнання цих держав з боку світової спільноти в особі ООН означає нелегітимність їх існування, яке заважає їм брати участь у міжнародних відносинах. Проблеми з їх визнанням мають, крім суто юридичного, політичний аспект, оскільки ці невизнані країни є наслідком сепаратистських рухів і виникли через порушення принципу територіальної цілісності та непорушності кордонів інших держав. З іншого боку, керівництво невизнаних держав, як правило, посиляється на принцип права націй (народів) на самовизначення [6, 75].

В.В. Дівак зазначає, що аналіз наукових досліджень щодо проблем визнання новостворених держав дає змогу виокремити деякі можливі критерії, за якими теоретично можна забезпечити визнання держав. До вже існуючих критеріїв, таких як етнічна однорідність регіону, що відокремився; історія питання щодо наявної дискримінації за етнічними чи релігійними ознаками; спроможність нової держави існувати самостійно, а також чи було проголошення незалежності єдиним способом вирішення проблем існування певної групи людей у державі, від якої вона відділилася, можна додати ще кілька аспектів, а саме:

1) Чи була згода материнської держави на відокремлення її частини, або чи відбулося це відокремлення мирним шляхом?

2) Чи має новостворена держава власну політичну еліту, яка підтримується більшістю населення регіону і здатна управляти і контролювати власну територію?

3) Чи має нова держава власні владні (політичні) інститути, які зможуть забезпечити існування нового державного утворення?

4) Чи забезпечено юридичне узгодження (прийняття необхідної законодавчої бази) співіснування відокремленого регіону з материнською державою та іншими етнічними меншинами, які проживають на території, що відокремилася?

5) Чи можливе реальне забезпечення політики добросусідства з країнами – сусідами (регіональне співробітництво) [5, 548-549]?

У юридичній літературі виокремлено наступні технології міжнародного врегулювання невизнаних держав, а саме: миротворчі технології, технологія протиборства, технологія «замороження» конфлікту, технологія «ні миру – ні війни», технологія ізоляції, технологія визнання новоутворених держав та ін [1, 352]. На основі аналізу прикладів виникнення на політичній арені невизнаних держав, Ю.О. Нікітіна розробила класифікацію підходів світової спільноти до проблем визнання самопроголошених держав:

1) визнання на неофіційному рівні (Тайвань визнаний лише 22 країнами, однак на міжнародних форумах виступає самостійно під назвою «Тайбей. Китай»);

2) ігнорування (Еритрея на початку 90-х років до проведення референдуму і проголошення незалежної держави). Водночас, ігнорування призводить до статус-кво і відсутності стимулів до вирішення конфлікту;

3) економічні санкції (призводять до злиття нелегальної економіки з владними і силовими структурами – контрабанда, незаконна торгівля зброєю, організація наркотрафіку);

4) використання військової сили для ліквідації нового державного утворення (захоплення Хорватією самопроголошеної республіки «Сербська Крайна»; ліквідація Аджарії як незалежного утворення) [7].

Відзначимо, що в міжнародному праві відсутні норми, які б обмежували право будь-якої держави визнавати державне утворення, що виникло в результаті самовизначення. Наприклад, міжнародно-правове визнання держави de-facto можливе у формі підписання двосторонніх торгово-економічних договорів, договорів про гуманітарну допомогу, які визначають відносини між державами.

Отже, визнання нової держави, з одного боку є політичним актом, а з іншого – інститутом міжнародного права.

Література

1. Далявська Т.П. Невизнані держави в контексті державотворчих процесів та міжнародного визнання / Т.П. Далявська // Держава і право. – 2014. – № 66. – С. 345-353.
2. Международное право: учебник / под общ. ред. Н.А. Ушакова. – М.: Юрист, 2000. – 304 с.
3. Convention on Rights and Duties of States. Signed at Montevideo, December 26, 1933 (7-th International Conference of American States; Montevideo, Uruguay, December 3–26, 1933) // Supplement to the American Journal of International Law. – 1934. – Vol. 28. – Official documents. – P. 75-78.
4. Осипова С.А. Непризнанные государства как политико-правовой феномен: теоретико-методологический аспект / С.А. Осипова // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Серія: Політологія. – 2011. – № 123. – С. 124-127.
5. Дівак В.В. Деякі проблеми міжнародно-правового визнання невизнаних держав / В.В. Дівак // Держава і право. – 2011. – № 52. – С. 544-552.
6. Тимчук О.Л. Невизнані держави в сучасному світі: міжнародно-правові та політичні проблеми / О.Л. Тимчук // Держава та регіони. Серія: Право. – 2007. – № 2. – С. 72-77.
7. Никитина Ю.А. Урегулирование «замороженных» региональных кризисов [Електронний ресурс] / Ю.А. Никитина. – Режим доступу: <http://www.ifpc.ru/index.php?cat=216>

Секція 6
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛОГІЯ,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО
ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

**До питання про юридичний склад злочинів проти встановленого порядку несення
військової служби (військових злочинів)**

Бронецький І.В., студент

Науковий керівник:

Узунова О.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

На сьогодні Україна переживає досить складний період у своєму становленні та розвитку і події, що відбуваються на Сході, лише підтверджують необхідність проведення ґрунтовних комплексних реформ в Збройних Силах України. Ефективність проведення таких реформ потребує зусиль представників різних наук, у тому числі юридичних. Зокрема, потребує дослідження низка питань кримінального права, оскільки злочинність «переслідує» всі сфери суспільних відносин, у тому числі й військову.

У теорії кримінального права проблемами військово-кримінального законодавства і відповідальності за військові злочини в основному займалися такі вчені-криміналісти Х.М. Ахметшина, В.О. Бодаєвського, Ф.С. Бражника, С.Ф. Денисова, М.І. Панова, В.Г. Сизранцева, В.М. Ярія та інших учених.

Законодавцем Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) закріплені в Розділі XIX Кримінального кодексу України (далі КК України), який за останній час зазнав значних змін, які стосувалися майже всіх статей цього розділу:

- Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21.02.2014 року ст.423 та 424 КК України було виключено, а ст.425 доповнено приміткою такого змісту: «Примітка. 1. Під військовими службовими особами розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування.»

- Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» від 12.02.2015 року були внесені доповнення до ст.402-405, 407-411, 413, 418-421, 425, 426, 428, 435 КК України щодо особливого періоду у зв'язку із веденням його на території України; та ст.402 було доповнено приміткою.

- Законом України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» від 07.04.2015 року Розділ XIX КК України було доповнено ст.426-1, яка має назву «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень».

Відповідно до ч.1 ст.401 КК України військовими злочинами визнаються передбачені цим розділом злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів.

За пануючою в юридичній літературі думкою, родовим об'єктом даних злочинів є встановлений порядок несення та проходження військової служби. При цьому порядок проходження військової служби включає в себе порядок виникнення відносин військової

служби, строки служби, визначену систему військових звань, порядок їх присвоєння, правила атестації військовослужбовців, порядок переміщення за посадою і просування по службі, переміщення, відрядження та відпустки військовослужбовців, умови і порядок припинення військової служби тощо. Даний порядок урегульовано ЗУ «Про військовий обов'язок та військову службу», Статутами спеціальних служб, Положеннями про проходження військової служби різними категоріями військовослужбовців тощо. Таким чином, родовим об'єктом військових злочинів є встановлений порядок несення або проходження військової служби, який становить сукупність суспільних відносин, що виникають і функціонують у процесі проходження військової служби всіма військовослужбовцями, їх службової і бойової діяльності та регламентуються правовими нормами чинного законодавства і правилами співжиття у військових колективах. Об'єктивна сторона військових злочинів [2, 45-54].

З об'єктивної сторони злочини проти порядку несення або проходження військової служби сформульовані в законі як злочини з матеріальним або з формальним складом. Більшість цих злочинів є злочинами з матеріальним складом і для наявності їх об'єктивної сторони необхідно встановлення: 1) вчинення зазначеного в диспозиції статті розділу XIX Особливої частини КК суспільно небезпечного діяння (дії чи бездіяльності); 2) настання суспільно небезпечних наслідків цього діяння; 3) причинного зв'язку між ними [3, 545].

Деякі військові злочини описуються в законі як злочини з формальним складом, наприклад непокора (ст.402), невиконання наказу (ст.403), дезертирство (ст.408) та ін. Вони визнаються закінченими з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння і не потребують для констатації наявності складу злочину як підстави кримінальної відповідальності настання суспільно небезпечних наслідків [3, 545].

У кримінальному законі при описуванні об'єктивної сторони деяких військових злочинів як обов'язкові ознаки складу злочину вказуються такі «спеціальні» ознаки: час – воєнний стан (ст.428), особливий період (ст.402-405, 407-411, 413, 418-421, 425, 426, 428, 435); місце – бойова обстановка (ст.427), поле бою (ст.429), район воєнних дій (ст.433); тяжкі наслідки (статті 423, 425). Ці ознаки свідчать про підвищений ступінь суспільної небезпечності військових злочинів і тому утворюють за загальним правилом кваліфіковані склади злочинів [2, 54].

Відповідно до ст.1 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування спеціальних повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене цією загрозою, певне (можливе) обмеження конституційних прав і свобод людини, громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [7].

Згідно ст.1 ЗУ «Про оборону України» особливий період – період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [8].

Відповідно до примітки ст. 402 КК України під бойовою обстановкою в розділі XIX цього Кодексу слід розуміти обстановку наступального, оборонного чи іншого загальновійськового, танкового, протиповітряного, повітряного, морського тощо бою, тобто безпосереднього застосування військової зброї і техніки стосовно військового супротивника або військовим супротивником. Обстановка бою, в якому бере участь військове з'єднання, частина (корабель) або підрозділ, розпочинається і закінчується з наказу про вступ у бій (припинення бою) або з фактичного початку (завершення) бою [1].

Поле бою – частина території суші, повітряного або водного простору, на якій відбуваються, відбулися або повинні відбутися озброєне зіткнення і протиборство з противником [2, 54].

Район воєнних дій включає територію, яка зайнята під час бойових дій військами у межах від переднього краю фронту до розташування тилівих підрозділів фронту ведення воєнних дій [2, 54].

Тяжкі наслідки – оцінна категорія, що означає, як правило, зрив заходів стосовно забезпечення постійної бойової готовності військової частини, підрозділу, корабля; зрив бойового завдання, операції; знищення або пошкодження бойової та спеціальної техніки; загибель людей чи смерть хоча б однієї людини; втрата управління військами; заподіяння великої чи особливо великої майнової шкоди та ін. [2, 54].

Суб'єктивна сторона військових злочинів, як правило, характеризується умисною формою вини. Деякі з них, наприклад необережне знищення або пошкодження військового майна (ст.412), недбале ставлення до військової служби (ст.425), припускають необережну форму вини. На відміну від цього розголошення відомостей військового характеру, що становить державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст.422), можуть бути вчинені як умисно, так і з необережності. Деякі військові злочини пов'язані із наявністю змішаної (подвійної) форми вини, коли психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння може характеризуватися умисною формою вини, а до суспільно небезпечних наслідків – необережністю, наприклад порушення правил поведінки зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпечність для оточення (ст.414), порушення правил водіння або експлуатації машин (ст.415). У деяких військових злочинах обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони є мотив і мета. Так, погроза або насильство щодо начальника (ст.405) вчиняється у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем військового майна (ст.410) вчиняються з корисливих мотивів чи з корисливою метою [3, 546].

Суб'єктом злочину цього розділу можуть бути військовослужбовці та військовозобов'язані (лише тоді, коли проходять навчальні (чи перевірні) або спеціальні збори).

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» визначає військовослужбовців як осіб, що проходять військову службу. В свою чергу, військова служба – це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни.

Не є військовослужбовцями:

- допризовники
- призовники
- службовці за призовом, які проходять альтернативну (невійськову) службу.

Військовозобов'язані – особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави.

Відповідальність за військові злочини, як правило, настає з 18 років, тобто з віку призову на строкову військову службу. Але існує виключення з цього правила, коли у військові навчальні заклади зараховуються особи, які не досягли 18 років.

Крім того, військовослужбовці, які наділені спеціальними владними повноваженнями визнаються військовослужбовцями незалежно від того чи виконують вони свої обов'язки за спеціальним дорученням чи без такого.

За загальним правилом, особа, яка незаконно призвана на військову службу не є суб'єктом військових злочинів, однак закріплення цього положення відсутнє навіть на рівні правороз'яснюючого документа ВСУ, що є значним недоліком і потребує подальшої наукової доробки та закріплення на законодавчому рівні.

Література

1. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Анісімов Г.М. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): навч. посібник / Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба, В.І. Касинюк. – Х.: Право, 2011. – 184 с.
3. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Х.: Право, 2010. – 608 с.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції: Закон України від 21.02.2014 р. № 746-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини: Закон України від 12.02.2015 р. № 194-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
6. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень: Закон України від 07.04.2015 р. № 290-VIII № 194-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 06.04.2000 р. № 1647-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
8. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
9. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

Щодо питання про фальсифікацію лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів

Бубель В.І., студентка

Науковий керівник:

Узунова О.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Питання фальсифікованих лікарських засобів є світовою проблемою. Це стосується як розвинутих країн та і країн з відсталою економікою. Нажаль, це питання стосується і нашої країни. Особливо зараз, коли наша країна переживає не найкращі часи свого існування, долаючи випробування, що постали на її шляху до розвитку, збільшилася ймовірність фальсифікації лікарських засобів та введення в обіг фальсифікованих лікарських засобів.

Вперше питання фальсифікації лікарських засобів порушувалося Всесвітньою організацією охорони здоров'я у 1987 році.

То що таке – фальсифіковані лікарські засоби? За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, фальсифікованим (контрафактним) лікарським засобом є продукт з етикеткою, що не відповідає дійсному вмісту препарату та (або) виробнику чи походження якого свідомо приховано.

Відповідно до ст.2 Закону України «Про лікарські засоби» фальсифікований лікарський засіб – це лікарський засіб який умисно промаркований не ідентично (невідповідно) відомостям (одній або кільком з них) про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України, а так само лікарський засіб, умисно підроблений у інший спосіб, і не відповідає відомостям, у тому числі складу, про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України [1].

Вивченням та дослідженням даної проблеми займалися такі українські вчені-юристи, як В. Бакобко, О. Блавацька, Н. Бенюх, І. Герасименко, З. Гладун, О. Гуєв, О. Дигун, І. Дутчак, І. Кириченко, А. Мохов, Ю. Новиков, В. Пашков, В. Ткаліч, В. Фисюн, Ю. Шиповіч та ін.

Зокрема, виокремлюють кілька основних типів підробок, а саме:

- препарат, у якому взагалі немає активної речовини;
- препарат, у якому наявні всі речовини, але невідомо, за яких умов і технологій їх отримано;
- препарат у якому дорожчу речовину змінено на аналогічну, але дешевшу [2, 101].

Найчастіше підробляють препарати, які мають щоденний попит та рекламуються по телебаченню та радіо, до них відносяться знеболювальні, антибіотики, тощо.

Одним з чинників поширення фальшивих медикаментів є доступність сучасного устаткування, зокрема поліграфічного, що дозволяє випускати підробки настільки високої якості, що зовні відрізнити фальсифікат від справжнього лікарського засобу практично неможливо.

Також вчені-юристи, що досліджували цю проблему, виокремили основні ознаки можливої фальсифікації, які можна визначити візуально:

- помилки в тексті етикеток, в першу чергу в **НАЗВІ** препарату і в назві виробника, а також у відтворенні торгового знаку (емблеми);
- відмінність формату етикетки або форми пакування від таких в оригінальному продукту;
- низька якість друку;
- невідповідність сертифікату якості виробника [2, 102].

Сертифікат якості виробника повинен містити наступну інформацію: реєстраційний номер сертифіката; реквізити виробника: назва, адреса, телефон, факс, власні логотипи; назва лікарського засобу (лікарська форма, активний інгредієнт і кількість в одиниці дози); номер реєстраційного посвідчення та термін дії реєстраційного посвідчення; номер серії; кількість продукції в серії; дата виробництва (випуску) лікарського засобу, термін придатності лікарського засобу або термін зберігання (в роках); посилання на АНД (специфікацію), згідно з якою виконувався лабораторний аналіз якості; таблиця з переліком показників, вимогами АНД та результатами випробувань (найменування показників, вимоги АНД, результати випробувань); висновок (щодо відповідності зразка вимогам АНД); дата оформлення сертифіката; посада, прізвище та підпис особи, яка підписала сертифікат [2, 103].

Необхідно відмітити, що виробництво і розповсюдження фальсифікованих лікарських засобів створює загрозу для життя та здоров'я населення України, навіть якщо такі ліки не завдають прямої шкоди, у деяких ситуаціях втрата часу означає загрозу життю пацієнта. При цьому наносяться значні збитки легальним виробникам фармацевтичної продукції та державному бюджету, тому і відповідальність за вказані дії має бути відповідною.

01 листопада 2011 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за фальсифікацію або обіг фальсифікованих лікарських засобів» від 05 липня 2012 року, яким в Україні запроваджено кримінальну відповідальність за фальсифікацію лікарських засобів, а у 2012 році посилено кримінальну відповідальність за фальсифікацію лікарських засобів.

Так, відповідно до ст.321-1 КК України за виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів встановлює покарання у вигляді позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією фальсифікованих лікарських засобів, сировини та обладнання для їх виготовлення. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великих розмірах, або якщо вони спричинили тривалий розлад здоров'я особи, а так само виробництво фальсифікованих лікарських засобів караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією фальсифікованих лікарських засобів, сировини, обладнання для їх виготовлення та майна. А дії, передбачені частинами першою або другою

згаданої вище статті, якщо вони спричинили смерть особи або інші тяжкі наслідки, або вчинені в особливо великих розмірах караються позбавленням волі на строк від восьми до десяти років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією фальсифікованих лікарських засобів, сировини, обладнання для їх виготовлення та майна [3].

Основним безпосереднім об'єктом злочинного посягання є встановлений законом порядок виготовлення й обігу лікарських засобів. Додатковим об'єктом виступають життя і здоров'я особи, а також майнові блага [4, 677].

Предметом злочину виступають фальсифіковані лікарські засоби. Виходячи із законодавчого визначення фальсифікованих лікарських засобів, яке міститься в ч.1 ст.2 Закону України від 04 квітня 1996 року «Про лікарські засоби» [1].

Об'єктивна сторона даного злочину складається шести альтернативних форм злочинної поведінки, а саме: 1) виготовлення; 2) придбання; 3) перевезення; 4) пересилання; 5) зберігання; 6) збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів [4, 678].

Склади злочинів, передбачених ч.1 ст.321-1 КК України, за конструкцією об'єктивної сторони є формальними та закінченими з моменту створення загрози для життя чи здоров'я особи чи з моменту вчинення передбачених у диспозиції статті дій, предметом яких стали фальсифіковані ліки у великих розмірах. Відповідно до примітки до ст.305 КК, великий та особливо великий розмір фальсифікованих лікарських засобів визначається спеціально уповноваженим органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я [4, 678].

Суб'єкт злочину загальний. Ним можуть визнаватись як особи зі спеціальною освітою (фармацевтичною, медичною, хімічною, біологічною тощо), так і без неї. Участь службових осіб фармацевтичних компаній-виробників, компаній-дистриб'юторів ліків, контрольно-аналітичних лабораторій, а також аптек у фальсифікації або обігу фальсифікованих лікарських засобів за наявності підстав можуть додатково кваліфікуватись за статтями 364 чи 364-1 КК України [4, 679].

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом щодо діяння і необережністю щодо наслідків (загроза для життя чи здоров'я особи, тривалий розлад її здоров'я, смерть особи або інші тяжкі наслідки).

Особа, яка добровільно здала фальсифіковані лікарські засоби та вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за придбання, перевезення, пересилання чи зберігання з метою збуту, збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів, їх ввезення на територію України, вивезення з території України, транзит через її територію (частина перша статті 321-1 КК України, якщо такі дії не створили загрози для життя чи здоров'я людей) [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що постала нагальна потреба боротьби з фальсифікацією лікарських засобів і введенням в обіг фальсифікованих лікарських засобів, оскільки неякісні та неперевірені лікарські засоби можуть спричинити значну шкоду здоров'ю людини і не дати бажаний та діючий ефект у лікуванні особи.

Література

1. Про лікарські засоби: Закон України від 04 квітня 1996 р. № 123/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Ткаліч В.Є. Окремі напрями протидії фальсифікації лікарських засобів / В.Є. Ткаліч // Криміналістичний вісник. – 2012. – № 2. – С. 101-105.
3. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 04 липня 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – Х.: Право, 2013. – 1080 с.

Щодо доцільності виділення судово-медичного освідчування в якості самостійної слідчої дії

*Губський М.В., студент
Науковий керівник:
Єна І.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Кримінальні правопорушення, які посягають на життя та здоров'я особи залишаються в Україні досить розповсюдженими. Так, тільки за 3 місяці 2015 року було зареєстровано 5587 таких злочинів, а також 217 злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи [1]. Крім того, питання, пов'язані із розкриттям злочинів проти здоров'я особи, набувають особливої актуальності у світлі інтеграції нашої держави у Європу, яка вимагає не лише покращення роботи правоохоронних органів у протидії даним злочинам, а і суворого дотримання прав та свобод особи під час проведення досудового розслідування.

Діючий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК України) вимагає доопрацювання у зв'язку з чим виникає ряд питань, пов'язаних із процесуальними особливостями проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Однією з таких проблем є процесуальні особливості проведення досліджень стосовно живої особи. На даний момент у практичній діяльності правоохоронних органів при розслідуванні кримінальних правопорушень, які посягають на життя та здоров'я особи або на статеву свободу і статеву недоторканість особи, нерідко виникають питання, розв'язання яких не може без проведенням освідчування або судово-медичної експертизи (далі СМЕ) живих осіб (наприклад, потерпілих, підозрюваних, свідків, обвинувачуваних).

Проблемні питання, які виникають при проведенні огляді тіла живої людини розглядалось такими вченими, як А.Я. Дубинського, Є.Д. Лук'янчикова, Г.Ю. Торбіна, К.Ю. Чаплинського, Т.Н. Шамонової, С.А. Шейфера та ін.

Безумовно, зазначені дослідження мають важливе значення для науки, але в умовах реалізації кримінального процесуального законодавства України виникає ряд суперечливих питань, які зумовлюють актуальність даного дослідження.

Отже, на нашу думку освідчування – це слідча дія, що полягає в огляді підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, що мають значення для кримінального провадження. Так, КПК України передбачає, що слідчий, прокурор здійснює освідчування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їх тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити СМЕ. Але, якщо КПК України 1960 року передбачав два види освідчування: слідче та судово медичне, які відрізнялись завданнями, суб'єктами, які їх проводили та документами, які складались за результатами процесуальної дії, то в новому КПК України відсутнє таке чітке розмежування. Проте в коментарії до статті 241 чинного КПК України вказується, що освідчування як слідчу (розшукову) дію необхідно відрізняти від освідчування судово-медичного. Для провадження слідчого освідчування не вимагається спеціальних медичних пізнань.

При провадженні ж судово-медичного освідчування необхідні спеціальні знання в галузі медицини, оскільки вирішенню підлягають спеціальні питання. У свою чергу, судово-медичне освідчування не слід ототожнювати із судово-медичною експертизою, яка призначається і проводиться у порядку, передбаченому ст.242 КПК України, результати якої оформляються висновком експерта [2].

ЗУ «Про судову експертизу» наступні підстави для призначення судово-медичної експертизи живої особи: 1) під час експертизи тілесних ушкоджень для встановлення їх наявності, особливостей і ступеню тяжкості; визначення ступеню втрати загальної і професійної працездатності; оцінки стану здоров'я, симуляції, дисимуляції, агравації, штучних хвороб і калічення членів; виявлення рубців як наслідків ушкоджень чи хвороб; 2) під час експертизи стосовно спірних статевих станів для встановлення статі, статевої зрілості; порушення цілості дівочої пліви; для визначення статевої репродуктивної функції, а

також вагітності і пологів, які відбулися; 3) під час проведення експертизи при статевих злочинах для встановлення факту насильного статевого акту, характеру і механізму виникнення ушкоджень під час його скоєння; визначення насильного статевого акту в спотвореній формі; виявлення розбещувальних дій щодо неповнолітніх, а також статевих зносин із особами, які не досягли статевої зрілості; зараження венеричною хворобою, СНІДом; 4) експертиза з інших приводів проводиться для встановлення віку; тотожності особи; у випадках спірного батьківства і підміни дітей, а також для встановлення факту і ступеню алкогольного сп'яніння [3].

Разом з тим, із викладеного не до кінця зрозумілим є місце, яке займає судово-медичне освідування серед процесуальних дій.

В літературі існує дві точки зору щодо віднесення судово-медичного освідування до слідчих (розшукових) дій. Стосовно першої точки зору таке освідування не може бути віднесено до слідчих (розшукових) дій, а проводиться в рамках СМЕ [4].

Слід вважати більш правильною другу точку зору, яка вказує на необхідність проведення судово-медичного освідування лише в рамках СМЕ, а не як самостійної слідчої (розшукової) дії, адже в тому випадку, якщо в процесі освідування виникає потреба у застосуванні спеціальних знань в галузі медицини для виявлення слідів кримінального правопорушення, то достатнім буде залучення судово-медичного експерта чи лікаря (як при проведенні огляду місця події за наявності трупа), а не проведення самостійної слідчої (розшукової) дії – судово-медичного освідування. Тому вважається обґрунтованим положення чинного КПК України, яке передбачає можливість залучення під час освідування, у необхідних випадках, судово-медичного експерта або лікаря. Зі змісту статті можна зробити висновок, що такі випадки зумовлюються потребою у наявності спеціальних знань в галузі медицини для виявлення слідів злочину, якими можуть бути як тілесні ушкодження, сліди від операцій тощо, так і сліди біологічного походження, які залишились на тілі суб'єкта або зразки об'єктів біологічного походження, які необхідно відібрати у особи.

Так, при огляді тіла живої особи судово-медичний експерт або лікар звертає увагу слідчого на такі особливості, які не були помічені ним (наприклад, на незначний рубець або пігментовану ділянку шкіри, які могли бути наслідком видалення якої-небудь особливої прикмети); дає характеристику наявних на тілі ушкоджень; допомагає правильно описати виявлені ушкодження, точно вказавши їх локалізацію у відповідності з анатомічними даними про будову тіла людини; допомагає визначити форму ушкодження, його розміри, властивості, колір, здійснює дії, безпосередньо спрямовані на вилучення виявлених слідів злочину (крові, тощо); консультує слідчого про обставини, які ним спостерігаються з точки зору медичних знань, роз'яснює причини і наслідки виявлених ушкоджень та інших слідів злочину, а також деяких видів особливих прикмет, висловлює припущення про час, механізм виникнення виявлених слідів, а також про можливе розташування потерпілого і злочинця в момент утворення на тілі обстежуваної особи тих чи інших ушкоджень; висловлює міркування про ті сліди і ушкодження, які можуть бути виявлені на тілі інших учасників злочину або на місці події [5].

Отже, зазначені суб'єкти залучаються до проведення вказаної слідчої (розшукової) дії лише як спеціалісти і самостійного письмового висновку за результатами дослідження не дають. Крім того, результати освідування (документація та об'єкти біологічного походження) можуть бути використані під час призначення та проведення судових експертиз. Необхідно вказати, що, нажаль, в кримінальних провадженнях по насильницьким злочинам, часто виникають запитання, які не можуть бути вирішені за допомогою освідування, навіть за участю спеціалістів у галузі медицини. А тому, у тих випадках, коли під час досудового розслідування у слідчого чи прокурора виникне необхідність у спеціальних знаннях для дослідження живої особи та з'ясування обставин, які мають значення для кримінального провадження, вони мають право призначити відповідну СМЕ [6].

СМЕ живої особи призначається шляхом винесення постанови, яка складається з таких частин: 1) вступної, у якій зазначається її назва; дата, місце її складання особа, яка її

склала; 2) описово-мотивувальної частини, в якій надається короткий виклад фактичних обставин, які мають значення для експерта, при цьому недоцільним є наведення інформації, яка не пов'язана із проведенням призначеної експертизи; а також мотивування необхідності у спеціальних знаннях та призначення відповідного виду експертизи; 3) резолютивної частини, в якій вказується вид експертизи; експертам якої установи доручається її проведення; надається перелік запитань, на які необхідно отримати відповіді; та об'єкти, які надаються на експертне дослідження. Слід також відзначити, що новий КПК України розширює можливості участі сторони захисту у процесі доказування під час кримінального провадження та надає їй право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи або звертатися до суду з відповідним клопотанням про залучення експерта (ст.243 КПК України). А тому ініціювати проведення СМЕ має право не лише сторона обвинувачення (тобто, прокурор та слідчий) [7].

Разом з тим, постанови про призначення відповідної експертизи для успішного її проведення та отримання необхідних результатів недостатньо, а тому на СМЕ живих осіб також повинні направлятися: 1) процесуальна документація, до якої відноситься протокол огляду місця події, протокол допиту потерпілого і/або підозрюваного, свідків, протокол освідування з відповідними додатками, якими можуть бути фототаблиці, аудіо та відеозапис; 2) біологічні зразки для порівняльного дослідження, які відібрані, у тому числі і у процесі освідування (крові, слини, поту, змивів з різних частин тіла, сечі, сперми, піднігтьового вмісту та зрізів нігтів, волосся тощо); 3) медична документація (як та, що підтверджує факт звернення особи до медичного закладу для обстеження стосовно питання, яке стало приводом до початку кримінального провадження, так і інша документація з приводу досліджуваного питання). Розглянемо деякі особливості проведення судово-медичної експертизи живих осіб з приводу статевих злочинів. СМЕ у даних випадках здійснюється згідно з інструкцією про проведення СМЕ, «Правилами проведення СМЕ з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи», процесуальним законодавством України [9]. Але, якщо своєчасне отримання постанови про призначення СМЕ неможливе, вона проводиться за заявою потерпілих, їхніх батьків або законних представників неповнолітніх.

Про проведення СМЕ судово-медичний експерт повинен негайно проінформувати органи досудового розслідування. У таких випадках дозволяється проведення експертизи обстежуваних без пред'явлення документів, які засвідчують особу (обов'язковим є попереднє фотографування обстежуваних). Експертиза осіб, які не досягли 16 років, проводиться при пред'явленні свідоцтва про народження в присутності батьків або законних представників. Також експертом вказуються особливості загального фізичного розвитку потерпілої особи, ступінь прояву вторинних статевих ознак, стан. Деякі проблемні питання освідування осіб зовнішніх статевих органів, стан ділянки анального отвору, наявність ушкоджень на тілі, результати лабораторних досліджень, дані консультацій фахівців [10].

У разі підозри на зґвалтування важливим під час проведення СМЕ є встановлення факту злягання, яке відбулося; визначення ознак фізичного насильства; оцінка медичних наслідків злочину (розлад здоров'я, настання вагітності, зараження венеричною хворобою). При проведенні СМЕ ретельно з'ясовуються всі обставини справи для виключення фактів симуляції, а також встановлення факту перебування потерпілої особи в безпорадному стані. Під час розслідування справ про статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, метою судово-медичної експертизи є встановлення шкідливих наслідків для здоров'я неповнолітньої особи; визначення ушкоджень на тілі потерпілої особи, які могли бути нанесені під час статевих актів; характеристика психічного стану потерпілої особи [11]. При підозрі на розбещення неповнолітніх інформативними будуть обстеження статевих шляхів і лабораторні дослідження стосовно наявності венеричних захворювань. У даному випадку важливою ознакою СМЕ є встановлення давнини хвороби, наявність її у партнерів, а також дані медичної документації стосовно лікування потерпілої особи від даної хвороби [11].

Таким чином, враховуючи викладене, можна зробити висновок, що судово-медичне освідування доцільно проводити лише в рамках судово-медичної експертизи, а не як

самостійну слідчу(розшукову) дію. Судово-медичний експерт або лікар залучаються до проведення вказаної слідчої (розшукової) дії лише як спеціалісти і самостійного письмового висновку за результатами дослідження не дають. Крім того результати освідчування (документація та біологічні об'єкти) можуть бути використані при призначенні та проведенні судових експертиз.

Література

1. Стан та структура злочинності за 3 місяці 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/ukdoccatalog/list?currDir=6710>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. науково-практичний коментар: у 2 т. / Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін.; за заг. ред. В.Я.Тация, В.П. Пшонки, А.В.Портнова, -Х.: Право, 2012. –Т. 1.-768 с.
3. Меденцов А.А. Краткий курс лекций по судебной медицине [Електронний ресурс] / А.А. Меденцов. — Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2004.-118 с. -Режим доступа: <http://vse-znaniya.com/sudebnayameditsina/sudebno-meditsinskaya-kspertiza-jivvyih.html>
4. Шейфер С.А. Следственные действия: Система и процессуальная форма / С.А. Шейфер. – М.: Юридическая литература, 2001. – 128 с.
5. Дрозд В.Г. Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В.Г. Дрозд. – К., 2009. – 16 с.
6. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: монографія / Є.Д. Лук'янчиков. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2014. – 360 с.
7. Чаплинський К.Ю. Організаційні і тактичні особливості судово-медичного освідчування / К.Ю. Чаплинський // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2011. – № 1. – С. 248-252.
8. Дубинский А.Я. Исполнение процессуальных решений следователя. Правовые и организационные проблемы / А.Я. Дубинский; отв. ред. Г.И. Чангули. – К.: Наукова думка, 1984. – 182 с.
9. Інструкція «Про проведення судово-медичної експертизи»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95>
10. Концевич І.О. Судова медицина / І.О. Концевич. – К.: Леся, 2007. – 520 с.
11. Бабанін А.А. Медичне правознавство / А.А. Бабанін, О.О. Миронова, О.В. Біловицький [та ін.]. – Сімферополь: Ната, 2012. – 552 с.

Особливості предмету доказування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру у суді першої інстанції

Підопригора І.А., студентка

Науковий керівник:

Єна І.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Згідно зі ст.2 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), завданням кримінального процесу є: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, які на думку В.М. Смітєнко та О.В. Юношева є найсерйознішим способом їх порушення [2, 77], та забезпечення притягнення до кримінальної відповідальності кожного хто вчинить кримінальне правопорушення в міру своєї вини.

Але при виконанні цих завдань постає проблема, коли в процесі здійснення кримінального провадження встановлюється, що особою вчинила кримінальне правопорушення в стані неосудності, або захворіла психічною хворобою після початку

досудового розслідування. Така особа не може бути притягнена до кримінальної відповідальності і необхідно вирішувати питання про застосування примусових заходів медичного характеру (далі ПЗМХ).

Ці питання, враховуючи їх складність та порушення конституційних прав особи, може вирішити тільки суд. Їх вирішення вимагає застосування та врахування знань з різних галузей науки, наприклад таких як: кримінальне право, кримінальний процес, криміналістика, кримінологія, судова психіатрія тощо.

Окремі аспекти питань, пов'язаних із кримінальним судочинством у справах про діяння, скоєні неосудними, і про застосування до них примусових заходів медичного характеру розглядалися такими вченими як Віцин С.Є., Галаган О.І., Дергай Б.І., Елькінд П.С., Зеліксон Е.С., Овчиннікова А.П., Портнов В.П., Протченко Б.А. та іншими. У їх дослідженнях основну увагу приділено загальним положенням, що стосуються розслідування та судового розгляду у справах про діяння осіб, визнаних неосудними. Тому цілий ряд важливих теоретичних і практичних положень, пов'язаних із судовим розглядом справ про суспільно небезпечні діяння неосудних осіб, у достатній мірі не досліджені і отримують різне різночитання в теорії кримінального процесу і в практиці. Зокрема, не отримало достатнього дослідження питання про особливості доказування у таких справах у суді першої інстанції.

Тож саме дослідження окремих аспектів цієї проблеми і є метою даної статті.

За останні роки кримінально процесуальне законодавство суттєво реформувалось, змін зазнали і положення, які стосуються застосування ПЗМХ.

Так, якщо у КПК України 1960 року в справах про застосування ПЗМХ присвячено всього дві статті, то сьогодні законодавець вже надає нам 14 статей на регламентацію ПЗМХ, в яких детальніше регулюється порядок розслідування та судового розгляду по вказаній категорії справ.

Перш ніж перейти до особливостей судового розгляду даної категорії справ, вважаємо необхідним зупинитись на визначенні поняття "неосудності", як підстави застосування ПЗМХ.

Так, згідно ч.2 ст.19 Кримінального кодексу України (далі КК України) неосудність – це такий стан особи, коли вона під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки [4].

Кримінальний закон вказує на два критерії, сукупність яких дає підстави для визнання особи неосудною. Як і при визнанні особи осудною ними є медичний (біологічний) і юридичний (психологічний) критерії.

Передбачені законом в альтернативі ознаки медичного критерію охоплюють всі можливі випадки хворобливого розладу психічної діяльності людини. Медичний критерій виражено, таким чином, у діагнозі захворювання. Але психічне захворювання саме по собі не обов'язково виключає можливість суб'єкта усвідомлювати свої дії або керувати ними. Для визнання особи неосудною в момент вчинення нею суспільно небезпечного діяння вимагається також певний розлад її свідомості або вольових функцій як наслідок психічного захворювання.

Чинне кримінальне право виділяє також поняття обмеженої осудності. Так, згідно зі ст.20 КК України підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину, через наявний у неї психічний розлад, у повній мірі була не здатна усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру [4].

Застосування ст.20 КК дає змогу індивідуалізувати кримінальну відповідальність особи та призначення покарання, враховуючи її особливий психічний стан під час вчинення злочину. Це, на наш погляд, відповідає принципам справедливості та гуманності, а також

сприяє вирішенню завдань КК. Проте, як ми можемо побачити, наслідки скоєння кримінального правопорушення обмежено осудною особою та неосудною особою різні – тільки в другому випадку судом застосовуються ПЗМХ.

Що стосується доказування у кримінальному провадженні щодо неосудних осіб, то варто зазначити висновок Г. Тетерятника, згідно із яким, у судовому слідстві по справі про застосування ПЗМХ встановлюється специфічний предмет доказування, до якого входять обставини, передбачені ст.91 КПК України, але з урахуванням деяких особливостей, які впливають із того, що діяння вчинила неосудна особа. Отже, у процесі доказування в такій справі має бути встановлено: 1) час, місце, спосіб й інші обставини вчинення діяння; 2) характер і розмір шкоди, завданої діянням; 3) наявність у цієї особи душевної хвороби в минулому, ступінь і характер психічного захворювання в момент учинення суспільно небезпечного діяння; 4) чи пов'язаний психічний розлад особи з небезпечністю для неї, інших осіб або можливістю спричинення іншої істотної шкоди [5, 105].

Встановлюючи обставини кримінально-правового елементу предмету доказування, слід зважати на те, що кримінально-правова оцінка суспільно небезпечного діяння, вчиненого у стані неосудності, повинна ґрунтуватися лише на відомостях, які характеризують суспільну небезпеку вчинених дій. При цьому не враховуються відомості про: попередню судимість; факт вчинення раніше кримінального правопорушення, за який особу звільнено від відповідальності або покарання; факт застосування до неї ПЗМХ (ч.3 ст.503 КПК).

Важливим є допит усіх осіб, які підлягають виклику до суду як свідки. У судовому розгляді справ про застосування ПЗМХ за допомогою показань свідків можна встановити не тільки обставини, що характеризують подію суспільно небезпечного діяння й учинення останнього саме цією особою, але й обставини, що вказують на психічний стан цієї особи під час і після вчинення діяння. Щоб мати повне уявлення про психічний стан особи, доцільно допитати в судовому засіданні знайомих, колег по роботі, лікаря-психіатра, якщо особа зверталася раніше за наданням їй психіатричної допомоги. Свідчення цих осіб багато в чому можуть сприяти встановленню обставин, необхідних для правильного вирішення справи [6, 120].

Принципово важливим для правильного, науково обґрунтованого та законного вирішення питання про ПЗМХ є дослідження висновку судово-психіатричної експертизи та, при необхідності – допит експертів, які його складали під час досудового слідства. ПЗМХ мають застосовуватися лише за наявності в справі обґрунтованого висновку експертів-психіатрів про те, що особа страждає на психічну хворобу чи має інший психічний розлад, які зумовлюють її неосудність або обмежену осудність і викликають потребу в застосуванні щодо неї таких заходів (ст.96 КК). У п.3 Постанови від 03.06.2005 р. № 7 «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» Верховний Суд України звернув увагу на те, що суди повинні критично оцінювати висновки експертів-психіатрів із погляду їх наукової обґрунтованості, переконливості й умотивованості, оскільки ці висновки не мають наперед установленної сили, не є обов'язковими для суду, але незгода з ними має бути вмотивована у відповідній ухвалі, вироку суду [7]. Верховний суд зазначає, що слід перевірити, чи здобув експерт спеціальну освіту й досвід роботи; чи не вийшов за межі своєї компетенції; чи дотримувалися процесуальні норми під час призначення та проведення експертизи; наскільки науково обґрунтовано висновок і чи відповідає він матеріалам справи; чи повно проведено експертне дослідження.

Успіх судового розгляду справ про застосування примусових заходів медичного характеру значною мірою залежить від правильності порядку дослідження доказів. Якщо в судовому розгляді бере участь особа, щодо якої порушена справа, то доцільно спочатку вислухати її пояснення по справі. Це дозволить зробити висновок, як ця особа може брати участь у судовому розгляді і здійснювати захист своїх прав та інтересів. Допит особи розглядуваної категорії буде проведено успішно, якщо суд буде знати і вміло використовувати особливості психічного складу допитуваного. Важливо встановити

психологічний контакт з такою особою. Тон допиту психічних хворих має бути спокійним. Ні в якому разі не повинні мати місця емоційна напруга, окрики, намагання звинуватити цю особу в непослідовності. При вмілому веденні допиту показання таких осіб багато в чому допоможуть установити обставини справи. У цьому зв'язку вбачається правильною точка зору Елькінд П.С., на думку якої відмову від використання пояснення душевно хворих осіб як джерела доказів не можна вважати правильною [8, 66].

Не менш важливим є допит потерпілої особи та усіх внесених до списку осіб, які підлягають виклику до суду як свідки. Як найбільш поширений вид доказів показання свідків можуть охопити різний спектр питань. У судовому розгляді справ про застосування примусових заходів медичного характеру за допомогою показань свідків можна встановити не тільки обставини, що характеризують подію суспільно небезпечного діяння і вчинення останнього саме даною особою, але й обставини, що вказують на психічний стан цієї особи під час і після вчинення діяння.

Тож, як ми бачимо, ст.505 КПК України конкретизує загальний предмет доказування, тобто стаття містить додаткові обставини, що підлягають доказуванню, і вони стосуються лише справ щодо діянь неосудних осіб і, таким чином, виділяється спеціальний (особливий) предмет доказування в цьому провадженні.

Щодо розслідування під час кримінальних проваджень про діяння неосудних осіб, необхідно першочергово встановити причини й умови, які сприяли вчиненню суспільно небезпечного діяння неосудною особою. У таких провадженнях серед обставин, які сприяють вчиненню суспільно небезпечних діянь, можуть бути наступні: неналежне диспансерне спостереження за хворими; помилки в діагнозі психічної хвороби; недостатність лікувальних заходів; недотримання правил обліку хворих, які створюють за своїм психічним станом суспільну небезпеку; передчасне звільнення хворого з лікувальної установи; неналежне виконання опікунами своїх обов'язків; поведінка потерпілого, яка провокує особу тощо. Доказування обставин, які сприяли вчиненню суспільно небезпечного діяння, дозволяє, зокрема, виявити і усунути недоліки в роботі з психічно хворими особами і, таким чином, запобігти вчиненню ними нових протиправних діянь.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Назаренко Г.В. Принудительные меры медицинского характера: учеб. пособие. \ под ред. Назаренко Г.В. – М.: Дело, 2003. – 176 с.
3. Шаренко С.Л. Кримінально-процесуальні проблеми застосування примусових заходів медичного характеру : монографія / С.Л. Шаренко. – Х. : Одиссей, 2002. – 175 с..
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Тетерятник Г. Предмет доказування у справах осіб, відповідно яких здійснюється провадження про застосування примусових заходів медичного характеру / Г. Тетерятник // Наше право. – 2009. – № 4. – С. 104-108.
6. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін.; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – Вид. 3-тє, переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2004. – 420 с.
7. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 3 черв. 2005 р. № 7 // Практика судів України з кримінальних справ. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – С. 131-142.
8. Элькинд П.С. Расследование и судебное рассмотрение дел о невменяемых / П.С. Элькинд. – М.: Госюриздат, 1952. – 110 с.

Окремі питання процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні

Силіна Г.О., студентка

Науковий керівник:

Єна І.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Питання процесуального статусу потерпілого є однією з найбільш дискусійних тем у правозастосуванні, яка завжди викликала значну зацікавленість багатьох науковців радянських часів та сучасності. Зі зміною процесуального законодавства все більше набуває актуальності питання про статус потерпілого у кримінальному провадженні.

Кримінально-правовим аспектам проблеми процесуального статусу потерпілого, певним чином приділялася увага в працях таких вчених, як М.І. Гошовського, Л.Д. Кокорева, О.П. Кучинської, Л.І. Шаповалової, В.Е. Мельникова, І.І. Потеружі та інших.

Кримінальний-процесуальний кодекс України (далі – КПК України) далеко не досконалий, хоча він і змінив статус потерпілого у кримінальному провадженні як окремого учасника провадження [1].

Потерпілим у кримінальному провадженні, відповідно до положень ст.55 КПК визнається фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. Потерпілою також може бути визнана юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (за КПК 1960 р. юридична особа в такій ситуації могла виступати тільки як цивільний позивач). Тобто, підставами для визнання фізичної і юридичної особи потерпілими у кримінальному провадженні є шкода, яка їм заподіяна внаслідок здійснення дій, які кримінальним законом визнаються злочинними [1].

Отже, на відміну від старого, чинний КПК України вимагає волевиявлення особи для набуття статусу потерпілого, оскільки права та обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. У разі відсутності такого волевиявлення слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою (ст.55 КПК України) [1].

Потерпілим визнають одну особу з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про її залучення до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням – потерпілими можуть бути визнані декілька осіб. Це сприяє захисту потерпілого, але для вдосконалення статусу потерпілого потрібно вносити окрему постанову. Позитивним є факт визнання юридичної особи потерпілою за умов надання їй майнової шкоди.

КПК України передбачено, що потерпілим визнається особа, якій шкода заподіяна лише злочином. Водночас, можливо заподіяння шкоди і досить суттєвого, у результаті вчинення суспільно небезпечного діяння неосудним або особою, яка не досягла віку кримінальної відповідальності. У зазначених випадках також здійснюється кримінальне провадження за правилами, передбаченими КПК України. Причому, результати такого провадження аж ніяк не байдужі для особи, яка зазнала збитків від суспільно небезпечних діянь [2].

Так, С.В. Давиденко, дійшовши висновку про те, що статус потерпілого в умовах чинного законодавства значно менш досконалий, ніж підозрюваного, обвинуваченого вважає, що кримінально-процесуальне законодавство має гарантувати не тільки дотримання прав потерпілого на своєчасне відшкодування (компенсацію) завданої шкоди, а і його активність під час досудового, судового слідства зі встановлення обставин, що входять у предмет доказування у кримінальній провадженні [3].

Вважаємо за необхідне зупинитись ще на одному питанні щодо прав потерпілого, яке є новелою, записаною у КПК України – це право потерпілого відмовитись відповідати на запитання (п.6 ч.1 ст.56 КПК України) [1].

Доцільно було б доповнити цю норму і правом потерпілого відхиляти запитання та заперечувати проти них. Таким правом може скористатися потерпіла особа, наприклад, у справі про зґвалтування, коли питання, що їй ставляться, посягають на її честь і гідність.

Необхідно також зупинитися на такій слідчій дії, як призначення експертизи. Потерпілий не має тут ніяких особливих прав. Він лише має право клопотати слідчому, прокурору про проведення експертизи (ст.243 КПК України). Його не знайомлять з постановою про призначення експертизи і тому він не має можливості заявити клопотання про призначення експертів з кола вказаних ним осіб, не може заявити експерту відвід (хоча це право й передбачено ст.80 КПК України). І на відміну від сторони захисту, він навіть не має права звернутися до слідчого судді з клопотанням про залучення експерта (ст.244 КПК України надає таке право лише стороні захисту). Так само лише сторона захисту має право самостійно залучити експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Така ситуація аж ніяк не сприяє принципу рівності сторін і захисту прав та інтересів потерпілого, тому потребує негайного виправлення на законодавчому рівні [2].

У ст.284 КПК України вказано, що потерпілому надсилається копія постанови про закриття кримінального провадження і він її може оскаржити. Як і старий КПК, так і новий не передбачає можливість потерпілого на ознайомлення з матеріалами розслідування в разі, якщо справу закрито (ст.221 КПК України). Виникає запитання: про яку ефективність оскарження можна говорити, якщо потерпілий навіть не в змозі проаналізувати підстави для винесення такого рішення слідчим, прокурором. Таке положення вимагає негайного виправлення на законодавчому рівні. Потерпілий повинен мати право на доступ до матеріалів закінченого досудового розслідування.

Участь потерпілого у судовому розгляді є скоріше його правом, а не обов'язком. Згідно з новим КПК України, у разі неявки потерпілого суд, залежно від того, чи можливо за його відсутності з'ясувати всі обставини під час судового розгляду, вирішує питання про проведення судового розгляду без потерпілого або про відкладення судового розгляду. Проте примусити його брати участі у судовому розгляді суд не може, він має право накласти лише грошове стягнення на потерпілого (ст.325 КПК України) [1].

Підсумовуючи, слід зазначити, що у правовій регламентації процесуального положення потерпілого є певні позитивні досягнення, такі як надання статусу потерпілого юридичній особі, можливість визнання потерпілим близьких родичів і членів сім'ї постраждалої особи, можливість оскарження слідчому судді постанови про відмову у визнанні потерпілим. Проте є і багато прогалин, які потребують негайного виправлення на законодавчому рівні.

Література

1. Кримінальний процесуальний: Кодекс України від 13.04.2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Пожар В.Г. Процесуальний статус потерпілого за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: позитивні кроки та прогалини правової регламентації / В.Г. Пожар // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 4-6.
3. Давиденко С.В. Потерпілий як учасник кримінального провадження в суді першої інстанції / С.В. Давиденко // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 2. – С. 2-5.

Перевірка повноважень захисника у кримінальному провадженні: проблемні питання та шляхи їх вирішення

Слатін С.А., студент

Науковий керівник:

Єна І.В., к.ю.н., доцент

Запорізькій національній університет

Правова регламентація діяльності адвокатів як захисників у кримінальному провадженні останнім часом перетерпіла серйозних змін у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. [1] та новим Кримінальний-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року.

Новий КПК України містить новації, норми і положення, які були відсутні в колишньому КПК [3], який був затверджений Верховною Радою Української РСР 28.12.1960 року і введений в дію 01.04.1961 року, а також нововведення, які по іншому регулюють окремі питання процесуальної діяльності адвоката у кримінальному провадженні. Навколо прийнятого Кримінального процесуального кодексу України точаться дискусії. І правоохоронні органи, і суди, і захисники, і науковці називають позитивні та негативні зміни. Адвокати вже почали працювати за новим КПК України та повною мірою відчують деякі проблеми, які зустрічаються у практичній діяльності. Зазначені проблеми спонукають до дослідження проблемних питань підтвердження повноважень захисника у кримінальному провадженні України.

Відповідно до ст.45 нового КПК України захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю.

Після аналізу ст.45 КПК України [4] виникає питання: «На кого покладається обов'язок перевірки відомостей про адвоката у Єдиному реєстрі адвокатів?».

На думку А.М.Титова [5; 6, 369] обов'язок перевірки цієї інформації покладається на особу, що веде кримінальне провадження, і ця особа повинна мати доступ до мережі Інтернет, адже інформація, внесена до Єдиного реєстру адвокатів України є відкритою.

Відповідно до п.4 ст.17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012р. інформація, внесена до Єдиного реєстру адвокатів України, є відкритою на офіційному веб-сайті Національної асоціації адвокатів України [7]. Рада адвокатів України і відповідні ради адвокатів регіонів надають витяги з Єдиного реєстру адвокатів України за зверненням адвоката або іншої особи.

На нашу думку, п.4 ст.17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. потребує роз'яснення, у зв'язку з тим, що не кожному адвокату або юристу відомо електронна адреса офіційного веб-сайту Національної асоціації адвокатів України. На теперішній час для того, щоб створити офіційний веб-сайт не потрібно ні яких офіційних документів національної асоціації адвокатів України а тільки грошові кошти для покупки доменного ім'я веб-сайту та хостингу для розміщення сайту і в взагалі існує безліч безкоштовних конструкторів сайтів серед яких відома наприклад система «UCOZ» [8], яка може бути підставою та способом зловживання шахраїв. У зв'язку з чим п.4 ст.17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. пропонуємо викласти у такій редакції: «Інформація, внесена до Єдиного реєстру адвокатів України, є відкритою на офіційному веб-сайті Національної асоціації адвокатів України: <http://www.unba.org.ua/>.

За допомогою аналізу реєстру адвокатів України у 2015 році, представленого на офіційному сайті Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті міністрів України нами було виявлено статистику адвокатів, діяльність яких зупинена або анульована у Київській, Дніпропетровській, Івано-франківській областях. Так, серед 4706 адвокатів, які отримали свідоцтво у Київській області: у 521 адвокатів діяльність призупинена, у 77 адвокатів діяльність анульована; серед 2094 адвокатів, які отримали свідоцтво у Дніпропетровській області: у 26 адвокатів діяльність призупинена, у 12 адвокатів діяльність анульована; серед 763 адвокатів, які отримали свідоцтво у Івано-франківській області: у 102 адвокатів діяльність призупинена, у 18 адвокатів діяльність анульована [10].

У зв'язку з чим, на нашу думку, доцільно повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні додатково підтверджувати Витягом з Єдиного реєстру адвокатів України у зв'язку з тим, щоб зекономити ресурси уповноважених осіб, що ведуть кримінальне провадження, так як у Витягу з Єдиного реєстру адвокатів України зазначається

повна інформація щодо адвоката у тому числі відомості про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю.

У зв'язку з чим пропонуємо ч.1ст.50 КПК України доповнити додатково пунктом та викласти у такій редакції а саме: Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;

2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

3) витягом з Єдиного реєстру адвокатів України створеного з офіційного веб-сайту Національної асоціації адвокатів України: <http://www.unba.org.ua/> на день участі захисника у кримінальному провадженні.

Отже, прийняття Кримінального процесуального кодексу України відкриває нову епоху розвитку кримінально-процесуальної науки і практики її застосування. Сподіваємось, що нові положення КПК України створять належні умови для удосконалення вітчизняного кримінального судочинства, а також забезпечать новий удосконалений процесуальний порядок підтвердження повноважень захисника у кримінальному провадженні України.

Література

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012р № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
3. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960р № 1001-05 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.
5. Титов А.М. Щодо залучення адвоката – захисника до участі у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] / А.М. Титов // Часопис Академії адвокатури України – 2012 – № 3. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-3/12tamukp.pdf>
6. Титов А.М. Щодо залучення адвоката-захисника до участі у кримінальному провадженні / А.М. Титов, Н.В. Титова // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : ХНУВС, 2012. – 410 с.
7. Офіційний веб-сайт Національної асоціації адвокатів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.unba.org.ua/>
8. Безкоштовний конструктор сайтів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.usoz.ru/>
9. Меркулова С.В. Может ли стать поддельный диплом адвоката причиной отмены судебных решений? [Електронний ресурс] / С.В. Меркулова. – Режим доступу: <http://pravo.ru/review/view/74217/>
10. Реєстр адвокатів України. Офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkdk.com.ua/index.php?page=katalogall>

Секція 7 **ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС**

Медіація як засіб вирішення господарських спорів

Васюк О.О., студент

Науковий керівник:

Гаджиєва Ш.Н., к.ю.н., викладач

Запорізький національний університет

Відповідно до норма статті 55 Конституції України кожна особа має право на звернення до суду у випадку порушення її права [1]. До суду можуть звертатися також і установи, організації, юридичні особи, фізичні особи-підприємці, якщо їх спори підвідомчі господарським судам. Це право деталізується у Господарському процесуальному кодексі України. Також законодавець у даному акті, поряд із правом судового захисту, закріплює ще досудовий спосіб врегулювання спорів шляхом надсилання претензій. Це дуже зручний спосіб вирішення господарського спору, який має на меті розвантажити господарські суди та зменшити витрати сторін, зважаючи на нещодавнє збільшення ставки судового збору.

Поряд із досудовим способом врегулювання господарських спорів існують ще позасудові способи. Одним із них є медіація – це метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту [1]. У сфері господарського судочинства вона має назву «комерційна медіація – процес вирішення спорів у сфері господарських правовідносин, корпоративного управління та ін. між сторонами, не підпорядкованими одна одній» [2].

Корпоративна медіація є достатньо розповсюдженою у зарубіжних країнах. У Європі впровадження медіації розпочалось ще на початку 80-х рр. минулого століття. Зараз вона успішно розвивається в таких країнах, як: Польща, Норвегія, Німеччина, Фінляндія, Австрія та Велика Британія. У Польщі медіатори, щоб отримати справи до вирішення, мають зареєструватися в суді та отримати відповідну кваліфікацію. Оплата праці медіаторів здійснюється за рахунок державного бюджету. У Чехії державна організація – Служба апробації та медіації – підпорядкована Міністерству юстиції. Ця служба має свою виконавчу вертикаль, завдяки чому її послуги доступні в усіх регіонах країни. В Австрії послуги медіації надають департамент Міністерства юстиції та Асоціація пробації і соціальної роботи. В Австрії медіатори повинні мати професійну кваліфікацію в галузі права, соціальної роботи або психології та проходять обов'язкову підготовку з ведення програм медіації. У Франції послуги медіації надають громадські організації, а медіатори мають бути акредитовані прокурором, після чого можуть підписати контракт з Міністерством юстиції Франції щодо надання послуг медіації.

Комерційна медіація, як і будь-яка діяльність, базується на певних засадничих та фундаментальних ідеях – принципах. Взагалі, аналізуючи принципи, які характерні для комерційної медіації, то варто зазначити, що основним із них є добровільність – тобто особи самостійно обирають медіацію як спосіб врегулювання господарських спорів. По-друге, це конфіденційність, тобто інформація про початок, хід та результати процесу примирення повинна бути доступна лише сторонам та медіатору. По-третє, це щирість намірів сторін щодо вирішення конфлікту, а не просто бажання затягнути процес вирішення спору та врешті решт звернутися до суду. Також можна виокремити ще принцип неупередженості посередника, принцип правомочності сторін та неформальності та гнучкості процедури медіації.

Комерційна медіація має безліч переваг. Найважливіша – це економія часу та коштів. Також це здатність впливати на результат, тому що особи активно залучаються до процесу перемовин та шукають оптимально задовільний спосіб вирішення спору; можливість

впливати на результат; конфіденційність процедури; можливість збереження або відновлення ділових взаємин з партнерами, що є вкрай необхідним для подальшої співпраці; можливість запобігти виникненню подібних конфліктів у майбутньому, проаналізувавши усі слабкі сторони відносин та спору та гарантія виконання рішення у разі успішності процесу.

Медіація докорінно відрізняється від судового процесу, де вердикт виносить суддя, а правила процедури встановлює публічна влада через норми Господарського процесуального кодексу України. У медіації немає вердиктів, а є взаємовигідні рішення, які знаходять сторони самостійно по гнучким, не формалізованим правилам. Проте, варто зазначити, що рішення медіатора, на відміну від судового акту, не є обов'язковим.

Роль медіатора є винятково посередницькою й зводиться до надання сервісу, необхідного для досягнення мирної угоди, а саме: організації процедури, знаходженні психологічного контакту з сторонами спору, залагоджуванні можливої напруженості сторін, вивченні їхніх позицій і розробці можливих варіантів вирішення спору [3].

Але комерційна медіація на сьогодні в Україні не надто поширена. Однією із проблем такого є брак професійних медіаторів, які б могли надавати послуги клієнту на якісному рівні. Також, це не надто поширена практика медіації у нас в країні. Прийняття законодавчого акту щодо медіації, на нашу думку, значно полегшив би розвиток правовідносин у даній сфері.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Офіційний веб-сайт Українського Центру Медіації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrmediation.com.ua/ua/>
3. Громовий О. Медіація в Україні: переможе чи програє? [Електронний ресурс] / О. Громовий // Юридичний журнал. – 2010. – № 1. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3399>

Сторони – як учасники господарського процесу

Онуфрик О.Л., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Дослідження правових конструкцій, що визначають правове положення сторін у господарському процесі, забезпечує їх удосконалення з тим, щоб гарантувати впевненість учасників господарського обороту у захищеності своїх прав та інтересів, у тому числі стабільність розвитку господарських відносин.

Поряд з іншими інститутами господарського процесуального права інститут сторін як учасників господарського процесу не позбавлений суперечливих та неоднозначних положень, має як нерозтлумачені норми, так і прогалини у правовому регулюванні та теоретичному визначенні основних понять, у зв'язку з чим є актуальним та привертає увагу вчених-процесуалістів.

Метою наукової статті є здійснення аналізу позицій науковців щодо визначення поняття та ознак сторін в господарському процесі; 2) на основі отриманих висновків та здійснених досліджень А.А. Петрушина, Н.С. Хатнюк сформулювати власне визначення та розкрити характерні ознаки сторін господарського процесу.

Цілком слушно вважає М.А. Вікут, правильне визначення та тлумачення поняття і правового становища сторін, а також об'єктивне дослідження всіх питань щодо участі сторін у цивільному процесі, є передумовою успішного здійснення судом правосуддя [1, 69].

У сучасній господарсько-процесуальній науці можна відзначити наукові роботи Беяневич В.Е., Харитонові О.І., у цивільному ж процесі дослідженню правового статусу

сторін цивільного процесу велику увагу приділяють Луспеник Д.Д., Штефан М.Й., Фурса С.Я., Тертишников В.І. Дослідженням питань визначення характерних ознак сторін цивільного процесу займалися такі російські вчені як Михайлова Е.В. та Вікут М.А.

Основними учасниками господарського процесу є сторони. У господарсько-процесуальному законодавстві України не визначається поняття «сторони господарського процесу», а лише зазначається хто може бути стороною господарського процесу. Господарський процесуальний кодекс України (надалі – ГПК України) визначає, хто може бути сторонами під час вирішення господарського спору у суді у статті 21, яка досить обмежено регулює це питання і містить посилання на ст.1 ГПК України. Поєднавши зміст ст.21 та ст.1 ГПК України, розуміємо, що сторонами – позивачем і відповідачем – у господарському процесі виступають підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності (підприємства та організації), а у випадках, передбачених законодавством України, також державні та інші органи, громадяни, що не є суб'єктами підприємницької діяльності.

Сторони господарського процесу – це основні учасники господарського процесу, без участі яких процес не розпочнеться, і не зможе завершитися винесенням судом рішення по суті справи, адже Господарський процесуальний кодекс України (надалі – ГПК України) в п.6 ч.1 ст.80 передбачає підставу для припинення провадження по справі, а саме: ліквідація організації чи підприємства, яке є стороною у справі. Тобто якщо під час господарського процесу одна з сторін припиняє своє існування, то провадження по справі припиняється, і суд виносить ухвалу, в якій міститься зміст вирішення господарського спору по суті.

Сторони мають у справі особистий юридичний інтерес, який може бути матеріальним (визначається спірними цивільними, господарськими, іншими матеріальними правовідносинами), нематеріальним і процесуальним (визначається наслідками розв'язання матеріально-правового спору, одержання певного за змістом рішення суду) за характером [2, 53-60]. Господарський спір, який виник між суб'єктами господарських правовідносин не зможе дійти свого логічного розв'язку без участі сторін у господарському процесі.

Доцільно дослідити поняття «сторони господарського процесу» з наукової точки зору. В юридичній літературі проблема термінологічного визначення поняття «сторони» залишається предметом багатьох дискусій.

Дослідивши думку Харитонової О.І., яка зазначає, що сторонами господарського процесу є учасники судового процесу, між якими виник спір з матеріальних господарських правовідносин, у зв'язку з чим вони безпосередньо заінтересовані у розв'язанні справи господарським судом на їхню користь [3, 104-107], в цілому частково погоджуємося з такою позицією, але хотілось би зазначити, що оскільки кожна зі сторін господарського процесу зацікавлена, щоб спір був вирішений на її користь, а не на користь сторін в цілому.

Більшість науковців даючи визначення поняттю «сторони господарського процесу», не згадують про момент з якого набувається відповідний процесуальний статус. Сторони набувають процесуальний статус з моменту відкриття провадження у справі, тобто з винесенням ухвали про порушення провадження у справі [4, 418].

Згідно думки І.А. Балюка, то позивач і відповідач виступають як суб'єкти спірного матеріального правовідношення, однак доки не прийнято рішення з приводу їх прав і обов'язків, господарський суд виходить із наявності спірного права (передбачення його) у однієї сторони та обов'язків (передбачення такого) у другої сторони. Тому обидві сторони господарського процесу (позивач і відповідач) – це тільки передбачувані суб'єкти спірного матеріального правовідношення, яке буде предметом розгляду в господарському процесі.

Бичкова С.С. у дослідженні вищезазначеного питання, звертає увагу на те, що у процесуальному законодавстві України особи називаються «позивачами», «відповідачами» уже під час подання позовної заяви до суду, і навіть під час визначення підсудності, тобто позов ще навіть не подається, а лише вирішується до якого суду направляти справу. Стаття

21 ГПК України називає ту особу позивачем, що подала позов або в інтересах яких подано позов. [5, 384].

У питанні визначення ознак, які характерні сторонам господарського процесу Харитонов О.І. та Стефан М.Й. виділяють такі ознаки: 1) ними є особи, між якими виник спір про право; 2) вони ведуть процес у справі від свого імені; 3) з приводу їх справи ухвалюється господарським судом рішення; 4) на них поширюються усі правові наслідки законної сили судового рішення; 5) вони несуть судові витрати; 6) їх правосуб'єктність допускає процесуальне правонаступництво тощо. Процесуально-правове становище сторін визначається принципом рівності їх перед законом і судом [6, 6].

Перспективним для подальших досліджень, на нашу думку, є питання визначення правового статусу сторін господарського процесу, вивчення правового регулювання участі як позивача, так і відповідача.

Підбиваючи підсумки даної роботи, можна сказати, що згідно з думкою М.І. Тітова, то позивач – особа, на захист суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів якої відкривається господарська справа у суді та розпочинається господарський процес.

Відповідач – особа, яка за заявою позивача притягається до відповідальності за порушення чи оспорювання його права і охоронюваного законом інтересу [7, 420].

Сторони користуються рівними процесуальними правами. Вони мають право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії, брати участь у господарських засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, заявляти клопотання, давати усні та письмові пояснення господарському суду, наводити свої докази і міркування з усіх питань, що виникають у ході судового процесу, заперечувати проти клопотань, і доводів інших учасників судового процесу, оскаржувати судові рішення господарського суду в установленому ГПК порядку, а також користуватися іншими процесуальними правами, наданими ГПК.

Література

1. Гражданский процесс: учебник / под ред. проф. Комарова В.В. – Х: Проспект, 2001. – 865 с.
2. Науково-практичний коментар Господарського процесуального кодексу України / за ред. О.І. Харитонової. – К.: Атіка, 2006. – 159 с.
3. Господарське процесуальне право України: Підручник / за ред. О.І. Харитонової. – К.: Істина, 2009. – 360 с.
4. Господарський кодекс України (зі змінами та доповненнями) від 16.01.2003р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 418.
5. Бичкова С.С. Цивільне процесуальне право: навчальний посібник / С.С. Бичкова, В.І. Бобрик та ін.; під заг. ред. С.С. Бичкової. – К.: Атіка, 2006. – 384 с.
6. Бичкова С.С. Щодо моменту набуття процесуального статусу особами, які беруть участь у справі / С.С. Бичкова // Кримський юридичний вісник. – 2009. – № 2. – 68 с.
7. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: монографія / Бичкова С.С. – К.: Атіка, 2011. – С.420.

Досудове врегулювання господарських спорів, пов'язаних з Укрзалізницею

Силіна Г.О., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Досудове врегулювання спорів виступає правовим засобом попередження та усунення конфліктів, захисту прав, свобод, законних інтересів як у приватно-правових, так і публічно-правових відносинах.

Подібний правовий засіб сторони застосовують самостійно та на власний розсуд з метою безпосереднього та оперативного вирішення господарського конфлікту, не вдаючись до звернення до судових органів. Проте неподання претензії не заважає особі звернутися до суду за захистом своїх прав, що говорить про наявність в країні прогресивного регулювання господарсько-правових відносин на засадах демократичності та вільного доступу до правосуддя.

Згідно зі ст.6 Господарського процесуального кодексу України (далі ГПК) досудове врегулювання спорів здійснюється шляхом звернення з письмовою претензією, яка надсилається рекомендованим або цінним листом або вручається під розписку [1].

Проблемам досудового врегулювання господарських спорів уже приділяли увагу в своїх дослідженнях такі вчені, як Т. Дунайло, О. Беляневич, В. Горевий, С. Домбровський, С. Косак, А. Стоянов, В. Щербина та інші.

Хоча сфера обов'язкового досудового врегулювання господарських спорів є порівняно вузькою, досудове врегулювання господарських спорів становить самостійний правовий інститут господарського процесуального права, оскільки є якісно однорідною групою правових норм, що містяться в ГПК, Господарському кодексі (далі ГК), а також у транспортних кодексах (Повітряного, Торговельного мореплавства), транспортних Статутах (залізниць України, автомобільного транспорту, внутрішнього водного транспорту) та інших нормативно-правових актах. Його значення полягає в тому, що він виступає правовим засобом, який дозволяє кредиторам – суб'єктам господарювання своєчасно за спрощеним порядком захищати порушені майнові права без втручання суду. Самі ж суди, завдяки зменшенню напливу до них нескладних господарських справ, мають змогу зосереджувати більшу увагу на майнових спорах, вирішення яких вимагає досвіду й професійних знань суддів [2].

Укрзалізниця (Державна адміністрація залізничного транспорту України) – орган управління залізничним транспортом загального користування, що здійснює централізоване управління процесом перевезень у внутрішньому й міждержавному сполученнях та регулює виробничо-господарську діяльність залізниць [3].

Оскільки для багатьох категорій справ не встановлено їх досудового врегулювання, то в законодавстві немає імперативних норм про загальний термін пред'явлення претензій. Пред'явлення претензій є суб'єктивним правом, а не обов'язком суб'єктів господарювання. Тим не менш, інтереси беззбиткового господарювання спонукають підприємства та організації, а також підприємців – фізичних осіб пред'являти до своїх боржників претензії з таким розрахунком, щоб у разі незадоволення претензії в установлені терміни мати змогу в межах термінів позовної давності звернутися з позовом до відповідача у господарський суд.

Спеціальні терміни встановлено лише для господарських спорів з приводу перевезення вантажів. Відповідно до ст.925 Цивільного кодексу і ст.130 Статуту залізниць України, до пред'явлення перевізникові позову, що впливає з договору перевезення, є можливим пред'явлення йому претензії. За загальним правилом, претензія до транспортної організації пред'являється протягом шестимісячного терміну, а претензія про сплату штрафу – протягом 45 днів. Порушення цих термінів є підставою для відхилення претензії, а згодом і позову "оскільки вони є присічними і не підлягають поновленню". Стосовно спорів, що впливають з перевезень вантажів залізничним транспортом, то ст.130 Статуту залізниць України, залежно від підстав пред'явлення претензій, визначає, кому (вантажовідправнику чи вантажоотримувачеві) надається право звернення до залізниці з претензією [4].

Претензії до залізниць можуть бути заявлені протягом шести місяців. Зазначені терміни обчислюються:

- з дня видачі вантажу, багажу або вантажобагажу – для претензій про відшкодування за псування, пошкодження або недостачу вантажу, багажу та вантажобагажу;
- через 30 діб з дня закінчення терміну доставки – для претензій про відшкодування за втрату вантажу;
- через 2 місяці з дня прийому вантажу до перевезення – для претензій про відшкодування за втрату вантажу, що виникли з приводу перевезень у прямому змішаному сполученні;

- через 10 діб після закінчення терміну доставки багажу чи вантажобагажу – для претензій про відшкодування за втрату багажу чи вантажобагажу;
- від дня видачі вантажу, багажу або вантажобагажу – для претензій з приводу прострочення доставки вантажу, багажу або вантажобагажу;
- після закінчення п'ятиденного терміну, встановленого для оплати штрафу, – для претензій про стягнення штрафу за невиконання плану перевезень;
- з дня встановлення обставин, що спричинили заявлення претензії, – в усіх інших випадках [5].

Дотримання досудового претензійного порядку врегулювання спору, що виникає з договору перевезення вантажу залізницею на підставі Статуту залізниць України не є обов'язковим.

Угода про міжнародне залізничне вантажне сполучення (СМГС) та Конвенція про міжнародні залізничні перевезення передбачають обов'язковий досудовий претензійний порядок врегулювання спору.

Дотримання претензійного порядку пред'явлення вимог до перевізника не є обов'язковим, недотримання досудового порядку врегулювання спору не є перешкодою для звернення з позовом безпосередньо до господарського суду [4].

Пунктом 6 статті 315 Господарського кодексу України передбачено, що у спорах, пов'язаних з міжнародними перевезеннями вантажів, порядок пред'явлення позовів та строки позовної давності встановлюються транспортними кодексами чи статутами або міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [6].

Пунктом 4 Статуту залізниць України також встановлено, що перевезення залізницями вантажів, пасажирів, багажу і вантажобагажу у міжнародному сполученні здійснюється відповідно до угод про залізничні міжнародні сполучення [4].

Виходячи з вище наведеного, необхідно підкреслити наступне, що у зв'язку з тим, що досудове врегулювання спорів, по-перше, не є обов'язковою стадією господарського процесу, а по-друге, не вимагає втручання господарського суду, то і правове регулювання даного інституту ГПК України є недоцільним. Таким чином, доцільними були б наступні зміни до чинного законодавства: виключити з ГПК України Розділ II "Досудове врегулювання господарських спорів", залишивши лише одну статтю, що передбачає право особи вирішити господарський спір шляхом подання контрагентові претензії з зазначенням можливості звернення суб'єкта за захистом своїх прав та інтересів незалежно від наявності претензії та створити у ГК України окремий розділ, який буде присвячений досудовому врегулюванню господарських спорів.

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
2. Досудове врегулювання господарських спорів: підручник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072016370/pravo/osnovi_derzhavi_i_prava_ukrayini
3. Загальна інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.gov.ua/about/general_information/history/
4. Про затвердження Статуту залізниць України: Постанова від 06.04.1998 р. № 457 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/457-98-п>
5. Про деякі питання судової практики застосування Статуту залізниць України, інших норм транспортного законодавства: Оглядовий лист Вищого Господарського Суду України від 29.11.2007 р. № 01-8/917 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_917600-07/page
6. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

Експертиза в господарському процесі: деякі питання вдосконалення законодавства

Черепанова А.В., студентка

Науковий керівник:

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У зв'язку із переходом до ринкових умов господарські відносини ускладнюються, а між суб'єктами господарювання часто виникають правові конфлікти, що збільшує кількість судових справ. Це пов'язане з недосконалістю законодавства, недостатнім рівнем правосвідомості у державі і складністю економічних стосунків. Важливою проблемою у процесі доказування є питання судових експертиз.

Доказування завжди виступає важливою складовою частиною правосуддя по господарських справах. Суд обґрунтовує рішення лише на тих доказах, що були досліджені в судовому засіданні. Згідно зі ст.32 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), доказами у справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких господарський суд у визначеному законом порядку встановлює наявність чи відсутності обставин, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші обставини, які мають значення для правильного вирішення господарського спору. Ці дані встановлюються, зокрема, висновками судових експертів [1].

У ст.1 Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. (далі – Закон) визначено, що судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, попереднього слідства чи суду [2]. Наведене формулювання містить певні недоліки. Так, воно не розкриває поняття «експерт» і не визначає поняття «спеціальні знання».

Експертизою, на думку М.Й. Штефана, є дослідження на вимогу суду поданих ним об'єктів, яке проводиться експертами, які мають спеціальні знання, на науковій основі з метою одержання даних про факти, що мають значення для правильного вирішення справи [3, 307].

Таким чином, поняття експертиза можна сформулювати як спеціальне дослідження матеріальних об'єктів, явищ, процесів, що проводиться кваліфікованою особою (експертом) для з'ясування питань, вирішення яких потребує застосування спеціальних знань.

Як відомо, експертизу проводить експерт. М.К. Треушников зауважував, що вимоги до кандидатури експерта повинні бути направлені на забезпечення, з одного боку, високого наукового рівня експертизи, з іншого боку, – об'єктивності і неупередженості висновку. Тому особа, що призначається експертом, повинна: 1) володіти відповідними спеціальними знаннями, тобто бути компетентною; 2) бути фахівцем високої кваліфікації [4, 266].

Дослідники Г.Л. Осокіна, М.Й. Штефан розглядали спеціальні знання як такі, якими професійно володіє лише вузьке коло спеціалістів [4, 610]. Наведені формулювання мають дещо загальний характер. Звернемось до етимологічного визначення понять. Знання – це сукупність відомостей з якої-небудь галузі, набутих у процесі навчання, дослідження та ін. Сукупністю знань, умінь, які здобуваються в житті, на практиці є досвід. У свою чергу, умінь, набутих досвідом – це навичка. Слово ж «спеціальний» тлумачиться як призначений винятково для чого-небудь [5]. Спеціальні знання – це не звичай, не накопичення відомостей. Це динамічне утворення, яке постійно розвивається, якісно та кількісно збільшується.

На нашу думку, спеціальні знання – це сукупність знань, навичок і вмінь, отриманих внаслідок спеціальної освіти, досвіду роботи, які відповідають сучасному рівню розвитку наукових знань у будь-якій сфері людської діяльності і достатні для кваліфікованого розв'язання питань, що виникли у зв'язку із розглядом конкретної судової справи.

Судова експертиза відрізняється від експертиз, що здійснюються в інших сферах діяльності, за наступними ознаками: – дотримання спеціальних процесуальних норм, що визначають права та обов'язки експерта і суб'єкта, яким призначено експертизу; – правила підготовки матеріалів для експертизи, її призначення і проведення; – проведення

дослідження, яке ґрунтується на використанні спеціальних знань у певній галузі; – надання висновків, що мають силу джерела доказів.

Для призначення судової експертизи повинні бути вагомі підстави, коли дійсно існує потреба у спеціальних знаннях для встановлення даних, що входять до предмета доказування, тобто у разі, коли висновок експерта не можуть замінити інші засоби доказування. Експерт може давати відповіді на підставі спеціальних пізнань, і експертиза проводиться тільки з питань фактів, а не права. У господарському процесі умовно діє презумпція «судді знають право». Тому відповідно до п.2 роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» від 11 листопада 1998 р., не може розглядатись як судова експертиза дане вченими тлумачення законодавчих актів, пов'язане з наявністю у цих актах неясностей, неузгодженостей, протиріч чи інших недоліків [6, 486].

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що судова експертиза в господарському процесі є одним із різновидів експертизи, для якої притаманні такі ознаки: – використання спеціальних знань; – проведення досліджень для встановлення обставин (фактів), що мають значення для правильного вирішення справи; – наявність певної процесуальної форми; – проводиться тільки на підставі ухвали суду; – здійснюється особливим суб'єктом – судовим експертом; – має на меті отримання нового доказу (висновку експерта); – висновок експерта як результат судової експертизи є засобом доказування у господарському процесі; – результат судової експертизи використовує тільки суд.

Таким чином, судова експертиза – це дослідження певних обставин справи (фактів), що проводиться на підставі ухвали суду особою, яка володіє спеціальними знаннями у певній галузі та має особливий процесуальний статус, – статус експерта, і в результаті якого утворюється новий засіб доказування – висновок експерта. Судова експертиза покликана своїми спеціальними методами, прийомами та засобами сприяти встановленню обставин (фактів), що мають значення для справи. Слово «судова» має лише вказівку на участь суду в процесі пізнання. У свою чергу, судовий експерт – це особа, яка володіє спеціальними знаннями у певній галузі з питань, що стосуються розглядуваної справи, і призначена судом у випадках і порядку, передбаченому процесуальним законом, для надання експертного висновку. Доказове значення у господарському процесі має не власне експертиза, як дослідження, проведене експертами на підставі спеціальних знань, а висновки, зроблені експертом на підставі дослідження матеріалів справи відповідно до поставлених судом питань із метою встановлення обставин, що мають значення для справи [7, 117]. Відповідно до ч.1 ст.41 ГПК України, експертиза у господарському процесі призначається для роз'яснення питань, що виникають при вирішенні господарського спору і потребують спеціальних знань [1, 22]. Наведене формулювання викликає певні заперечення. Відповідно до п.2 ст.12 Закону, судовий експерт зобов'язаний, зокрема, на вимогу суду дати роз'яснення щодо даного ним висновку [2]. Із даної норми Закону випливає, що роз'яснення експертом надаються на вимогу суду щодо зробленого експертного висновку. У контексті питання, що розглядається, можна зазначити, що експерт на основі спеціальних знань проводить дослідження, в ході якого встановлюються факти, (обставини), що знаходять своє висвітлення у письмовому висновку. Відповідно до вимог п.2 ст.12 Закону, у судовому засіданні експерт на вимогу суду дає роз'яснення щодо наданого ним висновку. З урахуванням наведеного, на нашу думку, ч.1 ст.41 ГПК України повинна мати наступну редакцію: «Для встановлення певних обставин справи (фактів), що можуть мати значення при вирішенні господарського спору і потребують спеціальних знань, господарський суд призначає судову експертизу».

Втілення запропонованих пропозицій буде сприяти вдосконаленню інституту судових експертиз, що підвищить дієвість судів при розгляді господарських спорів, та покращенню економічних стосунків між господарюючими суб'єктами.

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991р. №1798 – XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/stru#Stru>

2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/stru#Stru>
3. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: академ. курс / М.Й. Штефан. – К.: Ін Юре, 2005. – 624 с.
4. Треушников М.К. Судебные доказательства / М.К. Треушников. – М.: Городец, 2004. – 272 с.
5. Юридична енциклопедія: у 6-ти т. / ред. кол.: Ю.С. Шемшученко та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т.2: Д – Й. – 1999. – 744 с.
6. Про деякі питання практики призначення судової експертизи: Роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України від 11.11.1998 р. № 02-5/424 // Господарське судочинство в Україні: правові засади та судова практика. – К.: Концерн «Видавничий Дім «ІнЮре», 2004. – 772 с.
7. Осокина Г.Л. Гражданский процесс. Общая часть / Г.Л. Осокина. – М.: Юристъ, 2006. – 669 с.

*Наукове видання
(українською мовою)*

**„ПРАВОВА ОСВІТА ТА ПРАВОВА НАУКА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ”**

Матеріали
Всеукраїнської
науково-практичної конференції
м. Запоріжжя, 12 листопада 2015 р.

Відповідальний за випуск: Коломоець Т.О.
Відповідальний редактор: Віхляєв М.Ю.
Технічний редактор: Шиванова М.Г.
Комп'ютерна верстка: Шиванова М.Г.